

Հայկական գիտահետազոտական հանգույց Armenian Research & Academic Repository

Սույն աշխատանքն արտոնագրված է «Ստեղծագործական համայնքներ
ոչ առևտրային իրավասություն 3.0» արտոնագրով

**This work is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial
3.0 Unported (CC BY-NC 3.0) license.**

Դու կարող ես.

պատճենել և տարածել կյուրը ցանկացած ձևաչափով կամ կրիչով
ձևափոխել կամ օգտագործել առկա կյուրը ստեղծելու համար նորը

You are free to:

Share — copy and redistribute the material in any medium or format

Adapt — remix, transform, and build upon the material

18578

18579

18580

391.00

S-74

Ս Ի Ր Ա Ն Ո Յ Շ

Գ Ր Ե Յ

ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻՒՍԱՔ

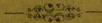

ՏԵՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ

ՍԱՐԹԹԻՒՆ Յ ԶԷՆՈՒՐՈՆՆ

معارف نظارت جلیله سنک فی ۲ ربیع الاول سنه ۳۰۲ و فی
۸ کانون اول سنه ۳۰۰ رخصتیه طبع اولتمشدر

Կ. ՊՈՒԻՍ

ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

1885

Handwritten text at the top of the page, partially obscured and difficult to decipher.

891.99

Ս Ի Ր Ա Ն Ո Յ Շ

Handwritten mark or signature.

Գ Ր Ե Ց

ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻՒՍԱՔ

ՏԷՐ ԵՒ ՀՐԱՏԱՐԱԿԻՉ
ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ Յ. ԶԷՆՃԻՐՃԵԱՆ

Կ. ՊՈԼԻՒՍ
ՏՊԱԳՐ. ՆՇԱՆ Կ. ՊԷՐՊԷՐԵԱՆ

—
1884

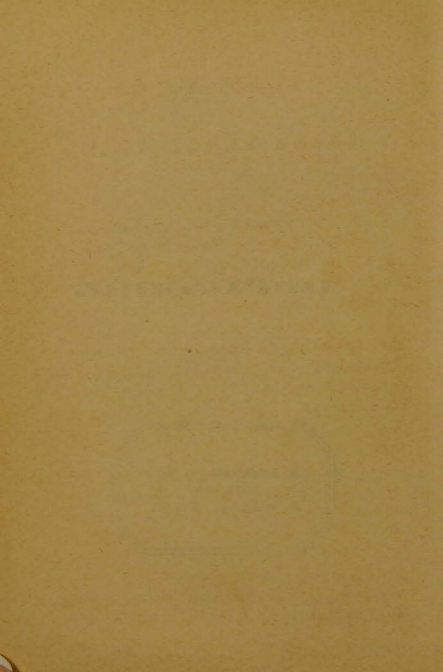
4984

7521-57

ՄԻՐԱՆՈՅԵ

A. DEVEJIAN LIBRARY
NEW YORK

Ա. ՏԵՎԵՅԻԱՆ ԳՐԱՏՈՒՆ

Ի ՅԻԹՈՏՏԵԿ ՍԻՐԵՑՆԵԼ ՄՈՐՈ

Տ Ի Կ Ի Ն Ն Ա Ջ Լ Ը Վ Ա Հ Ա Ն

Ողջ էիր, Մա՛յր, յորժամ գրեցի զգրքոյկս այս զՍիրանոյշ: Ջքեզ ընդ երկար ուսումնասիրելէ եւ քու վրադ անհուն հիացմամբ զարմանալէ վերջը երբ զքեզ տիպ կ'ընտրէի Յշմարիտ մօր, եւ երբ ի տիկին Հայնուռ ոչ թէ քու խորասոյզ միտքդ, ոչ թէ քու թափանցող դատողութիւնդ, ոչ թէ քու լուսաւորեալ գաղափարներդ կը ջանայի անձնաւորել, այլ միայն մայրենի սիրոյդ գերագոյն բարձրութիւնը, եւ անձնուիրութեանդ անհուն վսեմութիւնը, ո՞վ կրնար հաւատալ թէ օր մի այս նոյն գրքոյկը անմեռ յիշատակիդ պիտի նուիրէի. ո՞վ կրնար հաւատալ, մա՛յր իմ:

Եւ սակայն ծուներ դրած յայն վայր իսկ ուր շունչդ աւանդեցիր բազկացս մէջ, եւ հանդէպ սրբանուէր կենդանագրիդ, կը ձօնեմ քեզ, ո՞վ մայր իմ, ինչ որ որդիական գորովս կրնայ նուիրել՝ սուրբ յիշատակիդ՝ այսինքն սրբազնագոյն տուրքս առ Յշմարտութիւն: Ա.յո՛, քեզմով ճանչցայ ինչ որ մայրութիւնն յինքն կը պարունակէ վսեմութիւն. զի մէն մի օրդ, մէն մի վայր.

կեանդ , բոլոր կեանքդ վերջապէս քու երկու որդւոցդ պարգեւեցիր ամբողջապէս : Չգիտեմ ե՞ծէ քունիդ մէջ անգամ միտքդ կը հեռանար վայրիկ մի մեզմէ :

Ո՛հ , ետե՛ն օրէ ի վեր բաժնուեցար դու մեզմէ , եւ այն աղետալի օրէն ի վեր կը մոռնամ թէ մայր եմ ես ինքնին , յիշելու համար անընդհատ թէ ոչ եւս մայր ունիմ : Ո՛չ եւս մայր ունիմ.....

Մահն յօշոտեց սրտիս գրքէն ամենէն թանկագին եւ ամենէն գեղեցիկ էջերէն մին . ի՛նչ դատարկութիւն : Գուցէ հայեցուածքս վարժի օր մի վերջապէս այդ զարհուրելի դատարկութեան . բայց սիրտս պիտի՞ վարժի արդեօք , պիտի՞ ուզէ վարժիլ , պիտի՞ կարողանայ . երբե՛ք , երբե՛ք :

Մեկնեցար , մա՛յր , հոգիս պատառելով , եւ թողուցիր ինձ ի փոխարէն օրինակը քու անբիծ կենացդ՝ զոր գովելի (եւ մեծ գործեր զարդարեցին : Դու գծեցիր ինձ ուղին ուր կը մտնեն աշխատելու , լուսաւորելու , օգնելու եւ ներելու համար : Իցի՛ւ թէ կարողանայի , մա՛յր , յառաջանալու այդ գեղեցիկ նամբուն մէջ՝ ուր դու ընծացար անխոնջ յարատեւութեամբ : Իցի՛ւ թէ հո՛ն ամրապինդ կենայի . եւ օր մի յելանելս կենաց դռնէն վայրիկ մի հո՛ն կանկ առնելով եւ անունդ հնչելով՝ հարցնէի քեզ « Հոգի՛դ դու սուրբ , ստո՞յգ չէ արդեօք որ քու դուստրդ բոլորովին քեզ անարժան չեղաւ : »

Այդ եղանակաւ միայն գուցէ կարենամ հա-

տուցանել քեզ պարտքս երախտագիտութեան
իմն՝ որ թէեւ անսահման , ոչ երբէք կրնայ հա-
ւասարիլ քու բարեացդ ինձ նկատմամբ :

Զգացմունք կը դիզուին , կը խառնուին ,
կ'ընդհարկանին հոգւոյս մէջ՝ ուսկից՝ շփոթ Յիչ մի
կը բղխի միայն : Ո՛հ , եթէ սակայն յաջողէի գտնալ
բառ մի յայտնելու համար բոլոր այն սէրը , վիշտը ,
սուգը որ զէութիւնս համայն գրաւած է , այդ
բառը մեծ պիտի ըլլար իբր զհոգիդ , մա՛յր իմ :

Օ՛ն , ընդունէ՛ գորովանօք սրտաբուղիս վերջին
այս վանկս , սիրոյ յետին այս ձօնս , զի ոչ այլ
ինչ ունիմ քեզ մատուցանելու աւա՛ղ , մա՛յր իմ
պաշտելի :

24 Յուլիս 1884

ՍՐԲՈՒՀԻ ՏԻԻՍԱՐ

Սան_Սթեֆանօ

Յ Ե Ռ Ը Ջ Ա Ր Ը Ն

Սիրանոյշ անուն փոքրիկ վեպս՝ 'ի լոյս ընծայելով նպատակ ընտրած էմ դարձեալ ուսումնասիրել և դատապարտել ընկերական անիրաւութեանց մէկ քանիներն որք զկին կը ճնշեն ամուսնական պայմանաց ներքեւ :

Ամուսնութեամբ ընտանիքը կը կազմուի, ընտանեօք՝ ընկերութիւնը : Որչափ ամուսնութիւններն երջանիկ ըլլան նոյնչափ զանկները բարեկիրք կը հանդիսանան, և նոյն համեմատութեամբ ընկերութիւնն ընտիր անդամօք կը ձոխանայ : Ամուսնութիւնն ընկերութեան հիմն է ուրեմն, և ամուլից մէջ միաբանութիւնն ընկերային բարեկարգութիւնը կը ձեւացնէ, ինչպէս և բարոյականութիւնը սիրոյ հիմն կը հաստատէ : Ուր որ սէր չկայ պարտականութեան զաղափարը կայ պարզապէս, և միայն այդ զաղափարը ամուսնական յարկին ներքեւ կը ներկայէ մարմին մի առանց հոգւոյ՝ այսինքն կենաց կմախքը :

Դժբաղդաբար այսօր ամուսնութիւններն առաւել փառասիրութեան և վաճառականութեան խընդիր դարձած են քան ըն մտերմական յօդերու՝ նոյն ժամանակէն 'ի վեր որ հրաժեշտ տուինք այն վսեմ դրութեան, երբ մեն մի մարդ հաւատարիմ ընկերուհի մի կ'օրոնէր յանդօրր իւր կենաց :

Բայց ի՞նչ կը հետեւի այս շահախնդիր եւ առեւտրական գործողութիւններէ : Կը հետեւի որ ամուր օր ըստ օրէ երեւան կը հանեն իրենց անհաշտ բնաւորութիւնները՝ զորս կամ բաղձանք եւ կամ ժամանակ չէին ունեցած փոխադարձապէս ուսումնասիրելու , եւ կամ քողարկած էին բարուն դիտաւորութեամբ : Կը հետեւի որ սրտերը փոխանակ օր առօր իրարու սերտ յօդերով միանալու հակակրօքեամբ իրարմէ կը հեռանան , իրարու բշտամի կը դառնան՝ ամուսնական յարկը դժոխքի վերածելով :

Այրը վայելած անսահման ազատութեամբն ընտանեաց յատկացեալ ժամանակը տունէն դուրս կ'անցնէ , զուարճութեանց , գեղխութեանց մէջ կը լիւղի , քանի որ ո՛չ ընկերային եւ ո՛չ օրէնսդրական արգելք մի իւր ապօրինաւոր ընթացքը կը խափանէ : Անբարոյականութեան բարումներ իւր տունը հետը կը տանի , ու նոյն բունայից բարումներով զկին կ'աղարտէ , կ'ընդելացնէ մուրթեան գաղափարին , ու յետոյ առանց խիղճ ընելու անոր դատաւոր կը կանգնի զայն մուրթեցնելէն վերջը :

Ընկերային բարուց գոյութիւնը միայն մէկ սեռին բարոյականութեամբն անհնարին է հաստատել , քանի որ երկու սեռից ջանից միութեամբն է , եւ ՚ի նոյն ընտիր կէտ նկրտելով է որ ընկերային գործին գեղեցիկ ամբողջութիւնը կը կազմուի : Որչափ այր մարդկանց անառակութիւնները բազմանան՝ նոյն չափով պիտի շատնայ եւ անպարկեշտ

կանանց քիւր , քանի որ երկու սեռերը անընդհատ յարաբերութեան մէջ կ'ապրին :

Բագում հեշտասեր հարուստներ կենաց զազիր մրնոյորտին մէջ կ'ապրին , ու կը պահանջեն միանգամայն սիրուիլ ու յարգուիլ իրենց կանանցմէ : Սիրուի՛լ , յարգուի՛լ . զարմանալի յաւակնութիւն , յիմարական երազ :

Սիրուելու համար պէտք է սիրել էւ յարգել : Իսկ այրն անառակ ո՞ր հանգամանացը վրայ կը հիմնէ այդ պահանջումը : Ա՞րդէօք մեծափարքամ յարկերուն վրայ , որք կնոջն արտասուաց աւանդարանն դարձած են , էւ որոնց շուրջը կը դիգէ բանտապանի ամեն խստութիւնները՝ Օթէլլօյի կասկածներովն ու նախանձներով անարատ կեանք մի ջարջարելով : Որպիսի դժոխային վիճակ է երբ կին հրեշտակն այր սատանի մի լծակցած է :

Սիրուն զգացմամբ կը շահուի էւ ոչ քէ ոսկւով , էւ կը ցամքի երբ սիրավառ հոգի մի չի պատասխաներ իրեն : Կինը սիրտ ու բանականութիւն է . միով կ'ապրի , միւսով կը խորհի : Երէ միտքը յաղբահարէ 'ի վնաս սրտին , մեռած է 'ի կին անձնութեան հրեշտակն որ սիրելով գիտէ զոնուիլ :

Մարդն այն որ ուղղակի կամ անուղղակի բռնաբարութեամբ տիրացած է սրտի՝ որ ազատ չէ , զոնի միայն տիրացած է . յայնժամ վա՛յ այն ամուսնոյն : Մանաւանդ վա՛յ այն ծնողաց որք իրենց զարկները մարտիրոս կ'ընեն . դանձի դեր կը խաղան անոնք :

Սիրտն իւր սեփնական օրէնքն ունի ինչպէս ամեն ինչ . զանոնք այլափոխելու փորձ փորձելն յիմարութիւն է բանի որ բնութեան օրէնքն անայլայլելի են :

Գուցէ յանդուզն անուանեն զիս դարձեալ այս յայտարարութեանցս համար : Բայց ինչ որ ոմանց համար յանդգնութիւն է, ինձ համար պարզապէս պարտականութիւն մ'է : Տեսնել չարն է, ծածկել զայն հարուածուելու է, հալածուելու երկիւղի, արդարեւ հոգւոյ արիութիւն չի յայտներ : Մէն մի մարդ որ կը կարծէ նշմարել անիրաւութիւն մի է, զայն կը լուէ՝ ընդդէմ արդարութեան գողութիւն կը գործէ :

Երբ ՄԱՅՏԱՆ Երեւցաւ, այր մարդկանց շատերն յուզուեցան սաստիկ , էս ոմանք ալ զայրակդեցան իսկ :

Ինչո՞ւ սակայն այդ յուզումն , ի՞նչո՞ւ այդ զայրակդութիւնը : Երէ յայտնածներս իրաւացի են՝ արդարութեան դատին ծառայած կ'ըլլամ՝ էս յայնժամ փոխանակ երկիւղի էս ցասման գունդունակութիւն պետք էր որ ազդէի : Իսկ երէ խնդրածներս երեսակայական անգործադրելի պահանջումներ են՝ բնաւ կարենորութիւն տալու չէր անոնց , վասն զի իբր ամեն երեսակայական ցնորք վաղ իսկ պիտի աննետանային :

Սակայն կան այնպիսի գաղափարներ զորս մըտքերը՝ տակաւին հասուն չ'ըլլալով , դժգոհութեան զգացմամբ մի կ'ընդունարեն հազիւ հազ , էս զա-

նոնք ըմբռնելու կարողութիւն չ'ունենալով՝ կը բողոքեն անոնց դէմ յաշորդ դարուց բողոքով զանոնք ուսումնասիրելու հոգը :

Նոր տեսութիւն մ'որ ընդունուած օրինաց , կարծեաց եւ սովորութեանց դէմ կը կանգնի , ընդհանրապէս չժառայէր այն դարուն յորում ծնունդ կ'առնու՝ քանի որ մտքերն ըստ բառականի յարդարուած չէն մինչեւ անոր հանգամանացն հասնելու : Քա՛նի դրութիւններ որք իբր անհնարին հըրելչներ նկատուեցան յառաջընթաց դարուց մէջ , եւ որք սակայն իբր բնական ինչ ընդունուած են այսօր : Վստահ եմ որ նոյնը պիտի հանդիպի նաեւ Մայտայի նկատմամբ , զի ժամանակն եւ յառաջադիմութիւնը պաշտօն ունին նոր գաղափարները հասնցնելու :

Սակայն պարտք անձիս կը համարիմ խոստովանելու քէ մեծ եղաւ գոհունակութիւնս նկատելով քէ երեսելի զրագետներ ու լրջամիտ մտքեր , ինչպէս եւ տաղանդաւոր զրագիտունիներ ու ազատասէր ազնիւ հոգիներ ձայնակից եղան ինձ :

Անցնինք ուրիշ խնդրոյ մի :

Յոռւոյն եւ լաւին գիտութեամբն է՝ այսինքն մարդկութիւնն ամեն գոյներովը ներկայացնելով է որ կենաց ուսմունքը կ'ստացուի : Յոռւին ծածկելը զայն բռնել չէ , եւ զայն մատնանիշ ընելը չարք հռչակել չէ , ինչպէս սմանք ուզեցին կարծել , եւ կամ կարծեցին անկեղծօրէն :

Յոռւին ճանաչելու է անկէ խոյս տալու , անոր

դիմադրելու եւ յաղթանակելու համար : Այդ ըն-
քացրը մտաց կորովը ու սկզբանց հաստատութիւնը
կ'ապացուցանէ , ա'յդ է առաքինութիւնը : Չարին
անտէղեակ ըլլայն անմէղութիւն է պարզապէս , եւ
անմէղութեան մէջ արժանիք չկայ , քանի որ ոչ
մրցում կայ հոն եւ ոչ ալ յաղթանակ :

Թէեւ Սիրանուշի մէջ Պօլսեբնակ հայոց շնկե-
րային պատկերին դոյզն մի մասն նկարագրել աշ-
խատած եմ , հանդերձ այսու եւրոպական աշխար-
հին մէջ էւս փոքրիկ քայլեր առած եմ ' հոնկե-
քաղելու մտօք նկարագիրներ , որք' քէեւ մեր ազ-
գային բարուց հետ բոլորովին յարաբերութիւն չու-
նին , սակայն կերպիւ իւր տարբեր երեւոյթներ
եւ զգացումներ , արուեստական քերէւ ճաշակներ,
պատմական տեսութիւններ նկարելով՝ ընդհանուր
պատկերն առաւել հետաքրքրական կը հանդիսա-
ցնէ գուցէ :

Մարդկութիւնը մի է , ազգերը նոյն մարդկու-
թեան զաւակներն են՝ զորս կլիմաները , հեռաւոր-
ութիւնը , ընկերային շահերը , մարդկային կիր-
քերը իրարու բշտամի դարձուցած են , բայց վեր-
ջապէս իրենց ծագումը նոյնն է քանի որ մարդ-
կութեան մեծ մարմինն է : Նոյնն է եւ իւրեանց
նպատակը՝ այսինքն յառաջադիմութիւնը :

Ուստի մարդկութեան մեծ ընտանիքէն անխտիր
փոխ կ'առնում ինչ որ կը նպաստէ լաւը , գեղե-
ցիկը եւ կամ տգեղը ներկայացնելու : Մեկ կողմ
բողոք պարագայ մի , դէպք մի , տաղանդ մի ,

պատմական իր մի՛ վասն զի ազգային չէ, զայդ բնաւ չեմ ըմբռներ : Ինչո՞ւ ուրեմն օտար ազգաց պատմութիւնը, մատենագրութիւնը եւ գեղարուեստներն ուսումնասիրենք երէ հարկ է որ մեն մի ազգ կղզիանայ մարդկութեան ովկեանին մէջ : Կ'ուսնինք քննելու, բաղդատելու, դատելու եւ գործելու համար :

Երբ վեպի մէջ օտար գգացումներ, տեսութիւններ մերիններուն կը մերձենան տարբեր երեւոյթներ 'ի հանդէս բերելով, զգալի կ'ընեն մեզ այն առաւելութիւնները զոր ունինք ուրիշ ժողովրդոց վրայ, ինչպէս եւ կը յայտնեն այն բերութիւններն որոնցմէ ազատ են ուրիշ ազգերը : Առաջին պարագային մէջ գոհունակութեան ու քաջալերութեան զգացում մի կը ծնանի 'ի մեզ . եւ երկրորդին գրգիռ մի զանոնք բօրափելու :

Բաղդատութենէն միշտ օգուտ կը ծագի, վասն զի բաղդատութիւնը մրցումն է, մրցումը՝ յառաջադիմութիւն, յառաջադիմութիւնը՝ ճշմարտութիւն :

Ստոյգ է որ բաղդատութեան ոգւով զբաղիլ չէ նպատակս, եւ ոչ ալ ուրիշ ազգաց բարքն ու վարքըն ի հանդէս բերել : Քաղեցի միայն պատկերներըն զորս իմ փոքրիկ եւ համեստ ծրագրոյս նպատաւոր կարծեցի : Ընթերցողս տարի մինչէւ Հոռովմ, յերկիրն այն աւանդական, որուն ամեն տեսակ մեծագործութեամբք բարեկիրք եւ ուսումնական միտք սնած է ի տղայութեանն, որուն մեծ հոգիներուն վրայ զմայլած է, եւ տգեղներով՝ սորված է անպի-

տանն ու վատն ատելու : Հոովմայեցւոց ինչպէս
է. Յունաց պատմութիւնն ամեն լուսաւորեալ ազ-
գաց պատմութիւնն է , ինչպէս է. ամեն գեղար-
ուեստի բարեկամաց հայրենիքը :

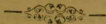
Իսկ՝ ինչպէս ըսի արդէն , օրինակներն ու տի-
պերը կը բաղեմ ուր որ գտնամ գանսք . բաւական
է որ ճշմարիտ ըլլան : Յոռի տիպն գաղղիացիներ-
քն բաղելուս պատճառն այն է որ մեր մեջ բա-
րեբաղղաբար անբարոյականութիւնը յետին կէտն
հասած ջըլլալոյ մինչէ. եղեռնական տրամերը սո-
վորական բանի վերածելու աստիճան . ընտրեցի
անձինքս Գաղղիացւոց այն ստորին մասին մեջէ ուր
անբարոյականութեան աղետալի օրինակներ կը
վիստան :

Երէ մեծ է Գաղղիան որդւոցը զգացմամբը ,
տաղանդովն ու հրաշագործութեամբը , է. երէ լու-
սաւորեալ ընկերութեան կեդրոնատեղին է , այս
ջ'արգիլէր սակայն որ բարուց ապականութիւնը
չտիրէ մի մասնաւոր կարգի մեջ , ինչպէս կը
հանդիպի ամեն մեծ մայրաքաղաքաց նկատմամբ :
Բայց որովհետէ գաղղիացի կանանց հրապուրիչ
ձեւերը շատ ի'սկ ծանօթ են , նախապատիւ դասե-
ցի գաղղիացի կին մ'ընտրել քանի որ առաւել կը
համապատասխանէ վիպասանական նպատակիս
գործադրութեան քան թէ ուրիշ որ է. է. երուպացի
կին մի :

Պարզ է ծրագիրս . մի է նպատակս , կինն ա-
մուսին : Մեծ է հաւատքս , վասն զի համոզման մի

վրայ հիմնուած է : Մեծ է բաշտօրիւնս , վասն զի պարտականութեան գաղափարէն արտադրուած է : Երէ , ինչպէս կը կարծեմ , արդար դատ մ'է վարածս , ճշմարտութեան խոնարհագոյն սպասուհիներէն մին եղած պիտի ըլլամ , որով է. տկար ճայնիս տկար արձագանքը զուցէ գոհունակութեան մըմունջ մ'արբնցնէ օր մի ողջամիտ մտաց ու ազատ է. արդարասէր սրտերու մէջ :

Ս. Տ.

ՀԿ 21-57

Ս Ի Ր Ա Ն Ո Յ Շ

Գ Լ Ո Ի Խ Ա.

Գատըքէօյ՝ իբրեւ Թագուհի Մարմարայ ծովուն , սիգապանծ կը կանգնի իւր գեղեցիկ տուներով , շքեղ սարտէզներով , ծաղկազարդ բլրակներով , կանաչաւետ հրուանդաններով . ու թուի փառաւորուիլ իւր գեղեցիութեան սրտիւրը դիտելով կապոյտ արեաց հայելոյն մէջ , զի Մարմարան իւր հեղուկ հանդոցներովը սեղմելով այս նշանաւոր գիւղը՝ սիրոյ այլիքներով կ'ողողէ ամեն կողմանէ :

Ասիոյ այս գեղանազ բամբիշը թուի ի պայքար մտնել Վոստորայ թագուհւոյն՝ արքայանիստ Ստամպոլին հետ , որ իւր դիրքով , ասպարաններով , մզկիթներով , նոճիէ մահադուշակ սրակներով , իւր նաւահանգստին խուռներամ նաւերով , ծովեզերեայ տաղաւարներով եզական կը հանդիսանայ աշխարհիս մէջ :

Եւ եթէ Կոստանդիանոսի քաղաքն եզական իւր անցեալ պատմութեամբը կը փառաւորուի՝ վաղեմի

Քաղկեթոնն ալ զուրկ չէ պատմական բարձր արժէքէ , քանի որ Առստանդիանոսի յաջորդները բազմիցս ազատեց օտար թշնամեաց յարձակումներէ , ու գահընկեց թագաւորաց ապաստան եղաւ , մինչդեռ սպառազէն բազուկներ իրենց կենաց կ'ըստպառնային :

Եւ ո՞վ արդեօք կրնայ մոռնալ թէ Քաղկեթոն կեդրոնատեղի եղած է այն կրօնական ժողովոյն ուր Եւտիքեսի վարդապետութիւնը նշովեցաւ , և ուսկից ծագումն առաւ Հայոց եկեղեցւոյն բացարձակ անկախութիւնը . որով սա իւր սեպհական կեանքովն սկսաւ ապրիլ՝ և վերժ մնաց Հռովմայ լուծէն որ ժամանակ մի բաժինն եղաւ գրեթէ համայն քրիստոնէութեան :

Բայց վաղեմի Քաղկեթոնը՝ այժմեան Քաաքքէօյը , ոչ օտար արչաւանաց դէմ թումը կը կանգնի այսօր , և ոչ ալ կրօնական վէճերու վկայ : Հեշտափայր մ'է արդ ուր մարդս աչերը Մարմարայի մերթհեզասահ , և մերթ բարկացայտ ջուրերուն վրայ տարածելով , մտածելով , երազելով , հառաչելով , օրհնելով , անիծելով , կ'ապրի , կը նուազի , կ'անցնի , կ'անհետանայ աշխարհիս տեսարանին վրայէն :

1872 տարուան սամառուան օր մ'էր . համայն բնութիւնն սաստիկ ճնշուած էր տաքէն , ծաղիկը գլուխը ծռած էր իւր ճիւղին վրայ , տերեւն անշարժ չունէր և ոչ մրմունջ մի , թռչունն դալարապարզ հոփանւոյն ներքեւ կը հանդչէր անխօս , ուր մարդկանց կուրծքին ելեւէջը կը յայտնէր թէ ո՞ր աստիճանի ամենքը կարօտ էին վերջապէս սակաւ ինչ

զովութեան : Օրն կը յառաջանար , ու Քատըքէօյի արեւմտեան հանդիսակաց լեռներուն գագաթը ոսկեծիր գօտիէ մի շրջապատուելով բոսորագոյն շողով կը ներկէր զՄարմարան որ լուսեղէն ակիբներ կը թաւալէր ամեն ուրեք :

Չկնորոին նաւակը՝ իրրեւ շարժուն կղզի , մերթ կը տատանէր այդ շողուն յատակին վրայ , և մերթ անոր վրայէն սուրալով կ'անհետանար իրր ստուեր : Երեկոյեան ժամն էր ուր արեգակն իւր հրածեշտի ողջոյնը կուտար բնութեան , և լուսինը՝ զինքը նսեմացնող հրացայտ բռնաւորին հեռանալը գիտելով , արեւեկեան հորիզոնին վրայէն կ'երեւար , և գոհունակութեան նայուածք մի կարճակէր երկնային նըսեմ գաշտերուն վրայ ուր աներկիւղ պիտի գահակալէր : Ժամն էր ուր յոգնարեկ հոգին՝ օրուան աղմուկէն և ճնշող ջերմութենէն ու արեգական ակնախտիդ պայծառութենէն ձանձրացած աղու շող ու զովսցուցիչ հով մի կը փնտուէր ի հանդստութիւն , արարախառն գոհունակութեան հառաչմ'արձակելով :

Մինչ լուսթիւնը կը տիրէր բնութեան մէջ , և լուսինը կը փայլէր բոլորածեւ , Քատըքէօյի մի բարձրագիր շքեղ բնակարանին սլատուհաններէն լոյս կը ցոլար , նոյնպէս և սլարտէղէն ուր'այլ և այլ գունեղ կանթեղներ՝ իրրեւ շողշողուն ծաղկունք , քաղցրաբոյր սիւգէն կը տատանէին : Ընտիր նուագարանի ներգաշնակութեան հեղեղներ կ'ողողէին այս գեղեցիկ վայրը , ուր անթիւ հանդիսականք կը խռնէին հաճելի իմն շիտթութեամբ : Հոս , սրահին մէջ , մե-

ծափարթամ տիկնայք կը գահակալէին իրենց աղամանդներով, մինչ խոնարհագոյնները կը ջանային գանձը նսեմացնել իրենց ժպիտներուն նոր քաղցրութիւն՝ ու նայուածքներուն նոր փայլ մ'աւելցընելով: Անխօս մրցում մի, լռին սերճախօսութիւն մ'էր այս՝ հարստութեան և անձնական հրասպոյրներու մէջ: Առաջինները ակնածանաց առարկայ էին, իսկ երկրորդները՝ հիացման և համակրանաց նիւթ: Հոն շնորհալի օրիորդներ ոսկեթէլ մազերով ու անդիմադրելի եթերական գեղեցկութեամբ, և կամ թխագոյն բոցավառ աչերով, սրահից նեղանալի վերմութենէն խոյս տալով, ծառերուն հովանեաց ներքեւ կը շրջագայէին, ջանադիր ըլլալով զսպելու մասնատու քրքիչ մի՝ ծնունդ հեզնալից անմեղ ակնարկութեանց և կամ գրգռիչ անմլաս քօքերուքեան: Նոյնպէս երիտասարդները ժուռ կուգային այդ լուսազարդ և հոտաւէտ հովանեաց ներքեւ, հիացման նայուածքներ արձակելով գեղանիներուն կողմը. և անոնցմէ ոմանք երկիւղալի համարձակութեամբ օրիորդաց մօտենալով ողորբալից բառ մի կ'արտասանէին նախ, որուն կը յաջորդէր երկրորդ և երրորդ մի և որոնց վերջինը կուսական անմեղ սրտերուն մէջ երկարածիգ արձագանք մի կ'արթնցնէր:

Այդ բազմութիւնը հաւաքուած էր Պ. Հայնուռի հոյակապ սարարանին մէջ օրիորդ Չարուհոյ՝ անոր որդեգրին, հարսանեաց հանդէսին ներկայ ըլլալու համար: Խիտ շնորհալի էր հարսն սպիտակ զգեստներովն և այն մեղամաղձային գոհունակութեամբն

որ իւր դէմքին վրայ կ'ուրուագրուէր : Մէկ տարիէ
ի վեր իւր կուսական սիրտը կը բարախէր սիրով
Հրանտ Երիտասարդին համար , որ աշխատած էր
բուռն եռանդեամբ անշուք վիճակ մ'ապահէվելու ,
որպէսզի իւր սիրելի Չարուհւոյն հետ անբաժանե-
լի կերպիւ ասլրի : Հասած էր վերջապէս նոյն օրը ,
և իրենց երանութիւնն այնչափ մեծ էր որ կը կար-
ծէին երազել : Մայրայեղ երջանկութիւնը ինչպէս և
ծայրայեղ վիշտը մարդս կը թմրեցնէ :

Պասակի խորհուրդը մեծ հանդիսիւ կատարուեցաւ ,
և նոյն վայրկեանէն սիրոյ խորանին վրայ երկու հողի
ի մի ձուլուած էին : Եկեղեցական ձայնակցութեան
յաջորդեց զուարթ երաժշտութիւն մի : Երիտասարդ
դէմքերն աշխուժով ոգեւորեցան ընդարձակ սրահին
մէջ՝ ուր ծաղիկները լոյսերուն հետ կը խառնուէին ,
եւ սիրուն շփոթութիւն մ'սկսաւ տիրել անդ : Ան-
համբերութեան ցոյցեր կը տրուէին , երիտասարդ-
ներն աչքէ կ'անցնէին նազելի օրիորդներն որոնց
սրտերը կը արօփէին սարելու մօտայուտ յուսով :
Վերջապէս նուազարանը վճռողական նշանը տուաւ ,
սլարն սկսաւ : Պարողները թեթեւ քայլերով , զոյգ
զոյգ սկսան սահիլ գետնին վրայէն՝ արագել իրենց
չարժումը վալսին հեշտաւէտ սաստկութեամբը ,
թռչիլ , վայրիկ մի դադարիլ նոր ոյժ առնելու և
նոր եռանդեամբ սուրալու համար վերստին՝ երբ
պարողներուն քանիները կը յամառէին շարունակե-
լու մինչեւ երաժշտական վերջին վանկին հնչմանը :
Երիտասարդուհեաց դէմքերն առոյգ դոյներով կը

փայլէին մինչդեռ կը նստէին հանգչելու համար . ա-
չերնին նոր բոցերով կը շողային , և իրենց կուրծ-
քերուն ելեւէջն հաճելի յողնութիւն մի կը յայտնէ-
ին : Բայց այս հոգեզուարճ աղմուկին մէջ պակսե-
ցաւ յանկարծ օրիորդ Սիրանոյշ՝ Պ. Հայնուռի չքնաղ
դուստրը , նազելեաց նազելին . այնչափ սքանչելի
էր նա իւր մելամաղձոտ կապոյտ աչերովը , ոսկե-
թել մազերովը , թափանցիկ ճերմակ մորթովը , դէմ-
քին դժերուն կանոնաւորութեամբը ու հասակին
բարձրութեամբը : Բազում երիտասարդներ տհաճու-
թեամբ դիտեցին օրիորդին բացակայութիւնը , և
մանաւանդ Պ. Գարեհէանք՝ որուն աչերը յամառե-
լով կ'որոնէին զինքն ամեն կողմ : Ո՛ւր էր չքնաղն
Սիրանոյշ :

Գ Լ Ո Ի Խ Բ .

Պ. Հայնուռի պարտէզին մէկ անկիւնն ընդար-
ձակ աւազան մի կար ծառերով չրջապատուած , ո-
րոնց ճիւղերն իրարու խառնուելով մերթ խիտ հո-
վանի մի կը ձեւացնէին՝ ուր թեւարկու երաժիշտ-
ներ իրենց բոյները տարածելով քաղցրալուր մեղեդ-
եաց աշխարհ մի կը կազմէին , և մերթ ճիւղերն ի-
րարմէ բաժնուելով նազելաբար կը ծռէին մինչեւ

Ջուրին երեսը դայն մեղմիկ գգուելով, մինչդեռ գորտերն աւազանին յատակէն երբեմն դէպ ի վեր ցատկելով դիւրաջինջ փրփուրներ կը ձեւացնէին, ու եզերքէն վեր ելնելու անյաջող փորձն ընելէն վերջը Ջուրին խորը կը նետուէին անախորժ ճիշ մ'արձակելով: Աւազանին շորս կողմը կանգնած մարմարինէ առիւծներու բերնէն յորդառատ ջուրեր կը ժայթքէին, և աւազանին մէջ կը վիժէին գեղեցիկ մրմունչ մի կազմելով ու սոխակներուն ներդաշնակութեանց հետ միանալով: Աւազանին մէջտեղէն տաղաւար մի կը ցայտէր իբր թէ ջուրերուն մէջէն բլլած: Յայս վայր փայտաչէն գեղջական նստարաններ կային հանդչելու, վայելելու ու խորհելու համար, մինչ ձեռքն ազատ էր պատուհանէն վար երկննալով հեղասահ ջուրերուն հետ խաղալու:

Այս տաղաւարին մէջ նստած էր քնքոյն Սիրանոյշ դառն արտասուք ուղղեալ դիմօք: Իրեն մօտ կար սեւաշեայ, գեղեցիկ, երկայնահասակ երիտասարդ մի որ կարծես, տխրութեան պատկերը կը ներկայացնէր:

— Սիրանոյշդ իմ, կըսէր երիտասարդը, թոյլ տուր ինձ գոնէ վերջին գիշերուան համար լուսնի լուսովը զմայիլ գեղեցիկութեանդ վրայ. թոյլ տուր խնդրել քեզնէ վերստին որ բացակայութեանս ժամանակ օրտիգ վրայ դու անձամբ հսկես, իբր իմ օրինաւոր գանձիս վրայ:

— ~~Գնա ի Հսովմ հանդիստ սրտով, Արուանդ,~~ կը պատասխանէր, կոյսն շնորհալի ի դարձիդ պի-

տի դանաս նոյն հաւատարիմ Միրանոյշը : Յաջողեցայ վայրիկ մի սրահէն հեռանալու՝ հաւատարմութեան ուխտս վերստին երկրորդելու համար քեզ :

Օրիորդին ձեռքն իւր չրթանց մօտեցնելով Երուանդ անրիժ՝ համբոյր մը դրոշմեց անդ : Արտասուաց երկու հրատասկ կաթիլներ անկան երկու տարփալեաց աչերէն ու սահեցան անոնց սիրայօղ ձեռացը վրայ : Այն արտասուքն երկու անարատ հոգիներու հեղուկ խունկերն էին որք անեղբութեան հետ խառնուեցան :

Կարճատեւ լուսթենէ վերջը՝ Միրանոյշ ըսաւ երկինքը դիտելով « վաղը՝ այս ժամուն , երբ չողենան զքեզ հեռացուցած պիտի ըլլայ ինձմէ , նայէ լուսնին որովորէ արդ մեր խօսակցութեան , և մեր երկուքին նայուածքն անոր վճիտ դէմքին մէջ թող միանան : »

Լսեցին նուագարանները , պարողները խումբ խումբ պարտէզ խոնեցան : Երկու սիրահարներն իրարմէ արտօրնօք բաժնուեցան առանց և ոչ մէկու ուշադրութիւնը դրաւելու :

Այդուն առաջին դողդոջուն չողերը խաւարը հալածելու սկսած էին երբ Պ. Հայնուռի տանը վերջին լոյսերը չիջան : Յայնժամ Միրանոյշ կարողացաւ իւր հոգւոյն վրայ դիզուած արտասուաց աղատ ուղի մի բանալ : Արեգակն արշաւասոյր կ'ընթանար իւր ընդարձակ սահմանին մէջ , ու քունը Միրանուչին աչերը շէր գրաւած ասկաւին : Երուանդէն բաժնուելու վիշտը կարծես թէ աքնութեան արձանի

փոխած էր զինքը : Յորչափ իւր սիրելւոյն վհատած հողւոյն զօրութիւն տալու հարկը կ'զգար՝ ինքը կարողացած էր իշխել իւր խօր վշտին . բայց երբ առանձին մնաց , յազթուեցաւ իւր պկարութենէն . կարծես թէ առանց հողւոյ մարմին մ'էր . այնչափ յուսարեկ էր զեղանին :

ԳԼՈՒԽ Գ.

Տգիտութեան խաւարը դարերէ ի վեր տարածուած էր Թրքահայոց վրայ : Այս միտին խացութեան մէջ ժողովուրդք մտաւոր աշխարհի հրածեչտ տալով նիւթական կեանքով կը սնանին , ու իրենց բոլոր ճիգը կը թափեն հարստութիւն համբարելու համար , և հոն կը գտնան իրենց փառքը , քանի որ փառաց գաղափարն կ'ազնուանայ առաւել կամ նուազ՝ մարդկային մտաց կամ զգացման յառաջադիմութեան համեմատ :

Հայերը ազնուաբարոյ , լուրջ և դործունեայ ժողովուրդ մի , նաեւ ամեն ժամանակ իրենց արքունական սիրով հաւատարիմ հպատակ ըլլալով , նիւթական շքեղ ապագայ մի դիւրաւ հաստատեցին , և ոսկւոյ անդիմադրելի ուժով բաւական բարձր դիրք մ'ստացան Պոլսոյ մէջ : Գրեթէ հազիւ կէս դար յառաջ հայերը թէեւ քաղաքական պաշտօններ

րէ գրկուած՝ սակայն Տաճիկ զլխաւոր պաշտօնակալներուն սեղանաւորներն ըլլալով, բաղդակից կ'ըլլային սոյն բարձրաստիճան անձանց յաջողութեան կամ անկման, որով անուղղակի կերպիւ քաղաքականութեան աշխարհին մէջ մուտք մ'ունեցած կ'ըլլային, ու սեղանաւորաց ազնուականութիւնը կը գոյացնէին՝ Ամիրայի տիտղոսով մկրտուելով:

Այս Ամիրաները բռնաւորաց դաս մի կը կազմէին որոնց կամքերն օրէնք էին, և որոշումները՝ վրձիւ, ներքին ընտանեկան կենաց ինչպէս և ազգային գործոց մէջ: Անիրաւութիւն, բռնաբարութիւն, կողոպուտ, ըստ հարկին զամեն ինչ կը գործէին իրենց ազդեցութիւնն գործադրելու և կամ հարստութիւնն աւելցնելու մտօք: Ժամանակին ոգին զայս կը սրահանջէր գուցէ: Բայց ինչպէս ամեն բռնաւորները նոյնպէս և Ամիրաներն ազգին շահերուն ի նպաստ կը գործէին երբ իրենց անձնական շահուց և կամ կառավարութեան օրինաց մնասելու երկիւղ չկար, որով իրենց ամիրայական իշխանութեան ազդեցութիւնն առաւել ևս կը հաստատուէր: Ամենախոնարհ վիճակի մարդը կրնար մինչեւ Ամիրայութեան հասնիլ սեղանաւորութեան շնորհիւ: Եւ ուր Ամիրայի թուն էր բաւական հին ազնուականութեան ճիւղադրութեամբ կրնար պարծիլ, և խոնարհագոյն դասուց վրայ մանաւանդ բացարձակ առաւելութիւն ստանալ: Այս էր իրաց վիճակը գրեթէ կէս դար յառաջ:

Բայց ժամանակը քայլեց, գէպքերը փոխուե-

ցան, գիշերուան մուսյլը մասամբ փարատեցաւ, մտքերը բաւական լուսաւորուեցան, քաղաքականութիւնն ուրիշ կերպարանք մ'առաւ, հայերը կոչուեցան տէրութեան պաշտօնատարութեան ի փոխարէն իրենց աւանդական հաւատարմութեան խալիֆէններուն նկատմամբ: Վերջացաւ սեղանաւորաց պաշտօնը, մեռաւ ամիրայութիւնը, ասոր յաջորդեց նոր ազնուականութիւնը՝ այսինքն տէրութեան պաշտօնէից ազնուականութիւնը, որուն հետ կը մրցի՝ ազդեցութեան մասին, հարուստ վաճառականաց խումբը: Իսկ երրորդ դաս մ'ալ՝ այսինքն ուսումնականացը, մասնաւոր էութեամբ կը հանդիսանայ միւս երկու կարգերուն մօտ: Պաշտօնի, ոսկւոյ և լուսոյ կոիւն է այդ: Ոչ պաշտօնէութիւնը՝ հոլատակութիւն է, հարստութիւնը՝ անկախութիւն, և գիտութիւնը՝ յառաջդիմութիւն, այսինքն ասպագան:

Ուստի ուսումնականաց դասը թէեւ յինքն իւր ոյժը կը կրէ և անով օր աւուր կը զօրանայ, հանդերձ այսու խոնարհ դիրք մ'ունի ի մեջ տակաւին երկու միւս կարգերուն առջեւ:

Պ. Հայնուս իւր ճիւղագրութեան մէջ քանի մի ամիրաներ կրնար հաշուել, ու անցեալ փառաց յիշատակաւն իւր ներկայ հարստութիւնը կը վայելէր: Ինքն որ և է գիտութեանէ զուրկ ըլլալով բնաւ ուսման յարգ չէր ընծայեր, և ով որ հարստութեանէ կամ բարձր պաշտօնէ բաժին չ'ունէր խղճալի տրարած մ'էր աչացն առջեւ: Իւր սիրոյ երկու զվսաւոր առարկաներն էին Սիրանոյշ դուստ-

րը և ոսկին . միոյն և միւսոյն վրայ գրեթէ նոյն
խնամօք կը գուրգուրար . թէեւ խոստովանելու է որ
արժանավայել յարգանք կ'ընծայէր իւր ազնիւ կո-
ղակցին որ բարոյական գեղեցիկ ձիրքերով օժտուած
էր ընտանեկան համեստ կացութեանը մէջ ու միտքն
ուսմամբ զարդարուած : Արեսուն տարեկան տիկին
մ'էր նա որ անցեալ դիմական գեղեցկութեան հետ-
քերը կը պահէր , ու նոյնչափ համակրութիւն կ'ազ-
դէր որչափ ակնածութիւն : Իւր ազնիւ վարմունքին
ու Ֆիզիքական ձրից շնորհիւ իւր անշուք վիճակէն
ելած էր Պ. Հայնուոփ կինն ըլլալու համար . մինչ
տասն և ինն տարեկան էր և ամուսինն երեսուն ու
վեց՝ ծնած էր քնքոյշ Սիրանոյշը : Իբր մայր ուշիմ
և գորովագութ մասնաւոր կերպիւ հոգ տարած էր
նախ մանկանը առողջութեան և աճման , ինչպէս և
ապա մտադիր եղած էր անընդհատ հսկել աղջկանը
դաստիարակութեան վրայ : Ա՛ճէր ուրեմն Սիրա-
նոյշ մայրենի իմաստուն հոգատարութեան ներքեւ ,
մօրմէն կը խրատուէր ու անկէ կ'առաջնորդուէր :
Աւ մինչ տասը տարեկան հասակին մէջն էր այնպէս
ծանրաբարոյ էր , հանդարտ և ուսումնասէր որ
թուէր ծաղկահասակ աղջիկ մի աղայութեան մէջ :
Ուսնիլ և սիրել՝ այս էին իւր հաճոյքը : Տղայական
խաղերէ խոյս տալով իւր գոհունակութիւնը մայ-
րենի ընկերութեան մէջ կը գտնէր առանց որ և է
մանկան ընկերութիւնն որոնելու : Մինչդեռ այս-
պէս մենիկ կ'աճէր , ահա բաղդը տասնամեայ հա-
սակակից ընկերուհի մի շնորհեց իրեն : Տիկին Հայ-

նուռի հեռաւոր ազգականներէն մին մեռնելով երկու օրքեր թողուց անտէր և անարժաթ : Զարուհին մայր մի դտաւ ի Տիկին Հայնուս , և Երուանդ որ տասնչորս տարեկան էր , որդեգրեցաւ ազնուասիրտ ազգականէն :

Գեղեցկութեամբ ու իմաստութեամբ կ'աճէր Սիրանոյշ իւր ընկերուհւոյն հետ . կ'անցնէին արագօրէն օրերն ու տարիները , և շնորհազարդ օրիորդին հետաքրքիր միտքը կը ջանար միշտ զարգանալ : Ուսնիլ՝ սիրելի երազն էր Սիրանուշին , մանաւանդ հին և նոր ազգաց պատմութեանց տեղեկանալ ինչպէս և այլազգի մատենագրութեանց : Կը սիրէր ազգաց զարգացման ու անկման պատճառներն ու սուսմասսիրել , և կը դիտէր թէ մեծ ձիրքերն ինչպէս և մտաւորական լոյսերը ժողովրդոց կեանք տուած էին , ինչպէս և մոլութիւններն ու տգիտութիւնները՝ մահ : Առաքինութիւնն ու գիտութիւնը սըրտին ու մտացը պէտքն ըրաւ , անոնցմով ապրեցաւ ընկերութեան մէջ . ըստ կարելւոյն մէկուսացաւ , զի թէեւ ծարկահասակ՝ զզուանք կ'զգար արդէն ստութեան , նախասպաշարմանց և այն ամեն նողկալի փորոզիութեանց դէմ որոնցմէ մարդիկ դժբաղդարար ազատ չեն . կը դիտէր մանաւանդ թէ որսլխի դիւրութեամբ կը նուաստանան բոլոր անոնք որ շահախընդիր նուատակէ դրդեալ իւր հօրը բարձր գիրքէն կը ջանային օգտիլ . ինչ շողքօրթութիւն , ինչ նախասպաշարաստութիւն անոր կիրքերը շոյելու , թշնամեացը թշնամին հանդիսանալու , և իւր բա-

րեկամացը բարեկամ : Արհամարհանօք կը հաստատէր թէ մարդիկ գործերու բերմանց համեմատ կուսակցութիւն կը փոխեն . ինչ որ այսօր կը յարգեն վաղը կը թշնամանեն , ինչ որ այսօր կը սլաշտեն վաղը կ'անդոսնեն , կարծես ջանադիր ըլլալով հաշակելու թէ սկզբունք չունին : Նա մանաւանդ մեծ էր իւր սրամտութիւնը երբ կը դիտէր թէ կրօնքը որ յուսահատ մարդկութեան յոյսն և ապաւէնը պիտի ըլլար ու բարոյական ճշմարտութեան ընդունարանը , կրօնքը նոյն իսկ անարգ գործիք եղած էր կրօնականաց շատերուն ձեռքը , անոնց անձնական շահերը ապահովելու , խղճերը մոլորեցնելու , մարդիկը թալլելու , և մարդկութեան մէջ երկսլառակութեանց , թշնամանաց , ռխակալութեան սերմերը ցանելու և աճեցնելու համար : Այո՛ , մեծ եղաւ օրիորդին զայրոյթը մանաւանդ երբ նկատեց թէ կրօնական թաքուն ազդեցութիւնն անդիմադրելի ոյժ մ'է քանի որ ընդհանրապէս տգէտ խղճերու վրայ կը տարածուի անողորմաբար , և թէ մտաւորական լոյսն որ այդ զոհողութեանց վերջ կրնար տալ և փրկութեան խարխիս մ'ըլլալ , տակաւին խիստ աղօտ էր և սահմանափակ : Սիրանուշին արիւնը կ'եռայր նշմարելով կանանց նուաստ և ողորմելի դիրքն ընկերութեան մէջ , երբ անոնք ոչ ազատ կարծիք մի յայտնելու կը համարձակէին , և ոչ՝ իբր անհատ՝ իրենց օրինաւոր բնական իրաւանց տիրանալու գաղափարն ունէին , և ոչ նախապաշարմանց շաղէն հեռանալու քաջութիւնը : Ար հաստատէր

Թէ օրիորդք անվնաս արարածներ հանդիսանալու
փառքը կը փնտռէին , իրենց մտաւոր կարողութիւ-
նը , կորովամտութիւնը քողարկելու ջանադիր ըլլա-
լով , այնչափ կը վախճային որ շըլլայ թէ իրենց ձիր-
քերն երկիւղ ազդելով հակառակ սեռին՝ արգելք
կանգնէին իրենց ամուսնութեան : Աը մտածէր թէ
այս պայմաններու ներքեւ քանի աղջկունք արդեօք
յինքեանս մեռուցած էին այն ձիրքերն որք բողբո-
ջելու բերմունք ունէին , և թէ քանի տաղանդներ
ոչնչացած էին մարդկութեան ուկիւնին մէջ առանց
խիղ Գիտակցութիւնն ունենալու իրենց կարողու-
թեան : Ա՛հա այր սրտմտութեամբ , բայց որո՞ւ կըր-
նար իւր զայրոյթն հաղորդել , ի՛նչպէս կրնար բո-
ղբել գտնուած միջավայրին մէջ , երբ հայր մ'ու-
նէր որ առաջինը պիտի ըլլար իւր բողբոնները դա-
տապարտելու քանի որ համոզուած էր թէ կանանց
մանաւանդ օրիորդաց ներելի չէ բարձրաձայն խօ-
սիլ և ազատ գաղափարներ հռչակել : Միրանոյչ ,
երբեմն ~~երբ բացարձակ կերպիւ կարծիքները կը~~
~~յայտնէր , անմիջապէս հօրը դատապարտող ձայնը~~
~~բարկութեամբ կը բարձրանար ու աչերէն բոցեր կը~~
~~ցայտէին . հետեւաբար օրիորդն զգոյշ կը կենար~~
~~տանը մէջ վրդովմունք պատճառելէ : Տասն և ութը~~
~~տերեկան կոյս անձուկ սահմանի մէջ ասլրելով ,~~
~~այնչափ հետազոտող և լուրջ միտք մի անկարող էր~~
~~ունենալու առանց առաջնորդի , և Միրանոյչ զեր-~~
~~ուանդ ունեցաւ իրր առաջնորդ :~~

Գ Լ Ո Ի Խ Դ .

ՉՆՐՈՒԱՆԴ որդեգրողն արժանաւոր , ազատա-
միտ և ուսումնական անձ մ'էր որ ոչ միայն յորդոր-
ներով կը ջանար պատանւոյն միտքն ուղղել , այլ և
ամենայն միջոց ի գործ կը դնէր լաւ և կանոնաւոր
ուսում տալու անոր ու ոչինչ կը խնայէր այդ նը-
պատակին հասնելու համար , թէեւ ինքը չափաւոր
հարստութեան տէր ըլլար : Նրուանդ որ մեծ ըն-
դունակութիւն ունէր , գրեթէ ըստ մասին բնազդ-
մամբ կ'զգար շատ անգամ այն արդար և բարձր
սկզբունքները զորս իւր իմացականութիւնն անկա-
րող էր լիովին ըմբռնելու : Բայց պատանին աճելով
մտաւոր ձիրքերն ալ աճեցան իւր հետ ինչպէս ըն-
դունած սկզբունքներն արմատացան , ծլեցան , բող-
բոջեցին : Նրուանդ երկու գլխաւոր զգացումներ
ունէր կենացը մէջ . մին էր իւր բարերարին նկատ-
մամբ , և միւսն Սիրանուշին որուն հետ ըստ ամե-
նայնի կը համաձայնէր զգացմանց , ճաշակի ու դա-
շափարաց մասին . իսկ քոյրն Չարուհի երկրորդա-
կան կարգի տեղ մի գրաւած էր սրտին մէջ՝ թէեւ
անհունապէս կը դուրգուրար անոր վրայ :

Թէպէտ Նրուանդ Պ. Հայնուռի տանը մէջ չէր
բնակեր սակայն հոն կ'անցնէր գրեթէ բոլոր ազատ
վայրկեանները . ուստի ինքն և Սիրանուշ իրարմով
կը սնանէին , կը բարձրանային , նախասրաշարմանց
դէմ կը գոռային , ու իրենց սրամտութիւնն և ար-
համարհանքը կը միացնէին զեղծմանց դէմ : Մին

ինչպէս և միւսը երիտասարդական աղմկայից ցըն-
ծութիւններէ խոյս կուտային , իրարու կը բաւէին ,
ու իրենց օրերը կը սահէին երկնային երանութեամբ :

Զարուհին կատարելապէս տարբեր բնութիւն
մ'ունէր իւր եղբորմէն ու Սիրանուշին : Կարծես թէ
Մայիսի զուարթ օր մ'էր նա , անոր մեղեդիքնե-
րով , զարդերով , ժպիտով , ու բոյրով : Տխրութեան
մուայն անկարող էր մթնցնել ուրախ ազջկան հոգ-
ւոյն արեւը . սահելով կ'անցնէր միայն անոր վրայէն
ու կը հեռանար :

Մինչդեռ Երուանդ ընկերային կամ իմաստասի-
րական խորհուրդներով կ'զբաղէր Սիրանուշին հետ ,
Զարուհին՝ անխոյթ այդ խնդրոց նկատմամբ , իր-
բեւ գողտրիկ թռչուն ծաղկէ ծաղիկ կ'ոստոստէր ու
իւր աղու ձայնիւ կը սատասխանէր սոխակին , կը
ժպտէր լուսնին , կը ժպտէր ծովուն , կը ժպտէր հա-
մայն բնութեան , կը ժպտէր իւր սիրելի ընկերուհւոյն
անոր մօրը , Երուանդին , կը ժպտէր նոյն իսկ խո-
ժոսաղէմ Պ. Հայնուռի , զի ինքն ամբողջապէս սէր
էր ու զուարթութիւն , և ժպտիլ գիտէր միայն կոյ-
սի մի գեղեցկագոյն ժպտիւն՝ զոր բնութիւնը շնոր-
հած է կանանց՝ սրտերը դիւթելու և մխիթարելու
համար : Հարկ չկար հարցնել թէ ո՞ւր էր Զարուհին ,
ինքը կը գտնուէր յայն վայր ուսկից շնորհալի քրքիչ
մի կը լսուէր , կամ սրտագրաւ երգ մի : Նա բնու-
թեան խանդավառ որդին էր , և ուզած էր գլխա-
ւորապէս պարապիլ բանահիւսութեամբ և երաժըշ-
տութեամբ , ու այս երկու ճիւղերուն մէջ կատա-

րեւապէս յաջողած էր : Արդժկամակէր իւր միտքը
դրազեցնելու միշտ ընկերական կամ փիլիսոփայա-
կան բարձրագոյն խնդիրներով որք իւր սրտին բնաւ
սնունդ չէին մատակարարէր : Ինքն ընտանեաց
զուարթ թռչունն էր , մինչդեռ Միրանոյ՛ իմաս-
տուն թագուհին : Զարուհւոյն հոգին կ'երգէր Տիկին
Հայնուռի , իւր ընկերուհւոյն և եղբօրը համար .
այս երեք արարածները կը բաւէին իրեն ու առա-
ւելը չէր փնտռէր մինչեւ այն օրն ուր իւր սիրտը ճա-
ռագայթ մ'ունեցաւ , իւր բերանը՝ հառաչանք մի
ու իւր աչքն՝ արտասուք մի : Երգող թռչունը տե-
ղի տուաւ մեւամաղձոտ կոյսին , Զարուհին նուաճ-
եալ էր , զի կը սիրէր զՀրանտ :

Սա գեղեցկադէմ երիտասարդ մ'էր , որդի ան-
չուք և համեստ ընտանեաց , որ կը փայլէր ուսմամ-
բը որչափ և զգօնութեամբը , լրջմտութեամբը և
ազնուասրտութեամբը . կարծես թէ նա ոչ սլատա-
նեկութիւն ունեցած էր և ոչ ալ երիտասարդ ու-
թիւն , այնչափ կենաց մէջ իւր ընթացքը կարգա-
ւորեալ եղած էր , և բազքն անբասիր : Խօսքերն
սակաւաթիւ էին բայց ծանրակշիռ , ձեւերը սարդ
այլ ազնուական : Մուտք դասձ էր երիտասարդը Պ .
Հայնուռի տան մէջ՝ իւր Երուանդ մտերմին միջա-
մրտութեամբը : Երբ Զարուհին ճանչցաւ զՀրանտ ,
յինքն անձանօթ շարժում մի զգաց , անհանդստու-
թիւն մի , տխրութիւն մի , անասելի անձկու-
թիւն մի վերջապէս : Նոյն տաղնապալից փիճակին
ենթարկուած էր և Հրանտ , զի երկուքին մէջ տեղ

համակրայից յորձանք մի հաստատուած էր : Շարունակեց երիտասարդն իւր այցելութիւնները Հայնուռի ընտանեաց , և մեր երկու սիրահարաց զգացումն եւս քան զեւս սաստկացաւ :

Օր մի Չարուհին ընկճելով իւր սրտին բեռին ներքեւ , և կարծես յիմարած իւր բուռն զգացումէն փութաց մխիթարութիւն գանելու իւր սիրելի ընկերուհւոյն մօտ : Անօթխածութիւնը նա մանաւանդ արժանապատուութեան զգացումը լեզուն լուծեան դատապարտած էր մինչեւ նոյն օրը , քանի որ շքիտէր ստուգիւ Հրանտին տրամադրութիւնները իւր նկատմամբ , այլ միայն թուէր իրեն թէ երիտասարդը չէր անտարբեր իւր շնորհաց : Բայց հոգին երբ շատ լի է , պէտքը կ'զգայ աւելորդ մասը ուրիշ սրտի մէջ լեցնելու : Խօսեցաւ ուրեմն երիտասարդուհին , յայտնեց Սիրանուշին այն բուռն սէրը որ լիովին գրաւած էր իւր էութիւնը , ու անոր գոգն իյնալով լացաւ դառնագին , կարծես թէ ցաւոց հուրն արտասուաց զովութեամբը կը հովահարի : Երկու զեղանիները իրենց աչաց ցօղերը իրարու խառնեցին , միատեղ հառաչեցին , իրենց սրտին բարբախումները իրարու միացուցին : Չարուհին կուլար Հրանտին համար . իսկ Սիրանուշ ի վշտակցութիւն իւր մտերմոյն միայն կուլար արդեօք :

Արտասովոր այլայլութեամբ Սիրանուշ մօտեցաւ Երուանդին որ սենեկի մի մէջ առանձին՝ ոտքի վերայ կեցած , ծովուն կը նայէր այնպէս խորասոյզ իւր մտածութեանց մէջ որ օրիորդին ներկայութիւ-

նը չ'զգաց անդամ: Այլ երբ Միրանոյշ յուզեալ ձայնիւ անոր անունը տուաւ, Երուանդ սթափեցաւ իբր թէ երազի մ'ազդեցութե'էն մերկանալով: Զարուհւոյն սիրային վշտերն անհուն պերճախօսութեամբ նկարագրած ժամանակը չէր զ'գար թէ իւր սրտին տազնապացն իսկ պատկերը կը հանդիսացնէր: Երուանդ անդիմադրելի յափշտակութենէ գրաւուելով մոռցաւ ինքզինքը, և սիրատուոր աչօք անոր նայելով « Արդեօք, Միրանոյշդ իմ, ըսաւ, ես նուազ կը սիրեմ և նուազ կը տառապիմ քան զքոյրս » . մինչդեռ աղերսազին ու բազկատարած աղջկան պատասխանին կ'սպասէր: « Փոխանակ մէկ անձի՝ երեք են ուրեմն հալ և մաշ եղողներն » պատասխանեց զեղանին:

Միրոյ կայծն որ Հրանտի աչերէն արտադրուած էր հրդեհներ վառած էր իւր շուրջը: « Ո՛հ, Միրանոյշդ իմ, յաջողեցաւ ըսելու Երուանդ՝ յետ կարճատեւ լուսթենէ որ հետեւանք էր իւր անհուն յուզման, Միրանոյշդ իմ, խոստովանեցայ քեզ այն գաղտնիքն որ կարծես թէ զիս խեղդամահ կ'ընէր: Քանիցս արդեօք անհամբեր սիրտս ուզեց գոչել քեզ, Միրանոյշ կը պաշտեմ զքեզ, գերիդ եմ ես, ու միայն գերիդ կրնամ ըլլալ զի դ'ու հարուստ ես, մինչ ես աղքատ եմ: »

— Միրոյ մէջ աղքատ ու հարուստ չկայ, Երուանդ: Ես քանիցս արդեօք գիշերուան յանձնեցի իմ դատն արտասուքս յուսահատութեամբ մաշելով լուին և անմխիթար: Թէեւ Զարուհին քոյրս է, սա-

կայն ոչ երբէք համարձակեցայ այդ խոստովանութիւնն ընել անոր, զի կը կասկածէի թէ քու յայտնած համակիր զգացումներդ ինձ նկատմամբ եղբայրական ըլլային գուցէ սարգապէս, և այս կասկածէն համակուաց կը ջանայի ստուարացնել քօղն այն որով սիրտս կը ծածկէի խորասոյզ նայուածքէդ :

— Ար տեսնեմ, Սիրանոյշ, թէ շափազանց երջանկութիւնը մարդս չմեռցնէր, եթէ ոչ՝ կեանքն արդէն խոյս տուած պիտի ըլլար ինձմէ : Բայց ծայրայեղ երանութեանս մէջ անգամ անձկութիւն կ'ըզգամ մտածելով թէ ինչ եղանակաւ արդեօք կրնամ զքեզ վիճակակից ընել ինձ, քանի որ, թոյլ տուր որ կրկնեմ, աղքատ ծնողաց որդի եմ, և վիճակս անչուք է : Ահհ հոգի մի ինձ հայր կանգնելով, թողուց ինձ փոքրիկ ժառանգութիւն մի որով երեք տարիներէ ի վեր, անկախ բայց համեստ կացութեամբ կ'ապրիմ, ժամանակս նկարչութեան նուիրելով ու սիրտս քեզի . բայց անչուք վիճակիս ինչպէս արդեօք կրնամ մասնակից ընել քեզ, չնայնսարհիկդ իմ դու էակ :

— Երուանդ, քսան և չորս տարեկան ես տակաւին մինչդեռ ես քսան : Աս սրտիդ ընկերն եմ, դու հոգւոյս արեւն ես . ինչ կը սպասի մեր երջանկութեան քանի որ ասպազան մերն է :

— Ար սպասի այն ասպահովութիւնը թէ իմս ես, և թէ ոչ որ զքեզ կրնայ յափշտակել ինձմէ :

— Ներե՛լի է քեզ տարակուսիլ, ինձմէ Երուանդ :

— Քեզմէ, ո՛հ, ոչ երբէք . այլ փառասէր հայրդ ստեղծում կ'ազդէ ինձ :

— Ստոյգ է որ հայրս փառասէր է . բայց քանի որ զիս շատ կը սիրէ վստահ եմ որ կամքս չի բռնաբարէր . եթէ բռնաբարէ իսկ սիրտս պիտի կանգնի թու՛մբ իւր կամացը դէմ :

— Աեանք կ'զգենում վերստին, խօսէ Միրանոյշ, խօսէ, թէ եւ ոյժ և վստահութիւն կուտան ինձ խօսքերդ, չարգիլէր սակայն որ երկիւղիւ չի նայիմ իմ անշուք ծագմանս վրայ որ արհամարհանք միայն կրնայ ազդել քու հօրդ :

— Չարմանքս կը շարժես Արուանդ, ո՛ւր է հայոց արդի ազնուականութիւնը . որո՞նք են իրենց մեծագործութիւնները, քանի՞ դարերու տեւողութիւն ունին իրենց գերդաստանները . որպի՞սի երեւելի գործերով մեծ հանդիսացած են արդեօք :

— Իրաւացի են խօսքերդ կատարելաօգէս : Աթէ իրական ազնուականութիւն չկայ ի մեզ արդ, գէթ յարաբերական ազնուականութիւն մի կայ, այն է հարստութեան և կամ տէրութեան պաշտօնէից ազնուականութիւնը : Աս համեստ գործաւորի որդի եմ, և միշտ անշուք ծննդեանս կնիքը պիտի պահեմ ընկերութեան առջեւ : Իրաւ է որ փառաւորուելով կը պահէի այդ համեստ ծննդեանս կնիքը եթէ հօրդ մեծամտութենէն չվախնայի : Վերստին կրկնեմ քեզ՝ քանի որ զիս յայդմ կը դրդես, իմ քաղափարներս ազնուականութեան մասին իւր ընդարձակագոյն առմամբը :

Ի վազուց անտի նկատած եմ' ազնուականութիւնը իբր ժառանգութիւն մ'արեան, դափնեաց և ամօթոյ : Դափնիները լուսոյ մէջ կը հանդիսանան ի շացումն աչաց, մինչդեռ ամօթը մթութեան մէջ կը վարագուրի առաջիններուն փայլին ետեւը : Ազնուականութիւնը մէկ մարդու մեծագործութիւններն են, մէկ մարդու տխուրոսներն որոնցմով՝ արեան ժառանգութեամբ, բազմաթիւ անձինք կը խրոխտան իրենց անձնական անպիտանութիւնը քօղարկելով ու զարդարելով : Ազնուականութիւնը դժոխային խտրոց մ'է ընդ մէջ զաւակաց ընկերային մարմնոցն . հարստահարութեան ամենակարող ձեռքն է որ տկարը կը ջախջախէ, արդարութիւնը կ'սպաննէ, և որ կ'արհամարհէ տաղանդը, արժանաւորութիւնը, ու պատուակիր աղքատութիւնը, Ազնուականութիւնը իրեն կը սեփհականէ փառքն ու հարստութիւնը՝ ուսմին գոչելով « Դու պիտի ունենաս անչքութիւնը ի բաժին, ու յողնաբեկ ճակտիդ քրտինքը իմ կենաց վայելքը պիտի պատրաստեն : » Ազնուականութիւնն արհամարհոտ ակնարկ մ'արձակելով առ խուժան, բարձրէն պատառ մի հաց կը նետէ անոր որպէս զի չի մունչէ զայրագին, ու կ'ըսէ « Տիզ մը քու սահմանդ է, ինձ միայն վերապահուած են տխուրոսք ու բարձր աստիճանք : » Աւ այս հայհոյանքը մարդկային մէկ մասէն կ'արձակուի միւսին երեսին :

Իսկ ուրիշի փառաց փայլովը սիգալն ամենուն իրաւունք կուտայ հարցնելու սիգացողին թէ « Ո՞ր

է քու գործերէդ արտադրուած արդիւնքը : ինչ ես
դու քեզմով . ուր են քու մեծագործութիւնքդ .
ուր են տաղանդիդ ծնունդները : » Մէն մի մարդ
կուզէ երկրիս վրայ ի հաշիւ առնուիլ , հոչակուիլ ,
տիրել թէ զօրութեամբ և թէ անուամբ : Երբ ան-
կարող է ինքզինքովն անձնաւորութիւն մի հանդի-
սանալ , յայնժամ ուրիշի փառքը փոխ առնելով կը
հպարտանայ առանց վերահասու ըլլալու թէ ուրիշի
արժանեօք պանծալն իւր անձնական ոչնչութիւնն
երեւան հանել է միայն :

— Արեմն դու Երո՛ւանդ , քեզմով պիտի ըլլաս ինչ
որ ըլլաս , այսինքն տաղանդիդ շնորհիւ , ու անով պի-
տի բարձրանաս մինչ ցգեղեցիկ և մինչ ցճմարտու-
թիւն , քանի որ գեղարուեստն լաւն ու գեղեցիկն
է : Մեր սէրը փոխանակ արգելք մ'ըլլալու հան-
ճարիդ զարգացման , ընդհակառակն զսպանակ մի
թո՛ղ ըլլայ կարողութիւններդ շարժելու և զարգա-
ցընելու . ներշնչուէ ուրեմն յիշատակաւս և նոյն-
չափ Հոովմայ նկարչական հրաշալիքներով :

— Ո՛ւր էր թէ , շնորհալիդ իմ կոյս , Ռափայելի
տաղանդն ստանայի , իբրեւ սուրբ Ծօռնէրինա՝
ճարտար վրձինով անմահացնելու համար գքեզ : Քի-
տես արդէն թէ ո՞ր աստիճանի կը պաշտեմ նկար-
չութիւնը , մանաւանդ քանի որ կը յուսամ անով
մինչեւ քու բարձրութեանդ հասնիլ . սակայն խոս-
տովանիմ քեզ անկեղծապէս , նոյն իսկ գեղարուես-
տըն իբր թշնամի կը նկատեմ այս վայրկեանիս քանի
որ զիս պիտի հեռացնէ քեզմէ : Բայց գոնէ անգամ

մի եւս խոստացիր անխախտ սիրով հաւատարիմ մնալ ինձ , Արամոյչ :

— Եւ եթէ կամենայի զքեզ պաշտելէ դադրիլ կարելի՞ էր ինձ արդեօք յաջողիլ : Երբ սէրը զհօգին լիապէս գրաւէ ո՞վ կարող է արդեօք անոր հանդոյցները ջախջախել :

— Խօսէ՛ , անզոյգ դու հօգի , խօսէ՛ որպէսզի հօգիս յազենայ ձայնիդ ներդաշնակութենէն : Բառ չունիմ քեզ պատասխանելու , կարծես թէ միաքս կը ննջէ , ու սիրտս արթուն է միայն զքեզ տեսնելու համար :

— Սակայն լուր ինձ , Երուանդ . պէտք չէ որ մայրս գիտնայ մեր դաղտնիքը նա մանաւանդ մեր փոխադարձ հաւատարմութեան խոստումը : Լաւ գիտես թէ ինչ անձնուիրութեան ու գորովոյ գանձ է նա , և թէ որչափ դիւրագրգիռ է անոր հօգին : Աւելորդ է ուրեմն այժմէն զինքը մտատանջութեան ենթարկել մեր ազգային նկատմամբ , մանաւանդ որ շատ իսկ պիտի յուզուի Զարուհւոյն տառապալից կացութիւնն իմանալով , զոր անյապաղ պէտք է իրեն հաղորդենք : Բայց , Երուանդ , մոռցանք խեղճ քոյրդ , տէս սէրը որչափ անձնասէր է : Ըսէ՛ , ինչ միջոց պիտի գտնես իւր ցաւն սփոխելու :

Մտայոյզ էր Երուանդ . ստոյգ էր որ Հրանտ իւր մտերիմն էր . սակայն ինչպէս կրնար քրոջը սրտին վիճակը յայտնել անոր քանի որ կ'անգիտանար ունեցած արամագրութիւնները : Շփոթած կը մտածէր երիտասարդն երբ Զարուհին սենեակէն ներս

յանկարձ փաղելով զՍիրանոյչ զրկեց արտասուախառն ժպտովու մնչեց իւր ականջին « Հրանտ կը սիրէ զիս : »

Նրուանդ լսեց քրոջն այդ խօսքերը թէ եւ ջանա-
ցիր եղած էր նա ցած ձայնիւ խոստովանութիւնն
ընելու , և յանչափս դոհ եղաւ :

Իսկ Սիրանոյչ , ուրախութեան ճիչ մ'արձակեց և
զԶարուհին սրտին վրայ սեղմելով ըսաւ « Քոյրս սի-
րելի , ահա չորս սրտեր զորս սէրն այսօր երջանիկ
ըրաւ : »

Տխրութեան վերջին քօղը փարատած էր քանի
որ Զարուհին եւս իւր բաղձանաց կը հասնէր : Աար-
ձեւս թէ երկու երիտասարդուհեաց սէրը կրկնա-
պատկուեցաւ նոր ազգականութեան սերտ յօդերու
զօրութեամբ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ե .

Զարուհի , գոչեց Նրուանդ , կը փափաքիմ գիտ-
նալ թէ ինչպէս յաջողեցար տեղեկանալու Հրանտին
ունեցած զգացմանց քու նկատմամբ :

Զարուհւոյն դէմքը կարմրեցաւ , ու աչերը խո-
նարհեցնելով լուռ կը կենար :

Արդէն սկսար մեզմէ զաղանկիք ունենալ ըստ
Նրուանդ , քրքրիչ անմեղ շարամտութեամբ :

— Ես քեզմէ կրնամ արդեօք դադտնիք ունենալ
եղբայրս , պատասխանեց Չարուհին , յանդիմանող
ձայնիւ :

— Խօսէ՛ ուրեմն , քոյրս , ամենայն անկեղծու-
թեամբ :

— Պարտէզը նստած էի ծառի մի ներքեւ ու կ'ար-
տասուէի երկնից ուղղելով սրտաբուղիս ազօթք մի :
Այնպէս խորասոյգ էի իմ ջերմեռանդ զգացմանս
մէջ , այնպիսի եռանդեամբ Աստուծմէ օգնութիւն
կը խնդրէի որ բնաւ չ'զգացի թէ Հրանտ գտնուած
տեղիս կը մերձենար : Կերեւայ թէ յուսահատու-
թեանս մէջ՝ հանդէպ երկնից , Հրանտի անունը կու-
տայի , երբ յանկարծ ձայն մի լսեցի որ կ'ըսէր « Ըս-
տոյգ է արդեօք սխալ շլտեցի՞ , իմ անօճա հնչեցիր ,
տարիելիդ իմ Չարուհի : »

Գարձուցի գլուխս դէս այն կողմ ուսկից կու-
գար այդ սիրելի ձայնը և տեսայ զՀրանտ : Այդ
յանկարծական տեսութիւնը դող ազդեց ինձ , ա-
մօթահար եղայ դադտնիքս այսպէս մատնած ըլլա-
լուս համար , ու դէմքս ձեռացս մէջ պահելով սկը-
սայ լալ դառնագին : Մեր տեսութեան մանրամաս-
նութիւնները թող որ սիրտս պահէ իբր սուրբ ա-
ւանդ : Գիտցիր միայն որ Հրանտ խոստացաւ ինձմէ
բնաւ չբաժնուելու եթէ իւր համեստ վիճակին ու-
զեմ մասնակցիլ :

Սիրանուշի աչերէն մարգրիտներ կը հոսէին իւր
գեղեցիկ այտից վրայ : Սիրով համակուած սիրտ մի
լաւ կ'զգայ ուրիշ սիրահարական զիրքը , Սիրանոյշ

կարծես թէ մինչեւ անգամ իւր սիրելի ընկերուհւոյն սրտին բարախումները կ'զգար, այնչափ երկու օրիորդաց մէջ վիճակի նմանութիւն կար :

Իսկ Երուանդ հեղնելով զքոյրը կ'ըսէր, « Վըստահ եմ չ'ընդունեցիր Հրանտին բաղդակից ըլլալու առաջարկը : »

Չարուհին չարաճճիկ ժպտով մի պատասխանեց անոր :

Ուրեմն, ըսաւ Երուանդ, յինձու դժգոհութիւն մի ձեւացնելով, դուն գործդ կարգադրեցիր առանց որ և է հաճութեան սպասելու :

— Աը ներես, եղբայրս, Հրանտ պաշտօնական կերպիւ պիտի ուզէ զիս Տիկինն Հայնուռէ և քեզմէ :

— Եւ եթէ մերժենք, քոյրս, պիտի հնազանդի՞ս մեզ արդեօք, հարցուց Երուանդ խնդալով :

— Գիտեմ որ չի պիտի մերժէք, պատասխանեց դեղանին, քանի որ ես որք աղջիկ մ'եմ, թէ եւ իրաւ է որ ^Պ Հայնուռի յարկին ներքեւ՝ անզոյգ մայր մի և քոյր մի դտայ : Հանդերձ այսու մտռանալու չենք թէ աղքատ աղջիկ մ'եմ եւ և թէ Հրանտի վիճակն՝ որչափ ալ համեստ ըլլայ, ինձ համար նախանձելի է, նա մանաւանդ երբ այնչափ յատկութիւններով օժտուած է նա :

— Լաւ, լաւ հանդիսաւ եղիր, քոյր իմ, կարծեմ ոչ որ մերժողական բառ պիտի ունենայ Հրանտիդ նկատմամբ, դու լաւ գիտես մանաւանդ թէ որ աստիճանի կը դնահատեմ զինքը, և հետեւապէս որ-

չափ սիրելի է ինձ եղբոր անունը առանձին : Քայն
նոր է Հրանտ :

— Մեկնեցաւ , պատասխանեց Չարուհին :

— Անշուշտ , յարեց Սիրանոյշ , չարածճիկ եղա-
նակաւ մի . հիմայ որ Հրանտ գործը կարգադրեց ,
մեզմէ ոչ եւս պէտք ունի :

— Ընդհակառակն , ըսաւ Չարուհին , մեկնեցաւ
որպէսզի ժամ յառաջ ձեզի դիմելու միջոցը պատ-
րաստէ :

— Կը հասկնամ , յարեց Երուանդ խնդալով ,
այս միջոցիս իրարու օտարացանք յետոյ առաւել
մօտենալու համար :

— Անշուշտ ըսաւ Չարուհին : Իսկ դու , եզ-
բայրս , էրբ և դու նոյն պաշտօնական ձեւերու
պիտի ձեռնարկես :

— Երբ վիճակս արժանի ընէ դիս Պ. Հայնուռի
աղջկան հետ ամուսնանալու : Քոյր իմ , կը խնդրեմ
քեզմէ խորհրդապահութիւն այս մասին . ոչ ոք՝ բա-
ցի քեզմէ մեր գաղտնիքը գիտնալու է :

— Սակայն և դու մի մոռնար , եղբայրս , որ
Հրանտ ու ես մէկ հոգի ենք , և եթէ միայն անոր
հաղորդեմ քու գաղտնիքդ խոտամնազանցութիւն ը-
րած չեմ ըլլար :

— Կ'աղերսեմ քեզ , քոյր , համբերէ՛ մինչեւ ամուսնութեանդ օրը . կը խնդրեմ զայդ քեզմէ իր-
բեւ շնորհք :

— Եւ այդ շնորհքը կը խոտանամ քեզ , թէեւ
սրախ վրայ պիտի ծանրաբեռնի այդ գաղտնիքը :

Այս խօսակցութեան երկրորդ օրը Հրանտ իւր բարեկամներէն մին յղեց օրհորդ Չարուհին ի հարսնութիւն խնդրելու համար Հայնուսեան ընտանիքէն:

Արդէն Սիրանոյշ և Երուանդ նախապատրաստած էին զտիկին Հայնուսն այս ամուսնական առաջարկութիւնը լսելու, և ազնիւ տիկինը ի սըրտէ կը ցնծայ երբ իւր ամուսինէն արտօնութիւնն ստացաւ իւր սիրելի Չարուհւոյն երջանկութիւնը հաստատելու:

Կը սահէին օրերն անամպ և անխռով: Ինչպէս նաև որ ծովուն ջուրերը ճեղքելով կը սահի առանց բնաւ գիծ մի թողլու հոն, նոյնպէս և երջանկութիւնը կը սուրբար մեր չորս բարեբաստիկ երիտասարդաց կենաց վրայէն առանց որ և է հետք թողլու: Հինգ ամիսներէ յետոյ հասաւ վերջապէս օրն այն որ զՉարուհին իւր սիրելւոյն միացուց, և զՍիրանոյշ Երուանդէն բաժնեց: Առաջինն ունէր խինդն ի բաժին, երկրորդը՝ արտասուքը. կենաց երկու հակառակ բեւեռները:

Մովեզերեայ միայարկ փոքրիկ տան մի սրահին շուրջը հինգ սենեակներ իրարու բուրրածե կը յաջորդէին : Հոնկէ նայուածքը մէկ կողմէն Մարմարայի ջուրերուն , և միւս կողմէն Հայտար բաշայի ընդարձակ դաշտին վրայ կը թափառէր : Այս համեստյարկին մէջ ոչ սպասաւորներ կային , ոչ ոսկեզօծ մահոգենի կարասիներ , ոչ թաւշեայ կամ մետաքսեայ թանկագին կերպասներ , և ոչ ալ ակնախափղբիւրեղեայ ջահեր : Այլ ամեն ինչ սարդ էր , մաքուր և զուարթ : Տանը ներքին արմունքը ձերմակ գոյնով ներկուած էին , ու գետինը պարզապէս տախտակներով ծածկուած էր . կաղնի փայտէ նոր կարասիներ ձերմակ կտաւով գոցուած էին , և նմանագոյն բանուած լայն վարագոյրներ կախուած էին պատուհաններէն վար : Կրքեւ զարդ՝ սենեակներն ունէին քանի մի պարկեշտ հայելիներ , ու սակաւաթիւ գեղեցիկ իւզաներկ փոքրիկ տեսարաններ : Այդ խոնարհ յարկն առաւել բնութեան քան թէ հարստութեան զարդիւքը պաճուճեալ էր :

Հոտաւէտ տունկեր թափառական բաղեղին հետ խառնուելով՝ սողոսկելով մինչեւ տանը պատուհանները կը հասնէին բնական կանանչ զարդերով վարագուրելով զանոնք : Փայտեայ թաղարներու մէջ զետեղուած ծաղիկներն իրենց բոյրը կը ծաւալէին սենեակներուն մէջ , մինչ թռչունները պատուհան-

ներէն վար կախելով իրենց բոյնը՝ կ'երթեւեկէին ,
կը ճուռողէին, կ'երգէին խառն ի խառն հեշտալուր
ճիշեր արձակելով շուրջ : Հոն կը բնակէր Զարուհին
իւր ամուսնոյն հետ :

Արբ երկու սրտեր ամուսնական սիրով յօղուած
են , իրենց բնակարանը դրախտաւայր կը դառնայ :
Երկու հոգիներ որ նոյն բաղձանքն ունին, նոյն պէտ-
քերը , նոյն ձկառամները , նոյն երազները , երբ Զա-
նաղիր են իրարու փափաքներն հասկնալու և դա-
նոնք լռին կատարելու . երբ միոյն չրթանց վրայ
ուրուագրուած ժպիտը միւսոյն չրթանց վրայ կը
գծագրուի . երբ միոյն հառաչանքն արձագանք կը
գանայ միւսոյն քովը , սյդ երկու հոգիներն աշխար-
հիս իշխաններն են : Ահա՛ իրենց գահը՝ բնութիւնը .
ահա՛ իրենց լուսաւորութիւնը՝ երկնից Զահերը : Ա-
հա՛ իրենց նուագարանները՝ թռչնոց ներդաշնակու-
թիւնները : Ալ կամ լաւ եւս ըսեմ՝ սիրոյ շողը զի-
րենք կը լուսաւորէ , սիրոյ ձայնը իրենց մեղեդիք-
ներն են , սիրոյ բոյնն՝ իրենց խունկը , սիրոյ բոյնն
իրենց աիեղերքը : Ամուսնական անդորրաւէտ և խա-
ղաղ օրերը վճիտ լճի մը ջուրերն են ուր արեւը կը
շողողայ անընդհատ :

Զարուհին իւր տան ողին էր , նա երդ էր և լոյս :
Չայնը նուազ մ'էր երբ ամուսնոյն կ'ուզուէր , ու
նայուածքը շող մի երբ անօր աչքին մէջ կը ցո-
լար :

Հրանտ լիաթող կը վայելէր իւր երջանկութիւնը .
աշխատիլ և սիրել՝ այս էր իւր կեանքը : Հայթայ-

Թեւ Զարուհւոյն մշտատեւ հանգստութիւն կենաց
մէջ՝ այս էր իւր երազը :

Յրբ երկու հոգիներ սերտ կերպիւ իրարու յօղ-
ուած են , այնչափ իրենց զգացման խորութեան
մէջ կը թաղուին , որ աւելորդ բաները կարծես թէ
կ'արհամարհեն : Ի՞նչ է ճոխութիւնն , քանի որ ի-
րենց զգացմանց ոչինչ կ'աւելցնէ : Խոնարհ դիրքի
և կենաց միակերպութեան մէջ կը գտնան իրենց
հաճոյքը . զի մէն մի ցուցամուլ արտայայտութեանց
մէջ իրենց երջանկութեան մասունքը կը ցնդին , և
յայնժամ հոգին մեղեդիք մի նուազ ունի , ժպիտ մի
նուազ , հոգ մ'աւելի , տագնապ մ'աւելի : Սիրոյ
գոհունակութեամբ հոգին կը սնանի , կաճի , կը ծաղ-
կի . փառամուլ տենչերով կը վաթթարի , կը տկարա-
նայ , կը հիւժի , և ընտանեկան յարկին երանու-
թեան ճառագայթը կը նսեմանայ , դժգոհութեան
դիչերը կը տարածուի :

Անցած էին քանի մ'ամիսներ ամուսնական ա-
նամուկ երջանկութեամբ մեր երկու ամուլից համար :
Հրանտ թէեւ գործունեայ երիտասարդ մ'էր , սա-
կայն իւր վարած պաշտօնը ազգային հարուստ վա-
ճառականի մի քով՝ ապրուստի մեծ միջոցներ չէր
հայթայթէր իրեն . հետեւապէս խիստ չափաւոր
բարեկեցութիւն մի կրնար պատճառել իւր կնոջը :
Ստոյգ է որ Զարուհին խիստ գոհ էր ու երջանիկ ,
և բնաւ չէր յիշեր այն ճոխութիւնները զորս վարժ-
էր վայելել Հայնուռի տան մէջ : Ի՞նչ են զարգք և
պաճուճանք սրտի դանձերուն առջեւ : Զարուհին

կը դիտէր ցաւելով թէ իւր ամուսինը կը տառապէր իրենց նիւթական վիճակին բարեւաւութիւնը հաստատելու համար, և առաւել անդորրաւէտ ընելու իրենց ներքին կեանքը : Հետեւապէս օր մի յանկարծ գաղափարն ունեցաւ ամուսնոյն օգնելու իւր երաժշտական ու դրական կարողութեանց կիրառութեամբ և այդ յառաջադրութեամբ անհուն գոհունակութեան և սիրտման զգացումն ունեցաւ : Արդարեւ քանի մխիթարական է սիրելի անձի մի բեռը թեթեւցնելու տրամադրութիւնը :

Զարուհին յայտնեց իւր դիտաւորութիւնը Հրանտին՝ և սա ընդդիմացաւ ուժդին : Բայց մանկամարդկինն այնչափ ազերտեց, արտասուեց համոզիչ փաստեր յառաջ բերելով, որ վերջապէս ամուսինն սկըսաւ գիջանող ձեւ մ'առնուլ : Ո՞ր սիրտ, ո՞ր միտք կրնայ դիմադրել սիրելի կնոջ մի պերճախօսութեան երբ սա մանաւանդ իւր հոգէն կը քաղէ այն սքանչելի և դրաւիչ բառերը որք իրր անձնուիրութեան մարգարիտներ կը հօսեն անոր բերնէն : Զարուհին կէս մի յազթանակը տարած համարելով՝ եւս քան զեւս պնդեց իւր խորհրդոյն գործադրութեան համար, և իւր մեղոյշ ժպտով, ու արտասուալից աջօք Հրանտին երեսը նայելով կ'աշխատէր անոր հաւանութիւնն ստանալ : Սա անկարող ըլլալով այնչափ շնորհաց և թախանձանաց դիմադրելու՝ ըսաւ .

«Զարուհիս, չգիտես որպիսի մեղադրանաց պիտի ենթարկես զիս . դուցէ կարծուի թէ հեռոյ ամուսնացայ տաղանդէդ օդուս բաղելու նպատակաւ :

— Աւեր ինձ, Հրանտ, երբ լաւ խորհուրդ մի կ'ունենայ որ՝ զայն գործադրելու է առանց մտածելու թէ՛ որպիսի ենթադրութեանց ծնունդ կըրնայ տալ : Մարդիկ կը սիրեն քննադատել ամեն ինչ, հակամէտ են պախարակելու, դատապարտելու նոյն իսկ ինչ որ ամենայն դովասանութեանց արժանի է : Երբ որ կը գործէ մխիթարութիւն ունենալու է մրտածելու թէ՛ ընկերային կամ ընտանեկան պիտոյից ի նպաստ կ'աշխատի . և երբ այդ հաւատքն ունի անտարբեր կ'ըլլայ ամեն պարսաւանաց : Աստահ եղիր սակայն որ օր մի պարսաւողներն նոյն իսկ գեղեցիկ օրինակ մի տողողին պիտի հետամտին : Եթէ ոչ որ նորանոր քայլեր առնելու քաջութիւնն ունենայ ինչպէ՞ս ընկերային մարմինը յառաջ կրնայ երթալ : Ըսէ՛, ինչ անպատեհութիւն կրնաս տեսնել երբ իմ աշխատութիւնս բուկինիդ միացնելով բեռդ թեթեւցնեմ մեր բարեկեցութիւնն աւելցնելով : Փոխանակ պարապոյ երկար ժամերս անօգուտ բաներու զոհելու, թոյլ տուր ինձ օգտակար նպատակի նուիրելու զանոնք :

«Զարուհի, յիշէ սակայն որ մայր ըլլալու վերակոչուած ես օր մի, և թէ՛ որդեակդ բոլոր ժամանակդ պիտի գրաւէ յայնժամ :

— Գիտնաս որ երբ մեր գործերը լաւ կերպիւ կը կարգադրուին մեր ժամանակը շատ առաւել կ'երկարի՝ օգնելով մեզ բազմազբաղ կեանք մի վարելու : Միթէ դժուարին ինչ է ըսածս փորձով հաստատել . թոյլ տուր ինձ մեծագոյն բաղձանացս

լուման հասնելու իմ աշխատութիւնս քուկիմիդ մի-
ացնելով, և եթէ մերժես խնդիրքս՝ կանանց թըշ-
ուառագոյնը կ'ընես զիս, ապահով եղիր :

— Ար վախնամ թէ գուցէ ընկճիս աշխատու-
թեանդ բռնին ներքեւ, ո՞վ անձնուիրութեան հը-
րեշտակ :

— Ընկճիլ . չգիտես արդեօք, Հրանտ, որ դո-
հունակութենէ արտադրուած զգացումը նոր զօրու-
թիւն կուտայ մեզ :

— Բայց բացատրէ ինձ նախ ինչ տեսակ աշխա-
տութեամբ կուղես պարապիլ, Ջարո՛ւհիս :

— Պարզ է նպատակս . գիտես որ բաւական լաւ
երաժիշտ մ'եմ, ու բաւական ալ ուսում առած եմ .
քանի մ'աշակերտուհիներ տանս մէջ ընդունելով
անոնց հարկ եղած դաստիարակութիւնը տալու հա-
մար : Արնամ յատկացնել անոնց շարթուան չորս
օրերը, և ի սահանջել հարկին նոյն իսկ ամեն օր
երեք կամ չորս որոշեալ ժամեր նուիրելով անոնց
դասատուութեան համար : Մնացորդ ժամանակը
դարձեալ ինձ կը վերապահեմ, և սպասուհի մ'առ-
նելով տնական աշխատութիւնս կը թեթեւցնեմ ա-
զատ վայրկեաններս աւելցնելով : Աւ համարելով
թէ բաւական աշակերտուհիներ չունենամ, լրագ-
րաց համար կ'աշխատիմ անգլիերենէ կամ դարչի-
երենէ թարգմանութիւններ ընելով : Գու ինքդ դա-
տէ, Հրանտ, թէ գործելու այս եղանակը որչա՞փ
հաճելի կրնայ ըլլալ ինձ համար :

— Աուզե՛ս ուրեմն հրաժարիլ աղտութենէդ ,

բարեկամութիւններէդ ու այցելութիւններէդ , անձդ գերութեան դատապարտելով տանդ մէջ :

— Ոչ երբէք գերի կըլլամ , մի վախնար : Ընդունելութեան ժամերս կունենամ ինչպէս և ազատ վայրկեաններս , ու տօնի օրերը քեզ կը ձօնեմ ամբողջապէս :

— Դու ապաքէն վհուկ մ'ես , Զարուհի , գիտես ամեն ինչ մոգիչ գոյներով հանդիսացնել :

Այս խօսակցութենէն քանի մ'օր վերջը , բարեկամներ գալով այցելութիւն Հրանտի , Զարուհին իմացուց անոնց իւր դիտաւորութիւնը դասատուութիւն ընելու : Ոմանք քաջալերեցին զինքը և մանաւանդ ծախահարեցին տալիք դեղեցիկ օրինակին համար . իսկ այլք՝ զայս նուաստութիւն համարեցին իւր ամուսնոյն արժանապատուութեան համար : Բայց Զարուհին կը պատասխանէր այս վերջիններուն ըսելով « Եթէ ամուսինս անգործ մնար ծուլութեան պատճառաւ ու ես զինքը կերակրէի , կըրնայիք իրաւունք ունենալ : Բայց ես կը հարցնեմ ձեզ , թէ ո՞ւր կը մնայ արանց արժանապատուութիւնը երբ սակարկութեան կը մտնան իրենց ամուսնութեան ժամանակ , երբ կը վաճառուին իրենք առաւել բարձր կամ համեատ գնով , ու այդ ընդունած դրամով շատ անգամ իրենց տանը սպրուստը կը հոգան , գործի կը ձեռնարկեն , և երբեմն՝ ինչ որ առաւել դատապարտելի է , կը վատնեն այդ դրամն ի սէտս իրենց հաճոյից » : Այս վերջին խօսքերը Զարուհին մասնաւոր կերպիւ շեշտեց վասնզի

ուղղակի ակնարկութիւն մի կար ունանց նկատմամբ որք դատապարտողաց կարգէն էին, և որք ակնկոր՛ լութիւնն պահելու պարտաւորեցան :

Ջարուհւոյն դասատութիւնն ընելու դիտաւորութիւնն իմացուելով, բաղմաթիւ մայրեր փափաքեցան օգուտ քաղել այդ առթէն իրենց աղջկանց նկատմամբ : Բայց Ջարուհին սահմանեալ թիւ մ'աչակերսուհեաց որոշելով՝ շարթուան մէջ չորս օրերուն կէս մասն անոնց յատկացուց իւր լեզուագիտութեան ու երաժշտութեան տաղանդին կիրառութեամբը : Իւր ժամանակը այնպիսի լաւ կերպիւ կարգադրեց որ կարծես թէ աւելորդ աշխատութիւն մի բնաւ չէր ստանձնած : Գրեթէ իւր ամուսնոյն չափ կը շահէր մանկամարդն, և չդիտէր ինչ եղանակաւ յայտնել անոր իւր երախտագիտութիւնը զինքն ազատ թողած ըլլալուն համար աշխատելու, և իրենց տնական վիճակին պայծառութեան նրպաստելու :

ԳԼՈՒԽ Է .

Ստէպ կ'երթար Սիրանոյշ այցելութեան Չարուհւոյն , կը վայելէր այն երջանկութեան բոյրն որ անոր տանը մէջ կը ծաւալէր , և ցնծութեամբ կ'երեւակայէր այն ամուսնական սիրոյն մթնոլորտն ուր ինքն ալ օր մի սխալի ապրէր իւր Նրուանդին հետ : Տխրութեան ժամերը կերպով մի կ'սփոփէին երբ իւր ընկերուհւոյն հետ Նրուանդի վրայ ազատարար կը խօսէր , անոր անունը կը հնչէր , ու անուան հնչուիլը կը լսէր : Բայց մինչ կոյսն ապագային կը ժպտէր , յանկարծ դէմքը տխրութեամբ կը վարագորէր հօրը մեծամտութեան դազափարններէն վախնալով : Սակայն ինքն իւր բնութեան կորովին կ'ապաւինէր՝ ի սլահանջել հարկին հայրական կամաց դէմ մրցելու համար . և նոյնչափ մօրն աջակցութեան կը վստահէր , որ հրեշտակ մ'ըլլալով սիրոյ և անձնուիրութեան՝ կարող էր մինչեւ իսկ կեանքը զոհել պաշտպանելու համար իւր միակ զուստը որ և է վշախ դէմ : Նւ իրօք այնքան անհուն սիրով առաջնորդած էր զինքը մանկութենէն ի վեր՝ անոր սիրտն ու միտքը ուղղելով . այնչափ անոր յառաջադիմութեամբը հրճուած էր ու առաքինութեամբը փառաւորուած , որ Սիրանոյշ իւր հողւոյն լաւագոյն մասն եղած էր ու իւր արգահատութեան և գուրգուրանաց միակ առարկան : Տեսնել զինքը գոհ

և ուրախ՝ այս էր իւր միակ բաղձանքն ու միակ երազը : Ար ճանչնար աղջկանն զգացմանց նրբութիւնը , ու անոր փափուկ թեւերը իւր մայրենի աչօքը կը խորազննէր : Ա'իմանար որ այդ զգացումներն եթէ չի գնահատուէին ըստ արժանւոյն , և եթէ անոր սրտին արձագանքն անարձագանք մնար , այս վստահ էր թէ իւր դուստրը անկարող էր տոկալ այդ մարտիրոսութեան . հետեւապէս կ'ուզէր զինքն ազատ թողուլ ամուսնական որոշմանցը մէջ քանի որ մանաւանդ կը ճանաչէր Սիրանուշի դատողութիւնը և կիրթ ճաշակը :

Տիկին Հայնուռ դստերը բնութիւնը լաւ ուսումնասիրած էր ուրեմն , և մինչեւ անոր հոգւոյն խորը թափանցած : Ոչինչ այնչափ սուր է որչափ լուրջ մօր մի տեսութիւնը , զի մայրենի սէրը կը կրկնապատկէ անոր գորութիւնը : Տիկինը հասկցած էր որդւոյն գաղտնիքը թէև ոչինչ կը յայտնէր անոր : Երուանդի հանճարոյն վրայ ունեցած համարումն՝ ու անոր անձին համար՝ սէրը , ախորժեւի՛ կ'ընէին գաղափարն զնա աղջկանը փեսայացնելու : Ար մտածէր թէ Երուանդ զՍիրանուշ տղայութենէն ի վեր կը ճանաչէր . թէ երկուքը միատեղ սուրած ու մեծցած էին . թէ նոյն ճաշակներն ու սկզբունքներն ունէին , քանի որ իւր դուստրը Երուանդին գաղափարաց աշակերտած էր և անոնցմով սնած ու աճած : Ար խորհէր Տիկինը թէ փոյթ չէր եթէ Երուանդ հարուստ չէր քանի որ գեղեցիկ տաղանդ մ'ունէր , և մանաւանդ ժամանակ՝ յաւաճադիմի :

լու , զի Սիրանոյշ խիստ ծաղկահասակ էր տակաւին ,
և հետեւապէս կրնար քանի մի տարի սպասել : Այս
խորհրդածութիւնները իրեն տեսակ մ'ապահովու-
թիւն կուտային աղջկանը ապագային վրայօք , թէ
և սարագայից կը թողուր վերջնական որոշումը տա-
լու անոր բաղդին նկատմամբ : Գուցէ՛ կը մտածէր ,
դէպքերն ուրիշ տնօրէնութիւն մ'ընէին , և ճիշտ
այս նկատմամբ էր որ զինքն արգիլած էր Սիրանու-
շին սիրոյ յոյսերը քաջալերելու :

Եօթն ամիսներ անցած էին այն օրէն ի վեր ուր
Զարուհին ամուսնացած էր՝ ու Երուանդ մեկնած :
Այդ անցեալ ամիսները Զարուհւոյն թուեցան կար-
ճատեւ ու անոյշ՝ իբր վաղանցուկ ազդեցութիւնն
սոխակին սրտագին մէկ վանկին որ զլուսին կ'ող-
ջունէ : Երբ սա երկնից բեւեռած՝ մեղամաղձոտ
ակնարկ մի կը նետէ շուրջ : Մինչդեռ Սիրանուշի
համար այդ օրերը կը նմանէին անասող և անվեր-
ջանալի գիշերուան մ'որ կորուսեալ ճանբորդին
քայլերն եւս քան զեւս կը մոլորեցնէին : Երջանկու-
թիւնը լուսաճաճանչ երազ մ'է , իսկ դժբաղդու-
թիւնը՝ սեւ իրականութիւն մի : Զարուհին ներկայն
էր որ խինդ ու շող կը սփռէր շուրջը . իսկ Սիրա-
նոյշ՝ անօրոշ ապագան որուն մէջ զԵրուանդ կ'ընդ-
նշմարէր յուսով և երկիւզիւ :

Գ Լ Ո Ի Խ Ը .

Երբ մեկնեցաւ Երուանդ Պօլսէն, Լքման ու խոր վհատութեան զգացմամբ համակուեցաւ ըստորովին, մանաւանդ երբ շողենաւը Մարմարայի ծովն հասաւ ուսկից կը տեսնէր պաշտած առարկային բնակատեղին՝ Քատըքէօյը, ուր իւր մանկութիւնն անցուցած էր, ուր կը թողուր գերեզմաններն իւր սիրելեաց, իւր քոյրը, տիկին Հայնուռը, և մանաւանդ իւր Սիրանոյշը : Աչերը խոնաւեցան, կաթիլ մ'արտասուք անկաւ իւր դէմքին վրայ, կաթիլ մի որ հոգւոյն բոլոր դառնութիւնը կը պարունակէր : Սուրաց նաւը ջուրերուն վրայէն, անյայտ եղաւ Քատըքէօյ, անյայտ՝ և Պօլսոյ վերջին տեսարանները, երկինքն ու ծովը . տարածութիւնն ու վիշտը ահա՛ ինչ որ մնաց Երուանդին, մնաց նաեւ Սիրանուշի յիշատակն որ համայն տարածութիւնը կը լեցնէր : Կամրջկին վրայ անշարժ կեցած, թեւերը լայն կուրծքին վրայ խաչաձեւ դրած, աչերը կ'ուղղուէին յայն կողմ ուր իւր էութիւնը կը բովանդակուէր : Կը նայէր, ո՞ւր կը տեսնէր, զո՞վ զայդ ինքը զիտէր, ինքը կ'զգար : Հոգին ինչպէս երեւակայութիւնն իրենց տեսութիւնն ունին, աներեւոյթը կը տեսնեն, անով սրտին կարօտը կ'սփոփեն :

Նոգ ենաւը կը յառաջանար . զանազան քաղաք-

ներու , կղզիներու առջեւ կը կենար , ճամբորդներ
կ'արձկէր , ճամբորդներ կ'առնէր , ապրանք կը հա-
նէին , ապրանք կը մտցնէին , մարդիկ զիրար կը
մղէին , մակոյկներ շոգենաւին վրայ յարձակելով
ձայն մի անոնց մէկուն մէջէն կը լսուէր , ճիշ մի
միւսէն , զուարթ խառնաչփոթութիւն ամեն ուրեք ,
զանազան դէմքեր , տեսարաններ . հոս զիրար կ'ող-
ջագուրէին , քանի մ'ամսուան , քանի մի տարուան
կարօտն կը յագեցնէին , հոն հրաժեշտի դառն ող-
ջոյնը կուտային : Աերջապէս այդ շարժումն ու աղ-
մուկը բնաւ ազդեցութիւն չէին ըներ Նրուանդի
վրայ , կարծես թէ առարկաներն իւր քովէն կը սա-
հէին անխօս և անչուկ , այնչափ իւր միաքը կա-
տարելապէս գրաւուած էր Սիրանուշի յիշատակէն :

Բայց երբ հասաւ աւանդական երկիրը վերջապէս
անզգայութիւնը թօթափեց , ոգեւորեցաւ , յոյսէն
ողողեցաւ : Ի չուովմ՝ յանմահ նկարչական հրաշալ-
եաց սրբավայրը եկած էր՝ ուր իւր հանձարը պիտի
զարդացնէր ու Սիրանուշին ընկերական փիճակին
բարձրութեան պիտի հասցնէր զինքը , քանի որ հան-
ձարն ամեն բարձրութեանց հաւասար է : Սիրտը կը
բարախէր ուժգին , բոլոր մարմնովը կը դողար , ե-
րեւակայութիւնը վառուած , ինքզինքէն դուրս ելած
էր : Բայց երբ առաջին աւիւնալից ազդեցութիւնն
անցաւ յայնժամ կայնեցաւ , ակնարկ մի նետեց
չորս կողմը , ու այդ օտար երկրին մէջ զանձն իւր
մենիկ և անձանօթ տեսնելով , տխրեցաւ ու արձա-
խրցաւ : Յանկարծ յիշեց թէ յանձնարարական նա-

մակ մ'ունէր բարեկամի մի կողմանէ, ուղղեալ առ
ձեր խաւաքի երգեցող մի : Ձեռքը կուրծքին տա-
րաւ , գրպանը խառնեց ու անկէ նամակ մի հանե-
լով վրայի հասցէն կարդաց , ու անոր շնորհիւ ան-
ցորդաց դիմելով, խաւաքական լեզուին զխառթեամբը
յաջողեցաւ գտնելու երգեցողին տունը , որ Հոսով-
մայ համեստ փողոցի մի մէջ էր : Գոնապանին հար-
ցուց Երուանդ թէ Պ. Լէօնարտօն հօն կը բնակէր .
և իմանալով անկէ թէ տան երրորդ յարկը կը բնա-
կէր երգեցողը , ուղղուեցաւ դէպի հօն , ու գոց
դրա՛ մի վրայ Պ. Լէօնարտօյի անունը կարդալով ,
զանգակը քաշեց . դուռը բացաւ գեղեցիկ երիտա-
սարդուհի մի , հարցնելով անոր թէ զո՞վ էր խնդ-
րածը , ամենայն քաղաքավարութեամբ :

— Պ. Լէօնարտօյի համար յանձնարարական նա-
մակ մ'ունիմ , ըսաւ երիտասարդը . արդե՞օք կը հա-
ճի ընդունել զիս :

— Բարեհաճեցէք ներս մտնել , պարոն :

— Շնորհակալ եմ , օրիորդ :

Առաջնորդուեցաւ Երուանդ դէպի պարզ բայց
մաքուր սենեակ մի , որուն որմերէն կախուած էին
քանի մի իւզաներկ պատկերներ . մէկ անկիւն մի
բիանօ մի կար որուն վրայ գեղեցիկ շիօթութեամբ
երաժշտական տետրակներ կը վխտային : Քանի
մի թիկնաթոռներ , բաղմոցներ , մեծկակ սեղան մի
որուն վրայ թուղթեր ցիր ու ցան էին , կազամար
մի անոնց մէջ տեղ , համեստ գրքատուն մի , ահա
բոլոր զարդերն այդ սենեակին , որ առաւել աշ-

խատութեան սրահի կը նմանէր քան թէ ընդունելութեան :

Մինչ Յրուանդ հետազոտող նայուածք մի իւր շուրջը կ'արձակէր, յանկարծ շնորհադէմ ծերունի մի սենեակէն ներս մտնելով ողջունեց զայն համակիր ձեւով : Նոյն կերպով պատասխանեց երիտասարդը ու անմիջապէս յանձնարարական նամակը ներկայեց անոր : Առաւ կարդաց զայն Պ. Լէօնարտօն, ու ձեռքն երկնցնելով Յրուանդին ըսաւ .

« Պարօն, այժմէն յիս ունիք բարեկամ մի զի յանձնարարուած էք անձէ մի զոր թէ՛ շատ կը սիրեմք և թէ՛ շատ կը յարգեմ : Յաւական տարիներ ապրեցանք իբր եղբայր իրեն հետ Հսովմայ մէջ, ու իւր մեկնելէն վերջը հոսկէ Պօլիս վերադառնալու համար՝ միշտ մեր բարեկամութիւնն անայլայլելի մնաց : » Յրուանդ ջերմ կերպիւ իւր շնորհակալիքը յայտնեց ծերունոյն և անձը երջանիկ դաւանեց իրեն յայտնուած համակիր զգացմանց համար :

Պ. Լէօնարտօ աշխոյժ և աղնուասիրտ մարդ մ'էր որուն դէմքը բարութեան դրոշմը կը կրէր : Այնպիսի անձինք կան որոնց հետ մէկ ժամուան մէջ աւելի դիւրին է ընդելանալ քան թէ այլոց հետ բազմաթիւ տարուան միջոցին, այնչափ ամեն ինչ ինքնաբուզիս, պարզ և անկեղծ է իրենց շարժմանց ու խօսքերուն մէջ : Այս կարգի անձանց կը վերաբերէր և Իտալացի երգեցողը : Անմիջապէս իւր դուստրը կոչելով ներկայեց զայն մեր հայ իրիտասարդին : Դժուարութիւն չունեցաւ Յրուանդ ճան-

չելու թէ, այդ օրիորդը քիչ մի յառաջ դուռը բացած էր ու զինքը սենեակը առաջնորդած : Գեղեցիկ և թարմ գոյներով էր երիտասարդուհին, ու դիմացը վրայ կը նշմարուէին անկեղծութիւնն և զգայնութիւնը, ու ձեւերուն մէջ անարատ պարկեշտութիւն մի : Հազիւ թէ ժամ մի կար որ երկու աղնիւ Խալապուց ընկերութիւնը կը վայելէր Նրուանդ, և այնպէս ընտանեցած էր արդէն անոնց հետ, որ կարծես թէ հին բարեկամաց յայցելութեան եկած էր :

Գուռը զարնուելով օրիորդը գնաց բանալու, և վերադարձաւ հետը բերելով ազնուադէմ երիտասարդ մի. « Ահա որդիս Վերճինիօն ըսաւ ծերունին Նրուանդին դառնալով, որուն վրայ խօսեցայ քեզ քիչ յառաջ : » Եւ իւր որդւոյն ուղելով խօսքըն՝ յարեց « Ահա՛ քեզ նոր բարեկամ մի : » Երկու երիտասարդներն իրարու ձեռք թօթուեցին ուժգին, յետոյ սկսան խօսակցիլ :

Վիրճինիօ աշխոյժ, ազնուասիրտ ու տաղանդալից երիտասարդ մ'էր որուն հոգին ազատութեան ու գեղարուեստին սիրով սնած էր : Նա նրկարչութեան կը հետեւէր այն մեծ խանդիւ որ կ'ազդէ յաջողելու ապահովութիւնը : Երբ Վիրճինիօ իմացաւ հայ երիտասարդին դիտաւորութիւնը Հոովմայ մէջ պատկերհանութիւն սորվելու, ճաշակի նմանութիւնն առաւել զգալի ըրաւ խալապի երիտասարդին սրտին մէջ այն համակրութիւնը որ Նրուանդին վարքն ու խօսակցութիւնն ազդած էին

արդէն : Խոստացաւ անոր ամեն պարագայի մէջ
օգնել, և անմիջապէս զինքն սուաջնորդելով այն
մեծ քաղքին փողոցաց մէջ, ջանաց յարմար բնա-
կութեան տեղ մի գտնել, և հայթայթել ամեն պէտ-
քերը որք անձանօթ տեղի մէջ զգալի կ'ըլլան օտա-
րականի մի համար : Անկեղծ բարեկամութեան կայծը
վառուած էր երկու երիտասարդաց սրտին մէջ՝ կայծ-
զոր ժամանակը սխաի արծարծէր : Սակայն թողունք
առ այժմ իտալացի ընտանեաց հետ առաւել եւս
ծանօթանալու հոգը՝ Նրուանդով զբաղելու և շը-
ռովնայ երկրէն կրած այլ և այլ ազդեցութիւնները
նկարագրելու համար :

Վիրճինիօ իւր նոր բարեկամին ուղեկցելով՝
ցոյց տուաւ անոր անմահ քաղքին նկարչական հրա-
շալիքներն ու երեւելի շէնքերը : Նրուանդին հիա-
ցումն ի տես անհամար սքանջելեաց խիստ սաս-
տիկ եղաւ ու բորբոքեալ երեւակայութիւնը առա-
ւել եւս արծարծելով, խանդին ու սրտին բուռն
ազդեցութեան ներքեւ հետեւեալ նամակն ուղղեց
առ Սիրանոյշ քանի մ'օր ետքը :

ԳԼՈՒԽ Թ.

Սիրեցեալդ իմ Սիրանոյշ .

Աւելորդ է նկարագրել քեզ մեր բաժանմանէն
կրած դառնութիւնս : Ձգացածէդ կրնաս դատել
և իմ գգացածս : Այնչափ երջանիկ տարիներ քեզի
հետ սպրեցայ և ահա անողոք հարկը կը բաժնէ
զմեզ : Բաժանումն ինչ սոսկալի բառ : Այդ
բառը յինքն կը սլարունակէ հոգւոյն աղետալի ճի-
ջը , գոհունակութեան մութ քօղի ներքեւ ծածկը-
ուիլը կը յայտնէ , և սրտին կարօտին հսկայանալը :
Բաժանումն այսինքն բաղձանք , երազ , կամք
որք կը փչրուին սեւ անկարելոյն դէմ հեղձամըղ-
ձուկ հառաչ մ'արձակելով :

Շողենաւը ծովուն վրայէն կը սուրար . ոչ փո-
թորկաց սաստկութենէն կը քստմնէի , և ոչ ալ կոհա-
կաց խաղալիքն եղած ըլլալս կ'զգայի . միակ անշարժ
զաղափար մի դրուած էր զիս , անով միայն զբաղ-
եալ էի : Անցան օրերը սողալով . ինչպէս անվեր-
ջանալի էին , աւանդ . խաղաղեցաւ փոթորկաց սրտ-
մըտութիւնը , հասայ վերջապէս ի Հռովմ : Այդ մեծ
քաղքին շարժումը , մարդկանց անընդհատ երթե-
ւելութիւնը , իմ առանձնութիւնս , օթեւանելու
հարկը , անտարբերութենէս դուրս հանեցին զիս .
յիշեցի յանձնարարական նամակ մ'ունենալս առ Պ.
Վօնարտօ , և ուզգակի իրեն զնացի : Անոր սիրա-

իր ընդունելութիւնը , դասերը քաղաքավար ձե-
ւերը , և մանաւանդ Վիրճինիօ որդւոյն ինձ յայտ-
նած համակրութիւնը մասամբ վիճակիս դառնու-
թիւնը սփոփեցին , եթէ այդ դասնութիւնը կրնայ
սփոփիլ երբէք : Նոր բարեկամիս հետ գրեթէ ամ-
բողջ շարաթն Հռովմայ գլխաւոր շէնքերու ու նը-
կարչական հրաշալեաց յայցելութիւն գնացիմք , և
զմայլմամբ հաստատեցի թէ հանճարն ամեն հրաշք
գործելու կարող է :

Դու , Սիրան՝յչդ իմ , խնդրած էիր ինձմէ հա-
ղորդել քեզ կրելիք տպաւորութիւններս ի տես երկ-
րին հին Հռովմայեցւոց՝ որոնց առաքինի կիներն
ինչպէս և դիւցազներն սովոր էինք յարգել և պաշ-
տել : Մէն մի խնդիրդ նուիրական է ինձ համար ,
և հնազանդիլ քեզ՝ իմ երջանկութիւնս է : Ահա՛ նը-
կարագրեմ քեզ ուրեմն բոլոր տպաւորութիւններս
ու զգացումներս Հռովմայ մասին :

Օր մի բարեկամս զբաղեալ ըլլալով՝ ես առան-
ձին կը քայլէի Հռովմայ փողոցաց մէջ , մեծ շէնքե-
րուն առջև զմայլմամբ կանկ առնելով . կը մտախո-
հէի Իտալիոյ անմահ հանճարներու վրայ , կ'զմայլէի
և կը փափաքէի երանգ որ մենք եւս այդ սլիփ
հայ հանճարներ ունենայինք փառաւորութեւ հա-
մար : Ստոյգ է որ հանճարները բոլոր մարդկութեան
անխտիր զարդերն ու գանձերն են . սակայն ցոր-
չափ ետութեան զգացումն կայ ի մեզ , բնական փա-
փաք մ'է մեր արեան , մեր ցեղին վերագրել վը-
սեմին և գեղեցիին հեղինակը :

Բայց ինչ որ մասնաւոր տպաւորութիւն մ'ըրաւ վրաս՝ հին Հռովմայ դիւցազանց հողին վրայ կոխելու գիտակցութիւնս էր, հող որ անոնց ածիւններով խառնուած էր: Իտալիոյ որդի չեմ, բայց ի՛նչ փոյթ. մեծն և առաքինին ամեն սրտի պերճարարաւ կը խօսի: Հետեւապէս բոլորովին խանդ էի և հուր:

Յիշեցի թէ հոս պարկեշտ Լուքրեցեան սուրն ի սիրտ մխեց, և թէ իւր անարատ արեան կաթիլներէն անթիւ վրէժխնդիրք ծնան: Թէ Բրուտոսն՝ բնութեան օրէնքէն վեր բարձրանալով, հայրութեան բողոքը խեղդած էր հասարակաց բարւոյն ծառայելու մտօք: Թէ անարատ Վիրճինիայի կուսական արիւնը ժայթքած էր ձեռամբն հօրը՝ որ պատիւը վեր դասած էր քան զկեանս: Թէ Հուքոյոս շղթաներն ուսին վրայ առնելով՝ հոսկէ մեկնած էր կամովին ի Աարթագինէ մահ ընդունելու նպատակաւ: Թէ Աամիլլոս իրեն եղած նախատինքը մոռնալով ընթացած էր վերստին Հռոմովմայ պաշտպանութեան՝ գաղիացւոց լուծէն ազատելու համար զայն: Թէ Պոստումիոս՝ ի պատիժ իւր սլարտութեան, ինքն անձամբ շղթայ խնդրած էր այն բազկաց համար որք զթշնամին տապալելու անկարող էին եղած:

Յիշեցի թէ Աննիրազայ սուրէն ազատած Հռովմայեցիներն հաւաքելով՝ իրր մարդկային բեկոր, Վարոն անոնց հոս առաջնորդեր էր յազթանակի պատիւն ընդունելով: Թէ հոս Սկիպիոն՝ յազթոյն

Աննիբաղայ, կը վերադառնար չքեղացած Կարթագինեայ փառազարդ աճիւններովը :

Թուէր ինձ տեսնել զանորդի Կուռնելեան, որ իւր երկու գրակիտաներուն փառքը կ'որդեգրէր ի մխիթարութիւն իւր մեծ վշտին :

Կը խորհէի թէ հո՞ս Մարիոս՝ բարբարոսներն հարուածելով՝ կը հռչակուէր իրր երկրորդ հիմնադիր Հոովմայ : Թէ հո՞ս Սիղղա՝ բոլոր թշնամեացն յաղթելով, ի վեր բարձրացած էր քան զամեն հրոովմայեցի :

Կը հնչէր ականջիս Կիկերոնի պերճ բարբառը : Կը տեսնէի եռեակ մեծ հոովմայեցիներն որք երեքն եւս բունի մահուամբ կը մեռնէին : Կասիոս Պարթեւաց հալած ոսկին կլլելով շունչն կ'աւանդէր : Պոմպէոս Միհրդատայ դափնեաց վրայ կոխկռտելով՝ և Կեսարու յաղթող սուրէն ազատելէն վերջը, իւր փառազարդ գլուխը անարժան Պողոմեանց հարուածոց մատնած կիցնար : Մինչդեռ Կեսար փառաց և մեծութեան բարձրագոյն աստիճանին հասնելէն վերջը՝ կ'սպաննուէր նոյն միջոցին յորում անկախ Հոովմայ մահ տալու կը պատրաստուէր :

Կատովն հոսկէ մեկնելով արեամբն ոռոգեց զմեծ դադաղն Հոովմայ , և մահուամբն ուղի բացաւ Բրուտոսի ու Փասսիոսի որոնց բերնէն վերջնական կերպիւ Հոովմ իւր յետին շունչն աւարտեց :

Աչացս առջեւ կը սպտկերտանար Օդոատոս՝ որ Կեսարու թագն արեան գետերու մէջէն քաղելով իւր գլխուն վրայ կ'ամրապնդէր աներկիւղ :

Նոյն վայրկեանէն մեռան հռովմայեցւոց մեծ ձիւրքերը, մեռան մեծ առաքինութիւնները, մեռան մեծ նահատակութիւնները: Անոնց յաջորդեցին սեւ մատնութիւններ, ապականութիւններ, արեան գետեր:

Ի զուր Օգոստոսներ, Վէսպասիանոսներ Տրա-
յանոսներ, Մարկոս-Աւրելիանոսներ, Թէօթոսներ
և Կոստանդիանոսներ փառաց պսակ կը բոլորէին
Հռովմայ մեռելատիպ ճակտին:

Նոյն միջոցին Ս. Պետրոսի հոյակապ տաճարին
առջեւէն կ'անցնէի: Միքել Անճելոյի հանճարին հը-
րաշալեաց վրայ անկան աչերս:

Վսեմ հանճարոյ այդ վսեմ մարմնաւորութիւնը
զիս ապշեցուց: Տեսայ թէ զօրաւոր շունչ մ'անցած
էր այդ մարմարիոնին վրայէն և թէ հոգի մի տուած
էր անոր, այնչափ մեծ եղաւ իմ վրաս ըրած ներ-
գործութիւնը:

Աւիւնս սաստկացաւ, յիշեցի թէ հոս Ռափայել
իւր Ծոնարինան անմահացուցած էր վրձինովը:
Մտածեցի թէ ես եւս ունէի իմ սուրբ և անարատ
Ծոնարինաս: Այս գաղափարը զիս նոր հրով ո-
գեւորեց, և զգացի թէ զսպանակ մ'էր կարողու-
թեանցս զարգացման:

Հոս աչացս առջեւ ունիմ նկարչական հրաշա-
կերտներ, կենդանութիւն, լոյս, հոգի, մինչ սրտիս
մէջ կը կրեմ սէրն՝ հզօրագոյն մղիչը աշխատելու,
բարձրանալու, մինչեւ քեզ, Սիրանոյշս, հասնելու
վերջապէս: Արուեստն և սէրը, ահա աշխարհ, մին

զմիւսը կ'արծարծէ : Սէրն երկնային իտէական մ'է արուեստին ներդործութեամբ . և արուեստն՝ սիրոյ ազդեցութեամբ անմահութիւն է : Ուրեմն , Սիրանոյշս , մեզ կը մնայ համբերել և զիրար սիրել անդրդուելի հաստատամտութեամբ » :

Երբ Սիրանոյշ ստացաւ Երուանդին նամակը սաստիկ յուզուեցաւ ու մխիթարուեցաւ միանգամայն : Ինքն ուրեմն պիտի ըլլար այդ հանճարոյն մղիչն ու հոգին . իրմով պիտի ոգեւորէր նա , պիտի յառաջանար , պիտի զարգանար , ինքն էր մրցանակն որուն կը ձգտէր Երուանդ : Իւր փափուկ հոգին անմեղ հպարտութեամբ կը փքանար , և այդ զգացման մէջ փառքն ու երջանկութիւնը կը դտնար : Ոչինչ սիրտը այնչափ մեծ գոհունակութեամբ կը լեցնէ որչափ վեհ նպատակի առարկայն ըլլալու զիտակցութիւնը :

ԳԼՈՒԽ Ժ.

Պ. Գարեհէեան՝ որուն վայրիկ մի հանդիպեցանք
Պ. Հայնուռի տանը մէջ՝ Զարուհւոյն հարսանեաց
առթիւ, ինչպէս ըսինք արդէն, բարձրաստիճան
երիտասարդ պաշտօնեայ մ'էր տոհմային ծննդեան
ազնուականութեամբ ու ժառանգական հարստու-
թեան առաւելութեամբ սիգացող: Իւր կենաց չը-
քեղութիւնը, տանը ճոխութիւնը, վատնած մեծա-
դումար ոսկիները, իւր երիտասարդութիւնը, վա-
յելուչ դէմքը, ունեցած տիտղոսները՝ համայն ծը-
նողաց բաղձանքը կը գրգռէին իրենց աղջկանց նը-
կատմամբ, առանց ի նկատի առնել տալու անոնց
նոյն անձին անբարոյականութիւնը, ու իւր հռչա-
կեալ զեղխութիւնքն՝ որոնցմով ինքը կը փառաւոր-
ուէր իբր հռչակաւոր գործոց հեղինակ: Պ. Գա-
րեհէեան այնպիսի հեշտութիւն կը գտնար իւր ազատ
կենաց մէջ, որ ամուսնական խորհուրդներն արհա-
մարհած էր միշտ, նա մանաւանդ արգիլած էր որ
և է հարսնցուի առաջարկութիւնը: Զինքը չըջա-
պատող հացկատակաց համար խիստ հաճելի էր ամուսնութեան դէմ այդ հակահրութիւնը՝ զոր կը
ջանային ամրապնդել, բանի որ իրենք եւս առատ
բաժին կուսնենային այդ անառակութենէն ու մըս-
խուած ոսկիներէն: Հացկատակին համար տան տի-
րուհին թշնամի մ'է որ կը ջանայ զինքն ամուսինէն

հեռացնելու՝ ամեն անառակ զեղծմանց չափ դնելու կամէութեամբ :

Պ. Գարեհէան ընդունելով հրաւերն Պ. Հայնուռի առաւել պատշաճողութեան պարտք մի կատարած էր՝ քան թէ անձնական ճաշակացը հնազանդած : Որ և է ընկերային քաղաքավարական պահանջմանց հպատակելու հարկը նեղանալի ինչ էր իրեն , զի խօսակցութեան մէջ սանձարձակ ազատութեան սիրահար էր : Ուստի մտադիր եղած էր պատշաճողական կարճատեւ այցելութիւն մ'ընել Հայնուռ ընտանեաց և ապա մեկնիլ անմիջապէս :

Պ. Հայնուռի տան ճոխութիւնները բնաւ իւր վրայ ազդեցութիւն չէին կրնար ընել բնականապէս քանի որ ինքն անհամեմատ կերպիւ ճոխագոյններն ունէր : Հետաքրքիր ակնարկ մի նետեց դանուած կանանց ու օրիորդաց վրայ՝ որոնցմէ շատերը թէ և շնորհալի երեւցան իրեն սակայն ոչ մասնաւոր ուշադրութեան արժանի : Բայց երբ զՍիրանոյշ տեսաւ՝ ապշեցաւ այդ աննման գեղեցկութեան վրայ : Երբէք այդչափ արժանապատուութիւն ու սարգութիւն չէր տեսած մէկ անձի վրայ միացած : Մինչդեռ միւս գեղանիները կը ջանային անմեղ արուեստ մի դորձածել անոր ուշադրութիւնը գրաւելու , Սիրանոյշ ընդհակառակն կ'արհամարհէր ամեն կուսական քօթէթութիւն , ու մինչ ամենքը իւր վերայ կ'զմայլէին , ինքը միայն կարծես իւր արժէքը կ'անդիտանար : Երբ Պ. Գարեհէան խօսեցաւ Սիրանուշի , երբ լսեց անոր ազու ձայնն ու խօսակ-

ցութեան աղնիւ եղանակը , իւր սիրաւ սկսաւ թըր-
թըռալ՝ այնչափ արարածն այն շնորհալի խոր ար-
պաւորութիւն մ'ըրաւ վրան : Ազատ կենաց սիրա-
հարը գեղեցկութեան գերին եղաւ , ու առաքի-
նութիւնը յանգէտս յաղթեց մոլութեան : Նոյն
վայրկեանէն Պ. Դարեհեանի բաղդը վճռուեցաւ ,
մտացը մէջ յեղաշրջում եղաւ , ամուսնական յարկը
իրբեւ դրախտավայր փայլեցաւ աչացն առջեւ , ու
Սիրանոյշ՝ իրբեւ էութեանն իշխանուհին :

Միայն մէկ երկու ժամ անցնելու դիտաւորու-
թիւն ունեցած էր Պ. Հայնուռի տունը , և ահա ին-
քը վերջիններէն մին եղաւ մեկնելու նոյն գիշերը ,
մանաւանդ որ զարմացաւ ժամանակին այնչափ ար-
րագօրէն սահելուն վրայ : Երբ նա տուն վերադար-
ձաւ ամեն ինչ իւր յարգը կորուսած էր իրեն համար-
իւր հացկատակները , սպականեալ ընկերութիւն-
ները , ու իւր ձիերն՝ որք իւր գլխաւոր հաճոյից
մին կը կազմէին , բնաւ ազդեցութիւն չունէին ան-
ձին վրայ : Զուարճութեանց մէջ ձանձրոյթ կը զըտ-
նար , աղմուկին մէջ՝ սրտնեղութիւն . քունը աչե-
րէն խոյս կուտար , անշարժ գաղափար մի գրաւած
էր գինքը , Սիրանոյշ իւր բացարձակ թագուհին էր ,
և ոչ կին մի շնորհալի թուէր աչացն , ամենքն ալ
անկեալ հրեշտակներ էին :

Սրտին անհամբեր դրդմանց հնազանդելով ար-
ժանավայել անձ մի կը փնտռէր զՍիրանոյշ ի հարս-
նութիւն խնդրելու համար իւր հօրմէն , երբ ահա
անակնկալ կերպիւ արտաքոյ կարգի պաշտօնով կա-

սափարութեան կողմանէ օտար երկիր գրկուեցաւ
փութով : Բարձրագոյն հրամանի որ և է ընդդի-
մութիւն ընելն անկարելի ըլլալով՝ ցաւ ի սիրտ մեկ-
նեցաւ առանց որ և է առաջարկ ընել տալու Պարոն
Հայնուսի աղջկան նկատմամբ , մօտալուստ վե-
րադարձին յուսովը միայն մխիթարուելով : Բայց իւր
պաշտօնն առաւել երկարածագուեցաւ քան ինչ որ
կ'սպասէր . նորանոր դժուարութիւններ կարծես իւր
վերադարձն անհնարին կ'ընէին : Օրերը կը հաշուէր ,
անհամբերութիւնը գրաւած էր զինքը լիովին , զի ոչ
իւր կատարած գործոց կարեւորութիւնը և ոչ իսկ
ժամանակը կարողացած էին Սիրանուշի յիշատակը
տկարացնել : Ալերջապէս պաշտօնը տասն ամսէ
վերջը յաջողութեամբ լրացաւ , և ինքը նոր փայլով
վերադարձաւ ի Պօլիս : Խոստովանելու է որ եթէ
Պ. Գարեհեան բարոյականութեան տիպար չէր , սա-
կայն քաղաքականութեան կնճիռներու համար մաս-
նաւոր յաջողակութիւն մ'ունէր :

Երբ Գարեհէան վերադարձաւ Պոլիս՝ առաջին գործն եղաւ իւր փափաքանաց լրման համար աշխատիլ. ուստի փութաց պաշտօնական կերպիւ զՍիրանոյշ ուղեւու պատուաւոր անձի մի միջնորդութեամբ : Երբ Պ. Հայնուռ իմացաւ Պ. Գարեհէանի բաղձանքն իրեն հետ խնամութիւն ընելու, կարծես թէ չափազանց ուրախութիւնը զինքը պիտի յիմարացնէր : Անմիջապէս իւր հաճութիւնը տուաւ առանց կրնոջն հաւանութիւնն անդամ խնդրելու՝ թող թէ աղջկանը : Ինքը հայր չէր արդեօք, ու բացարձակ իշխանութիւն չունէր իւր որդւոյն բազդը վճռելու, մանաւանդ այսպիսի փառաւոր պարագայի մէջ :

Մինչ աւետարներ դեսպանը Պ. Գարեհէանի կիմացնէր իւր յաջողութիւնը բանակցութեան մէջ, Պ. Հայնուռ կը փութար՝ իւր կողմէն, հաղորդել կրնոջն ամուսնութեան ուրախառիթ առաջարկը : Բայց մեծ եղաւ իւր զարմանքն երբ փոխանակ անհուն գոհունակութեան՝ Տիկին Հայնուռ առարկեց փեսացուն անառակ վարմունքն որ չէր կրնար համապատասխանել որդւոյն նուրբ զգացմանց :

Յայնժամ գոռաց ձայնը Պ. Հայնուռի.

— Ի՞նչ կ'ըսես, կ'անդիտանաս արդեօք փառազարդ փրճակը Պ. Գարեհէանի : Մեր աղջիկը հարստութեան և մեծութեան մէջ պիտի լիւզի, իւր

տանը բացարձակ իշխանուհին պիտի ըլլայ, և դու այդպիսի փայլուն վիճակի առջեւ այդ բարձրաստիճան անձին երիտասարդական վարմունքը իբրեւ արգելք կուզես յարուցանել: Աերջապէս արքազատ են, և ոչ ոք անոնց կենաց ընթացքին կրնայ խառնուիլ, ըսաւ վճռողական կերպիւ:

— Այո՛, ազատ են, պատասխանեց Տիկինը, ցորչափ կին մի չ'ունին, ցորչափ փափուկ սիրտ մի խոցոտելու երկիւղը չեն կրեր. բայց նոյն օրէն որ սուրբ, մաքուր հոգի մ'իրենց բազդակից կ'ըլլայ, հոգի մի՛ որ իւր երջանկութիւնը կ'որոնէ հաստատապէս սիրելուն ու փոխադարձաբար սիրուելուն մէջ, նոյն օրը, կ'ըսեմ, արք կը դադրին ազատ ըլլալէ. նոյն օրը իրենց վրայ կը ծանրաբեռնի՝ որչափ որ կանանց, ամուսնական պարտքը, նոյն օրը վերջ կուտան կենաց ապօրինաւոր հեշտութեանց, ընտանեկան յարկին մէջ ամիտփելու համար իրենց իղձերն ու երազները:

— Այսչափ դարերէ ի վեր արք իրենց ազատութիւնը վայելած են, ըսաւ բորբոքեալ ամուսինը, և հանդերձ այսու կանայք երջանիկ ապրած են:

— Կը սխալիս. ընտանեկան բարօրութիւնը հաստատուած է ցորչափ արք կենաց զեղխութեանց հրաժեշտ տալով՝ պարկեշտ եղած են իրենց կենաց մէջ, և հաւատարիմ՝ իրենց կնոջ նկատմամբ: Տես նոյն իսկ ի մեզ, որչափ ամեն ինչ փոխուած է: Երբ հայերը իրենց արժանապատուութիւնը կը պահէին, երբ կնոջ չափ գրեթէ իրենց պատուոյն նախան-

ձախնդիր էին , ու հաւատարմութեամբ կ'ապրէին իրենց լծակցին նկատմամբ , ինչ անդորրաւէտ կեանք ընտանեկան յարկին ներքեւ , որչափ առաքինութիւն , ինչ խաղաղութիւն : Բայց քանի որ արք ըսկրսան ազատութեան դրոշմը պարզել ամուսնական կենաց մէջ , ներքին երանութիւնը քայքայելու վրայ է և անիշխանութիւնը տիրելու բացարձակապէս :

— Կանանց արդի հաւասարութեան պահանջումները դարուս նոր ախտերն են որք ի վնաս ընտանեկան բարօրութեան կը ներգործեն : Երբ կին մի հարստութեամբ ու փառօք կ'ապրի ինչ կրնայ առաւելն փափաքիլ :

— Կրնայ փափաքիլ հաւատարիմ սիրտ մի գըտնելու , սիրտ մի՛ որ մասնակից կ'ըլլայ իւր ուրախութեան ինչպէս և վշտին :

— Եթէ փառքն ու պատիւը երջանկութիւնը չեն կազմեր , ուրեմն աղքատ յարկերուն մէջ կը բնակի երջանկութիւնը . և սակայն ոչ ոք աղքատաց բաղդին կը նախանձի , խրոխտալով վճռեց Պ. Գարեհեան , իբր թէ պատճառաբանութեանց զօրաւորագոյնը դատած ըլլար :

— Աղքատութիւնը , յարեց Տիկինը , հետեւանք է շատ անգամ մոլութեան և տգիտութեան որք մարդկութիւնը կրժող զօրաւոր ախտերն են : Այն աղքատ յարկերուն ներքեւ ուր հոգիներն ապականած չեն , ուր արժանապատուութեան նշոյլ մի կայ , հոն սրտերը կը մօտենան զիրար սփոփելու , դըժուարութեանց սոկալու , ու հոն ձեռքերն կը միա-

նան աշխատութեան բերք թեթեւցնելու համար : Այն ազգատ յարկին ներքեւ ուր շահասիրութիւն չկայ , ուր շքեղութիւններ վայելելու և փառաւոր ընծաներ ընդունելու յոյսը չկայ . հոն ուր տիտղոսներու մասնակցելու հաւանականութիւնը չկայ . հոն ուր կը բնակին գրկումն , աղքատութիւնը , կենաց մարտիրոսութիւնը . հոն վերջապէս ուր կիսամերկ տղայք պատառ մի հացի կը կարօտին , հոն ուր մըտատանջութեան գիշերը կը տարածուի . հոն ուր ծնողք կը տքնին առօրեայ ապրուստի միջոց փնտրուելու համար՝ մինչդեռ մանկտիք կը ննջեն քիչ մի հաց երազելով . այո՛ , թշուառութեան այդ վայրը երկու սրտերու ընդհարումէն՝ արտադրուած լուսովը կը փայլի վայրիկ մի , յոյսը կ'ողեւորէ այդ յուսահատ հոգիներն որք իրարու փոխադարձ ուժին վրայ յենելով , կը տքնին , կը մրցին , կը յաջողին , կը յաղթանակեն , և կամ նկուն կը մեռնին ձեռք ձեռքի տուած բազդին կամաց հպատակելով : Երկու հոգիներ որ զիրար կը հասկնան ու կը սիրեն աշխարհիս բոլոր հարստութիւնները կ'արժեն , վրատահ եղիր :

Թէեւ Պ. Հայնուս կնոջը խօսքերէն բնաւ չհամոզուեցաւ , սակայն անկարող ըլլալով առարկութեանցն դէմ պատերազմելու , « Ըսածներդ ոչինչ խօսքեր են , » ըսաւ , վերջ տալով այդ վիճարանութեան ուր իւր յաղթուելը կ'զգար . յորդորելով զինքն իւր հրամանն աղջկանը անմիջապէս իմացընելու :

ԳԼՈՒԽ ԺԲ.

Գժուար էր Տիկինն Հայնուռի կատարելու պաշտօնը աղջկանը նկատմամբ, քանի որ ինքն հասկըցած էր արդէն անոր արամադրութիւնները Յրուանդի նկատմամբ. կ'զգար թէ հարուած մի պիտի տար անոր փափուկ սրտին, և սակայն անհրնար էր իրեն խնայել անոր: Հարկը կը պահանջէր որ խօսի, այդ էր ամուսնոյն կամքը, և պէտք էր հպատակիլ, պէտք էր աղջկանը որոշ արամադրութիւնները ձանձնալ, տարտամ վիճակէ մ'ելնել վերջապէս, թէեւ առաջուց կը գուշակէր իւր բանակցութեան աննպաստ հետեւանքը:

Սիրանոյշ առաւօտեան սպիտակ զգեստ մի հագած, հերարձակ դաշնակին առջեւը նստած՝ ներդաշնակութեան մեղամաղձոտ հեղեղներ կը տարածէր շուրջը, այնչափ հոգւոյն խանդն իւր փափուկ մատուներէն կ'արտադրուէր: Կտոր մի կը նուագէր Շօրէնի՝ այն անմահ սիրահարին անմահ Ժօռթ Սանի, որուն մէն մի խաղը սիրոյ հառաչ մ'է՝ սիրոյ արտասուք մ'է՝ սիրոյ ներդաշնակութիւն մ'է՝ կը նուագէր օրիորդն՝ նուագարանին մէջ գտնելով այն սիրոյ վանկերն որ իւր հոգւոյն վիճակին կը համապատասխանէին:

Տրտմայոյզ մայրն սենեակէն ներս մտաւ առանց Սիրանուշին ուշադրութիւնը գրաւելու, այնչափ անձայն կը քայլէր. կայնեցաւ աղջկանը ետեւը բոլոր

ուշադրութիւնը նուիրելով այդ հոգեգուարձ երա-
ժըշտութեան : Երբ Ծօրէնի սրտագին մրմունչին
վերջին վանկն՝ իբր հառաչ մի օդին մէջ նուազե-
ցաւ , ոտք ելաւ դաշնակահարն ու զմայրն նշմարե-
լով զարմանաց ու գոհունակութեան ճիշ մարձա-
կեց :

— Մայր , դու հոս էիր , և ես ոչինչ գիտէի :

— Այո՛ , քեզ ունկն կը դնէի սքանչանալով .
խոստովանելու է թէ լաւ երաժիշտ մ'ես :

— Գիտես մայր , արդէն թէ որչափ երաժշտու-
թիւնը սիրելի է ինձ , մանաւանդ Ծօրէնի գործերն
որք հոգին արըչիւ կընեն անբացատրելի զգացմամբ
գրաւելով զայն : Բայց , մայրիկ , մտայոյզ կը թուիս
ինձ , կը սխալիմ արդեօք :

Մտայոյզ եմ իրօք , և կրնամ արդեօք ուրիշ ձե-
ւով ըլլալ երբ քու երջանկութեանդ վերաբերող
խնդրով մի զբաղեալ եմ :

Ի՞նչ խնդիր , մայր , հարցուց Սիրանոյշ այլայ-
լելով :

Տիկիներ շիտթած էր , շգիտէր ինչ եղանակաւ
հաղորդել աղջկանն հօրը կամքը . քանի մ'անիմաստ
խօսքեր ըրաւ ամուսնութեան վրայօք որք Սիրանու-
չին սարսափ ազդեցին սակայն , զի հասկցաւ թէ
զինքն ամուսնացնելու խորհուրդ մի կար . վերջա-
պէս անհուն յուզմունքով և այլայլութեամբ դռնեց
« Մայր , խօսէ բացարձակապէս , կը հայցեմ քեզ : »

Մինչ Տիկինն Հայնուռ կը լռէր աղջկանը սաղ-
նապը նշմարելով , Սիրանոյշ վերստին կրկնեց թա-

խանձանքը , որով սրտաբեկ մայրը պարտաւորեցաւ իւր ամուսնոյն կամքը յայտնել անոր :

Երբ Սիրանոյշ եղելու թիւնն իմացաւ , այնպիսի անշուքեամբ ու ցաւով գրաւուեցաւ որ լուեց ու արձանացաւ . արտասուք՝ իբր անմուռնջ վկայք , աչացը մէջ կ'երերային իւր հոգւոյն յուսահատութիւնը յայտարարելու համար : Տիկին Հայնուռ անմխիթար կուսին գլուխը թեւերուն մէջ առած՝ անխօս , անոր վշտին կը մասնակցէր : Աւերջապէս Սիրանոյշ մօրը բազկաց մէջէն ելնելով ըսաւ « Մայր իմ անոյշ , թոյլ տուր որ յայտնեմ քեզ այսօր սրտիս գաղտնիքը , զոր ծածկած էի քեզմէ մի միայն մայրենի վեհ հոգւոյդ անձկութիւն չպատճառելու համար : Տըզայութենէս ի վեր վարժեցայ Երուանդին հետ ապրելու , անոր գաղափարներով ու զգացումներով ապրելու , անով հրճուելու , ցաւելու և սփոփելու : Մայր իմ , զիս Երուանդէն բաժնելով սիրտս ու երիտասարդութեանս ծագկունքը կը յօշոտէք : Ես խոստացայ Երուանդին մշտատեւ հաւատարմութիւն : Գուցէ զարմանաս թէ զայս ամենայն գաղտագողի գործեցի : Բայց վստահ եմ որ զքեզ որ և է մտատանջութենէ ազատ պահելու զիտաւորութիւնս ըմբռնելով՝ կատարածս չես դատապարտեր : Հայրս չստիպէ զիս Պ. Գարեհեանի վիճակակից ըլլալու վասն զի անհնարին է ինձ այդ : Մայր , դու օգնէ ինձ , ազատէ՛ զիս , մայր : » Աւերջին բառը հեծկրլտանքի մէջ նուաղեցաւ :

Տիկին Հայնուռ սաստիկ յուզուելով ջանաց

զինքը մխիթարել առանց որ և է խոստում ընե-
լու և փութաց հաղորդել ամուսնոյն Սիրանուշի
որոշումը :

Պ. Հայնուռ սաստիկ նեղանալով այդ ընդդիմ-
ութեան վրայօք առանց էական պատճառը գիտնալու ,
սկսաւ իւր կինը սաստիկ մեղադրել՝ աղջկանը միտ-
քը սին դաղափարներով թունաւորուած ըլլալուն
համար՝ ըստ իւր բացատրութեան , ու եւս քան զեւս
զայրանալով սպառնաց երիտասարդին կամքը բռ-
նաբարել :

Յայնժամ շուարեալ մայրը պարտաւորեցաւ յայտ-
նել անոր՝ թէ Սիրանոյշ կը սիրէր զԵրուանդ , և թէ
հաստատ որոշում ըրած էր ուրիշ մէկուն հետ չա-
մուսնանալու :

Ի լուր այդ խոստովանութեան կարծես թէ Պ.
Հայնուռ անսանձ փոթորիկ դարձաւ .

« Ի՛նչ , ըսաւ , որտաւնդոտս ձայնիւ , կը կա՞րծես
երբէք թէ աղջիկս գործաւորի զաւկի՛ անպիտան
նկարչի կը հաճիմ տալու . նախապատիւ կը համար-
իմ մահուան հետ ամուսնացնելու զայն : Ի՛նչպէս
յանդգնեցաւ այդ ապիրատ բոկոտնը աչերը բարձ-
րացնել մինչեւ ամիրայազուն ցեղէ իջած օրիորդի
մի : Ա՞յս էր ուրեմն զՋարուհին հոգալու , խնամե-
լու հետեւանքը . ա՞յս էր քաղելիք երախտագիտական
արդիւնքս : Վ՛այ այն անոգամ տղուն եթէ երբէք
յանդգնի ոտքը տանս մէջ դնելու :

Այսպէս խօսելով պնդեց թէ որ և է նկատմունք
կ'արհամարհէր և թէ Սիրանուշի ամուսնութիւնը

Պ. Գարեհէկանի հետ իբր կատարուած իր կը նկատէր :

ԳԼՈՒԽ ԺԳ.

Սիրանոյշ անհնարին տենդով հօրը որոշման կ'ըստպատէր : Նրա տեսաւ դունաբեկ մայրն որ դէպ իբրեն կուգար. երբ նկատեց անոր լուռ պերճախօսութիւնը, յուսահատած ճիչ մ'արձակեց « կ'իմանամ, կ'իմանամ » ըսելով, ու ապա լռեց : Չլացաւ, չհառաչեց, այլ գլխիկոր և անմուռնչ, աչերն գետնին վրայ բեւեռած՝ կարծես թէ յիմարութեան զոհ պիտի երթար : Սենեկին մէջ փակուած, հօրմէն հեռու, ոչ գիշերը քուն ունէր և ոչ ցերեկը, հազիւ թէ քիչ մի սնունդ կը տանէր բերանը. մօրը յուսահատ թախանձանքէն զգածուելով, Նրա մայրը աղերսագին կը խնդրէր իրմէ որ պատասխանէ չարցմանցը « թողնուցէք որ մեռնիմ » կըսէր միայն հէզ կոյսը, ու դարձեալ լուռ և անարտօսը կը կենար : Սիրան հառաչանք չունէր, և ոչ բերանը բողբ մի : Աարծես թէ համայն շնորհք, երիտասարդութիւն և զգացում ցաւոց պատանքին մէջ խորատոյզ եղած էին : Ազգար որ սոսկալի կիւ մի պիտի ծագէր ընդ մէջ հօրն և սրտին, կը զարհու-

րէր հեանեանքներէն ու դառն համբերութեամբ կ'սպասէր :

Այդ լուռ յուսահատութեան առջեւ հալ և մաշ կ'ըլլար թշուառ մայրը , կ'արծես թէ հոգւոյն ոյժը կը նուախէր , մայրենի սիրտն յօշ յօշ կ'ըլլար անկարողութեան հանդէս որ և է դարման մ'ընելու աղջկանն անտանելի վիճակին : Մէն մի անգամ որ տիկինն փորձած էր Սիրանուշին տապնապալի վիճակը ներկայել իւր ամուսնոյն , սա զինքը սաստեղով լըռութեան դատապարտած էր : Որդւոյ մի տառապանքը , մօր մ'արտասուքը , բնաւ մուտք չէին գըտնար փառամուլ հօր սրտին մէջ : Պ. Հայնուռ զՊարեհ փեսայ ունենալով՝ դստերն համար ունեցած երազներուն գերագոյն իրականութեանը կը հասնէր . և ով որ այդ ամուսնութիւնն իբր նախանձելի վիճակ չնկատէր՝ յիմարաց կարգը կ'անցնէր իւր առջեւ : Փառամուլ մարդը կրնայ ըմբռնել արդեօք այն փափուկ զգացումն անարատ սիրոյ որ սնունդ կուտայ , կեանք կուտայ , երանութիւն կուտայ երբ երջանիկ է . և յուսահատութիւն ու մահ՝ երբ դժբաղդ է :

Երեք սեւ օրեր անցած էին Սիրանուշին ու մօրն համար . և երեք յուսալից օրեր Պ. Հայնուռի համար , երբ սա իմացուց թէ չորս օրէն զփեսայացուն ընդունելու համար շքեղ պատրաստութիւններ պիտի սկսուէին տան մէջ : Թշուառ մայրը ջանաց ծածկել իւր զաւակէն այդ վերջին տնօրէնութիւնը : Բայց սիրահար հոգւոյ բոլոր նրբամտութեամբ կոյսն՝ անմիջապէս գուշակեց եղածը , և սիրոյ յուսահատութեամբ .

« Մայր, գոչեց, հայրս ի զուր կուզէ կամքս
բռնարարել. անհնար է ինձ ետ առնուլ տուած խոս-
տումս Երուանդին, անկարելի է ազատել սիրտս իւր
հանգոյցներէն: Բայց եթէ հայրս յօժարակամ չէ
անհնազանդութեանս ներելու, ես կը քաշուիմ վանք
մի, ու հոն, մենակեցութեանս մէջ քու և Երուան-
դին սիրով կ'ապրիմ, և կը շարունակեմ սիրել ևս
զհայրն որ զիս կուզէ զոհել: Միթէ կարելի է մոռ-
նալ մէկ վայրկեանի մէջ այնչափ տարուան իմ վա-
յելած հայրենի գորովը. ոչ ոչ, չեմ ապաշնորհ այն-
չափ բարեաց: Երանի թէ հայրս կենացս զոհն ու-
զած ըլլար. պիտի տեսնէր յայնժամ թէ մինչեւ ո՛ր
կը հասնի անձնուիրութիւնս իւր նկատմամբ: Մայ-
րիկ, կուզէ յափշտակել նա ինձմէ ինչ որ իմս չէ,
ինչ որ սիրտս Երուանդին ձօնած է: Հայրս երկու
սիրտ պիտի ջախջախէ, երկու կեանք պիտի մարէ:
Փոյթ չէր եթէ զիս միայն նահատակէր: Բայց նա-
հատակել զԵրուանդ, անոր հոգին պատառել, հան-
ձարոյն հուրը մարել, ո՛հ, ո՛չ ո՛չ, անկարող եմ զայդ
գործելու: Մայր, վերջին ճիգ մ'ըրէ, խնդրեմ,
խօսէ մայրենի սիրոյդ բոլոր ճարտարութեամբը,
մայր բայց ոչ, լաւագոյն է որ ես անձամբ ներ-
կայանամ իրեն մեծ վշտի յետին արտայայտութեամբ.
Թերեւս կարեկից ըլլայ ինձ, թերեւս հոգւոյս տագ-
նապաց վերահասու ըլլայ ու ողորմի ինձ վերջապէս
չնորհելով արտասուացս ինչ որ մերժեց քու ձայնիդ,
մայր »:

Տիկին Հայնուռ ուզեց արգիլել զԵրանոյշ ան-

ձամբ հօրը դիմելու , վասն զի վատահ էր գրեթէ որ նա ամբաստինդ պիտի մնար իւր որոշման մէջ . հետեւապէս կը վախնար թէ գուցէ խիստ խօսքեր լըսելու ենթարկուելով , որդւոյն կարէվէր հոգին առաւել կը միրաւորէր : Բայց Սիրանոյշ հաստատ մընալով իւր որոշման մէջ , դիմեց դէպի սենեակն ուր հայրն առանձին նստած էր : Սա ժպտով մ'ընդունեց իւր դուստրը՝ զոր շէր տեսած նոյն օրէն ի վեր որ նա դժկամակած էր իւր կամացն հնազանդելու , և կարծելով թէ կուգար իւր անհնազանդութեան գղջումն յայտնելու , ձեւերովը քաջալերեց Վիրանոյշ խօսելու , մինչ դիւրահաւան անմեղ արարածը այդ անոյշ ձեւերէն խարուելով կը յուսար յաղթութիւնը տանիլ : Հետեւապէս հօրը օտքն իյնալով « Հայր , գոչեց , լալահառաչ , գիտեմ որ դու կը սիրես զիս , զի միշտ վրաս գուրգուրացած ես , ու հայրենի սրբտիդ գանձերով զիս միշտ ողողած : Լ'ուր ուրեմն թախանձանացս : »

— Ի՞նչ է խնդրածդ , աղջիկս ըսաւ , զինքը գետնէն վեր վերցնելով :

— Հայր , ունկն դիր որդիական ձայնիս , խնայէ ինձ , թոյլ տուր որ մերժեմ բաղդն որ կը պատրաստես ինձ :

— Թո՛յլ տամ : Սիրանոյշ , երիտասարդ ես դու տակաւին ու չգիտես թէ ինչ է երջանկութիւնը և ինչով կը դոյանայ :

— Հայր , եթէ կանդխտանամ թէ ինչ է կեանքը , գոնէ չեմ անգիտանար թէ ինչ է սիրտը :

— Սիրտը պարզ երեւակայական բան մ'է, երիտասարդական ցնորք մի՛ որ իրականութեան առջեւ կ'ոչնչանայ :

— Բայց, Հայր իմ, սիրտ մ'որ գոհ է, որ համակրութեամբ լի է, ու ուրախութեամբ կը թրթրուայ, ահա ճշմարիտ երանաւէտ կեանքը :

— Աղջիկս, համարելով թէ ըսածդ ստոյգ ըլլայ, սրտին գոհունակութիւնն ու երջանկութիւնը՝ ինչպէս դու կուզես անուանել, շուտ կ'ոչնչանայ եթէ կենաց անդորրութիւնը սպակսելու ըլլայ : Իսկ կենաց անդորրն հարստութեամբ կ'ստացուի. անով կենաց առաւելութիւնները կը վայելէս, բաղձանքներդ կը կատարես, երազներդ կ'իրականանան, կը շոյուիս, կը փայլիս, կը փառաւորուիս : Եթէ աւելցընես հարստութեան առաւելութեանց վրայ չքեղ պաշտօնական վիճակ մ'ալ յայնժամ իշխանուհւոյ կացութիւնը կուեննաս :

— Ինչպէս արդեօք կրնամ այդ չքեղութիւնը, այդ պերճանքը վայելել, երբ սիրտս իբր ողջակէզ մատուցանելու եմ նոյն խորանին առջեւ ուր բազդս օտարի մը ձեռաց պիտի յանձնեմ : Երբ սիրտս մեռած է յիս, ինչով կրնամ այդ փայլուն վիճակը վայելել : Պսակի խորհուրդը՝ մահուան խորհուրդն ալ պիտի ըլլայ միանգամայն : Հայր իմ, թո՛ղ որ ապրիմ, հրաժարէ՛ խորհուրդէդ :

— Այսինքն կուզես որ հաճիմ բոկոտն նկարչի միտալու զքեզ ի հարսնութիւն, գործաւորի զաւկի մի, ուրիշի ողորմութեամբ սնած անանուն սրիկա-

յի մի որ հիւրնկալութենէս օգուա քաղեց զքեզ
զգլխելու, մինչեւ անուանս, մինչեւ հարստութեա-
նըս հասնելու համար: Մի յուսար երբէք թէ հա-
ճութիւնս կ'ստանաս, ո՛չ, ո՛չ, զի այդ աստիճանի
չեմ նուաստանար: Իսկ եթէ կը ճանչնաս իրօք իմ
հայրենի գորովս քու նկատմամբ, անմիջապէս հը-
պատակէ կամացս ընդվզելովդ արդէն ոճիր մի գոր-
ծեցիր, և անմիջական զղջմամբ միայն ներումս կ'ըս-
տանաս:

— Հայր, գոչեց, նուաղեալ ձայնիւ, հէգ աղ-
ջիկն, ողորմէ ինձ:

— Ողորմիլ չգիտեմ ես, հպատակէ կ'ըսեմ քեզ,
գոռաց սրտմտեալ հայրը:

Պ. Հայնուռի ձայնն որ հետզհետէ բարձրացած
էր՝ նուաղեցաւ յանկարծ յուզմանը սաստկութենէն:

Տիկիճն՝ ամուսնոյն վերջին սպառնալից խօսքերը
լսելով՝ սենեակէն ներս ընթացաւ յօգնութիւն իւր
աղջկան:

Պ. Հայնուռ զինքը տեսնելուն պէս մեղադրա-
նաց խօսքեր արտասանեց տիկնոջ դէմ, անուանե-
լով զայն աղջկանը երանութեան դահիճը՝ որ իբր
մայր՝ կոյր և անպիտան ապերասան երիտասարդի
չահախնդիր դիտաւորութեանց վերահասու չէր ե-
ղած:

Կը լռէր համբերատար մայրը: Բայց Սիրանոյշ
չկարենալով հանդուրժել այդ նախատալից խօսքե-
րուն իւր մօրը նկատմամբ գոչեց.

— Հայր, ինչո՞ւ կը մեղադրես մայրս եթէ չկա-

րողացաւ արդիւնէլ այն սուրբ զգացումն երիտասար-
գի մի համար որ անուամբս է և առաքինի, և զոր
համակրութեամբդ կը պատուէիր :

— Ըմբոստ աղջիկ, դու կը համարձակիս պաշտ-
պանել տակաւին այդ անզգամը, կորիւր առջեւէս :

Տիկին Հայնուռ դողասարսուռ՝ փորձեց ամուս-
նոյն կիրքը մեղմելու, բայց նա՝ իբր հրէջ մոլեգին
գուաց :

— Ա՛ն աղջիկդ և սենեակէն դուրս ելիր : Գու
ես բոլոր բարկութեանս պատճառը, ու գքեզ տանս
իբր մեծագոյն թշնամին պիտի նկատեմ միշտ :

Աղորմելի մայրը կարծես թէ ոչ եւս շունչ ունէր,
ու կը հանդիսանար իբր վսեմ զոհ մայրենի եզա-
կան սիրոյն : Բայց երբ նշմարեց Սիրանուշին դէմ-
քին այլագունիլը, և աչերուն նուաղիլը, ճիշ մ'ար-
ձակելով դէպ աղջկանն ընթացաւ, ու ժամանակին
հասաւ գինքը բազկացը մէջն առնելու համար :

Նուաղեալ էր Սիրանոյշ :

ԳԼՈՒԽ ԺԴ.

Գեղեցիկ բայց պարզ ճաշակաւ զարդարուած սե-
նեկի մէջ, ճերմակ վարագոյրներով շրջապատուած
կուսական անկողնոյ վրայ տարածուած էր Սիրանոյշ
անզգայութեան վիճակի մէջ: Նուազման երկարիլը,
ու մահատիպ դէմքն օրիորդին՝ զտիկին Հայնուռ ցա-
ւոց գերագոյն աստիճանին կը հասցնէին: Ամենէն
գողտրիկ անունները կուտար անոր, զորս մայրենի
սիրտը միայն գիտէ ստեղծել. կը խնդրէր աղերսա-
գին որ արթննայ վերստին ու խօսի իրեն: Բայց
ողորմելի երխտասարդուհին մայրենի ձայնին անըզ-
գայ կը մնար, մինչ Պ. Հայնուռ օրդւոյն նուազման
վիճակէն կը յուզուէր, ու խոժոռ նայուածք մի կը-
նոջն ուղղելով՝ զինքն այդ շարեաց պատճառ կը
համարէր:

Վերջապէս Սիրանուշին բերնէն տխուր հառա-
չանք մի լսուելով, տառապեալ մայրը շունչ առաւ:
Անտիական աղջիկն աչերը սկսաւ բանալ աստիճանա-
բար ու անզգայարար նայիլ իւր շուրջն եզած աղ-
մրկալի շարժման: Մայրը քովը կեցած երեսը կը
չոյէր, մինչ լռին արտասուքը աչերէն կը սահէին,
իսկ հայրը անկողնոյն մօտ կայնած էր խոովայոյզ
դիմօք: Տակաւ առ տակաւ Սիրանոյշ սթափեցաւ.
բոլոր անցեալը հետզհետէ միտքն եկաւ, հօրը նա-
յեցաւ ու «Մայր իմ» մնչելով, աչերը գոցեց ու

վերստին նուազեցաւ : Տիկին Հայնուռ պատուիրեց որ ամենքը սենեակէն դուրս ելնէն , ու քովը մէկ սպասուհի միայն պահելով յաջողեցաւ վերստին աղջիկը սթափելու : Ահարեկ մայրը մինչեւ առաւօտ Սիրանուշի սնարին մօտ անցուց անքուն , անոր փոթորկալից քունին վրայ հսկելու , շունջը քննելու և ամեն խնամք մատակարարելու համար : Գիշերն իբուն վշտաբեկ կոյսն զառանցելով Նրուանդին անունը տուաւ : Իսկ յաջորդ առաւօտուն արթնցաւ չափազանց յուզման յաջորդող հանդարտութեամբ : Բայց այնչափ դալկահար էր և տկար որ կարծես թէ երկարատեւ հիւանդութեամբ տառապած էր : Սակայն ինչ է մարմնոյն ցաւը բարոյական վշտին բաղդատութեամբ : Մին , մարմնոյն՝ այսինքն նիւթին ախտն է . միւսը , հոգւոյն՝ այսինքն այն ամեն մասունքներու որ կ'զգան , կը խորհին , կը սիրեն , կը տառապին ու կը հիւժին :

Սիրանոյշ մօրը նայելով խանդաղատանօք հարցուց եթէ գիշերն անքուն անցուցած էր իւր քովը . և այնպէս ըլլալն իմանալով՝ մօրը ձեռքը նախ շրթանցը տարաւ և ապա սրտին : Ար նայէր անոր երախտագիտութեամբ ջանադիր ըլլալով զինքը կըրծող ցաւին խորութեան հասնելու համար , մինչ իւր անբուժելի վիշտը հոգւոյն մէջ կը փորձէր թաղելու ի մխիթարութիւն իւր սիրելի մօր : Ար ժպտէր անոր երբ իւր սիրտը դառնապէս կուլար : Ոչինչ այնչափ զարհուրելի է որչափ կեղծ ժպիտն որ արինաթաթաւ հոգւոյ մի սոսկալի հեգնութիւնն է :

Սակայն տիկինն անհանգստութիւն մի կ'զգար որ վայրկեան առ վայրկեան կ'աւելնար զՍիրանոյշ սաստիկ յուզելով :

— Խեղճ մայրիկ , կ'ըսէր , ինձ համար նահատակուեցար , և ո՞ գիտէ տակաւին որչափ պիտի նահատակուիս :

— Փոյթ չէ , զաւակս , բաւական է որ դու գոհ ըլլաս . աներկիւղ ապրէ՝ յիս պիտի գտնաս միշտ ապաւէն :

Ո՛հ , ինչո՞ւ ես նախասահմանեալ ըլլամ ծնողացս այսչափ մտատանջութիւն ու ցաւ պատճառելու երբ զիրենք այսչափ կը սիրեմ : Բայց կ'երեւայ որ հայրս անխախտ կը մնայ իւր որոշման մէջ քանի որ երէկուընէ ի վեր զիս ասլահովելու բնաւ լուր մի չզըրկեց : Ավ սիրելի մայր իմ , ներէ՛ ինձ եթէ ես ամբարպինդ կը մնամ զիտաւորութեանս մէջ՝ գուցէ քեզ նորանոր յուզումներ պատրաստելով :

Սակայն տիկին Հայնուռ գրեթէ չլսեց Սիրանուշի վերջին այս խօսքերն՝ այնչափ տենդն՝ որ զինքը կը նեղէր քանի մի ժամերէ ի վեր , գրաւած էր լիովին :

ԳԼՈՒԽ ԺԵ.

Ընդարձակ սենեկի մէջ ուր հարստութիւնն այլ և այլ շքեղութիւններ միացուցած էր. ուր պատուհանները մետաքսեայ վարագոյրներով զարդարուած էին. ուր կարասիները ծիրանեփայտ էին և հայելիները հիանալի, փառաւոր անկողնոյ վրայ տարածուած էր մահատիպ տիկին մի զորս կը խնամէին երկու երիտասարդուհիք: Հիւանդն էր տիկին Հայնուռ, իսկ երկու խնամակալուհիք՝ Սիրանոյշ և Զարուհի:

Յուլիսի շողշողուն արեւ մի լուսով կ'ողողէր շենքերը, դաշտերը, ջուրերը. ամեն կողմանէ նուազ ու բոյր կը տարածուէր. ամեն ինչ զուարթ ու ախորժելի էր՝ ինչպէս կը հանդիպի երբ բնութիւնը կը զարդարուի իւր շքեղութիւնները տօնելու համար: Իսկ հիւանդին սենեկին մէջ ամեն ինչ տըխուր էր, մութ և լութիւն: Արեգական ճառագայթները մուռք չէին գտնար թանձր վարագուրներուն մէջէն որք՝ իրր սգահար ուռենիք, պատուհաններէն վար կախուած էին մթութիւն կազմելու համար տառապալից անկողնոյն շուրջը: Պատուհան մի միայն բաց էր, ուսկից մաքուր օդ կը մտնէր՝ սենեկին թունայից մթնոլորտը նորոգելու համար, և ուսկից երբեմն թռչնոց զուարթ երգը կը սպըր-

դէր, կարծես իբր հեզնութիւն գութաբեր լռութեան այդ տեղւոյն :

Երկու երիտասարդուհիք հագիւ կը համարձակէին խօսիլ իրենց երկիւղը փափալու համար իրարու ու շարագուշակ կասկածները, մինչ հիւանդն անհրճաբին տենդով կը շարշարուէր, կը բանդագուշէր, զՍիրանոյշ կը կոչէր, փրկութիւն կը խոստանար իբր թէ վտանգի մատնուած ըլլար այն :

Տասն և հինգ օրէ ի վեր՝ նոյն իսկ այն առաւօտէն ուր անքուն գիշեր մ'անցուցած էր աղջկանը սնարին մօտ, տիկին Հայնուռ այս ծանր վիճակին մէջ կը գտնուէր : Այնչափ տառապանք և յուզում ճնշած էին վերջապէս այդ փափուկ հոգին որ իւր Սիրանուշին վշտով կը վշտանար, անոր հրճուանքով կը հրճուէր, և անոր կեանքովը կ'ապրէր : Տիկնոջ հիւանդութիւնը գլուխն էր ու առաջին օրէն ըստ պառնայից հանդամանք մ'առած էր : Մեծ էր երկիւղը բժշկաց. լռութիւն, հանդարտութիւն, ուշադիր և անընդհատ խնամք կը պահանջուէին հիւանդին համար, քանի որ փոքրիկ անխոհեմութիւն մի վճռողական հարուած մի կրնար տալ այդ յոգնաբեկ մարմնոյն :

Երբ Արրանոյշ մօրը վիճակը տեսաւ, մոռցաւ իւր անձնական տկարութիւնը, որդիական գործին ոյժ տուաւ իրեն : Մէկ կողմ թողուց ամեն նկատմունք, ամեն մտածութիւն, բոլոր միտքն ու սիրտը մէկ կէտի վրայ ամփոփեց, այսինքն իւր սիրելի մօր վրայ, ու անոր քով հսկեց շարունակ առանց այդ թան-

կազին կենաց խնամակալութիւնը ուրիշ ձեռաց
յանձնելու :

Զարուհի տիկին Հայնուռի հիւանդութիւնը լսե-
լով՝ թողուց անմիջապէս տունն և աշակերտուհի-
ները, Սիրանուշին հետ միանալով հսկելու համար
այդ պատուական անձին վրայ այն լուրջ խնամքով
որ սիրելի անձ մի կորսնցնելու երկիւղը կ'ազդէ :
Գրեթէ անքուն կը տքնէին երկուքն ալ. բայց երբ
բնութիւնն իւր հարկը կը պահանջէր, մին վայրիկ
մի կը ննջէր բազմոցի վրայ նստած կամ տարածուած,
մինչդեռ միւսը կը շարունակէր մէն մի դարմանն որ
պիտի կատարուէր վայրկեան առ վայրկեան՝ ըստ
բժշկաց հրամանին : Երբ մին՝ բոպէ մի սենեկէն դուրս
ելնէր բռնի՝ քիչ մի սնունդ առնելու իւր խնա-
մարար պաշտօնին շարունակութիւնը կարենալ
վարելու համար, միւսն հիւանդին անկողնոյն մօտ
կը հսկէր աշալուրջ :

Սակայն այսչափ անձնուրաց հոգատարութիւն
ոչ միայն գոհացուցիչ արդիւնք մի չէր արտադրէր,
այլ ընդհակառակն հիւանդ տիկնոջ վիճակը օր ա-
ւուր կը սաստկանար : Բժշկաց դաժան կերպարան-
քը, անոնց անորոշ պատասխանները շատ իսկ կը
յայտարարէին մօտալուտ վտանդի երկիւղը : Ալեր-
ջապէս օր մի երբ տիկին Հայնուռ կարծես օրհա-
սական պահուն հասած էր, Սիրանոյշ բժշկաց ե-
տեւէն սենեկէն դուրս ելնելով, լալահառաշ խնդ-
րեց անոնցմէ որ մօրը վիճակը չքօղարկեն իրմէ այլ
անկեղծապէս խոստովանին եթէ ամեն յոյս կորսուած

էր : Արք հասկեցաւ թէ գրեթէ վճռուած էր մօրը բաղդը , անմխիթար աղջիկը մտաւ իւր կուսական սենեակը զոր տասն և հինգ օրէ ի վեր թողած էր ու սկսաւ լալ դառնագին ըսելով « Մայր , մայր , ես գքեզ կ'սպաննեմ , գքեզ իմ սրտիս զոհեցի , ձեռամբս կուտամ քեզ մահացու հարուածը : Տառապեցար առանց գանգատանաց , և արդ կուզես մեռնիլ առանց ինձ դէմ բողոք մ'արձակելու : Բայց ոչ , չեմ հանդուրժեր որ մեռնիս . ես գքեզ առ մահ մղեցի , ես գքեզ մահուան ճիրաններէն պիտի ազատեմ : Մայր , պիտի ապրիս , որդիական զոհս պիտի փրկէ գքեզ : Ապրէ՛ ու ես կ'ուխտեմ առաջի երկնից զոհելու քեզ սիրտս ու համայն էութիւնս , այսինքն զոհելու քեզ Արուանդս , կ'ուխտեմ , մայր , կը ըսեմ .

Իւր մատուցանելու սիրոյ ողջակէզին անհունութիւնը կարծես խղճէն բեռնաւոր հոգին սիրտեցթուեցաւ իրեն թէ այդ արժանաւոր հատուցում մ'էր մօրը տանջանաց : Առաւել թեթեւ խղճիւ մօտեցաւ մայրենի անկողնոյն ուր հիւանդը կը բանդագուչէր , գինքը կը կոչէր , ու երբեմն տեղէն իսկ կուզէր ոստնուլ որդւոյն փրկութեան ընթանալու համար :

Սիրանոյ՜ խռովայոյզ տիկնոջ սնարին մօտեցաւ , մօրն երեսը համբուրեց զայն յորդ առատ արտասուքներով ողողելով , ու իւր ականջին քանի մի բառ փափսաց : Հիւանդը շլտեց այդ բառերը որք կատարուելիք մեծ զոհի մի խոստումն էին . սակայն

հէգ կոյսը կրկնեց զանոնք կարծելով թէ այդ ուխտադրութեամբ մօրը կեանքը սխալի վերահաստատէր :

Նոյն օրէն ի վեր անցան հինգ եւս անսպառ մահագոյժ օրեր : Տենդը , բանդագուշանքը , անկողնէն դուրս փոխելու կամէութիւններն սաստկացան՝ այնպէս որ այդ տխուր տրամին վերջը հասած կերեւնար : Սակայն Սիրանոյշ առանց յոյսը կորսնցընելու կը տքնէր , կը հսկէր , և կարծես կրկին արիութեամբ կ'ուզէր անսպառճառ յաղթանակը տանիլ մահուան դէմ , մինչ Զարուհի ամենայն յոյս կտրելով իւր երկրորդ մօր կորուստը կուլար արդէն ողբագին : Երբ Սիրանոյշ վստահ եղանակաւ կ'ապահովէր զԶարուհին ըսելով « Մի՛ լար , մեր մայրը չպիտի մեռնի , այլ մեզի համար սխալի ապրի տակաին , » մանկամարդն զարհուրմամբ կը նայէր անոր կասկածելով թէ գուցէ ցնորած էր : Սիրանոյշ ցնորած չէր . այլ իւր մատուցանելու զոհին ի փոխարինութիւն կը կարծէր թէ իւր մօրը կեանքը պէտք է որ իրեն ընծայուի :

Վեցերորդ օրը հիւանդութիւնը կանկ առաւ . աղօտ յուսոյ նշոյլ մի փայլեցաւ տանը մէջ , սրտերը սկսան դողալով ուրախանալ , թէ մի գոցէ խաբէական բարելաւութիւն մ'է : Այս անորոշ փիճակը կը խոստանար թէ՛ մահը՝ բոլոր իւր սոսկմամբը , և թէ՛ կեանքը՝ բոլոր խինդերովը : Բայց երկրորդ , երրորդ և հետեւեալ օրերը բարելաւութեան փիճակը հաստատուելով , վտանգը կը հեռանար , յոյսը կը

մերձենար, սրտերն աներկիւղ կը ցնծային թէ տանը մէջ և թէ այլուր, վասն զի Թիկին Հայնուռ խիստ սիրելի էր իւր շրջակայ անձանց որքան և օտարականաց, այնչափ բարեսիրտ էր այն և ազնիւ։ Աւելորդ է խօսիլ մեր երկու երիտասարդուհեաց ուրախութեան վրայ։ Իսկ արդար ըլլալու համար խոստովանելու է թէ Պ. Հայնուռ կատարելապէս մէկ կողմ թողուցած էր աղջկանն ամուսնութեան խնդիրը՝ կինը կորսնցնելու վախէն ամբողջապէս գրաւուած, և թէ անկեղծօրէն կը ցնծար այդ սպաքինութեան վրայ։ Ատանդի օրերը տանը մէջ փակուած էր ամեն դործ մէկ կողմ դնելով, և մեծ մասամբ հիւանդին սենեակին դռան մօտ նստած ամեն ձայնի ունկնդիր էր, և շարունակ լուր առնելու ակնդէտ։ Ատանդի ինչպէս արդէն գիտենք բացի երկու երիտասարդուհիներէն և սպասուհիէ մի որ հարկ եղած ժամանակ միայն սենեակէն ներս կը մտնէր, ոչ որ հրաման ունէր հիւանդին մօտենալու։

Սիրանոյշ կ'ստանար ուրեմն իւր սիրելի մայրը, բայց ինչ պայմանաւ։ զայդ ինքը միայն գիտէր։ Կ'զգուշանար կատարելիք զոհին խորութեան վրայ ակնարկ մի նետելու։ սիրտն անզգայութեան կը մղէր, կ'ուզէր մեռցնել զայն Նրուանդի պատկերն արտաքսելով իւր հոգիէն, որպէսզի արիութեամբ զործադրէ այն խոստումը զոր ըրած էր երբ մայրը մահուան աւարն ըլլալու կը պատրաստուէր։

Ապաքինութեան վիճակը շարունակելով Թիկին

Հայնուս անկողինէն ելած էր քանի մ'օրէ ի վեր, ու երկար բազմոցի մի վրայ տարածուած պատուհանին առջեւ : Առաւել կմախք մի կը հանդիսացնէր նա քան թէ կենդանի արարած, այնչափ մեծ էր և սոսկալի՝ նիհարութեան աստիճանը : Տիկինը յոգնաբեկ աչերը մերթ ընդ մերթ իւր շքեղ պարտէզին ուղղելով կը վայելէր գեղեցիկ ծաղկանց ու դալարեաց տեսարանը, մինչ գլուխը Սիրանուշին ուսին վրայ կոթնած էր, ու Չարուհին ձեռքը բռնած կը շոյէր զայն շարունակ, կը խօսէր, կը դայլայլէր, և շատ անգամ կը լռէր հիւանդը յոգնեցնելու երկիւղիւ :

Անխօս կը կենար Սիրանոյշ, միտքն այլ ուր էր. Չարուհւոյն ուրախալից ձայնը չէր լսեր նա, չէր գիտեր թէ ո՛ւր էր, չէր գգար որ մայրը սրտին վրայ կը հանդչէր : Սիրելի պատկեր մի հանդէս իրեն կեցած էր տխուր և յուսահատ. զայն ինքը միայն կը նշմարէր հոգեատեսութեամբ. կը թախանձէր իրմէ որ գինքը չզոհէ՝ այլ սիրէ ինչպէս սիրած էր միշտ, և յիշէ իրեն ըրած հաւատարմութեան խոստումը : Յանկարծ թուեցաւ իրեն որ գինքը « Ուխտադրութ » կ'անուանէր սրտմտեալ ձայնիւ : Սիրանոյշ իւր տկարանալն գգաց, կարծեց թէ պիտի նուաղէր : Բարեբաղդ արար որ մայրը և ոչ իսկ Չարուհին կրնային գինքը տեսնել՝ առած դիրքին պատճառաւ, հետեւապէս գիտել իւր տարապայման վիճակը :

Բայց ահա տիկին Հայնուս աղջկանը ձայնը չը-

սելով ըսաւ « Ի՞նչ ունիս , Սիրանոյշ ինչու չես խօսիր . մի գուցէ՞ հիւանդ ես » ու այլայլութեամբ գլուխը վեր առնելու յաջողելով ուզեց անոր երեսը նայիլ :

Սիրանոյշ ցնցուեցաւ այդ մայրենի ձայնին քաղցրութեամբ , ու բռնի ժպտով մի սրտասխանեց ըսելով .

« Մայրի՛կ , Զարուհւոյն մտիկ կ'ընէի : Հանգիստ եղիր քաջառողջ եմ՝ ու ասլաքինութեամբդ կը հըրճուիմ : »

Այս խօսքերն ըսելով Սիրանոյշ մօրը դալուկ երեսին վրայ աչերը խոնարհեցնելով՝ յուզուեցաւ . ու բնաւ բան չյայտնելով զինքը սրտին վրայ սեղմեց եռանդագին , նորէն մօրն երեսը նայեցաւ , ու վայրիկ մ'իբրմէ հեռանալու հրամանը խնդրեց աննչան պատճառ մ'առարկելով : Հաճեցաւ տիկին Հայնուռ և մանաւանդ զինքն ուժգին յորդորեց երթալ սարտէզը չըջագայելու : Սիրանոյշ դուրս ելաւ վերստին մօրն ակնարկ մ'ուղղելով , զի անոր ներկայութենէն ոյժ կը փնտռէր իւր վհատեալ սրտին : Քայլեց արիութեամբ դէպի սենեակն այն ուր հայրն առանձին էր : Տիկնոջ հիւանդութեան ժամանակ իրարու մէջ բնաւ դժգոհութեան պատճառ տեղի չէր ունեցած , այնչափ անոր վտանգալից վիճակն ամեն անհամաձայնութեանց վերջ էր տուած : Բայց երբ ամեն վտանգ անցաւ , ասպահովութիւնն ու հանդարտութիւնն սկսան տիրել տան մէջ , Պ. Հայնուռ վերստին խրոխտ կերպարանք մ'տուաւ ,

կարծես աղջկանը յիշեցնելու զիտաւորութեամբ թէ ամրապինդ կեցած էր առաջին սլահանջմանցը մէջ :

Երբ Սիրանոյշ սենեկէն ներս մտաւ , հայրը զարմացաւ անոր նայուածքին տարասպայման վայրենութեան վրայ . յուսահատութիւնը զինքն այլակերպած էր , հէգն ինքնին իւր կորստեան կ'ընթանար . բերնովը պիտի ջախջախէր այն երկնային յողն որ երկու հոգիներ ի մի կը ձուլէր . ինքը վերջին հարուածը պիտի տար իւր բաղկին . ինքը խարոյկը պիտի վառէր՝ ուր պիտի վիժէին գեղեցիկ յուսոյն բոլոր ծուէները : Ժպիտն ու խինդը պիտի արտաքսէր , հառաչն ու արտասուքը որդեգրելու համար , կեանքէն խոյս կուտար՝ մահուամբ ապրելու համար . ինքը սիրոյ մարտիրոսն էր որդիական սիրոյ ծաղկներով զարդարեալ :

ԳԼՈՒԽ ԺԶ.

Սիրանոյշ լաւ կ'զգար թէ արկին Հայնուռ կատարելապէս առողջանալուն պէս՝ հայրը պիտի նեղէր դարձեալ զնա . ձեւերն արդէն շատ իսկ կը յայտարարէին զայդ : Ուստի չէր հանդուրժեր որ այդ գորովոյ հրեշտակին կեանքը վայրիկ մ'անդամ վտանգի կամ դառնութեան մատնուի . քանի որ զո՛հ մի պէտք էր այդ զո՛հն ինքը պիտի ըլլար : Հետեւապէս փութաց հօրն իմացնելու թէ կատարելապէս իւր կամացը կը հպատակէր :

« Հայր , ըսաւ , իմ անհնազանդութիւնս գրեզ վիրաւորեց , գիտեմ , և մայրս մահուան դուռը հասուց : Կ'զգամ թէ յանցաւոր մ'եմ , և կուգամ այսօր յանցանքս քաւելու : Երբ կը կամիս նշանտուքի պատրաստութիւնները սխտէ : Միայն եթէ կը կամիս , թոյլ տուր որ քանի մ'օրեր եւս անցնին , որպէս զի ուրախութեան յուզումը որ և է անհանգըստութիւն չպատճառէ մօրս՝ որ դուցէ աղետալի կ'ըլլայ իրեն : Մանաւանդ կը խնդրեմ քեզմէ որ բնաւ բառ մի չ'արտասանես իրեն այս նիւթոյն վերայօք , ու ինձ շնորհես իրաւունքն այդ լուրն իրեն տատիճանաբար հաղորդելու :

Պ. Հայնուռ մեծ ուրախութիւն յայտնեց աղջկանը զզջման մասին , ապահովեց զինքը թէ փայ-

լու՛ն ու երջանիկ ապագայ մի իւր հնազանդութեան վարձատրութիւնը պիտի ըլլար, խօսեցաւ իրր պատգամ, ու վերջապէս խօստացաւ իրմէ խնդրուած լուսթիւնը պահելու մօրը նկատմամբ:

Այս խօսակցութիւնը՝ թէեւ կարճ, արդէն շատ երկար երեւցած էր կիսամեռ կուսին: Խոյս տուաւ սենեկէն ցնորածի նման քայլելով և ուղղուելով դէպ այն տերեւազարդ հովանոցն ուր Նրուանդին հաւատարմութեան երդում ըրած էր Զարուհւոյն հարսանեաց իրիկունը: Գնաց նոյն տեղը ծնրադրեց ուր նստած էր անոր քով ու լացաւ անմխիթար. այն օրուան և այս օրուան մէջ ինչ տարբերութիւն: « Խեղճ Նրուանդ, կ'ըսէր, այժմէն մեր մէջ ամեն ինչ վերջացաւ, և սակայն կ'զգամ որ երբէք այս վայրկենիս չափ զքեզ սիրած չէի: Ի՞նչ պիտի մըտածես արդեօք երբ իմանաս անգթութիւնս քեզ նկատմամբ՝ և ըրած խոստմնազանցութիւնս. արդե՞օք ինչ գոյներով պիտի նկատես զիս մտացդ մէջ. գուցէ կարծես թէ զքեզ մեծութեանց զոհեցի, թէ հրէջ մ'եմ, թէ բնաւ խղճմտութիւն չըրի վեհ հողիդ յօշոտելու որպէսզի պերճանք և փառք վայելեմ: Եւ սակայն, Նրուանդ իմ պաշտելի, ոչ ոք կրնամ սիրել բաց ի քեզմէ: Աւազոյն էր ինձ խորճիթ մի քեզմով քան թէ ապարան մ'ուրիշի հետ: » Հեծկրտանաց մէջ ձայնը նուազեցաւ, ու յետոյ գոչեց դառնազին.

« Մայր, մայր, որչափ մեծ է սէրս քեզի համար, որչափ անհուն է կատարած զոհս, Զքեզ

հօրս կշտամբանաց ու նախատալից խօսքերուն չ'ենթարկելու համար անդամ մի եւս զՆրուանդս տառապանաց ու արտապուաց կը մատնեմ, թո՛ղ թէ նաեւ սիրտս կ'սպաննեմ, և գքեղ, մայր, անորդի չթողլու համար վանաց անդորրաւէտ կեանքէն կը հրաժարիմ : Սակայն մի կարծեր, մայրիկ, որ կը դանդատիմ քեզի դէմ, ո՛չ, ո՛չ, քաւ լիցի, հոգիս բողբ չբառնար, ոչ երբէք, այլ միայն կ'արիւնի, վասն զի Նրուանդս որբ կը մնայ աշխարհիս վրայ : Ողորմելի՛ Նրուանդ, ողորմելի՛ Սիրանոյշ. երջանկութիւնն զմեզ իւր ծոցէն վանեց. միանանք ուրեմն վշտին մէջ : »

Ա'արտասուէր դառնապէս հէգ կոյսը, և ոչինչ ունէր ի մսիթարութիւն. կուլար անյոյս զի երջանկութեան արեւը վար իջած էր իւր կենացն հորիզոնէն : Ար նայէր տապալային զարհուրմամբ ու կը տեսնէր հոն ժանտ դէմք մ'որ զինքը կը սարսափեցընէր :

« Ո՛հ, կը կոչէր ողբազին, չէր այն դէմքն որով այնչսօի տարիներէ ի վեր հոգիս վարժած էր հըրճուիլ : Մայր, մայր, և սակայն պէտք է որ ապրիմ քեզի համար, սիրովս փոխարինեմ անհուն սէրդ, ծածկեմ քեզմէ դժոխքն որ կը կրեմ յիս, ու զուարթագէմ ներկայանամ աչացդ : »

Այսպէս կը հեծէր Սիրանոյշ մինչ իւր մայրը կը կարծէր թէ պարտէզը կը շրջագայէր : Սակայն անոր կասկածները չ'արթնցնելու համար պտոյտ մ'ըրաւ պարտէզին մէջ, փունջ մի ծաղիկ քաղեց, ծա-

զիկ՝ որ իւր յուսոյ գերեզմանէն կ'արտադրուէին ,
ու զանոնք մօրը ներկայացուց անվրդով կերպարա-
նօք :

Եւեղճ մայր , հոտոտեց զանոնք առանց գիտնա-
լու թէ աղջկանը աչաց արտասուօք թրջուած էին
անոնք :

ԳԼՈՒԽ ԺԷ.

Ջարուհին կը շարունակէր իւր զուարթ խօսակ-
ցութիւնը , կը զուարճացնէր զտիկին Հայնուռ : Իսկ
Սիրանոյշ իւր խոր վիշտը զսպելու համար ձեռա-
գործ մ'առաւ և աչերն անոր վրայ խոնարհեցնե-
լով գրաղեցաւ շարունակ , իբր թէ մտացը տարբեր
ուղղութիւն մի տալու համար : Վերջապէս ամեն
եղանակաւ ջանաց օրն ի բուն յաղթել իւր ցաւոց ,
և այս կամաւոր բռնաբարութեան մէջ կսկծին կըր-
կին սաստիկանալը կ'զգար : Անհամբերութեամբ գի-
շերուան կսպասէր որպէսզի սենեկին մէջ առանձ-
նանայ ու ազատօրէն արտասուէ :

Նոյն օրն արեւը մայրը մտնելու վայրկեանին
մօտեցած էր , երբ Սիրանոյշ ոչ եւս կարողանալով
հանդուրժել իւր դառն վիճակին , մօրը խուցէն դուրս

ելած էր, ու սենեկի մէջ առանձին պատուհանի մ'առջեւ նստած՝ աչերն անեզրութեան մէջ կը թափառէին մինչդեռ միտքը մէկ սիրելի առարկայի վրայ բեւեռուած էր, և ահա Զարուհին զուարթ աղաղակներով գինքը կոչելով առ նա կ'ընթանար յանձնելու համար նամակ մի զոր Հրանտ բերած էր նոյն վայրկեանին. « Տե՛ս, տե՛ս, կ'ըսէր, նամակն աչացն շողացնելով, Նրուանդէն է : »

Նոյն վայրկեանին կարծես թէ Սիրանուշին հողին պիտի փշրուէր, այնչափ թշուառ աղջկան բուրր գգացումները միատեղ ոտք ելան գինքը շանթահարելու համար : Առաւ նամակը դողալով և ըսաւ Զարուհւոյն « Քոյր իմ, թո՛ղ զիս առանձին : »

Զարուհին ուրախութեան վերագրելով Սիրանուշի յուզմունքը « Լաւ, ըսաւ չարածիծիկութեամբ, անձնասէր չես կը տեսնեմ, զի կուզես այդ ընթերցման ուրախութիւնը քեզ յատկացնել լիովին : » Եւ զայս ըսելով սենեկէն դուրս ելաւ, առանց նշարելու սեւ հառաչանքն որ իւր մտերմուհւոյն հողիէն կը բղխէր :

Առաւ նամակը Սիրանոյշ, բերնին տարաւ, աչերը գոցեց, ու այս դիրքին մէջ բաւական ժամանակ անչարժ և անլաց մնալէն վերջը, « Ա՛ւաղ, ա՛ւաղ » մնչեց, նամակը դրօշանը դրաւ առանց բանալու և վերստին մօրը քով գնաց անխռով կերպարանօք : Գիշերուան կ'սպասէր Նրուանդին գրած տողերը կարդալու երբ խուցին մէջ առանձնանար վերջապէս : Ար դուշակէր թէ այդ ընթերցումն իւր

յուզմունքը շատ առաւել սաստկացնելով անկարող
պիտի ընէր զինքը իւր վիշտը մօրմէն ծածկելու :

Տիկին Հայնուռ օր աւուր զօրանալով կանուխ
հանգչելու պէտքը չէր զգար , որով և Սիրանուշին
նամակը կարդալու անհամբերութիւնն այն աստի-
ճանի կը զայրանար որ տենդը սկսած էր զինքը գը-
րաւել : Չարչարանաց վերջին կէտին հասած էր երբ
տիկին Հայնուռ գնաց վերջապէս հանգչելու : Փու-
թաց Սիրանոյշ իւր սենեակը մտնելու , բացաւ նա-
մակը ու կարդաց : Երուանդ՝ ըստ իւր սովորակա-
նին , կը յայտնէր այն զօրաւոր զգացումն որ հոգին
գրաւած էր իւր նկատմամբ , և որով հեռաւորու-
թեան դառն ժամերը կ'սփոփէր . կը նկարագրէր
անհուն եռանդեամբ գեղարուեստից հուրն որով
ինքն ամբողջապէս համակուած էր , ինչպէս և կը
հաստատէր իւր տաղանդին արտայայտութիւնն որ
Հոովմայ երեւելի հանճարները կը զարմացնէին և
որոնցմէ անհունապէս կը քաջալերուէր փառաւոր
ապագայի ակնկալութեամբ : Ար յայտարարէր Սի-
րանուշին թէ ինքն է իւր հանճարոյն ջահը , և թէ
իրմով կը յուսար նոյն իսկ օր մի իւր դէմքն անմա-
հացնել : Ար խոստովանէր վերջապէս թէ մէն մի
նպատակ իրեն կը ձկտէր , թէ մէն մի բաղձանք
զինքը կը պարունակէր : Ար վերջացնէր նամակը ա-
պագայ երջանիկ օրերու յուսով՝ որոնց քաղցրու-
թեամբ պիտի ջնջուէր , կ'ըսէր , բաժանման վայր-
կեաններու դառնութիւնը , և կը յանձնարարէր իւր
սրտին նոյն իսկ իրենց սիրոյն տեւողութիւնն՝ իր-

րեւ ապահովագոյն աւանդարանի :

Երբ Սիրանոյշ աւարտեց նամակին ընթերցումը՝ դգաց թէ ամպ մի տեսութիւնը կը գրաւէր, թէ սենեակը խոյս կուտար օտիցը ներքեւ և ահա հէգ երիտասարդուհին գետինն անկաւ նուազած :

ԳԼՈՒԽ ԺԸ.

Տիկին Հայնուռի հիւանդութենէն ի վեր Զարուհին թողած էր իւր բնակարանը ու ամուսնոյն հետ միասեղ սոյն տիկնոջ տանը մէջ կը բնակէր :

Գեղեցիկ գիշեր մ'էր. խուսբ խուսբ ամպեր երկնից վրայ տարածուած էին : Լուսինը մերթ մէկ ամպին ծայրէն կը մտնէր անոր թափանցութեան մէջ անյայտ ըլլալով, մինչ շողոյ ճաճանչ մի այդ օդային վարագուերին շուրջը լուսաւորելով գիշերուան գեղանւոյն ներկայութիւնը կը մատնէր. և մերթ ամպին հակառակ ծայրէն ելնելով յաղթանակաւ կը սիգար այն լուսով և պայծառութեամբ : Բնութիւնը կարծես թէ շունջ չ'ունէր և ոչ ձայն, այնչափ ամեն ինչ հանդարտ էր և անխօս :

Զարուհին պարտէզ իջաւ. Հրանտին հետ, շրջագայեցաւ, ամուսնոյն թեւին վրայ յեցեալ. նա-

յեցաւ երկնից , ծաղկանց , տերեւալից հովանեաց
և գոչեց :

— Հրանտ , տես սա ամպը , կարծես թէ գորո-
վոյ ճնշմամբ կը սեղմէ զլուսին , տես ծաղիկը որպի-
սի գուրգուրանօք կը խնամուի իւր փափուկ ճիւղին
վրայ յառաջ քան գեղաբոյր դէմքն օդին մէջ ծա-
ծանելու : Տես , ինչպէս տերեւներն իրարու վրայ
կը յենուն և ինչպէս հաշտ կերպիւ կը թրթռան նոյն
ճիւղին վրայ , մինչ թռչնիկը հոն կը զետեղէ սիրոյ
բոյնը , հոն կ'երթեւեկէ , հոն կ'երգէ , հոն կը հըրճ-
ուի : Տես , մենք եւս սէր ենք , թեւս քուկինիդ
վրայ ազատտան միտուած է՝ ինչպէս և հոգիս հոգ-
ւոյդ վրայ :

— Զարուհիդ իմ , սպասախանեց Հրանտ , բնու-
թեան մէջ ըստ ինքեան ամեն ինչ ներդաշնակու-
թիւն է : Աւր ոյժերը հաւասար են , հոն ճնշում
չկայ , հոն հարստահարութիւն չկայ , հոն զեղծում
չկայ , հոն բնութեան օրինաց տապալումը չկայ . այլ
ոյժերը հաւասարակիւ ըլլալով ամեն ինչ հանդար-
տութեամբ , կարգաւորութեամբ կը գործէ , իրեն
սահմանուած շրջանին մէջ կ'ընթանայ առանց խո-
տորնակ ճամբաներ մտնելու , և առանց դրացիին
ընթացքը խափանելու : Միոյն գործը միւսինով կը
կատարելագործուի , կը զօրանայ , նոյն շղթային օ-
ղակներու միակերպ շարունակութիւնը կ'ըլլայ , ներ-
դաշնակութիւնը կը հաստատուի ու սէրը կը գոյա-
նայ : Նրբ մարդիկ անիրաւութիւն գործելու պէտք
չունենան , երբ արեւելու դիտաւորութիւն չու-

նենան , երբ իրենց շահերուն համար չ'ստեն , չկեղ-
ծեն , իրարու դէմ մարտ չվարեն , կնոջ քովէն իւր
ամուսինը չկորզեն , մօր ծոցէն կորդին չյափշտա-
կեն արեան գետերու մէջ վիժելու համար զանոնք ,
յայնժամ բնական ընթացքով՝ նոյն իսկ իրրեւ այս
ամպն որ զլուսին կը գրկէ , իրրեւ զծաղիկ որ կա-
նաչ խշտեակին մէջ կը պատասպարի , իրրեւ զտերեւ
որ հովանի կը պարգեւէ թռչնոյն , յայնժամ կ'ըսեմ ,
մարդիկ զիրար ընդգրկելով , իրարու սպաստան ,
իրարու հովանի կ'ըլլան :

Գիտէ՛ , Զարուհի , ինչո՞ւ մենք երջանիկ ենք .
վասնզի մեր մէջ հաւասարութիւն կայ , վասնզի մենք
երկուքս ալ համեստ ընտանիքէ ենք , երկուքս ալ
անարծաթ՝ իրարու վրայ կը յենունք , զիրար կը
պաշտպանենք , զիրար կը խնամենք , իրարու վրայ
կը գուրդուրանք : Իսկ արդ բողբոսէ մեզի հետ
եղբայրդ Նրուանդը : Եթէ Սիրանոյշ Պ. Հայնուօթ
դուստրը չ'ըլլար , եթէ ընկերական անհաւասարու-
թիւն չ'ըլլար , եթէ ծննդեան զեղծմունքը չ'ըլլար ,
եթէ Նրուանդ իւր վիճակին դէմ մրցելու պէտք
չունենար , այս վայրկեանիս Սիրանոյշ եւս երանելի
կ'ըլլար իբր զմեզ իւր սրտին ընտրելոյն հետ : Մին-
չեւ ցարդ թշուառ Սիրանոյշը տառապեցաւ իւր դի-
մադրութեամբը հօրը փառամուլ կամացը դէմ , ու
մօրը հիւանդութիւնը պատճառեց : Ո՞րքիտէ տա-
կաւին թէ որչափ յուզմունք , որչափ այլայլութիւն ,
և ինչ հետեւանք պիտի ունենայ Սիրանուշին ընդ-
դիմութիւնը Գարեհեանի հետ ամուսնանալու : Կը

տեսնես որ ընկերական ոյժերու անհաւասարութիւնն ինչ աղէտք կը պատճառէ նոյն իսկ հանդէսքու տեսութեանդ և այսպիսի փոքրիկ սահմանի մէջ : Այս տեսածէդ կրնաս աչացդ պատկերացնել ընկերային մարմնոյն վիճակը եթէ կրկնապատկես օրինակները՝ այնպէս որ իրրեւ բնական ընթացք ու առօրեայ իր համարիս անհաւասարութենէն հետեւած ընդ հատումները , աղնուականութենէն ծնած իշխանութեան ճիւղաղները , կրօնքի կեղծաւորութենէն կազմուած ատելութեան աղբիւրները , փառամոլ տենչերէ հետեւած նուաստութիւնները , զարնողին ու զարնուողին մէջ տիրած զօրութեան տարբերութիւնները , սիրողին և չսիրողին մէջ՝ մէկ կողմէ երեւցած վիշտերն , ու միւս կողմէն նենգութիւնները . Յթէ զայս ամենայն միացնես , կ'ըսեմ , խառնակութեան , մոլութեան , անբարոյականութեան , ատելութեան , մաքառման հրէշ մի կը ծընանի՝ այսինքն ընկերութեան արդի վիճակը կ'ունենաս աչացդ հանդէս :

Բայց մարդս այնչափ ամեն բանի կը վարժի որ կ'ընտելանայ նոյն իսկ տգեղին , չարին , արիւնհեղութեան , տանջանաց , ստրկութեան , անօթութեան , և նոյն իսկ մահուան : Ար նեղուի առանց սակայն ճշդիւ ըմբռնելու իւր տառապանաց պատճառը ու առանց հետազօտելու զայն : Ապրի իրր անասուն մերթ համակերպելով , մերթ մոնչելով , մերթ մաքառելով , մինչեւ որ օր մի իւր վիճակն զգայ , իւր էութիւնը քննէ , պահանջէ , և պահան-

ջածք ստանայ : Բայց ո՞րն է այն օրը :

Այն օրը կը ծագի երբ մտքերն իրենց խոր գի-
չերէն կ'եւնեն , ու խիղճերը կրօնական շղթաներէ
կ'ազատին : Յայնժամ մարդ իկ կը նային տգեղին ,
չարին , արեան , տանջանաց , անօթութեան , զըզ-
ուանօք նայուածք մի կ'արձակեն անոնց , դառնու-
թեան զգացում մի կ'զգան , իրերը կը հետազօտեն ,
պատճառները կը քննեն , կը շարժին , կը գործեն ,
կը մրցին , ու կ'ըսեն « Մինչեւ ցարդ ապրեցանք
իրք անասուն , այսուհետեւ ապրինք իրք մարդ : »

Առեց Հրանտ , մինչ Չարուհին լսածին վրայ կը
մտախոհէր . և ահա զխալուածով աչերը Միրանու-
շին պատուհանին ուղղուելով « Հրանտ , գոչեց ,
քոյրս չէ քնացած տակաւին քանի որ լոյս կայ սենե-
կին մէջ : Աստահ եմ որ Երուանդին նստակը կը
կարդայ դեռ . բայց արդեօք քանի՞ երրորդ ան-
գամն է ընթերցումը : Եկու երթանք և ճիշդ հա-
շիւը պահանջենք իրմէ , ըսաւ խնդալով : Տեսնենք
եթէ կարող է տալ զայդ : »

Ժպտեցաւ Հրանտ ու « Երթանք » ըսելով , հա-
սան միատեղ օրիորդին գոց դռանն առջեւ : Չա-
րուհին ընդ յառաջ երթալով զՄիրանոյչ կոչեց ա-
ռանց բնաւ պատասխան մ'ընդունելու . երկրորդ
և երրորդ անգամ նոյնն բրաւ , և սակայն նոյն լը-
սութիւնն ունեցաւ ի պատասխանի : Յայնժամ
փութաց այլայլելով դուռը բանալու , և տեսաւ
զՄիրանոյչ գետինը տարածուած նամակ մի ի ձե-
սին : Ճիշ մ'արձակեց Չարուհին խուցէն ներս

ընթանալով, Հրանտին հետ, մօտեցաւ տառապե-
լոյն, ձեռքը բռնեց, սառած էր այն. բերնին մօ-
տեցաւ, շունչ շունէր այն. իսկ դէմքին վրայ տա-
րածուած էր մահուան դալուկը:

« Ո՛հ, գոչեց Չարուհին, յետին յուսահատու-
թեամբ, Սիրանոյշս մեռաւ: »

Թէեւ Հրանտ նոյն կասկածն ունեցաւ մէկէն ի
մէկ, սակայն զամուսինն ապահովելու համար հաս-
տատեց թէ նուազեալ էր աղջիկը միայն, և թէ ա-
մենայն խնամք ըութեամբ և հանդարտութեամբ
մատակարարուելու էր անոր՝ զտիկին Հայնուս չար-
թընցներու՝ ու իրեն որ և է այլայլութիւն չպատ-
ճառելու համար, քանի որ այդ կրնար աղեատի
ըլլալ իրեն:

Երկու ամուք զետեղեցին զՍիրանոյշ անկողնոյն
վրայ. ու Չարուհին անմիջապէս զեղեցկարօր ջու-
րեր մօտեցնելով անոր քթին՝ զինքն անով շփեց սա-
ռած մարմնոյն ջերմութիւն ազդելու ու կեանք վե-
րադարձնելու համար: Հրանտ իւր կողմէն բոլոր
պատուհանները բացաւ որպէսզի օդին զովութեամբ
սթափի Սիրանոյշ, բայց ամեն խնամք ապարդիւն
կը մնային: Երբ վարագոյրները բացուեցան լուսի-
նը իւր մեղամաղձոտ նշոյլներն արձակեց նուազեալ
աղջկան երեսին վրայ. կարծես թէ երկնային կան-
թեղ մի կը փայլէր երկրային այդ նահատակին վրայ:

Բայց երբ յուսահատելով Չարուհին կը ստարաս-
տուէր բժշկին օգնութեան դիմելու, վերջապէս
ահա Սիրանոյշին մարմինն սկսաւ տակաւ առ տա-

կաւ ջերմանալ, արիւնը չրջան առնուլ, երակները մեղմարար բարախել : Հանդստացաւ ահաբեկ մանկամարդին սիրտն, ապահովէր թէ իւր սիրելին մեռած չէր : Վերջապէս Չարուհւոյն անխոնջ խնամոց շնորհիւ ինչպէս և անոր ամուսնոյն՝ Սիրանուշի բերնէն թեթեւ հառաչ մի լսուեցաւ, նուազեալը տակաւ առ տակաւ սթափեցաւ, աչերը բացաւ, անըզգայարար նայուածքը շուրջ տարածեց, վերըստին աչերը գոցեց, վերստին բացաւ, աստիճանաբար ինքզինքին եկաւ, տեսաւ զՉարուհին որ ծընրադրած էր իւր մօտ ու ձեռքերը կը շփէր. նայեցաւ Հրանտին որ կը հովահարէր զինքը, նայեցաւ, յիշեց, և յաջողեցաւ ըսելու « Ո՛ւր է նամակս » բայց այնպիսի տկար եղանակաւ, որ առաւել օրհասականի հառաչանքի կը նմանէր քան թէ մարդկային բնական ձայնի : Տուին նամակն իրեն, ոյժ չունէր բռնելու զայն, քովը դրին : Քիչ մի ժամանակ անցաւ, և խօսելու կարողութիւնը աւելնալով « Աւանդ, մնչեց ի ձայն բեկբեկ, զոհողութիւնը կատարուեցաւ. զմայրն իմ ազատելու համար Նրուանդըս զոհեցի, ու սրտիս դահիճն եղայ : Ո՛հ, այլ եւս չկայ Նրուանդ ինձ համար, Դարեհեանին դերին պիտի ըլլամ, ախոսս : »

Չարհուրեցան երկու ամուլք : Չարուհին մէկ կողմ երթալով և առանց Սիրանուշէն տեսնուելու, երկու ձեռքերը միացուց ու մրմնջեց « Խեղճ, խեղճ եղբայրս, ինչպէս այս խիստ հարուածին պիտի տրկաս դու : »

Վերջապէս Սիրանուշին վշտաբեկ հոգին քիչ մը ստոփանք կը գտներ քունին մէջ, մինչդեռ Հրանտ ու իւր կինը երկայն բաղմոցներու վրայ տարածուած՝ երբեմն արթուն և երբեմն իքուն, հսկեցին անխուլ թշուառ աղջկան վրայ մինչեւ առաւօտ :

Երբ արեւը զուարթ ու սրայծառ ծագեցաւ՝ Սիրանոյշ նայեցաւ անոր ու դառն ժպտով մ'ըսաւ ,

« Տեսէ՛ք երկնից հսկայ ջահը սրտիս հսկայ ողջակէզը կը լուսաւորէ : »

Լուս կը կենար Զարուհին . ի՞նչ կրնար ըսել ի ստոփում անհուն վշտի : Այսպիսի սարագայի մէջ մխիթարական խօսքերը ցաւին նկատմամբ սոսկալի հեգնութիւն մ'են : Ար մտախոհէր Սիրանուշի անտանելի վիճակին , և մանաւանդ իւր եղբօրը նսեմ բաղդին վրայ , որ օտար երկրի մէջ , օտարականներէ շրջապատեալ , իւր ընտանիքէն ոչ զոք ունէր իրեն ցաւակցելու , երբ իւր գեղեցիկ յոյսերուն քայքայման լուրն առնուր : Ի՞նչպէս պիտի տոկար այդ անտանկալ խիստ հարուածին . իւր կարեւոր հոգին որով վրայ պիտի կռթնէր , ո՞վ պիտի քաղէր յուսահատ սրտի մի լեզի շիթերը : Այսպէս մտածելով առաջին մըռմն եղաւ թողուլ զՀրանտ որ երջանիկ էր , դիմելու համար ի Հուովմ ի մխիթարութիւն եղբօրը : Ար հաստատուէր այս որոշմանը մէջ՝ երբ յանկարծ հանդիսացաւ աչացն առջեւ սոսկալի կացութիւնը Սիրանուշի : Որով կրնար թողուլ այդ յոգնաբեկ հոգին , ո՞վ իրեն նեցուկ ըլլար ամուսնութեան ժամանակը , ո՞վ անոր սրտին օգնէր մահուան

հարուածն ընդունելու : Աթէ անհանդուրժելի էր
Նրուանդին վիճակը՝ դժոխային էր Սիրանուշինը :
Ստուգապէս Նրուանդ կենացը գանձը կը կորսնցը-
նէր , բայց վերջապէս ազատ էր իւր վիշաք ողբա-
լու , և իւր կորստեան դառնութեամբն հոգին գա-
լարելու՝ իբր զարհուրելի հրճուանք : Իսկ Սիրանոյշ
խորանին առջեւ , բոլոր երջանկութեանը ծաղիկներ-
ը առաթուր կոխելով , հաւատարմութիւն պիտի
ուխտէր ատելի անձի մի՝ հակառակ սրտին բարձր
բողոքներուն : Հասկցաւ թէ անհնարին էր բաժնը-
ուիլ իւր աղայ տիոց ընկերուհիէն , հեռեւապէս պար-
տաւորեցաւ հրաժարիլ եղբօրն այցելութեան երթա-
լու խորհուրդէն :

Փոթորկայոյզ գիշերուան յաջորդող առաւօտուն
խիստ տժգոյն էր Սիրանոյշ և տկար . անկարող էր
անկողնէն ելնելու , ուստի որոշուեցաւ որ նոյն օրն
ինքը հանգիստ ընէ , ու իւր հանգստութիւնը Ֆի-
գիբական սլատճառի մի վերագրուելով հօրն ու մօրն
առջեւ բուն իրողութիւնը ծածկուի :

Տիկին Հայնուռ առաւօտուն արթննալէն անմի-
ջապէս վերջը Սիրանուշը հարցուց , և խմանալուն պէս
Չարուհիէն թէ փոքրիկ տկարութեամբ կը նեղուէր՝
իսկոյն անոր քով գնաց ու սաստիկ այլայլեցաւ գու-
նարեկ դէմքը տեսնելով : Խեղճ մայրը կը կարծէր
գուշակել իւր զաւկին վշտին շարժառիթը , բայց
Սիրանոյշ յամառեցաւ կեղծ սլատճառի վերագրել
իւր անհանգստութիւնը : Իսկ Պ. Հայնուռ բժաւ
կարեւորութիւն չտալով աղջկանը վաղանցուկ տը-

կարութեան՝ թէեւ դորովովը կ'ողտկէր , օրիորդաց երջանկագոյնը կը համարէր զայն . իսկ իւր անցեալ անհնազանդութիւնը՝ տղայական կամէութիւններու կը վերագրէր Արուանդի նկատմամբ՝ որք քուրովին անհետանալով , իւր բաղդին մեծութիւնը արդէն զգացնել կուտային անշուշտ իրեն :

Անցան երեք օրեր նոյն աղետալի զիչերէն ի վեր , Սիրանոյշ յոտս կանգնեցաւ վերստին , սահնցան երկու շարաթներ , մօտեցաւ վերջապէս օրն յորում Պ. Գարեհէան իրր խօսնայր պիտի ընդունուէր Հայնուսի ընտանեաց մէջ : Արածես թէ մէն մի օր հէք կուսին յուսոյ փունջէն ծաղիկ մը կը յափըշտակէր , ու սախը ներքեւ եւս քան զեւս կը պեղէր վշտին փոսն՝ ուր պիտի թաղուէր ինքն կենդանի :

Տիկին Հայնուս քանի ժամանակէ ի վեր զարմացմամբ կը գիտէր զուարթ կերպարանքն իւր ամուսնոյն , և ընդ վայր կ'աշխատէր պատճառն հասկընարու : Այդ գոհունակութեան արտայայտուտութիւնքն չէին արգիլէր սակայն որ տիկինը մեծ մտատանջութիւններ ունենար Պ. Գարեհէանի խնդրոյն լուծման նկատմամբ . եթէ՞ Պ. Հայնուս չհրամարէր խնամութեան խորհրդոյն դործադրութենէն : Վերստին Սիրանոյշ նոյն սարսափներէն , նոյն այլոյլութիւններէն պիտի անցնէր , և ո՞րիտէ ինչ վերջաւորութիւն պիտի ունենային անոնք : Մինչդեռ ալեծուսի՝ այդ տխուր խորհրդածութեանց մէջ կը սաստանէր , ահա Սիրանոյշ որ սենեկէն ներս կը

մանէր սուերեւոյթ հանդարտ կերպարանօք՝ մինչ-
դեռ ներքնապէս բուրբովին ալեկոծեալ էր : Մտա-
դիր էր վերջապէս հաղորդել մօրն իւր որոշումը
քանի որ հօրը հետ ունեցած պայմանաժամը լրանա-
լու վրայ էր , և քանի որ ինքն ուզած էր ստանձնել
իւր ամուսնութեան լուրն իմացնելու անոր , որպէս-
զի փափուկ սիրտը չվրդովի հայրենի բռնաբարու-
թենէն կասկածելով :

— Նկիւ , որդեակս , ըսաւ տիկինը , դուցէ լու-
ծես դու խնդիր մի որ վարձանքս կը շարժէ նայնչափ
և հետաքրքրութիւնս : Ի՞նչ է պատճառն արդեօք
հօրդ տարօրինակ զուարթութեան երբ քանի մ'օր
յառաջ տակաւին խրոխտ կերպարանք մ'ունէր :

— Մայրիկ , դուցէ հայրս կը հրճուի մօտալուս
ամուսնութեան յուսով , պատասխանեց Սիրանոյշ
ձայնով մի որ յուզմամբ կը թրթուար հակառակ զօ-
րաւոր կամացը :

— Ի՞նչ ամուսնութիւն , հարցուց տիկինը , ասու-
շելով :

Մտածեցի թէ ամուսնութիւնս Նրուանդին հետ
անհնարին է քանի որ ինքն աղքատ է և զիս չկրնար
խնամել սուանց հօրս ձեռնաուռութեան : Բայց քանի
որ հայրս աննստատ է անոր , ու որ և է օգնութենէ
յոյս չկայ , հետեւապէս Նրուանդին կենակից ըլլա-
լու փափաքս սին երազ մի կը համարիմ : Խորհեցայ
թէ յիմարութիւն է պայծառ ապագայ մի զոհելը
խոչախան երեւութի , ու փութացի հօրս զղջումս
իմացնել իւր կամացը դէմ ըմբոստ ըլլալուս համար :

Հայրս հաճութեամբ լսեց խոստովանութիւնս , և հարկ եղած պատրաստութիւնները պիտի ընէ իւր փեսայացուն մօտերս ընդունելու համար :

— Սիրանոյշդ իմ , կոչեց խոսովայոյց մայրը , դու խարել կուզես զիս քու կամբդ է զոհուիլ ինձ համար , ո՛չ , ո՛չ , չեմ կրնար հաճիլ երբէք : Աթէ հարկ է մաքառիլ հօրդ դէմ՝ ես կը մաքառիմ . եթէ հարկ է նախատանաց նախատակ ըլլալ՝ ես կը նախատուիմ աւանց բնաւ փոյթ ընկիւ , բաւ է ինձ տեսնել զքեզ զոհ և ուրախ , այսու պայմանաւ հանդուրժելի է ինձ ամենայն ինչ :

— Մզ հրեշտակ սիրոյ , գոչեց Սիրանոյշ , մայրենի զիրկն իյնալով , եթէ քու զոհունակութեանդ կարենամ նպաստել ահա իմ գերադոյն երջանկութիւնս : Բայց , լուր ինձ խնդրեմ ըսաւ , յոտս կանդներով , լուր ինձ և հաւատա՛ խօսքերուս : Մի զիս իրրեւ զոհ նկատեր քանի որ հայրս բնաւ նոր բընարարութիւն մի չ'ըրաւ , և ոչ խակ բառ մ'արտասանեց անցեալ վէճերնուս նկատմամբ մեր վերջին խօսակցութենէն ի վեր : Աերդնում քեզ թէ խոստովանութիւնս կատարելապէս ճշմարիտ է : Մայր , կուզես ուրեմն որ հալածեմ բազդն որ ինձ ընդ յառաջ կուգայ :

— Գու հոգւոյս հատորն ես , և ի՛նչպէս կրնաս մտածել թէ մինջ նրաիդ խօրը թափանձելու անկարող ըլլամ , զաւակս , ըսաւ դժբաղդ մայրը : Համոզուած եմ որ դու սիրով միայն կրնաս ապրիլ , ու սիրոյ մէջ կրնաս գտնալ կենացդ երջանկութիւնը

Կու ճշմարիտ կինն ես որուն սնունդը գորովոյ ըզգացումն է : Այն այն կնոջ որ իւր սիրոյն ցոլացումը ուրիշ սրտի մէջ չփնտռէր , ու բնաւ չզգար պէտքը ուրիշի երջանկութեան իւր անձը նուիրելու : և ուրիշ հոգւոյ մի փոխադարձ անձնութրութեամբը ապրելու : Աթէ մարդս բանականութեամբը մեծ է , զգացմամբը փսեմ է . իսկ ոչ ուրեք սիրոյ զգացումն այնչափ նրբացած է որչափ կնոջ սրտին մէջ : Այն , կնոջ սիրտը դաճակ մ'է որ կը թրթռայ գորովոյ ցնցման ներքեւ երկնային նուազ մ'արձակելով : Ետց ընդ հակառակն երբ փռումսլութիւնը պաշտօն կը վարէ սիրտը շարժել տալու կը պայթի այն ստակայի որոամամբ : Հոգի մի որ անբիծ սիրոյ ենթակայ չէ անարեւ աշխարհ մ'է , մտլութեանց բոյն մ'է ուր ճիւղակները խորհուրդ կը կազմեն : Սիրանոյն , կնոջն արդեօք որ դու եւս այդ հրէշներուն բոյնն եղած ըլլաս : Ա՛չ , զանակս , ոչ երբէք հաւանութիւնս կուտամ կարծեաց փոփոխութեան Արուանդի մտփն երբ դու զինքը այնչափ կը սիրես : Ի՞նչպէս արդեօք յաջողեցար այս չափ սուղ միջոցի մէջ զբուռել այն խորին զգացումն որ յայտնած է իր անոր նկատմամբ : Արդիական սրտիդ զոհն ոչ երբէք կըրնամ ընդ ունիլ , սպահով եղիր :

— Եւր ինձ , մայր . նոյն օրն որ դու հիւանդացար՝ զԱրուանդ իբրեւ պատճառ աղէտիցդ նրկատեցի , և երբ թանկագին կեանքդ կորստեան մատնուած տեսայ , այնպէս Արուանդէն զզուեցայ որ ուխտեցի երկնից առջեւ անոր ընկերա-

կիցն երբէք չ'ըլլալ : Ուխտեցի , մայր , և փոխանակ
ուխտադրուծ ըլլալու երկնից՝ կը նախադասեմ վանքի
մէջ երիտասարդ ութիւնս թաղել . կ'երդնում քեզ
թէ այս է վերջին իմ որոշումս :

— Վանքը , երբէք . վանքը դառնադոյն է քան
զեռն , զի կենաց մէջ ամեն վայրկեանի մահն է ,
զուանկս .

— Ուրեմն , մայր .

— Համարելով թէ իրօք անմեղն Երուանդ իմ
աղէտիցս պատճառն ըլլար և դու կամենայիր իրօք
զինքն հալածել քու սրտէդ , ինչու կուզես այսպէս
փութով բաղդակից ըլլալ Պարեհեանի , ինչու կու-
զես զոհուիլ , անջիկս :

— Մայր , երջանկութիւնս պիտի ապահովեմ ա-
մուսնութեամբս այդ անձին հետ , քանի որ հաճելի
թուեցայ իրեն , և հետս կուզէ ամուսնանալ ոչ
թէ շահախնդիր նարատակի , այլ պարզապէս սրբ-
աին վրայ ազդեցութիւն ըրած ըլլալուս համար :
Անուշտ երջանկութիւն կենացը նարատակ ընտ-
րած պիտի ըլլայ , ինչ առաւելն կրնամ փափաքիլ
ուրեմն :

— Միբանոյշդ իմ , սիրտդ բողբ կը բառնայ այդ
խօսքերուդ դէմ . դու ընդ վայր կը ջանաս զոհուիլ
քու որդիական սիրոյդ . երբէք հաճութիւն չեմ տար
քեզ , կը կրկնեմ զայդ դարձեալ :

— Համարելով , մայր , որ զոհ մի պիտի ընեմ ,
չայդ ապահովապէս պիտի կատարեմ սակայն , երկ-
նից առջեւ ուխտադրուծ , և հօրս-առջեւ խոստմնապէս

զանց չհանդիսանալու համար :

— Ազատ ես դու , ըստ քմացդ . գործելու ուրեմն , առանց մայրենի հաւանութիւնն ստանալու :

— Մայր իմ , մայր իմ , զոչեց սրտաբեկ աղջիկն , մօրն ռափցն առջեւ խցնալով . խնայէ՛ ինձ , սէ՛ , մի այլ եւս ընդդիմանար կը թախանձեմ քեզ , զի շատ ուշ է արդէն , Պ . Գարեհեան մեր հիւրը պիտի ըլլայ հոս երեք օրէն . կը տեսնես ուրեմն որ ամեն ինչ անօրինուած է այժմէն : Մայր , հաւատա՛ սակայն որ երջանիկ պիտի ըլլամ քանի որ Պ . Գարեհեանն հետս ամուսնանալովը ինձ համար ունեցած համակրութիւնը կը յայտնէ : Միթէ՛ չգիտե՞նք որ ամեն ծնողք կը փափաքէին իրենց աղջիկն աալ անոր ի հարսնութիւն , և սակայն ինքը զամենքը մերժած էր , վասն զի անոնք իւր սրտին վրայ բնաւ ազդեցութիւն չէին ըրած կ'երեւայ , և հետեւապէս անոնց հետ ամուսնանալով չէր ուզած թշուառութեան մատնել զանոնք : Արբ սիրուիլս զգտմ ինչ պատճառ կրնամ ունենալ երջանիկ չ'ըլլալու , մայր :

Չայս ըսելով՝ Սիրանոյշ միշտ ծնրադրած մօրն առջեւ , ձեռքերը կը համբուրէր անոր հաւանութիւնը խնդրելով :

Տիկինը զօրդին գրկելով վեր առաւ ու ըսաւ .

— Արդեակս , երանի՛ թէ այդ կատարելու զոհէդ երջանկութիւն բոլորի քեզ համար . երանի՛ թէ որդիական ազնիւ սիրոյդ վարձատրութիւնը ստանաս : Բայց այժմէն կ'ըսեմ քեզ , եթէ՛ երկինք մի

արասցեն , տառապիլիզ տեսնեմ , մի՛ կարծեր որ կրնամ ականատես ըլլալ վշտացդ , մի՛ կարծեր որ կրնամ ասորիլ :

— Ոչ , մայր , պիտի ասըրիս , գոչեց ողորմելի հոյսը , ոգեսպառ եղած իւր սրտին և մօրը դէմ այդպիսի դժոխային մարտ մի մղելէն վերջը :

Տիկին Հայնուռ իւր ձեռացը մէջ առաւ զգգուելի գլուխն իւր գտակեր , համբուրեց զայն մայրենի սիրոյն բոլոր ուժովն ու այլայլեալ ձայնիւ ըսաւ .

« Զաւակս , երանելի եղիր : »

Մերանոյ՛ անկարող իւր հոգւոյն տառապանաց հանդուրժելու , իւր սենեակը մտաւ , անկաւ նրստարանին վրայ իբր յուսահատութեան պատկեր և հեծկլտանօք գոչեց « Երուանդ , Երուանդ , ո՛հ բերանս ուրացաւ զքեզ , բայց սիրտս , բայց հոգիս սպասարկուքդ են միշտ : Ո՛վ էակդ սրաշտելի , հըրաժարեցայ ուրեմն քեզմէ , ես ձեռամբս պատնէշ մի յօրինեցի մեր մէջ , աւանդ : »

Լացաւ դառնագին անմխիթար աղջիկն , և ապա իբր թէ վեհ արանջանաց յանցանքը քաւելու համար « Գոնէ դու , մայր , մնչեց , ոչ եւս պիտի նահատակուիս հօրմէս իմ սպտճառաւս , ու ոչ եւս մայրենի սիրոյդ մարտիրոսը պիտի ըլլաս : »

ԳԼՈՒԽ ԺԹ.

Գրեթէ մէկ տարիէ աւելի անցած էր այն օրէն ի վեր որ Արուանդ հեռացած էր Սիրանուշէն՝ ու Հռափնայ մէջ հաստատուելով՝ անխոնջ կերպիւ աշխատած էր պատկերահանական տաղանդը զարգացնելու, այնպէս որ ակադէմիայ երեւելի հանճարաց զարմանքը զրաւած էր նկարչական կարողութեանն արտայայտութեամբը: Իւր անբաւ սիրոյն մէջ կը գանար ներշնչութիւնը, ու յաջողութեանը մէջ՝ նոր ոյժ յառաջանալու: Կերպէր արդէն իւր ազատայ բազղը որուն փայլը Սիրանուշին վրայ պիտի ցուար, կ'երազէր այն երջանկաւէտ օրերն որք պիտի սահէին ընդ մէջ իւր տարիելոյն և պատկերհանութեան, կ'երանէր և ինչ արդեօք չ'երազէր խանդավառ երեւակայութիւն մի. կը ժողտէր սակեզօժ յուսոյն, և անով բաժանման դառնութիւնը մասամբ սփռիւելով՝ օրերը կը սահէին հանդարտօրէն:

Նրխտասարգ Վերծինեօյի հետ ունեցած բարեկամութիւնն օր աւուր զօրանալով՝ Արուանդ եղբայր մի դատու օտար երկրի մէջ, սիրտ մի՛ օրուն վրայ կրնար յենուլ, ապաւէն մի իւր առանձնութեան մէջ: Երարու կապուեցան անկեղծ զգացմամբ երկու ազնիւ սրտեր որոնց վրայ շէն փշած

տակաւին իրենց ապականեալ շունջովը մոլութիւնն ու անբարոյականութիւնը : Երկուքն ալ նոյն խանդավառ բնութիւնն ունէին . երկուքն ալ ազատամիտ էին , գեղեցկին ու լաւին սիրահար , երկուքն ալ պատկերահան , երկուքն ալ ազնուասիրտ ու դիւրագրգիւ :

Վիրճինիոյ որդի էր երգեցողի մի որ նշանաւոր հանդիսացած էր Խտալիոյ մէջ իւր երիտասարդութեան ժամանակը : Բայց երգեցողաց թատերական կեանքը կարճատեւ է , վասն զի երբ իրենց ձայնին թարմութիւնը կը կորսնեցնեն բարձր պատուանդանէն վար իջնալով՝ կը հրաժարին թատերական բեմէն , որուն աւանդած են իրենց ներշնչմանց և զգացմանց մասունքը , և ուսկից յուզած , ալեկոծած , բարձրացուցած են հանդիսականները . զի հոգին գործիք մ'է որ կը ցնցուի տաղանդին զօրաւոր շունջէն , կը թրթռայ , կը մրմնջէ , կը հառաչէ , կ'սպառնայ , այդ շնչոյն ներգործած ազդեցութեան համեմատ :

Վիրճինիոյի հօրը երաժշտական արեւը շատոնց մայրը մտած էր արդէն : Աէօնարտօն թատերական սասիճաններէն վար իջած էր՝ տանը մէջ իւր տաղանդին աւերներովն ու անցեալ փասացը յիշատակաւն ապրելու համար : Երբեմն կը դօցէր աչերը , իւր անձը թատերական բեմին վրայ կը կարծէր . թուէր իրեն տեսնել ժողովուրդը որ իւր ձայնէն , շարժումէն , ձեւերէն եռանդազին գրգռուելով՝ կը յայտնէր իւր ախնը ծափահարութեանց սասա-

կութեամբ : Թուէր իրեն լսել այն ահագին գոչիւնը հանդիսականաց որ՝ կարծես ի մի ձայն վերածուած , զինքն ի բեմ կը կոչէին դարձեալ որպէսզի երգէ , զիրենք դիւթէ ու զգլխէ վերստին : Յայնժամ երեւակայութիւնը կը տաքնար , կը ցնծար , կը ցնորէր , ու տեղէն ցայտելով կ'սկսէր երգել , բայց , ո՛վ պատրանք իւր ձայնը զինքը կը մատնէր , անկարողութիւնը կ'զգար , ու սրտամաշ վհատութեամբ տիտաակին վրայ իյնալով՝ կը մրմնջէր .

« Աւաղ , աւերակ մ'եմ միայն : »

Այդ հիւժեալ տաղանդն ընտանեկան յարկին ներքեւ կ'ապրէր շափաւոր հարստութեամբ մի՛ որ արդիւնք էր իւր անցեալ փառաւոր կենաց : Մեռած էր իւր ամուսինը՝ չքնաղ Լուքրեցեան , որ իրեն նման թատերական արուեստի զաւակ էր :

Շատ անգամ բեմին վրայէն յայտնուած կեղծ զգացումներն՝ իրականութեան կը վերածուին , ու թատերական կատակերգութիւնն էական արամի կը փոխուի . նոյնը հանդիպած էր Լէօնարտոյի :

Բեմին վրայ սէր ձեւացուցած էր նախ , սպա սիրած էր անյաջողութեամբ , և վերջապէս յաջողած էր սիրուելու : Երբ յուսահատն Լէօնարտո դժբաղդ սիրոյ վանկը ժողովրդեան երեսին կ'արձակէր՝ հոգիները կը յուզուէին առանց գիտնալութէ զիրենք այլայլով , դիւթող խաղերը սրտի մ'երկունքն էին : Գեղանի դերասանուհին նախ արհամարհանօք լսած էր այդ երկունքը , բայց սպա ընկճած էր անոնց բուռն ազդեցութենէն :

Լուբրեցեան թէպէտ երեւելի տաղանդ մի չէր, սակայն նշանաւոր եղած էր անձնական շորհքներովն, ու շատ առաւել զոհեր ըրած էր գեղեցկութեամբը քան թէ երաժշտական կարողութեամբը: Երբ Լէօնարտօն անոր հետ ամուսնացաւ՝ կարծես թէ իւր ձայնին մէջ շող մի կար որ լուսավառ հոգւոյն արտայայտութիւնն էր: Բայց այդ շողը շուտ նսեմացաւ, զի վեց տարիէ վերջը մեռաւ չքնաղ Լուբրեցեան՝ թողլով ամուսնոյն երկու որդի, ու երջանիկ անցեալ օրերու յիշատակը: Ինչպէս որ Լէօնարտօն լոյս մ'ունեցած էր երգին մէջ երբ բարեբաստ էր, նոյնպէս սեւ թառաչ մի, հեծկլտանք մ'ունեցաւ երբ դժբաղդ եղաւ. իւր ձայնը կուլար ողբազին բեմին վրայէն. տրամն որ կը ներկայացընէր իւր խարանեալ կենաց տրամն էր:

Զուրկ իւր ամուսինէն՝ Լէօնարտօ իւր երկու որդւոց՝ Վիրճինիոյի ու Ճուլիայի համար ապրեցաւ միայն, անոնց հայր ու մայր եղաւ, և բոլոր վայրկեանները թատրոնէն դուրս՝ զաւակացը յատկացուց: Վիրճինիօն ու Ճուլիան երկու վայլուն աստղուներն էին որք իւր սրտին աւերակները կը լուսաւորէին:

Վիրճինիօն գեղեցիկ, սեւաչեայ երիտասարդ մ'էր, կանոնաւոր դիմական գծերով, Իսկ Ճուլիան կապոյտ աչերով, սպիտակամորթ, փափուկ գծերով, խոհուն դիմօք, չքնաղ և նրբատիպ պատկեր մ'էր որ զիւր մայր կը յիշեցնէր Լէօնարտոյի կրկին անգամ սրբանուէր հանդիսացնելով զինքը: Այս երկու

չնորհալից արարածները գիրար կը սիրէին եղբայրական սերտ սիրով, ինչպէս իրենց հայրը կը պաշտէին որդիական անհուն գգացմամբ :

Նրբ Լէօնարտօն կ'երգէր իւր սենեկին մէջ, Ճուլիայի հոգին կարծես թէ քնար մ'էր որ կը թըրթըւար հօրը շունչին ազդեցութեան ներքեւ : Իսկ հրաւառ Ախրճինիօյի աչերը կը բեւեռուէին պատէն կախուած իւղաներկ պատկերի մի վրայ որ ընտիր տաղանդի կը վերագրուէր : Յայնժամ թուէր երկտասարդին որ ներկուած մարմինները կը շարժէին, շունչ ու հոգի կ'առնուին : Ճուլիան այդ ձայնին մէջ ներդաշնակութեան աշխարհին հրաշալիքը կը լսէր. իսկ Ախրճինիօն անսահման խէտականին գեղեցկութիւնները կը նշմարէր : Սրածշտութիւն և նկարչութիւն, այսինքն մեղեդիք և ճառագայթք. երկուքն ալ հոգւոյն կը հասնին տարբեր ուղիներով :

Սրածշտութիւն հոգիները մխիթարելու, բարւոքելու և արիացնելու նպատած է միշտ, տղգայ կացութեան համակերպելով. վայրենի, թուլամորթ թէ վսեմ, ժողովրդոց ճաշակաց պատկերը հանդիսացուցած է : Արտերը քաղցր երգերով աւ գեղեցիկ տարած է, և կամ վսեմ վանկերով ի հուր ի բոց մզած է՝ մեծ դատի, մեծ սկզբան ի սրաշտոսանութիւն : Աղօթելու, ուրախանալու և հառաչելու համար, տարբեր ձայներ կը մատակարարէ երածշտութիւնը, որք ամենն ալ իրենց տեսակին մէջ եզական են ու հոգեգրաւ : Այլ որ անտարբեր կը մնայ նուազարանի անդ իմադրելի ազդեցութիւ-

ներն զգայարանք մի նուազ ունի, և կամ անգործածութենէ կատարելապէս ժանդահար է այն:

Երբ Ճուլիան տասն և հինգ տարեկան եղաւ ըսկըսաւ երգ ուսնիլ հօրմէն: Այնչափ զգացմամբ կ'երգէր նա, որ եթէ ընդարձակ ձայն մ'ունենար անշուշտ փայլուն ապագայ մի կունենար թատերական ասպարէզին մէջ: Բայց Ճուլիան նախասահմանուած էր համեստ և լռին կացութեան. կեանքն ինչպէս և մահն անշուկ պիտի անցանէին իբր մեղմ հառաչանք մի: Վաճէր նա շնորհօք ու համեստութեամբ ընտանեկան և երաժշտական վայելից մէջ, ու թէեւ գոհ կ'ապրէր, շուրջը դատարկութիւն մի կ'զգար, և կամ լաւ եւս ըսեմ կ'իմանար թէ սրտին մէջ ճառագայթ մի կը պակսէր զայն լուսաւորելու համար:

Քսան տարեկան էր Ճուլիան և քսան երկու Վիրճինիօն. սա նուիրած էր անձը նկարչութեան և ընտանեացը, նուիրած էր նաեւ գեղեցկադէմադջիան մի՝ անթերի անձնուիրութեամբ սլարկեշտ ու բուռն հոգւոյ մի որ առաջին անգամ կը սիրէ սուրբ և անկեղծ սիրով: Նոյն ժամանակին հանդիպեցաւ Երուանդին: Երկու երիտասարդաց հանապազօրեայ տեսութիւնը, նոյն ճաշակները նկարչական արուեստին մասին, գրեթէ նոյն կեանքը, փոխադարձ համակրութիւն մի, երկու բնաւորութեանց անկեղծ ազնուութիւնը, երկակողմանի վստահութիւն մի, ասոնք ամենքը նպաստեցին վերջապէս երկու երիտասարդաց բարեկամութիւնը բարձրագոյն աստի-

ճանի հասցնելու քիչ ժամանակի մէջ : Իրարու հոգին կը ճանչէին , իրարու սրտին գաղտնեաց տեղեակ էին :

Նրուանդ՝ իրր երկրորդ որդի կը յաճախէր Լէօնարտոյի տունը , ու գրեթէ հոն կ'անցնէր բոլոր ազատ վայրկեանները : Չառամեալ տաղանդը զնորածիլ տաղանդը կ'ողջունէր , պատկառելի ծերութիւնը՝ զաշխոյժ երիտասարդութիւնը : Իսկ Ճուլիայի վրայ կարծես ձգողական ազդեցութիւն մ'ունեցաւ Նրուանդ : Անասելի հրապոյր մի զօրիորդն առ նա կը մղէր . անոր ազնուական ընթացքը , վայելուչ ձեւերը , խօսակցութեան ճոխութիւնը , ազատամբտութիւնը , զգօնութիւնը , վերջապէս դէմքին առնական գեղեցկութիւնն զարմանալի կերպիւ ներգործեցին իւր վրայ : Այսն այն՝ սիրահար վսեմին և գեղեցկին , երազած իտէականը կը գտնար վերջապէս :

Օրերն գեղեցիկ հանդարտութեամբ կը սահէին իտալացի ընտանեաց և մեր հայ երիտասարդին համար : Մերթ Լէօնարտո իւր անցեալ փառքերը կը պատմէր այլ և այլ երաժշտական հանճարից զանազան առաւելութիւնները հանդիսացնելով . մերթ Նրուանդ ու Վիրճինիօ նկարչական ու գրական հրաշալեաց վրայ կը վիճէին . և կամ Վիրճինիօ ազատական երկեր կը կարդար այն եռանդեամբ և հորով որ բնական է իտալիոյ զաւակաց , ինչպէս և երբեմն Ճուլիան զգայուն ձայնիւ կ'երգէր արուեստին այն ամեն նրբութեամբ՝ զոր ստացած էր հօրը

ճարտար առաջնորդութեամբը : Աջօնարտօն զարմացմամբ կը դիտէր սակայն թէ իւր աղջիկը ժամանակէ մ'ի վեր զօրաւոր շեշտեր կուտար իւր երգոց : Ոչ ոք , և ոչ իսկ ճուլիան , այդ փոփոխութեան պատճառը կը հետազօտէր ու կը հասկնար : Երբ նա իւր յանկուցիչ ձայնը կ'արձակէր՝ Երուանդ տարօրինակ կերպիւ կը յուզուէր , ու իւր հոգին կը թըռչէր ի Պօլիս՝ իւր Սիրանուշին մօտ , ու այլ և այլ տպաւորութեանց կ'ենթարկուէր մինչ յաւարտումն երաժշտութեան : Եւ եբք մոգիչ ձայնը կը դադրէր , անզուսպ եռանդեամբ կը շնորհաւորէր զճուլիան՝ որ սաստիկ կը հրճուէր այդ բուռն զարմացման արտայայտութենէն : Օրիորդն քիչ կը խօսէր , մեյլամաղձոտ էր բնութեամբ և խիտա զգայուն : Երբ իւր բարեկամութիւնը նուիրէր անձի մի՝ չկար զոհ որ ծանր երեւար իրեն . նա ս'ըրտ մ'ունէր որ բոլորովին սէր էր . կ'ուզէր սիրել զոհուելու համար : Իւր հոգին չէր ճանաչեր շահասիրութեան նուաստ զգացումները ամուսնութեան մէջ . չէր փնտուեր ընկեր մի դիւրակեցի կամ փայլուն կեանք մ'ապահովելու համար անձին . այլ պարզապէս կ'ուզէր ամուսնանալ սիրելու համար ազնիւ սիրտ մի որ զինքն փոխադարձ անձնուրաց սիրով պիտի վարձատրէր :

Ճուլիայի սիրտը անգամ մի բարախեց երիտասարդի մի համար որ իրեն մեծ համակրութիւն կը յայտնէր , և որ ուզած էր հետն ամուսնանալ : Թէեւ երիտասարդը համակրելի էր իրեն և անոր ընկերակից ըլլալով փայլուն ապագայ մի կը բացուէր

իւր առջեւ , հանդերձ այսու հետն ամուսնանալու հաւանութիւնը չտուաւ անմիջապէս երիտասարդին բնութիւնը լաւ ուսումնասիրելու ժամանակ ունենալու համար : Անոջ մի յատուկ նրբամտութեամբ երիտասարդուհին շուտով վերահասու եղաւ թէ նա առաւել շողշողուն քան թէ ազնիւ հանգամանք ունէր . թէ անձնուիրութեան ցոյցերու ներքեւ մեծ անձնասիրութիւն մի կը քօղարկէր , ու պերճախօսութեամբը մեծ թեթեւամտութիւնը կը ծածկէր : Մերժեց ամուսնական առաջարկը առանց որ և է բռնադատութեան հանդիպելու հօրը կողմէն :

Անցած էր գրեթէ մէկ ու կէս տարի ու կուսին սիրտն ամլութեան մէջ էր . սոսկալի դատարկութիւն մի կ'զգար , դատարկութիւն՝ զոր Նրուանդ ամբողջապէս լցուց առանց ամենափոքր դիտակցութիւնն ունենալու իսկ . ճուլիան իրեն համար մտերմին քոյրն էր , և կամ իւր քոյրն էր պարզապէս : Յղբայրական ազնիւ և վայելուչ համարձակութեամբ կը վարուէր անոր հետ , թէեւ կուսին վարմունքն այնչափ բնական չ'ըլլար երիտասարդին նկատմամբ : Ար վախնար օրիորդն քիչ մի շատ խօսելու թէ մի գուցէ իւր լեզուն կամ ձեւերը մատնէին սրտին գազտնիքը : Ար դիտէր Նրուանդի մէն մի շարժումը , կը ջանար գտնալ անոր խօսքերուն մէջ բառ մի , շեշտ մի որ փոխադարձաբար սիրուելուն վրայ դինքն ապահովէր : Բայց անոր հետեւած ընթացքն առաւել եղբայրական էր քանթէ սիրահարական , որով ճուլիա կը մաշէր լուին , ցաւն յինքն ամփոփելով՝ առանց որ

և է խորհրդապահ մ'ունենալու : Ստոյգ է որ երբ կոյսը կ'երգէր Նրուանդ սաստիկ կը յուզուէր, ու անսովոր խանդիւ կը խօսէր իրեն իւր տաղանդին վրայ, բայց այդ զարմացումն ու խանդը առաւել արուեստին սիրոյն կը վերագրէր քան թէ իւր անձին : Այս դառն վիճակին մէջ երիտասարդուհին կը տառապէր, կ'սպասէր ու կը յուսար : Արդէն վեց ամսէ ի վեր իւր սիրտը կը հիւժէր առանց որ և է յառաջադիմութիւն մի հաստատելու ձեւերուն մէջ Նրուանդի՝ որ իրեն համար միշտ անձնուէր բարեկամ մ'եղած էր : Բայց որչափ տաղնապելի է բարեկամութիւնը սիրազառ հոգւոյ համար, սրտին բոցերը բոց կը պահանջեն, և ոչ թէ բարեկամական մեղմ ջերմութիւնը որ նոյնչափ անտանելի է որչափ անտարբերութիւնը :

Նրուանդ օր մի Լէօնարտոյին ներկայեց հիանալի գլուխ մի, որուն թէ՛ դիմական և թէ՛ արուեստական կատարելութեանց վրայ իրաւամբ զարմացած էր Վիրճինիօն, և զոր ասոր զրդմամբը բերած էր հոն նոյն օրը : Թէ՛ հայրն և թէ՛ աղջիկն սքանչացան անոր իտէական գեղեցկութեան վրայ, բայց սիրամոլ սրտի մ'անհամբեր անձկութեամբ ճուլիան հարցուց թէ արդեօք այդ պատկերը բընականէն օրինակուած էր :

— Այո՛, ըսաւ Նրուանդ, անմեղ հստատութեամբ մի, և ինքզինքը մոռնալով սկսաւ բնատիպ օրինակին թէ՛ ֆիզիքական և թէ՛ մտաւորական ձիրքերուն վրայ այնպիսի սքանչացմամբ խօսիլ որ

Ճուլիս կանացի մտաց նրբութեամբ անմիջապէս գուշակեց թէ Երուանդ սոյն անձին համար սիրոյ մեծ զգացում մ'ունէր : Խեղճ աղջիկը կը զարհուրէր հասկցածէն , և սակայն իբր թէ վերջին հարուածը տալու համար արիւնահոս սրահն՝ Երուանդին հարցուց եթէ իրեն մէկ ազգականը կը ներկայացնէր այդ կենդանագիրը :

— Գու այնքան սիրելի ես ինձ , պատասխանեց Երուանդ , որ չեմ վարանիր յայտնելու քեզ թէ իմ հոգւոյս հատորն է՝ այսինքն կենացս ապագայ ընկերուհին է այդ :

Ողորմելի ճուլիան այդ հարցմամբը դաշոյնը սրբտին խորը մխեց՝ զայն բազմիցս վէրքին մէջ դարձրնելով : Արծես թէ սենեակը գլխուն վերեւ փրլաւ , թէ ինքը աւերակ դարձաւ : Սակաւիկ մի համբերեց իւր այլայլութեան , ու ոչ եւս կարող ըլլալով զսպելու իւր բուռն յուզմունքն և խռովութիւնը՝ սենեակը քաշուեցաւ : Իսկ միւսները Միրանուշի վերաբերեալ խօսակցութեան հրապոյրներով գըրաւուած՝ չդիտեցին անգամ թէ սրտաբեկ կոյսն անկարող ըլլալով անձանօթ ոտխի մ'առաւելութիւնները լսելու , կ'առանձնանար իւր արտսուքը գիչերուան խորհրդաւոր գոգը յանձնելու համար : Նոյն օրէն վճռուեցաւ ճուլիայի բախտը . առաւել սակաւախօս եղաւ , և առաւել առանձնութեան բարեկամ : Իսկ զՆրուանդ թէ՛ կը փափաքէր տեսնել և թէ՛ կ'ուզէր խոյս տալ անկէ : Զինքը տեսնելը մարտիրոսութիւն մ'էր , իսկ չտեսնելը՝ մահ :

Լէօնարտօն զարմացմամբ ու երկիւղիւ կը հաստատէր աղջկանը կրած կերպարանափոխութիւնը ու տխրութիւնը, առանց պատճառն իմանալ յաջողելու: Ի զուր իւր սիրելի դասեր կը հարցնէր եթէ վիշտ մի, եթէ սէր մ'ունէր. ի զուր կը խոստանար անոր ամեն ջանք ի գործ դնել իւր բաղձանաց կատարման հասնելու համար: Բայց ընդ վայր Լէօնարտօն հարց ու փորձ կ'ընէր, ընդ վայր խոստումներ կ'ընէր. ճուլիան անթափանցելի էր իբր գերեզման մի, և ոչ մէկու մ'աչքը կարող էր մինչեւ իւր հոգին ժամանել: Վշտահար օրիորդն հալ ու մաշ կ'ըլլար. գիշերները կուլար յուսահատ, իսկ ցերեկը կը հառաչէր տխրագին, և կամ երաժշտութեան անսահմանութեան մէջ անգորր կ'որոնէր: Նրաժըտութիւնը խաղեր ունի ամեն զգացմանց համար: Ներդաշնակութիւնը անեզրութիւն մ'է ուր հոգին գալարելով իւր ցաւը կը վայելէ: Բայց ինչ է վայրկեանական դառն այդ սփոփումը յարատեւ մտատանջութեան առջեւ:

Ճուլիան գիտէր թէ Նրուանդ ուրիշը կը սիրէր, ուրեմն ինքն ոչինչ կրնար յուսալ: Բիւրիցս երանի կուտար Նրուանդին սիրուհւոյն, և ինչ չէր զօհեր անոր բաղղը գոնէ օր մի վայելելու համար անոր նման պաշտուելով: Սակայն անկարելի էր այդ երազը: Անհնարինը՝ իբր սոսկալի հրէշ, հանդէպ իրեն կանգնած էր: Կեանքն առանց յուսոյ մէն մի վայրկեանի մահն է:

Լէօնարտօյի յարկն ուր կը տիրէր քիչ յոսաջ

խինդն ու գոհունակութիւնը, սկսաւ ամբողջեան քողով վարագուրիլ : Ի զուր Վիրճինիոն կը ջանար իւր քոյրը զուարթացնել : Ի զուր Երուանդ՝ գեղեցիկ անձնութեամբ, կը ճգնէր անոր կսկիծը թեթեւցնել, առանց երեւակայելու թէ ինքն անձամբ անմեղ դահիճն էր ճուլիայի :

Հէգ աղջկան աչերուն փայլը սկսաւ նուաղիլ, դէմքին վարդերը դալկանալ, ձայնը տկարանալ : Երբ կորաքամակ ու դանդաղաշարժ կը չրջէր սենեկին մէջ, ո՞վ արդեօք կրնար ճանաչել գճուլիան : Գարնանային վարդը սիրոյ ցուրտին սաստկութենէն կը թարչամէր : կը մեռնէր վասնդի սրտի շող մի մերժուած էր իրեն :

Գ Լ Ո Ւ Խ Ի .

Օր մի Լէօնարտօն մասնաւոր ստիպողական ըզբաղմունք մ'ունենալով, և չուզելով զիւր դուստրը առանձին թողուլ տան մէջ նոյն իսկ քիչ ժամանակի համար, յարմար առիթ դատեց օգուտ քաղելու Երուանդի ներկայութենէն՝ յանձնարարելով իւր խնամոց գճուլիան մինչ իւր վերադարձին : Մեկնեցաւ հայրն հանգիստ սրտիւ, ու մեր երկու երի-

տասարդները մնացին առանձին : Օրիորդն սկսաւ շփոթիլ, դալկահար դէմքն թեթեւ կարմրութեամբ մի ներկուեցաւ, ու հագիւ հազ կրնար պատասխանել հարցմանց Երուանդի որ ապշութեամբ կը դիտէր անոր այլայլութիւնը :

— Ճուլիւ՛ , ըսաւ յուզուելով, ի՞նչ եղար, ի՞նչ կ'զգաս :

— Ոչինչ, պատասխանեց աղջիկը, աչերը գետնին վրայ բեւեռած :

— Խօսէ՛ , կը կրկնէր աղերսագին, ի՞նչ է ցաւդ, ի՞նչ կը փափաքիս, ինչո՞ւ այսպէս անխօս կը հիւժիս զմեզ տխուր մտատանջութեան մատնելով : Գու կը տարաձիուսիս արդեօք անսահման բարեկամութենէս քեզ նկատմամբ, կը տարաձիուսիս անձնուիրութենէս :

— Ո՛հ, ոչ երբէք :

— Ո՛ւրեմն, Ճուլիւ՛ : Գու քոյր մ'ես ինձ համար, խոստովանէ՛ ինձ վիշտդ, ու վստահ եղիր թէ պիտի ջանամ զայն սփոփել որ և է կամքդ կատարելով :

— Եւ եթէ անկարելի է, ըսաւ Ճուլիւն յուզուելով, ի՞նչ կընես յայնժամ :

— Գուցէ քեզ համար անկարելին ինձ համար կարելի է :

— Քեզ համար, Երուանդ, բոլորովին անկարելի է, պատասխանեց կոյսն հառաչելով :

— Կը խնդրեմ, քոյր իմ, հաղորդէ՛ ինձ զքեզ մաշեցնող զաղանիքը, և կը խոստանամ քեզ զայդ ինձ համար պահել միայն :

— Աւա՛ղ :

— Առաջեմ սրտիդ ծանրութիւնը թեթեւցնել, և ոչ թէ հետաքրքիր ակնարկ մ'արձակել հոն, հաւատա ինձ ճուլիս' : Առաջեմ գքեզ երջանիկ տեսնել վերստին, ինչպէս և Լէօնարտօն ու Վերճինիոն՝ որք ի զուր կը մաշին ախտդ գտնելու և անոր դարման մատակարարելու համար : Խօսէ՛, ճուլիս', խօսէ՛ քո՛յր իմ, եթէ ատելի չէ քեզ իմ աղաչանքս :

— Քու աղա՛չանքդ :

— Եթէ ազդեցութիւն ունի օտարականի մ'ազերսը որ քու վրադ իբր եղբայր կը կարեկցի, խոստովանէ չարչարանացդ առարկան :

— Չարչարանացս առարկա՞ն կուզես ձանձնալ, հարցուց անհնարին յուզմամբ :

— Այո՛, կը փափաքիմ անձկութեամբ, խօսէ՛ շուտ :

— Ո՛հ, և չհասկցա՞ր տակաւին :

— Քանի որ չես խոստովանիր. ճուլիս', մի՛ ծածկեր ինձմէ այդ գաղտնիքդ որ քեզ կը մաշեցնէ, կը թախանձեմ քեզ յանուն մեր մտերմութեան :

Այնչափ աղու էր Երուանդի ձայնը, այնչափ հիքացելոյն հոգւոյն խորը թափանցեց այն, այնչափ հեշտալի էին իրեն այդ ազերսալից ձեւերը, որ ճուլիսայի մահատիպ դէմքին վրայ կենդանութեան գոյն մի տարածուեցաւ, հոգին վայրկենական երանութիւն մ'ունեցաւ, աչերը փայլեցան : Բերանը սրտին գաղտնիքը պիտի մատնէր վերջապէս երբ ինքզինքին դալով՝ յանկարծ Երուանդին սըրտին տիրուհին յիշեց, ու անմիջապէս եռանդն սպառեցաւ, ու վհատեալ ձայնիւ սրտասխանեց :

« Ո՛չ, ոչ, ոչինչ ունիմ հաղորդելու, դու չես կարող դիտ փրկել: Միայն թէ երախտագէտ եմ քու յայտնած բարեկամութեանդ համար: »

Չայնը նուազեցաւ ու արտօսր մի հոսեցաւ աչերէն:

« Խօսէ՛ ճուլիա պնդեց Երուանդ, յուսալով իմանալ վերջապէս այն դաղտնիքն որ կը տառապեցնէր Լէօնարտօն ու Վիրճինիօն: Խոստովանէ՛, ի՞նչ կը վախնաս. եթէ անզօր եմ քեզ օգնելու, գոնէ կարող եմ քեզ վշտակցելովս՝ ցաւդ սփոփելու: Արտեսնեմ դժբաղդարար որ բնաւ վստահութիւն չեմ ազդած քեզ: »

Ճուլիայի բոլոր էութիւնը սկսաւ դողալ: Տխուր ժպտով նայեցաւ Երուանդի և ըսաւ.

— Կը խոստանամ հաղորդել քեզ իմ դաղտնիքս երբ ժամանակը հասնի:

— Ո՞ր ժամանակին կ'սպասես, ճուլիա՛:

— Կ'սպասեմ մահուանս վայրկենին. յայնժամ քեզ միայն պիտի յայտնեմ սրտիս անբոյժ վէրքը, ու գերեզման պիտի իջնեմ: Գուցէ՛ առանց խիղճ ընելու, կարեկից արտասուք մի ձօնես ինձ ի մխիթարութիւն ցուրտ շիրմիս:

Չայս ըսելով դէմքը ձեռքերովը ծածկեց ու ըսկըսաւ լալ դառնադին:

Երուանդ զարհուրմամբ կարծեց գուշակել դաղտնիքն այն որ յամառելով ուզած էր իմանալ, ու այլայլութեանը մէջ գոչեց յանկարծ:

— Ո՛հ, ճուլիա՛, արդեօ՞ք իրաւ է որ ես եմ

ցաւոցդ պատճառը :

— Աւանդ, ինչ օգուտ դու ուրիշը կը սիրես :

— Ո՛վ դժբաղդութիւն, գոչեց Նրուանդ յուսահատելով, ես եմ ուրեմն տառապանացդ առարկան :

Սոսկումն ու զարմանքը զինքը պաշարած էին բոլորովին : Ինքն ուրեմն յանգեստ իւր սիրելի բարեկամաց ընտանեկան անդորրը վրդոված էր : Լուռ յուսահատութեան այդ դառն մտածութեանց մէջ էր խորատոյգ :

Ճուլիան որ կը հասկնար Նրուանդի տհաճութիւնը յանչափս կը զզջար սրտին գաղտնիքը մատնած ըլլալուն համար, որով հոգւոյն ամենայն դառնութեամբը գոչեց .

— Ո՛հ, կը տեսնեմ թէ քեզ զարհուրանք ազդեցի : Լաւ կ'ըմբռնեմ թէ ուրիշ սքանչելի պատկերի բաղդատութեամբ իմս զգուանք կ'ազդէ քեզ : Անգութ Նրուանդ, ինչո՞ւ սրտիս մէջ ուզեցիր հետաքրքիր նայուածք մ'արձակել :

Նրուանդ այս խօսքերէն զգածուելով խիղճ ըրաւ, մօտեցաւ աղջկան, ու ձեռքը բռնելով ըսաւ .

— Ճուլիա՛, նոյն չափ նուիրական ես ինձ որչափ էիր : Լուութիւնս մի՛ զգուանաց վերագրեր այլ վշտիս, զի թէ՛ զքեզ և թէ՛ ընտանիքդ յակամայս ապերջանիկ ըրի : Այնչափ մեծ է բարեկամութիւնս ձեզի համար, այնչափ փափաքելի էր ինձ ձեր երջանկութիւնը, և սակայն ահա ես, թշուառս, դրժբաղդութիւնը մտցուցի այս առաքինի տան մէջ :

Ի՞նչ պէտք է ինձ համար :

— Քիտեմ, ըսաւ ճուլիան վշտահար ձայնիւ, որ զգացումս տաժանելի է քեզ համար. և եթէ զայդ յայտնեցի քեզ՝ դ՞ո՞ւ պահանջեցիր, դ՞ո՞ւ ստիպեցիր զիս և ես հնազանդեցայ քեզ : Յ՛ո՞ւսացի, ես հէգս, թէ գուցէ խիղճ չես ըներ իմ հառաչանացս արձագանք մի՛ տալու. բայց սխալեցայ : Ուրիշի համար ունեցած սէրդ այնչափ մեծ է որ նոյն իսկ օրհասական ձայնս անգամ անպատասխան պիտի մնայ :

— Մի՛ մեղադրեր զիս, ճուլիա՛, եթէ սիրտս նուիրած եմ արդէն : Ի՛այց ինչ որ հանգստութեանդ, ու երջանկութեանդ կրնայ նպաստել պատրաստ եմ գործադրել զայդ :

— Այսուհետեւ երջանկութիւնս մահուան մէջ պիտի փնտռեմ :

— Ո՛հ, ճուլիա՛, ապրէ՛, կը թախանձեմ քեզ :

— Ապրի՛մ, և որ՞ո՞ւ համար :

— Հօրդ, եղբօրդ և ինձ համար :

— Քե՞զ համար. բայց կը մո՞ռնաս արդեօք սրբտիդ շղթաները : Քանի որ սիրտդ չես կրնար պարգեւել, կը մնայ ինձ մեռնիլ միայն :

— Ո՛չ, ո՛չ, չեմ հաւանիր, պէտք է որ ապրիս, ճուլիա՛ :

— Ապրի՛մ, բայց ի՞նչ պայմանաւ :

Երուանդ այն աստիճանի գրաւուած էր զճուլիան փրկելու բաղձանքէն, որ նոյն իսկ կեանքը պիտի խոստանար անոր : Ի՛այց ահա յանկարծ աչացն առջեւ ներկայացաւ Սիրանուշի պատկերն,

որ կարծես թէ սրտմտելով անհաւատարմութիւնը երեօին կուտար : Սարսափեցաւ , թուեցաւ իրեն սրբապղծութիւն մ'ըրած ըլլալ այդ նուիրական պատկերին նկատմամբ . կարծեց իւր սիրոյն ղէմ մատնութիւն գործած ըլլալ , և իւր ակէտանջ հոգին այնպէս կը յուզուէր որ կ'ուզէր ներումն խնդրել այդ սրբանուէր երեւութէն , երբ ճուրիա որ անհնարին անհամբերութեամբ Նրուանդին պատասխանին կ'սպասէր ըսաւ այլայլելով .

— Ձես կամիր ուրեմն պայմաններդ իմացնել :

— Ճուրիա' , ես քեզ համար անկեղծ , անձնուէր եղբայր մ'եմ : Խնդրէ' և կատարեմ , հրամայէ' և հնազանդիմ' : Ինչ առաւել կուզես :

— Խոստացածդ թէ շատ է և թէ շատ քիչ . ոչ խնդիրք ունիմ մատուցանելու , և ոչ ալ հրաման տալու : Ես սիրտդ կուզեմ միայն . կարող ես զայդ շնորհելու ինձ :

— Եթէ սրտիս տէրն ես ըլլայի ապահովապէս ստացուածքդ պիտի համարուէր այն : Բայց , ճուրիա , գթա' իմ վրաս , ու մի' զիս իրրեւ դահիճ ներկայացնե՛ր հօրդ , եղբօրդ և իմ խղճիս առջեւ : Գթա' ու ապրէ' :

— Ապրիմ որպէսզի գքեզ խղճէ՞դ ազատիմ : Ապրիմ որպէսզի թողուս զիս ուրիշի հետ երանութիւն վայելելու համար , մինչ ես մենիկ , անյոյս , սիրոյ խաչը ուսերուս վրայ առած , թափառական շրջիմ հեռու այն երանելի աշխարհէն որուն մուտքն ինձ արգիլեալ պիտի ըլլայ ուրիշ հակառակ սիրուհւոյ մի

ձեռամբ , ապրիմ մինչ :

Ձայնը խեղդուեցաւ սեւ հեծկլտանքի մէջ , ու նստարանին վրայ գրեթէ անշունչ մնաց աչքերը դոց :

Նրուանդ կարծելով թէ ճուլիան նուազած էր , դէպ անոր ընթացաւ իւր դալկահար գլուխը թեւերուն մէջ առնելով , ու սրտայոյզ եղանակաւ գոչեց —

— Ճուլիա՛ , ճուլիա՛ , արթնցի՛ր , խօսէ՛ ճանչցի՛ր զիս :

Ճուլիան նուազեալ չէր , այլ տկարութեան ու սաստիկ յուզման հետեւանքէն անշարժ մնացած էր գրեթէ կիսամեռ : Նրուանդին մերձաւորութիւնը , անոր թախանձանքը ու այլայլութիւնը քաղցր ազդեցութիւն մ'ըրին իւր վրան : Աչքերը բացաւ , նայեցաւ երիտասարդին մինչ գլուխը անոր կուրծքին վրայ յենած էր : Ձէր խօսէր , այլ կը վայելէր այդ երանելի բոպէն՝ միակն որ իրեն քիչ մի մխիթարութիւն կուտար տառապալից ամիսներէ վերջը : Կը փափաքէր որ մահը այցելէր իրեն նոյն վայրկեանին մինջ երջանիկ էր :

— Ի՞նչ երանելի եմ , ըսաւ , կ'զգամ թէ կրնայի ապրիլ և սահայն պէտք է որ մեռնիմ :

Նրուանդ ետ քաշուելով օրիորդին բոպէն՝ ըսաւ .

— Ո՛չ , ո՛չ չպիտի մեռնիս , մէյ մ'ալ այդ խօսքը մի՛ զրուցեր :

— Ուրեմն պիտի սիրես զիս , հարցուց աղջիկն տարօրինակ այլայլութեամբ մի որ կարծես թէ իւր ոյժը կրկնապատկած էր :

Նրուանդ կը լռէր :

Ճուլիան որ այնչափ զօրութեամբ մարմինը վեր առած էր, բոլորովին ուժաթափ եղած, գլուխը նստարանին վրայ նետեց ու ապա ըսաւ խոր վըհատութեամբ .

— Կը տեսնես, Եր՛ուանդ, որ իրաւունք ունէի ըսելու քեզ թէ խնդրածս անհնարինն էր : Ոչ այլ ինչ կը մնայ քեզ ընել եթէ ոչ թողուլ գիս սեւ բաղդիս :

Երուանդի վիճակն անհանդուրժելի էր . դժոխային տանջանօք կը ծփար գթութեան և սիրոյ, պարտազանցութեան ու պարտուց գաղափարին մէջ : Աչքն ճուլիայի մահագոյժ երեսին վրայ անկաւ, ու հոգին և խիղճը շարժեցան յանկարծ :

— Ճուլիա՛, գիս կ'սպաննես, գոչեց յուսահատութեամբ, ու անոր մօտենալով ձեռքը առաւ իւր ձեռաց մէջ և զայն ուժգին սեղմելով « Ճուլիա՛, Ճուլիա՛, գթա իմ վրաս, պիտի յիմարիմ : »

Նոյն միջոցին ոտքի ձայներ լսուեցան :

Ճուլիան այլայլութեամբ ըսաւ Երուանդին .

— Երդում ըրէ և ոչ մէկու հաղորդելու կենացս սուրբ գաղտնիքը :

— Կ'երդնում, պատասխանեց երիտասարդը :

Նոյն վայրկենին Լէօնարտօն դործն աւարտած ըլլալով աղջկանը սենեակը կը մտնէր, շնորհակալ ըլլալով Երուանդին իւր կատարած եղբայրական հոգատար պաշտօնին համար :

Թողունք այդ Իտալացի ընտանիքն և դառնանք Հայնուռ ընտանեաց :

ՓԼՈՒԽ ԻԱ.

Պ. Գարեհէեան Պօլիս վերադառնալէն վերջը երբ
կը պատարաստուէր իւր իղձը գոհացնել Սիրանուշի
տեսութեամբ, ահա տիկինն Հայնուռի հիւանդու-
թիւնը նոր պատնէշ մ'եղաւ ընդդէմ տենչանացը :
Սրանեղութիւնը տիրած էր վրան, ու հացկատա-
կաց ամեն հնարքը կը նպատակէին միայն իւր անհամ-
բերութիւնը գրգռելու : Տիկինն Հայնուռի հիւան-
դութեան միջոցին Գարեհէեանի գլխաւոր գրադմանց
մին եղած էր անոր վիճակին վրայօք մանրամասն
տեղեկութիւններ ստանալ. ու այդ հիւանդութեան
ծանրութեան մէջ իւր բողձանաց յետաձգումը
տեսնելով կարծես թէ վրան մտեղնութիւն մ'եկած
էր : Ոչինչ այնչափ անհանդուրժելի է մարդու մի
որ հարստութեան շնորհիւ վարժ է կամացն անմի-
ջական գործադրութիւնը տեսնելու, որչափ արգել-
քն որ տենչալից նպատակէն զինքը կը հեռացնէ :

Վերջապէս հասաւ Պ. Գարեհէեանի համար փա-
փաքելի օրն Հայնուռ ընտանեաց այցելութեան եր-
թալու : Ախ էր նա դիւրողը ինչ և անհամբեր այն
զգացմամբ որ արդիլեալ բողձանք մի կը զարթու-
ցանէ սրտին մէջ : Վերջապէս ներկայացաւ իւր կա-
րօտալից աչացը Սիրանուշի պատկերը : Օրիորդին
գալկահար ու մելամաղձօտ կերպարանքը զինքը կըր-

կին գեղեցկութեամբ կը փայլեցնէր : Արծես թէ նա՝ մայրը մտնող արեգակէ մի լուսաւորուած աշնանային տխրագգած օր մ'էր : Եւ սուղիւ Սիրանուշին սիրոյ աշունն էր այն օրը զոր Երուանդին յիշատակը ազօտ նշուվւք կը պայծառացնէր տակաւին , մինչ իւր թարշամեալ յուսոյ տերեւները ատելի շունչէ մի իւր շուրջը կը տարուբերէին :

Թշուառ կոյսը բազդին հարուածոց առջեւ դըլուխը կը խոնարհեցնէր . և իբր արձան թախծութեան ամեն ջանք կ'ընէր մօրվէն ծածկելու համար այն փոթորիկն որ զինքը կ'ալեկոծէր : Գարեհեանի քաղաքավարական ու հիացման խօսքերն անէծք մ'էին իրեն համար : Ար փափաքէր ազատ ըլլալ գոչելու համար « Ա՛տեմ գքեզ բոլոր սրտովս և միշտ պիտի ատեմ , խոյս տուր ինձմէ : »

Երկու ժամու չափ Գարեհեանի ուշադրութեան և սիրարորբօք նայուածոց առարկան եղաւ Սիրանոյշ : Հանդուրժեց անոր ուրախալից ձայնին՝ որ կարծես , իբր օձ կը սուլէր ականջին : Թէեւ սակաւաթիւ և կատարելապէս ցուրտ ցամաք էին պատասխաններն առ Գարեհեան , հանդերձ այսու կը թուէր Վիրանուշի որ այդ նոյն իսկ շատ էր , կը կարծէր Երուանդին իրաւունքը բռնաբարել , և այդ գաղափարը բոլոր արիւնը կ'եռացնէր : Բայց Տիկին Հայնուոի յամառ նայուածքը զՎիրանոյշ ինքզինքին բերելով՝ կը պարտաւորէր կեղծ ժպտով մ'իւր հոգւոյն սեւութիւնը ծածկել . վայրիկ մի , նա սենեկէն դուրս կ'ենէր , ու նոր ոյժ կը քաղէր մարտի-

բոսի դերը շարունակելու համար : Իսկ Պ. Պարեհեան Սիրանուշին ներկայութիւնը վայելելով, ու անյազ աչերն անոր տեսքովն հրճուելով, վերահասու չէր ըլլար բնաւ գեղանոյն ողորմելի վիճակին : Անոր տխրութիւնը պարկեշտութեան զգացման կը վերագրէր, առիթ գտնալով նոր առաքինութեան վրայ հիանալու : Մէն մի մարդ իրերն ըստ իւր քրմաց կը դատէ, ուսկից կը հետեւին աղետալի թիւրիմացութիւններ :

Տիկին Հայնուռ գրեթէ շարունակ ակնդէտ իւր դստէր, մերթ կը կասկածէր անոր կրած մարտիրոսութենէն, և մերթ կը յուսար թէ ժամանակն անոր սրտին վէրքը բուժելով՝ թոյլ կուտար իւր ըզգացմանց տարբեր ուղղութիւն մ'առնելու : Եթէ մարդս պատիր յոյսերով չի սնանէր ինչպէս արդեօք կրնար հանդուրժել իրաց դառնութեան :

Պ. Հայնուռի գալով՝ հարց երջանկագոյնն էր, ու բոլոր դէմքն ուրախութեամբ լուսաւորուած : Երկու ժամ խօսակցութենէ վերջ Պ. Պարեհեանի հետ, նշան մ'ըբաւ իւր կնոջը՝ զոր սա ըմբռնելով, աղջիկն առաւ ու դուրս ելաւ սենեկէն : Պարեհեան առանձին մնալով Պ. Հայնուռի հետ անմիջապէս որոշում տուաւ երկու շաբաթէ հարսանիքը կատարելու. և այս որոշումը փութացնելու համար էր որ հայրն ուզած էր զգուսար իւր հեռացնել, զի լաւ կ'զգար թէ փեսայացուն չսլիտի համարձակէր ամուսնական խնդրոյն վրայ խօսելու ի ներկայութեան օրիորդին :

Երկու շարաթ . անոնք անվերջանալի կը թուէին
Պ. Գարեհէանի . և թէ իւր կամքէն միայն կա-
խում ունենար ամեն կարգադրութիւն , երկրորդ
օրն իսկ հարսանեաց հանդէսը կը կատարէր , քանի
որ ամեն ինչ պատրաստ էր արդէն իւր հարսնացուն
արժանավայել շքեղութեամբ ընդունելու համար
իւր յարկին ներքեւ :

Իսկ Սիրանուշի նկատմամբ , երկու շարաթ , ա-
նուարմ րօպէ մ'էր որ իւր երջանկութեան երազ-
ները պիտի առնէր տանէր , թաղէր , ոչնչացնէր :
Երկու շարաթ ունէր միայն շոյելու համար այն
որրանուէր պատկերն որ պիտի արտրէր՝ ոչ իւր
որակն , այլ ի սպաս իւր կեանքէն :

Գ Լ ՈՒ Ն Ի Ց .

Փօռեցաւ վերջապէս օրն որ ահագին անջրպետ
մի պիտի դնէր Սիրանուշի ու Նրուանդին մէջ : Նրբ
սա ճուրիայի կարեւիւր հոգին կը մխիթարէր չէր
գիտեր թէ ինքն ընդ հուպ ճրպիտի թուճաբեր սը-
լարով պիտի խոցրաուէր , և թէ պէտք պիտի ունե-
նար նոյն մխիթարութիւնէն որ ինքն ուրիշի սուս-
տապէս կը մտասկարարէր : Թէեւ ինքը բոլոր իւր

էութիւնը Միրանուշի նուիրած էր, հանդերձ այսու խիղճ կ'ընէր գորով ու արգահատանք յայտնելու ճուրիայի՝ երբ հէզն անոր մէկ նայուածքին ու խօսքին մէջ անհուն վայելք կը գտնէր։ Սրտարեկ ազջրկան մատակարարուած մէն մի սփոփիչ բառերը, խիտ անդրադարձութիւն մի կ'ընէին Նրուանդի խղճին վրայ, ու իւր անձը խարդախ ու մատնիչ համարելով՝ հոգին կը գալարէր։ Ա՞յս էր ուրեմն բրած խոստումն առ Միրանուշ. և եթէ առ եղածն իմանար ինչ մեկնութիւն պիտի տար իւր վարմունքին, չպիտի բողբէր իրեն գէմարդեօք. ո՞վ անտանելի հացութիւն։ Այս սակայն ինչ կրնար ընել, ինչպէս կրնար դաժան կերպարանք մ'ունենալ թշուտ ճուրիայի նկատմամբ, անխիղճ և անդուծ ըլլալ, մարդասպան ըլլալ երբ կարող էր իւր մտերմին քրքրօջ փոքր ինչ սփոփանք հայթայթել, անոր կեանքը փրկել, ու Աէօնարտոյի յուսահատութիւնը մեղմել։ Ստացէ որ երբեմն ճուրիայի վշտին սաստիկ արտայայտութեան ազդեցութիւնը կրելով Նրուանդ սակաւ ինչ կուտնդեամբ կը խօսէր անոր, այնպէս որ սիրակէզ ազջրկան աշաց խարուսիկ յուսոյ նշոյլ մի կը փայլէր՝ ու անհունապէս կ'ուրախանար։ Յրիտասարդը զայդ նշմարելով սաստիկ կը տանջուէր սուսած սկառնայ ակնկալութեանց համար, երբ ինքն ոճիր կը համարէր որ և է համակրական զգացում, բառ, ձեւ, որ ուղղակի Միրանուշին ուղղակաւ չէին։ Անկեղծապէս կը փափաքէր ապրիլ մի միայն անոր յիշատակու առանց որ և է առարկայի վրայ իւր

ուշադրութիւնը դարձնելու : Բայց ինչպէս կրնար իւր յօժարութեանց համեմատ վարուիլ առանց ճութայի մահ տալու , առանց ալեւոր հօր մի ծերութեան մխիթարութիւնը յափշտակելու , և մտերմէ մ'ընդունած սիրալիր հիւրնկալութեան փոխարէն իրր աստերախտութեան հրէշ շնեակայանալու : Ինչպէս կրնար սուգ տարածել տան մի մէջ ուր քանի մ'ամիս յառաջ ուրախութիւն և գոհունակութիւն կը տիրէր :

Նրուանդ փորձեց չափաւորել իւր այցելութիւնները Լէօնարտոյի ընտանեաց . բայց երբ որ մի պանց կ'ընէր սովորական այցն՝ երկրորդ օրը կը տեսնէր զճուլիան այնպէս տխուր , ուժաթափ և հիւանդ , ու այնպիսի կշտամբալից պերճախօս նայուածք մի կ'արձակէր իրեն որ Նրուանդ իւր անձը կը դատապարտէր դահճի դեր խաղացած ըլլալուն համար : Իսկ երբ անոյշ խօսքով մի , կամ գորովայի նայուածքով մի զինքը կը մխիթարէր, ճուլիան վերըստին կերպարանափոխ կ'ըլլար , նոր ոյժ , նոր հոգի կ'զգենուր , աչերէն կայծ կը ցայտէր : Անտանելի էր այս վիճակն Նրուանդի համար . անհանդուրժելի էր այս կեանքն ընդ մէջ գթութեան և խղճի խայթերուն , և սակայն այդ տարապայմանքունի կացութեան կը համակերպէր : Բայց մօտեցած էր փոյրկեանն ուր վերջ պիտի տար ամեն վարամանց , զղման , և դժգոհութեան՝ սիրոյ ահագին վհին մէջ կործանելու համար :

ԳԼՈՒԽ ԻԳ.

Շքեղ պատրաստութիւններ կ'ըլլային Պ. Հայնու-
ոի տան մէջ Սիրանուշի ամուսնութեան առթիւ :
Բայց կոյսն այդ շիտթութեանց և զբաղմանց մէջ
կարծես թաղման հանդէսի տնօրէնութիւնը կը տես-
նէր : Առանձնացաւ սենեկին մէջ Երուանդին ձօ-
նելու համար վերջին օրն այն յորում անձը ազատ
էր տակաւին : Յիշեց անցեալ երջանիկ վայրկեան-
ներն երբ Երուանդին հետ յուսոյ գեղեցիկ փուն-
ջեր կը հիւսէին . յիշեց անոր ամեն բառերը զորս
իւր սրտին մէջ էր ամփոփած լիովին . յիշեց իւր
խոստումը մշտատեւ հաւատարմութեան , խորհեցաւ
իւր կատարելիք խոստմնադանցութեան վրայ , ինք-
զինքին նկարագրեց Երուանդին ցաւն ու մոլեգ-
նութիւնը , և գուցէ մահը : Աստիճանաբար սկսաւ
կորսնցնել զօրութիւնը իւր զոհը կատարելու : Օ-
րիորդն կ'զգար սիրոյ յօդերուն ամրապնդիլն նոյն
իսկ այն միջոցին որ պիտի ջախջախէր զանոնք : Ար
տեսնէր աշացն առջեւ Երուանդն որ զինքը կը յան-
դիմանէր ու խտադրութ ըլլալուն համար . կը լսէր
անոր ձայնն որ կը դրդէր զինքն առ ինքն վերա-
դառնալու , զիրար յաւէտ սիրելու համար : Այ՛ո ,
կը տեսնէր իւր առջեւ՝ ծուեր դրած իւր Երուանդն
որ աղերսագին կը խնդրէր , կը պաղատէր զինքը
չտհնելու , կը լսէր օգրը , կը տեսնէր հրախառ ա-

չերբ , այնչափ Միրանուշի երեւակայութիւնը բոր-
բորած , այնչափ միտքը ցնորած էր :

Յանկարծ անդէն ցայտելով գոչեց յուսահասո-
րէն :

« Ոչ , ոչ , անհնարին է : Թո՛ղ դագրին հարսան-
եաց ամեն շարագուշակ պատրաստութիւններ .
թո՛ղ գիս սպաս թողուն , ոչինչ կուզեմ , ոչինչ կը
խնդրեմ , ոչինչ , միայն սպասութիւնս կը պահան-
ջեմ : Արուանդ , Արուանդ , քուկդ եմ ի սպաս : »

Եինչ այսպէս Միրանուշ կը դառանցէր , մօրը ձայ-
նըն յանկարծ հասաւ ականջին :

— Ո՛վ տխուր իրականութիւն , ըսաւ . ո՛վ մայր
իմ , ո՛վ ուխտ իմ :

Ի Անկաւ աթոռակիրն վրայ սրտաբեկ ու անմիմունչ
ու կեցաւ անշարժ : Ապա ելաւ անդէն , յամբարջայլ
մօտեցաւ գրասեղանին , աթոռ մ'առաւ ու նստաւ ,
թեւը գրասեղանին , խկ գլուխը ձեռքին վրայ դը-
բաւ , գոցեց աչերբը , հառաչանք բղխեց հոգիէն ու
« Հարկը կը պահանջէ » ըսելով , գրիչն առաւ ու
« Աւերջին անգամ կրնամ ասկաւ ին իրբեւ սիրահարի
հեադ խօսիլ , ո՛վ Արուանդ իմ » գոչելով , իւր հոգ-
ւոյն ամենայն դառնութեամբը հեանեւալ նամա-
կը գրեց .

Միրելի Արուանդ

Եթէ այս անգամ ուշացայ նամակիդ սպասասխա-
նելու քանի մ'օր եւս քեզ խնայելու քաղձանքն էր

պատճառը : Անցեալ տարի հողիս տրեւ մի կը կը-
րէր , և այս տարի մութ խաւարը : Ժպտուն յոյսն
էի , մահահրաւէր անյուսութիւնն եմ : Ապագան
մերն է , կը զոչէի քեզ ցնծալով , արդ անցեալը կ'ո-
րոնեմ սարափերով : Ար փափաքէի արեւը փութաց-
նելու իւր շրջանին մէջ , արդ կեանքս կուտամ զայն
կասեցնելու համար : Կու և ես հողւոյս նկատմամբ
մէկ անձ մ'էինք , արդ երկու տարբեր անձինք ենք :
զքեզ քոյս կը բաղձայի , այժմ հարկն , այլ ոչ սիր-
տըս , զքեզ կ'արտաքսէ , կը բաժնէ ինձմէ : Ո՛հ ,
ձւր էր թէ մեռնէի : Նրուանդ , ես զքեզ ձեռամբս
կը կորսնցնեմ ուրիշի մի կենդակից ըլլալու համար :
Ես անձամբ զո՛ս պիտի կատարեմ , ես անձամբ
ձեռքս ատելի ձեռաց պիտի միացնեմ , ու բերանս
պիտի խոստանայ այն հաւատարմութիւնը զոր սիր-
տըս ուխտած է քեզ : Նրուանդ , քեզմէ կը բաժ-
նուիմ , և հէզս՝ կ'ապրիմ տակաւին : Հողւոյս մէջ
արմատացած պատկերը կը խլեն և դեռ սիրտս կը
բաբախէ : Բերանս միտս բարեաւ կը մնչէ քեզ մինչ
հողիս անունդ կը հոլովէ անդադար : Բիբել էու-
թեանս բոլոր զօրութեամբն և հրաժարիլ կամովին
տմեն բանէ որ զիս կը ցնծացնէ , կ'ողեւորէ , կ'ապ-
րեցնէ , ա՛նձ կատարածս , ս'վ Նրուանդ : Սակայն
մի՛ մեղադրեր զիս , ս'զբա վրաս , կամ թէ ողբանք
միասին մեր նսեմ բաղձին վրայ : Ո՛հ , լուր ինձ :

Նոյն օրն ուր քրոջդ երջանկութիւնը կը հաս-
տատուէր , ուր երկու հողինքը կը միանային ցկեա-
նըս , նոյն օրը զմեզ կը բաժնէր , մինչդեռ մեր սրը-

տերը փոխադարձ հաւատարմութիւն կ'ուխտէին իրարու : Թշնամին որ պիտի բաժնէր զմեզ հոն էր , Երուանդ , հոն էր և մենք ոչինչ զգացինք : Մեր դժբաղդութեան համար Դարեհեանի ուշադրութիւնը գրաւեցի ու զիս խնդրեց ի հարսնութիւն : Ար ճանաչես հօրս մեծամեծ իղձերը , և կը մակաբերես անշուշտ թէ որպիսի ցնծութեամբ իւր հաճութիւնը տուաւ : Երբ իմացայ աղէտայի լուրն՝ ընդդիմացայ , ընդվզեցայ հօրս կամացը դէմ , և յայտնեցի որոշումս չ'ընկճելու որ և է բռնաբարութենէ , ու քեզ հաւատարիմ մնալու միշտ : Ի՞նչ փոյթ էր ինձ կրած յուզումս , տագնապս , նուաղումս , հիւանդութիւնս ցորչափ ազատ էի : Բայց մայրս որ կ'օգնէր ինձ մայրենի սիրոյն անբաւ զօրութեամբն , որ հօրս ամեն սոսկալի նախատանաց կը հանդուրժէր , որ իբր մարտիրոս կը նահատակուէր սիրահար սրտիս ու քեզ ի պաշտպանութիւն , ուր պատրաստ էր նոր նահատակութեանց ենթարկուելու , մայրս կ'ըսէ՛մ , երկարատեւ նուաղմանս տեսութենէն ու զիս կորսնցնելու վախէն լիովին զգածուած՝ հիւանդացաւ այն զարհուրելի ախտիւ որուն տեղեակ ես առանց պատճառը գիտնալու սակայն :

Մայրս գրեթէ անկենդան տարածուած էր անկողնոյն վրայ . ոչ կ'էս կը ճանաչէր զիս , խուլ էր իմ թախանձալից ձայնիս որ պատասխան մի կը փնտռէր իրմէ : Իւր կեանքը դատապարտուած էր , զինքն սպաննուլն ես էի : Երեւակոյէ ուրեմն , Եր-

ուանդ , անհնարին վիշտս ու գգացած խղճի խայ-
թըս : Յայնժամ վերջինն աստիճանի յուսահատութե-
նէ դրդեալ՝ ուխտեցի մօրս , ոհ , սիրոյս դառն զոհը՝
եթէ ինքն ի կեանս վերադառնար : Ասրեցաւ նա ,
և արդ ես կենդանի կը մեռնիմ :

Այսօր վերջին օրն է ուր ազատ եմ գոչելու քեզ
« Երուանդ , ցորչափ կեանք ունիմ քուկդ է սիրտս ,
և մինչ զքեզ կը կորսնցնեմ յիշատակդ առաւել եւս
կ'արմատանայ սրտիս մէջ : Թոյլ տո՛ւր որ անգամ
մի եւս կրկնեմ « Երուանդ , կը պաշտեմ զքեզ ու
միշտ պիտի պաշտեմ : »

Մի անիծեր զիս հոգւոյդ դառնութեան ժամա-
նակ . մի դատապարտեր , այլ ըմբռնէ՛ զոհիս մե-
ծութիւնը , լաց իմ վրաս : Բայց ես միայն անձս կը
մտածեմ . իսկ դուն , Երուանդ , ինչպէս պիտի տո-
կաս այդ բաժանման , ինչ պիտի ընես . ոհ
Հոգիս կ'ողբայ , սիրտս կ'արիւնի , կը մտածեմ քու
տազնասոյդ և սակայն անկարող եմ արգիլել հար-
ուածն որ էութիւնդ պիտի դրդէ : Հէք Երուանդ ,
հէք Սիրանոյշ :

Եթէ օր մի ուրիշ սէր մի մուտ գտնայ սրտիդ
մէջ , մի ատեր զիս , թո՛ղ սրբանուէր ըլլայ յիշատա-
կըս միշտ , իբր յիշատակը մարտիրոսի : Ինչ դժ-
բաղդ ութեան մէջ ազատութիւն ունիս գոնէ ցա-
ւովդ մխիթարուելու . բայց ես պիտի ունենամ մի-
այն սեւ շլթաներ , բանտ մի , և բանտապահ մի :
Պիտի ունենամ աչացս առջևեւ զայն որ հիքութեան
կը դատապարտէ զիս . զայն որ երջանկութեանս

ծաղկունքն ստնակոխ կ'ընէ. զայն որ հոգիս կը մեռցնէ : Ո՛վ անդուի՛ ճակատագիր , երանութեան հրաշալի պատկերը մեր տեսութեան ներկայելն վերջն , ինչպէս արդ թշուառութեան սեւ կենդանագիրը կ'արձակես մեր երեսին :

Հասու վայրկեանն ըսելու քեզ « Մնաս բարեալ , Երուանդ իմ , մնաս բարեալ անգամ մի եւս . Ամեն ինչ վերջացաւ մեր մէջ . վաղուրնէ սկսեալ չլի՛ աներս պիտի փայփայեմ : Ա՛պուրնէ սկսեալ անցուցած օրերս ի հաշիւ պիտի առնեմ , ու յետ աւարտման մէն մի օրուան պիտի գօջեմ յաղթանակաւ « Քայլ մ'առաւել աօրի գէպ ի մահ : »

Մնաս բարեալ , մտցիր զիս , երջանիկ եզիր : Ո՛հ , բայց երջանիկ եզիր առանց սակայն զիս բոլորովին մտնալու : Ա՛րեւմ վերջացնել ոգրս ազնիւ հոգիդ շոշոտելու համար , և սակայն սիրտս կը դրդէ զձեռքս այլ եւս բառ մի գծելու , զի ա՛ւաղ , ա՛ւաղ , այսօր միայն տակաւին ազատ է գրելու : Ուրեմն ստուգիւ զքեզ կը կորսնցնեմ : Միտքս կը մոչորի , ո՛հ , և սակայն կը յուսամ տակաւին երբ ամեն յոյս մեռած է : Մնաս բարեալ , Երուանդ իմ պաշտելի : Համբերէ՛ քու դասն փիճակիդ : Արթողում քեզ ի մխիթար մեր անցեալ գեղեցիկ օրերուն յիշատակն և գեղարուեստը . մին սիրոյ անսահմանութիւն է կենաց սահմանափակ շրջանին մէջ , և միւսն՝ անսահմանութիւնը արուեստին աննորութեան մէջ : Մէն մի անգամ որ փրձինդ ձեռքդ պիտի առնես ինչէ՛ զիս , զի պաշտեցի հանձարդ ինչպէս պաշտեցի

հոգիդ : Արուանդ իմ . կը նուազիմ , բարեաւ մնաս :

Անկաւ գրիչը Միրանուշի ձեռքէն , աչերն ամպտեցան , միտքը շփոթեցաւ , կոթնցուց գլուխը բազմեցին վրայ ու աչերը գոցուեցան : Ամեն ինչ խառն ի խառն իւր մտաց առջեւէն կ'անցնէր , առանց որ և է ասարկաց որոշ պատկեր մի ձեռացը ներու իրեն : Դիպաց արագ յաջորդութիւնը , անոնց ընդհատումը այնպէս երեւակայութիւնը կը մտորեցնէին որ կարծես թէ փոթորկի մի խաղալիք եղած էր , թէ կ'երազէր արթնութեանը մէջ : Բայց միաբն ստորճանաբար հանդարտելով իրերն սկսան գրծագրութիւլ , պատկերները պարզութիւլ , երազն իրողութեան վերածութիւլ . սկսաւ տեսնել վերստին զիւր Արուանդ և անոր քով սպառնալից , ժանտ կերտարանք մի : Սարսափեցաւ ու հէքն յորդ արտասուաց մէջ ջանաց անհնարին բեռը թեթեւցնել :

Նոյն միջոցին Զարուհւոյն անոյշ ձայնը լսեց որ իւր անունը տալով սենեկէն ներս կը մտնէր : Միրանուշ անոր գիրկն իյնալով « Քոյր իմ , գոչեց , շատ մեծ է դառնութիւնը կատարած գոհիս : Օղնէ ինձ զի կարողութեանս նուազիլը կ'զգամ : »

Զարուհւոյն դէմքը ատրութեան քօղով վարագուրուած էր . խնդութեան թռչունը զուարթ ճիշտունէր արձակելու : Առաւ թշուառ Միրանուշը բազկացը մէջ ու հողւոյն վրայ սեղմելով ըսաւ .

« Զով լամ , գքե՞զ թէ եղբայրս : Ի՞նչ սփոփանք տամ քեզ երբ ամեն սփոփանք խաղալիք է : Միայն ի՞նչ մայրդ և արխայիր : »

ԳԼՈՒԽ ԻԴ.

Վոսփորի եւրոպական ամիանց վրայ կը տարածուի Եէնիքէօյ : Հոն ծովն ընդլայնելով ընդարձակ անջրպետ մի կը թողու Եւրոպիոյ ու Ասիոյ եզերաց մէջ տեղ , որք կարծես իբր ոսոխ հեռուէն զիրար կը դիտեն , մինչդեռ վոսփորի վարի կողմերուն երկու ներհակ եզերքներն իրարու կը մօտենան , իրարու կը նազին , ու իրարու առջեւ իրենց բնական գեղեցկութեանց տեսարանները կը պարզեն :

Եէնիքէօյի ծովեզրը զարդարուած է գեղեցիկ տուներու մի շարքէ : Այս տուներուն շատերը կը կանգնին մեծածախս պարտէզներու մէջ տեղ , ուր նարմանազան ծաղկանց գոյները՝ ծովուն կապոյտին հետ գոյներու ներդաշնակութիւն կը կազմեն , ինչպէս և տերեւներուն մրմունջը ալեաց հառաշանաց հետ ձայնի ներդաշնակութիւն կը գոյացնեն :

Պ. Գարեհեանի ընդարձակ ապարանը Եէնիքէօյի՝ կը փայլէր այն ամեն ճոխութեամբ զոր շոյլ հարստութիւն մի կրնայ պարզեւել : Հարսանեաց գիշերը հասած էր , ու այդ շքեղ բնակարանը հրերեղէն շէնքի վերածուած էր , նոյնպէս հուր կը տեղար պարտեղէն : Մառաստաններուն բարձունքէն լոյսեր կը սպրդէին՝ իբր թէ կանաչ տերեւներուն մէջէն աստեղաց նշոյլներն ըլլային : Պարտէզին մէջ , հովանեաց ներքեւ , ու ջրվէժներու մէ-

ջէն այնչափ շող կ'արձակուէր շուրջ որ կարծես թէ լուսեղէն յատակի մէջէն դուրս կը ցայտէին ծառերը, ծաղկներն ու ջուրերը : Հրախաղութիւն, երաժշտութիւն, բազմութիւն հրաւիրելոց, մեծահաց խնջոյք, վերջապէս ինչ որ կրնայ զարմացնել, նախանձ շարժել, բաղձանք գրգռել, ամեն ինչ ամբողջապէս միացած էր Գարեհէանի հարսանեաց շքեղութեանն համար :

Ոչ նուազ մեծ էին եկեղեցական ճոխութիւնքն-քահանայք, վարդապետք, եպիսկոպոսունք Գարեհէանի սրահը խռնած էին հարսանեաց հանդիսին կատարման համար : Աէս գիշերին երաժշտութեան զուարթ խաղերը տեղի տուին խորախորհուրդ ժամերգութեանց : Թուեցաւ Սիրանուշի թէ մեռելոց երգն էր, և դագաղ մի կը բաղձար միայն նոյն վայրկենին : Զարուհին մօտեցաւ իրեն նոյն միջոցին ականջին մնչելով « Տես մայրդ որպէ՛ս անձկանօք կը գիտէ զքեզ ու արիացիր : »

Ասին տարին հարսը . ո՛ւր . ինքն ալ չէր գիտեր : Ա'երգէին, բայց մտացը մէջ քառս մի կար, ոչինչ կը հասկնար : Սակայն երբ զգաց ձեռք մի որ իրենը կը սեղմէր յայնժամ սարսուռ մ'ունեցաւ իբր թէ օձէն սաստիկ խայթուած ըլլար : Այդ ձեռքը խարազանն էր որ վերջին հարուածը կուտար իբր երջանկաւէտ ականկալութեանց : Այդ ձեռքը սլատուհասն էր որ կեանքը սլիտի հարստահարէր :

Երբ ժամերգութեան վերջին վանկը հնչուեցաւ, երբ զոհողութիւնը կատարուեցաւ, սրտաբեկ հար-

սը հասաչանքի նման ձայնիւ ինքզինքին մնչեց « Մ՛հ ,
Յրուանդ , ի սպաս բաժնուեցանք : »

Տիկին Հայնուս արջկանը կը նայէր անդադար ,
ու անոր խոսվայրոյզ վիճակն ըմբռնելով կը տագ-
նապէր ըիմ : Եւ երբ պատկի խորհուրդէն վերջը
Սիրանոյշ գնաց իւր ձեռքը համբուրելու « Աղջիկս ,
ըստ , գթեց երջանիկ տեսնեմ և մեռնիմ : »

Իսկ Պ. Հայնուս հարց երջանկադոյնն էր . այն-
չափ մեծութիւն , հարստութիւն , ճոխութիւն ,
պատիւ . կին մի ինչ առաւել կրնար երազել երկ-
րիս վրայ , և ինչ եղածէն աւելի կրնար մտայթել
իւր գաւկին : Աւստի խորխտանօք ու գոհունակա-
թեամբ կը նայէր իւր կատարած խնամութեան
վրայ :

Ի վերջոյ Չարուհին մտենալով տարաբազդ նա-
րապակ հարսին իբր բարեմտայթութիւն մնչեց իւր
ականջին :

« Երջանիկ օրերուդ անձնուէր ընկերուհին էի ,
արդ նոր քոյր մ'ունիս թշուառ կացութեանդ մէջ : »

Ո՛վ արդեօք կրնար հաւատալ թէ այդ շափ ադա-
մանդաց , ծաղկանց ու շնորհաց ներքեւ , կարեւէր
սիրտ մի կարիւնէր յորդառատ : Ո՛վ կրնար երեւա-
կայել թէ այդ շափ պերճանաց ու շքեղութեանց
մէջ հոգի մի կ'արհամարհէր բոլոր այդ մեծ ցոյցե-
րու արտայայտութիւնը : Այո՛ , ո՛վ կրնար հաւա-
տալ երբ մարդկանց համար երջանիկ ամուսնու-
թիւնն սակին ու պատիւներն են , և ոչ թէ մար-
դը , ոչ թէ բանականութիւնը , ոչ թէ բարի հան-

գամանքն : Իբր թէ մարդն անասուն մ'ըլլար, նիւթ մ'ըլլար պարզապէս, և ոչ թէ հոգի, ոչ թէ գգացումն . իբր թէ ոսկին ու շքանշաններն արտասուրբ ջնջէին, հառաչանքը խեղդէին, վիշաբ բժշկէին . իբր թէ սրտին հեշտ բարախումն աղդէին, սիրոյ աղբիւր կազմէին, երանութեան օրեր գոյացնէին :

Ամուսնութիւնն երկու հոգիներու մէջ սուրբ դաշնադրութիւն մ'է, փոխադարձ անշահախնդիր երաշխաւորութիւն մ'է իրարու երջանկութեան աշխատելու, իրարու ծանրութիւնը թեթեւցնելու, զիրար սիրելու : Բայց ամուսնութիւնը այսօր տարբեր ուղղութիւն մ'առած է, նուստ առ և տուր մ'եղած է : Անպիտանը և ծոյլը փոխանակ ջանադիր ըլլալու գործունէութեամբն ապագայ մի յարգարելու անձին, կ'երագէ հարուստ հարս մի որուն հարստութեան վրայ կը հիմնէ կենաց անդորրութիւնը : Այսօր ամուսնութեան պայմանն է ոչ թէ բարոյական հանգամանքն այլ ոսկին : Չի հարցուիր թէ ինչպէս է անձը, այլ ինչ ունի : Չի փնտռուիր բարոյական էակն՝ այլ նիւթականը : Ինչ զարմանք ուրեմն եթէ ամուսնութիւններն այսօր այնչափ անյաջող են, եթէ բնաւորութիւններն իրարու հետ չեն հաշտուիր, եթէ կամքերն իրարու չեն համաձայնիր, եթէ փոխանակ միաբանութեան անմիաբանութիւն կայ, փոխանակ սիրոյ անտարբերութիւն կամ հակակրօթիւն : Ինչ զարմանք եթէ ոսկւոյ ներքեւ հրէշ մի երեւան կ'ելնէ յանկարծ, հրէշ շարութեան, անզգայութեան և անձնասիրութեան :

Ի՛նչ իրաւամբ ոք կրնայ գանգատիլ յայնժամ քանի որ անսխալ եղաւ ոսկւոյ ներքեւ սատանը փնտռելու : Ոսկին ընտիր հոգին չէ, ու ընտիր հոգին միայն գիտէ զոհուիլ և սիրել : Ոսկին զրօսանքն է, հեշտութիւնն է, բայց սէրը միայն երջանկութիւնն է :

Հարսանեաց երկրորդ առաւօտ Սիրանոյշ առանձին էր սենեկին մէջ, յոգնած իւր վշտերէն, և գիշերուան ուրախութեան ցոյցերէն՝ որք բազդին հեղնութիւնը կը թուէին իրեն : Մեկնած էին հայրն ու մայրը, մեկնած էր նաեւ Չարուհին՝ իւր մտերիմն, ուսկից ոչինչ կը ծածկէր. առանձին էր, և մատնուած իշխանութեան այն անձին որ Երուանդին իրաւունքը կը գրաւէր իւր կենաց մէջ : Նայեցաւ երկնից սգահար աչօք ու ըսաւ. « Մնա՛ք բարեաւ հաճոյք անմեղ օրերուս. մնա՛ս բարեաւ սէրդ իմ : Ողջոյն պարտաւորութիւնդ իմ. ո՛վ ցուրտ բառ երբ սէրն չէ զայն առաջնորդողը : Ո՛ղջոյն անյուսութեան, ողջոյն տառապանաց : Պարտաւորութեան խորանին վրայ մէն մի օր սրտիս մասունքը պիտի մատուցանեմ իրր ողջակէզ : »

ԳԼՈՒԽ ԻԵ.

Ինչպէս զիտենք արդէն Պ. Դարեհեան կենաց զեղխութեանց մէջ կը գտնար իւր հաճոյքն յառաջ քան զՍիրանոյշ ճանաչելու : Կանացի անմաքուր դասերուն մէջ ունեցած բազմաթիւ յարաբերութիւններն ապականեալ աշխարհին դիւցազն հանդիսացուցած էր զինքը : Անասնական կերպարանաց ներքեւ ծածկուած կանայք՝ որք իրենց սեռին նախատինքն են, կը մերկանան ամենայն բարոյական զեղեցկութիւններէ, հոգւոյ բարձրութենէ, սրտի նըրբութենէ ու կ'ապրին մի միայն նիւթական կենաց վայելքն ստանալու, հագուելու, շքուելու և հարըստանալու համար : Այդ անասուն կանայք ի պայքար կը մանէին զԴարեհեանն իրենց շահասիրութեան որսն ընելու, իւր քմահաճութիւնները հաստատելու, և իբր տգրուկ իւր քսակին ոսկիները ծծելու համար :

Ստոյգ է որ Դարեհեան ոսկիները կը սրսկէր առատապէս, բայց քմահաճութեանցն ազատութիւնը իւր անձին կը պահէր, մինչեւ այն օրն յորում Գաղղիացի անառակ կին մի իւր յաղթանդամ մարմնովն, դէմքին շքեղութեամբը, և մանաւանդ մտաց չար կարողութեամբը յաջողեցաւ արատաւոր սիրտ շղթաներով կաշկանդել :

Երբ կանայք իրենց պարտաւորութեան զգացումը կը կորսնցնեն, այսինքն այն զգացումն կանացի բարձրութեան, մաքրութեան, բարոյական գեղեցկութեան որով միայն ճշմարիտ կին կը ձեւանան, երբ այդ զգացումը կը կորսնցնեն՝ մարդկութեան մինչեւ ամենանուստ աստիճանները կ'իջնան, կը ստեն, կը հնարեն, կը քծնին, կը փայփայեն, ամեն ուզի կ'ընտրեն, ամեն դիմակ կը գործածեն. բաւական է որ իրենց չահախնդրութեան նպաստաւոր միջոց մի գտնեն. նոյն իսկ առաքինութիւնը կը կեղծեն անոր հովանաւորութեան ներքեւ իրենց կիրքերը, դաւադրութիւնները, անօրէնութիւնները քողարկելու համար: Որչափ կին մի անբարոյականութեան մէջ յառաջանայ նոյնչափ ալ բազմադիմի են հնարքները, ու որչափ միտքը լուրջ ըլլայ նոյնչափ վտանգաւոր են միջոցները:

Գաղղիացի Ժանէթն յաջողած էր Դարեհեանի տիրելու յանկուցիչ գեղեցկութեամբը, յանկուցիչ ձեւերովը, թրթռակ լեզուովը, զուարթութեամբն, ու մտաց բազմադիմի հրապոյրներովը: Անձին նոր կերպարանք տալու կը յաջողէր միշտ. մերթ՝ զուարթ, մերթ՝ մեղամաղձոտ, մերթ՝ սրտմտեալ, մերթ՝ ժպտուն, մերթ՝ սրտաբեկ և մերթ՝ հրավառ սիրուհի, վերջապէս բազմադիմի էակ մի կը ներկայացընէր:

Պ. Դարեհեան ոչինչ խնայած էր այդ կնոջմէ, ոչ պղպամանդ, ոչ շքեղ զգեստ և ոչ առատ ոսկի: Փառք անոր՝ Ժանէթ հարուստ կնոջ կացութեամբ

կապրէր : Բայց այդ կացութիւնը անոր մեծամիտ նպատակը չէր գոհացներ , քանի որ փափաքը մինչեւ Գարեհեանի անունն օրինաւորապէս կրելու կը ձգտէր : Նա առերեւոյթս պարկեշտ կնոջ կանոնաւոր կեանքը կը վարէր . Գարեհեանի անձնուրաց սիրունին էր , որ բուն զգացումէ զրաւեալ՝ կը սիրէր անկեղծաբար , անկարող ըլլալով առանց իւր սիրահարին ապրելու , ու անձը պատրաստ դաւանելով մինչեւ աշխարհիս ծայրը հետամուտ ըլլալու անոր :

Ընդհանրապէս մարդիկ սնափառութիւնն այնչափ հեռու կը տանին մինչեւ կարծելու թէ իրենց անձնական առաւելութեանցն համար սիրունած են և ոչ թէ իրենց ոսկւոյն շնորհիւ : Այս կարգէն էր և Պ. Գարեհեան : Հաւատաց Ժանէթի սիրոյն և երեք տարի անոր հնարամտութեանց խաղալիքն եղաւ : Բայց երբ նա տեսաւ զՍիրանոյ՝ անկէ զրաւուելով անտարբերութիւն զգաց Ժանէթի նկատմամբ , նա մանաւանդ նողկանք : Իւր ճամբորդութիւնը պատճառ եղաւ այն կնոջմէ հեռանալու , և յետ իւր վերադարձին յարաբերութիւնները դադարած մնացին :

Այսպիսի կորուստ մի ազլետալի էր Ժանէթի համար . մանաւանդ երբ իմացաւ անոր ամուսնական խորհուրդներն ուրիշի հետ , կատաղութիւնը չափ չունեցաւ քանի որ բոլոր յոյսերը կ'ոչնչանային : Ար տեսնէր Ժանէթ թէ ինքը մոռցուած էր . բայց զխցաւ համբերել , սպասել , և անձանօթ ստիսին

դէմ իւր հարուածները մթութեան մէջ պատրաստել. կ'ուզէր ձերբակալել վերստին որսն այն՝ որ խոյս կուտար իրմէ և զոր իւր սեհփական ստացուածքը կը համարէր :

ԳԼՈՒԽ ԻԶ.

Պ. Դարեհեան այնչափ գրաւուած էր նորապըսակ կնոջմէ, որ նա թուէր աչացն ամեն շնորհաց անձնաւորութիւնն, ու ամուսնական յարկը՝ դրախտավայր մի. Չգիտէր թէ ինչ ձեւով մեծարէ ու սիրէ զՄիրանոյշ, և արդէն ընծայած ծանրագին աղամանդաց ուրիշ ինչ նորեր աւելցնէ, իւր շուրջն ինչ զարդեր դիզէ, ինչ անուամբ անուանէ զայն, ինչ հոգ, ինչ խնամք մատակարարէ անոր : Ար կարծէր թէ Միրանոյշ աշխարհային բարեաց բովանդակութիւնն էր. հոն կ'ուզէր ամփոփել բոլոր իղձերն, անով ապրիլ, հարսին կը բաղձար ձօնել վերջապէս կեանքն ամբողջ :

Միրանոյշ կը համբերէր սիրոյ այդ արտայայտութեանց որք մահ կուտային վշտաբեկ սրտին : Ա՛րնդունէր չքեղ ընծաներն որք իւր հոգւոյն աւերակաց վրայ առաւել կը ծանրաբեռնէին : Ար լսէր անխա-

փան հաւատարմութեան խոստումներն որք Նրուան-
դի ուխտերն յիշեցնելով իրեն՝ իւր էութիւնը կը
սասանէին : Այո՛, կը համբերէր, կը համակերպէր
իւր դառն վիճակին, պարտաւորութիւնը կը կատա-
րէր, և այդ պարտաւորութեան գաղափարին մէջ
կը գտնար արիութիւնը սրտին բողոքաց դիմադրե-
լու : Հոգին սեւ էր, ու դէմքը մելամաղձոտ, սա-
կայն վարմունքը միշտ ազնիւ էր, ձեւերը միշտ քա-
ղաքավար, խօսքերը սակաւաթիւ բայց վայելուչ :
Խաղաղ կերպարանաց ներքեւ կը ծածկէր հոգւոյն
փոթորիկը . ոչ գոհունակութիւն կը յայտնէր և ոչ
դժգոհութիւն, ոչ սէր և ոչ ատելութիւն . միա-
կերպ էր իւր ընթացքը, բնական հետեւանք ըն-
թացքի մ'ուր ամեն ինչ ի հաշիւ առնուած է, կար-
ծես կարկինով չափուած : Սիրտն է միայն որ յան-
կարծական ցնցումներ, փայլակներ, այգեր, գի-
շերներ ունի . զի սիրտն կանոնաւորութեանը մէջ
նոյն իսկ անկանոնութիւն է, նա մանաւանդ երբ
սէրը անոր շարժումները փութացնէ :

Սիրանուշի վարմունքն այնչափ վայելուչ էր ու
պատշաճ ամուսնոյն նկատմամբ ինչպէս և տանը յա-
ճախող և ծառայող անձանց՝ որ ոչ ոք կրնար զինքը
մեղադրել ամենափոքր թերութեան մի համար .
մանաւանդ թէ յարգուած ու սիրուած էր բոլոր
զինքը շրջապատողներէն :

Գոհ էր Պ. Գարեհեան, երջանիկ էր ընտանե-
կան մթնոլորտին մէջ, ու բաղձանքն հարսին զո-
հելն էր բոլոր ազատ վայրկեանները : Մերթ փա-

աւար կառօքն , և մերթ շքեղ նաւովը կը շրջագայէր անոր հետ : Մերթ հիանալի պարտէզին հովանեաց ներքեւ կամ տաղաւարին մէջ առաւօտեան կամ գիշերային զեփուռը կը շնչէր , և կամ քարափանց վրայ ծովային զովութիւնը կը վայելէր :

Այս եղանակաւ անցան հինգ երանելի ամիսներ Պ. Գարեհէանի համար : Բայց այնուհետեւ սկսաւ քիչ մի ձանձրացուցիչ գտնալ Սիրանուշի ձեւերուն կանոնաորութիւնն ու միակերպութիւնը , նոյն կերպը միշտ , նոյն քաղաքավարութիւնը վերջապէս : Բազդատեց կինը ժանէթին հետ , ու յիշեց անոր հնարամտութիւնը նորանոր հրապոյրներ ստեղծելու , կենաց միակերպութիւնը փարատելու , և միշտ նոր գոյներով փայլելու : Ձանձրոյթն օր աւուր սաստկացաւ , մոռցուած յիշատակն արթնցաւ :

Թէ Սիրանուշ համակրելի ու բարեկիրթ ընկեր մ'էր զայդ չէր ուրանար Պ. Գարեհէան , միայն թէ կը խոստովանէր անձին թէ անկարող էր նա իւր եռանդը միշտ վառ պահելու : Սկսան ուրեմն անհամբերութեան ցոյցերն որք հետզհետէ սաստկացան : Պ. Գարեհէան առանձին պտոյտներ կ'ընէր , բացակայութիւնները կ'երկարէին . օր մ'ալ իմացուց թէ տունէն դուրս պիտի անձնէր գիշերը ու հետըզհետէ բացակայութիւնները կրկնուեցան : Պ. Գարեհէան իւր նախկին անառակութեանց մէջ անկաւ , ժանէթի ճիրաններուն մատնուեցաւ վերստին :

ԳԼՈՒԽ ԻԷ.

Ժանէթ՝ իբր ճարտար ռազմագէտ, հաշուած էր թէ ապականակիր անձի մի ընտանեկան ճաշակներն երկար ժամանակ չէին կրնար տեւել. հետեւապէս ջանագիր եղած էր յարմար եղանակն որոնել Գարեհեանի վրայ իւր նախկին իշխանութիւնը վերահաստատելու՝ երբ նա ամուսնական կեանքէն ձանձրացած տաղտկանաց ցոյցեր տալու սկսէր էր :

Յաջողելու համար իւր խորհրդոցը մասին լրտեսի մի պէտք ունէր. և զայդ դիւրաւ ստացաւ ոսկւոյ շնորհիւ, իրեն գործիք ընտրելով Պ. Գարեհեանի սպասաւորներէն մին՝ գոր կը ճանաչէր արդէն : Չար մարդիկ գիրար շուտ կը հասկնան :

Լրտեսները մարդկային գործոց աւազակներն են, և կամ ընկերային մարախներն՝ որք առանց խիղճ ընելու կը թալլեն, կը կողոպտեն մտաց ու խղճի գաղտնիքն, ու կը վաճառեն ինչ որ սուրբ է, իրաւացի և արդար, նոյնպէս և ինչ որ չար է և սոգեղ : Լրտեսն ընտրութեան ոգին շունի, գի լոկ չահասիրական է նոյատակը : Լրտեսը կը մատնէ հայրենիքը, կրօնքը, ընտանիքն ու համայն ինչ : Գալարող օձն է որ իւր հանգոյցներուն մէջ փոքրանալով կը պահուրախ, ամեն ուրեք սողալով կը սրպրդի լոին, կը լսէ, կը տեսնէ, կը դիտէ, ու ապա իւր թոյնը կը ծաւալէ շուրջ, կ'ապականէ, կը վիրաւորէ ու կը մեռցնէ :

Մեղքոն որ անգգամ դաւառացի մ'էր, յաջողած էր երեք տարիներէ ի վեր Պ. Գարեհէանի ծառայելով սպասաւորացն աւագագոյնը հանդիսանալու : Այդ մարդը՝ տիրոջն հրամանաւ ժանէթին տունը ստէպ գացած ըլլալով, ու իւր ճարտիկութեան և արթնութեան բազմաթիւ փորձեր տուած ըլլալով, ժանէթէն պաշտօն ստանձնեց զՍիրանոյշ լրտեսելու, վարուցը, բարուցն ու ընթացիցը վերայօք գաղափար մի տալու համար իրեն :

Ժանէթ՝ Մեղքոնին տուած տեղեկութիւններէն դատելով շուտով հասկցած էր թէ Գարեհէանն երկար ժամանակ գերի շէր կրնար մնալ այնպիսի հանդարտաբարոյ ամուսնոյ մի, երբ ինքը լաւ կը ճանաչէր անոր փոփոխամիտ ու քմահաճ բնութիւնը :

Բազմադիմի զուարթութեամբն ինքն յաջողած էր զնա իւր օրինաց ներքեւ պահելու, և սակայն օր մի կարողացած էր ընդզվելու :

Երբ ժանէթ իմացաւ իւր լրտեսէն որ Սիրանոյշ մէկ կողմ սկսուած էր թողուիլ, հաշուեց թէ հասած էր ժամն զինքը վերստին ձերբակալելու, և ըստ այնմ իւր զէնքերը պատրաստեց :

Թէեւ Գարեհէան սաստիկ կը փափագէր ժանէթին հետ իւր վաղեմի յարաբերութիւնները նորէն հաստատելու, սակայն յարմար առիթ մի կը փնտրուէր անոր մերձենալու՝ այնպէս յանկարծական կերպիւ իրմէ հրաժարելէն վերջը :

Ժանէթի գալով զԳարեհէան որսալը շէր ուզեր յայտնել, ոչ թէ պատուասիրութենէն շարժեալ՝

այլ մի միայն անոր փափաքները բորբոքելու մտօք : Տեղեկացաւ Մելիզոնէն թէ՛ որ շոգենաւով Գարեհեանն կ'ուզէրորէր Պօլիս . և նոյն ժամուն՝ իրր թէ պատահմամբ շոգենաւ մտաւ , ու այնպիսի տեղ մ'ընտրեց նստելու՝ ուսկից կրնար դիւրութեամբ տեսնուիլ անկէ՛ անոր բնաւ ուշադրութիւն չ'ընել ձեւացներով :

Այդ արուեստական անտարբերութիւնը , ու կընոջ արտասովոր գեղեցկութիւնը այնպիսի զօրաւոր ազդեցութիւն մ'ըրին Գարեհեանի վրայ , որ ոչ եւս կարող ըլլալով հանդուրժելու սրտին փափաքանացը՝ կերպով մի մօտեցաւ անոր , խօսակցութիւն մ'ունեցաւ հետը՝ զոր ոչ ոք իմացաւ , ու այդ օրուան տեսութենէն վերջը Գարեհեան գերին եղաւ ժանէթի :

Սիրանուշի առանձնութիւնն ու լքումն օր աւուր զգալի կ'ըլլային , եւ բացորոշ կերպիւ կը յայտնուէր թէ ոչ եւս նա ազդեցութիւն ունէր ամուսնոյն սրտին վրայ՝ թէեւ անոր կողմանէ ամեն յարգանաց ցոյցերը կը վայելէր : Երաւ է որ այդ անտարբերութիւնը Սիրանուշին սիրտը չէր հարուածեր , բայց ոչ նոյնպէս էր և իւր անձնասիրութեան նըկատմամբ : Սակայն չփոխեց վարմունքը , չգանգատեցաւ , այլ միօրինակ ձեւով ընթացաւ : Երբեմն պարտազանց ամուսինն երկու երեք օր չէր վերադառնար տուն , երջանիկ համարելով զանձն իւր ժանէթի օձապտոյտ հանգոյցներուն մէջ . և սակայն լքեալ կի՞նն երբէք չէր հարցնէր անոր բացակայու-

Թեանն պատճառը, ու նոյն հանդարտ և մեղմ կերպարանօք կ'ընդունէր զինքը վերստին : Սիրանուշի այս վարմունքը խիստ հաճելի էր Պ. Գարեհէանի քանի որ բնաւ որ և է անհանգստութիւն շէր պատճառէր իրեն, նոյն խի գանգատ մի լսելու նեղութիւնը :

Սիրանուշի կեանքը մութ փոս մ'էր ուր և ոչ խնդութեան շող մի կը ժամանէր : Իւր ընկերակամ յարաբերութիւնները խիստ սահմանափակ էին նոյնպէս և իւր առանձին չըջագայութիւնները, քանի որ Գարեհէան նախանձոտ բնաւորութիւն մ'ունէր, ու կը կասկածէր ամեն յարաբերութիւններէ : Մանաւանդ թէ ոչ երբէք սիրած էր ընկերային պատշաճութեանց հպատակիլ, այլ հաճոյք գտած էր հացկատակաց ընկերութեան ու լիախ կանանց մըթնորօրաին մէջ :

Սիրանոյշ կը նայէր իւր խաւարապատ սրտին մէջ և հոն կը տեսնէր սիրոյ գերեզմանը. շուրջը կը դիտէր՝ և կը հանդիպէր ամուսնական լքման : Աեանքն ահագին դատարկութիւն մ'էր զոր սրբանուէր յիշատակ մի առաւել եւս կ'ընդլայնէր : Իւր վիշտն հողուոյն խորը կը թաղէր ու անցեալ երջանկութեան աւերները վրայէ վրայ զիգելով՝ իւր հոգին այդ ցաւոց կոյաին կը յենուր : Սուգն էր իւր ընկերը, ինչպէս և ընթերցումն իւր միակ մխիթարութիւնը : Ար կարդար այն պարբերութիւնները որոնց վրայ սքանջացած էր երբեմն Երուանդին հետ : Ար բանար այն էջերն ուր անօր նշանակած մասնաւոր

տեղերը կը տեսնէր տակաւին. կը յիշէր, կը յուզուէր, ու կը սովորէր արիանալ կենաց հարուածոց դէմ մարդկութեան երեւելի մարտիրոսութեանց առջեւ :

Յրբեմն տանը ծովեզերքին վրայ նստելով մանկամարդ կիներ կը նայէր ջուրերուն խորութեան ու կը մտածէր թէ նոյնչափ անյատակ էին և իւր վիշտերը : Կը նայէր հեզասահ ալեաց որք լուսոյ փրփուրներ թաւալելով կ'անցնէին կ'երթային, և կը յիշէր թէ նոյնպէս անցած էին իւր երջանկութեան պայծառ օրերը : Յրբեմն միայն կառքով լերանց շրջադայութեան կ'երթար, ու ծառի մի ներքեւ կ'առանձնանար. շուրջը կը նայէր՝ ամայութիւն. հողւոյն մէջ կը նայէր՝ ամայութիւն. « Ոյինչ, ոչինչ, կ'ըսէր, իմ վշտերուս արձագանք տալու համար : »

Մի րանոյշ կ'ախորժէր առանձնանալ իւր բնական ծովեզերեայ տան դիմացի պարտէզին մէջ ուր զառ ի վեր մի լերան կուշտը կը տանէր : Հին գեղեցիկ ճերմակ տաղաւար մի կը ներկայանար որ հինգ սենեակներ կը պարունակէր ու պարզ ճաշակաւ զարդարեալ էր : Յոյգ վայր՝ աշխարհային ազմուկէն հեռու, և բնութեան հանդէպ յինքն կը բովանդակուէր, կը մտախոհէր, անցեալովը կ'սուրէր, ներկային մէջ զՆրուանդ կը տեսնէր, անոր հետ կը խօսակցէր, ու իւր յուսահատութիւնը անյադարձ կը վայելէր : Այդ տեղը սրբալայր մ'եղած էր իրեն համար :

Հայնուսի ընտանեաց 11. Գարեհեանի հետ հաստա-

տած յօդերը խիստ չափաւոր էին : Անառակ մարդը կ'զգուշանայ կնոջը ծնողաց դժգոհ նայուածքին ենթարկուելէ , թէեւ այդ սանձ մի չըլլայ իւր պախարակելի ընթացքին :

Մէն մի անգամ որ Պ. Հայնուռ այցելութեան գնացած էր, աղջկանը գոհունակութեան զգացմամբ կը փքանար այդչափ ճոխութիւն ու հարստութիւն տեսնելով անոր շուրջը , նա մանաւանդ կը փառաւորուէր այդ ամուսնութեամբ որ իւր գործը՝ այսինքն կենացն հրաշակերտն էր : Աչերն այնչափ շըլացած էին պերճանաց տեսութենէն որ բնաւ չէր տեսնէր թէ Սիրանոյշ անոնց մէջ կը շրջէր իբր թըլուառութեան ուրուական :

Բայց նոյնը չէր Տիկին Հայնուռի մասին որուն թափանցող նայուածքը զակկին դժբաղդութեան աստիճանը հաշուած էր արդէն : Ի զուր խեղճ մայրն աշխատած էր խոստովանցնելու որդւոյն գինքը կըրծող տառապանքը . ի զուր ուզած էր նեցուկ մ'ըլլալ սգահար սրտին : Սիրանոյշ խնայելով մօրը փափուկ զգացմանց , կը համառէր իւր վիշտն անձին պահելու , ու մօրը հարցմանց կը պատասխանէր թէ իւր ամուսինը գինքը կը յարգէր ու կենաց ամեն անդորրը կը մատակարարէր : Տիկին Հայնուռ կը լըռէր ի հարկէ , բայց իւր հոգին կը գալարէր ու կ'արբւնէր :

Ողորմելի մօր անտանելի ինչ էր տեսնել աղջըկանն այլակերպած դէմքն՝ որուն վրայ վիշտն իւր կնիքը դրոշմած էր , նա մանաւանդ սոսկալի էր

իրեն գազափարն այն թէ Սիրանոյշ որդիական անձնուիրութեանը զոհ եղած էր : Գուստրն այն որ իւր հողւոյն հատորն էր , ու կենացը մխիթարութիւնն և պարծանքը , որուն համար արեանը վերջին կաթիլը թափելու պատրաստ էր , դուստր այն կերպիւ իւր ինքը վիժած էր յուսահատութեան անդունդին մէջ :

Անձը խտաիւ կը մեղադրէր վայրկեան մ'իսկ հաւանական կարծած ըլլալուն որդւոյն երանութիւնը Գարեհեանի մի հետ : Դիւրագգած մայրն ինքզինքը իւր զաւկին դահիճը համարելով անձէն կը խորչէր :

Ով արդեօք առաւել ապերջանիկ էր , Սիրանոյշ թէ իւր մայրը : Բայց Սիրանոյշ գոնէ սա մխիթարութիւնն ունէր թէ որդիական սուրբ պարտականութիւն մի կատարած էր . մինչդեռ մայրն ընդհակառակն զաւկին դժբազդութեան պատճառն ըլլալուն հաստատ համոզումն ունէր : Այս գիտակցութիւնը , այս վիշտը ուժգին ներգործելով առողջութեանը վրայ՝ Տիկին Հայնուռ սրտի ախտիւ ըսկըսաւ ճարակիլ :

ԳԼՈՒԽ ԻԸ.

Նրուանդ մտատանջութեան մատնուած էր քանի որ անպատասխան կը մնար իւր վերջին նամակն որ այնքան յուզմունք ազդած էր Սիրանուշին : Տարիէ մ'աւելի բացակայութեան միակ մտիթարութիւնը թղթակցութեան մէջ գտած էր , որուն կանոնաւորութիւնն ոչ երբէք խախտած էր մինչեւ նոյն օրը : Աւ անա երեք շաբաթ անցած էին և տակաւին Սիրանուշէն լուր չ'ունէր և ոչ իսկ իւր քրոջմէ : Միտքը կը տանջուէր այլ և այլ անախորժ ենթադրութեամբ , սիրտը կը յուզուէր զՍիրանոյշ զժբազդ պատահարի զո՛հ կարծելով . կը սարսափէր , ամեն ինչ մտքէն կ'անցնէր բացի այն իրականութենէն որ գինքը պիտի ոչնչացնէր :

Նրուանդ ըստ իւր սովորականին ժամանակը նկարչութեան նուիրած էր , իսկ պարսպ ժամերուն մէկ մասն Աէօնարտոյի ընտանեաց : Ճուլիայի վիճակը բարւոքած էր այն ժամանակէն ի վեր ուր իւր խոստովանութիւնն ըրած էր Նրուանդին . և ասոր գորովայն վարմունքը կերպիւ իւրք գինքը գո՛հ կ'ընէր , բայց ոչ երջանիկ քանի որ անոր սրտին բացարձակ տիրուհին չէր եղած տակաւին : Ար յուսար , կը սիրէր ու կ'ապրէր :

Թշուաւները միշտ երեւակայական ցնորքով կ'ըս-

փոփին, իրերը տարրեր կերպով կը տեսնեն, խօսքերը ուրիշ եղանակաւ կը մեկնեն, շուքին մարմին կուտան վերջապէս: Նոյնը կը հանդիպէր Ճուլիայիինչ որ սլարդապէս գթալից կարեկցութիւն էր՝ սիրոյ սկզբնաւորութիւն կը համարէր. և այն կարծիքը կը բաւէր կենացը հորիզոնին սեւաբոյր ամպերը վարդագոռնի վերածելու:

Լէօնարտօ աղջկանը շրթանցը վրայ ժպտին ուրուագրիլը նշմարելով անպատու մութաթեամբ համակուած էր, որով վերջ կուտար այն ամեն հետազօտութեանց անոր սգոյն պատճառն իմանալու համար: Լէօնարտօն երանելի էր. ինչ փոյթ էր իրեն այն թանձր ամպն որ զաւելին հոգին մթնցուցած էր, քանի որ ցրուած էր նոյն պահուն: և ոչ իսկ կ'ուզէր յիշել այն անցեալն ուր այնչափ մտատանջութեան վայրկեաններ ունեցած էր, այնչափ երկիւզներ իւր սիրելի Ճուլիայի կենաց նկատմամբ, ու այնչափ անքուն գիշերներ: Գուձարն իւր կեանքն էր. ինքն ամեն ինչ անով էր:

Յոյ մի Լէօնարտօյի այցելութեան գնացած ըլլալով Նրուանդ, այնպիսի սեւ տխրութեամբ ծածկուած էր դէմքը, որ Ճուլիայ սարսափելով ուղեց պատճառն իմանալ: Նրուանդ բոլորովին անհնարին կանկաճներէն գրաւուած, և առանց բնաւ յիշելու կուսին սիրային տրամադրութիւնները իւր նկատմամբ, գոչեց խոր յուսահատութեամբ «Ո՛հ, նախազկեցութիւն մ'ուճիմ որ դժբաղդ պատահար մի հանդիպած է Սիրանուշին; և եթէ վախերս

ստուգուին կորուսեալ մարդ մ'եմ. ասլրին անհնար է ինձ այնուհետեւ : » //

Ճուլիայի դէմքը մթնցաւ, սիրաբը ջախջախուեցաւ, յոյսերն ոչնչացան : Յայտնի էր թէ Երուանդին հոգին Սիրանուշի նուիրուած էր, ոչ եւս տարակուսանաց տեղի կար : Հէքն գլուխը խոնարհեցուց բաղդին ահաւոր հարուածին ներքեւ, ու մահուան գազափարին մէջ մխիթարութիւն գտաւ :

Նոյն վայրկեանէն որ Երուանդ ճանչցած էր Ճուլիայի զգացումներն իւր նկատմամբ, զգուշացած էր Սիրանուշի անունը հնչել անոր առջեւ. և այդ փափուկ զգուշութիւնն նպաստաւոր կերպիւ մեկնած էր Ճուլիա, իբրեւ մոռացութեան նշան համարած էր :

Երուանդ մեկնելով Լէօնարտոյի տունէն փութաց իւր սենեակը վերադառնալ Պօլսէն լուր ընդունելու ակնկալութեամբ : Իրօք իւր յոյսերն 'ի դերեւ չ'ելան. նամակ մ'իրեն կ'սպասէր : Ճանչցաւ սիրելի անձէ մի գծուած տառերը, ուրախութեամբ համակուեցաւ, բացաւ թուղթը անհամբեր ձեռամբ, ու թրթռացող սրտիւ սկսաւ կարդալ : Բայց նստակին պարունակութիւնն՝ որ մեզ արդէն ծանօթ է, այնպիսի ապշութիւն, ցաւ ու այլայլութիւն պատճառեց Երուանդին, որ իմաստները գլխուն մէջ զարմանալի իմն շփոթութեամբ խառնուեցան, ու թուեցաւ իրեն աղետալի երազի մը ազդեցութիւնը կրել. ուստի ոտք ելաւ և անձը ցնցեց ասպահով ըլլալու համար թէ արթուն էր :

Բայց բուն յուզմունքը հանդարտելովն երբ կարող եղաւ իրականութիւնը հաստատել, կը տարակուսէր տակաւին, չէր կրնար հաւատալ թէ Սիրանոյշ կը հրաժարէր իրմէ, ուխտը կը դրժէր ուրիշի մի ըստացուածքն ըլլալու համար: Վերստին նամակը կը կարդար, գուցէ սխալ ըմբռնուած իմաստին բուն նշանակութիւնը տալու համար. և սակայն նոյն գաղափարին մէջ կը հաստատուէր, դիւրբիմացութիւնը չէր նշմարէր. իրօք Սիրանոյշ ինքն անձամբ կ'իմացնէր զինքն զոհած ըլլալն իւր մօր: Ուրեմն մօրը վնասելու խղճմտութիւն կ'ընէր, և իւր տղայութեանն ընկերօջը, սրտին մտերմին մահ տալու բնաւ փոյթ չէր ընէր: Ուստի այս էր իւր լուսթեան պատճառը. դաւադրութիւն մի սպարաստած էր իրեն դէմ, և այդ կ'իմացնէր երբ զայդ ասպարդիւն հանելու երկիւղէն ազատ էր բոլորովին, իրենց մէջ վիհ մի բանալէն վերջը մատնանիչ կ'ընէր զայն: Դառնացեալ հոգւոյ բոլոր յուսահատութեամբն գոչեց « Անիծեալ ըլլաս, Սիրանոյշ. ինչպէս սիրտս յօշոտեցիր նոյնպէս յօշոտի և քուկինդ: »

Այդ անէծքը կարծես իրեն թեթեւութիւն տուաւ, վայրենի ժպտով մի ժպտեցաւ ու աչերը տարօրինակ կրակով փայլեցան: Այդ տարապայման յուզման յաջորդեց մահատիպ հանդարտութիւն մի որուն մէջ ընկղմած էր կարծես զգալու և մտածելու բոլոր կարողութիւնը: Քիչ մի ժամանակէ վերջը իւր սիրտն սկսաւ վերականգնիլ, ցաւիլ, և իւր կորստեան դառնութիւնը զգալ. հեծկտանօք ըստ

կըսաւ լալ դառնագին կրկին և կրկին անգամ Սիրանուշի անունը տալով գուրգուրանօք : Արտատութեան յաջորդած էր գութը , վայրենութեան՝ արգահատանքը : Առաւ վերստին աղետալուր նամակը , նորէն կարդաց , անդրադարձաւ այն հրատապ տողերուն վրայ որք Սիրանուշին վիճակին խստութիւնը կը յայտարարէին : Խիզ ըրաւ , իւր սիրելոյն կատարած զոհին վսեմութիւնն զգաց , և անձը կըշտամբեց արձակած անէծքին համար : Լացաւ յորդառատ արտասուօք , Ֆիզիքական ոյժը փարատեցաւ , անզգայութեան վիճակի մէջ անկաւ գրեթէ , կարծես իւր էութիւնն անգամ ոչ եւս կ'զգար :

Նոյն միջոցին Վերճինիօն սենեկէն ներս մտաւ , ու արձանացաւ իւր բարեկամին մահատիպ դէմքը տեսնելով :

Նրիտասարդն ժամանակէ մ'ի վեր խոր տպաւորութիւնը կը կրէր խալացի օրիորդի մի Ֆիզիքական նորհաց , և իւր սիրոյն մէջ մերթ երկնային վայելք կը գտնար , և մերթ դժօխային տառապանք . օրիորդին առ ինքն յայտնած համակրական և կամ անտարբերութեան նշաններուն համեմատ : Նրիտասարդ խալացին գաղտնի սլահած էր սրտին բոցն իւր ընտանիքէն քանի որ ամուսնանալու վիճակի մէջ չէր , և մանաւանդ թէ իւր սիրուհւոյն յողորդ բնաւորութիւնը զինքը կը յուսահատեցնէր : Մէն մի անգամ որ քմահաճ և փոփոխամիտ աղջիկն իւր ցուրտ ձեւերուն կենթարկէր զՎերճինիօն՝ սա իւր փոթորկայոյզ հոգւոյն արտասուքը Նրուան-

դին գոգը կը թափէր միշտ : Նոյն օրը զարձեալ
այլեկոծ սրտի մի դառն տուրքը կը բերէր իւր մը-
տերմին , երբ շանթահար եզաւ Յրուանդին քանի
մի ժամուան միջոցին մէջ կրած սոսկալի այլակեր-
պութիւնը հաստատեց : Թուեցաւ իրեն որ քանի մի
տարիներ անցած էին հայ երիտասարդին զլխուն
վրայէն , այնչափ ցաւը սեւ աղօսներ գծած էր դէմ-
քին վրայ :

Հանդէպ այդ տխուր տեսարանին Ալիքիսիօն
մոռցաւ իւր վիշտը բարեկամին ամեն սիրտիանք
հայթայթելու մտօք : Իւր յանկուցիչ ձայնը , վշտակ-
ցութեանն անկեղծ արտայայտութիւնը ներգործե-
ցին վերջապէս Յրուանդին վրայ . կեանքը տակաւ
առ տակաւ սկսաւ շրջան առնուլ իւր թմրեալ
մարմնոյն մէջ , սթափեցաւ , ու՛ կորուստն աչացը
ներկայացաւ բոլոր զարհուրելի իսկութեամբը : Հա-
զիւ կարողութիւն ունեցաւ բարեկամին իմացնելու
իւր կրած անդարմանելի հարուածը : Ալիքտերն որք
հոգւոյն վրայ դիզուած էին իբր սառնակոյտեր՝ ա-
մըքեցան մասամբ անձնուէր մտերմի ջերմ շնչոյն
ազդեցութեամբ : Գիշերն ի բուն Ալիքիսիօն հսկեց
անքուն՝ թշուառ Յրուանդի վրայ որուն աչերէն
բունը խոյս կուտար բոլորովին :

Երկրորդ առաւօտ խաւրացի նկարիչը իւր աունը
վերադառնալով բացահայտութեանն պատճառն իմա-
ցուց , բոլոր իւր մանրամասնութեամբն որտամե-
լով Յրուանդի արկածները , առանց զգալու թէ
բրոջը կենաց թելը վերջնական կերպիւ կը խորտա-

կէր նոյն միջոցին :

Վճռողական հարուածը տրուած էր ուրեմն հէք ճուլիայի : Իրրեւ փափուկ տունկ որ կը թարչամէր մահաշունչ քամիէ , իւր երիտասարդութեան ծաղիկներն ալ կը թառամէին դժբաղդ սիրոյ ծանր բուքէն : Սկսաւ նուաղիլ կոյսն , ու մահուան դալուկը հետզհետէ իւր դէմքին վրայ տարածուեցաւ : Քանի որ չսիրուած ըլլալուն ապահովութիւնը ըստացաւ , կեանքը տաժանելի էր իրեն համար :

ԳԼՈՒԽ ԻԹ.

Անցան հինգ օրեր նոյն վայրկեանէն որ Երուանդ իւր կորուսեալ սէրը կ'ողբար. սենեկին մէջ գոցուած դուրս ելնելու բնաւ կամք չունէր : Կարծես թէ մարդս անհուն վիշտը կուզէ սահմանափակ վայրի մէջ ամփոփել՝ անոր մաշեցուցիչ դառնութիւնն առաւել եւս վայելելու մտօք : Թուէր Երուանդին՝ թէ աշխարհք ոչ եւս հաճոյք ունէր ընձեռելու , թէ կենաց գործիքին յետին թելը կտրուած էր՝ բոլոր յոյսերն միատեղ փշրելով : Հալ և մաշ կ'ըլլար նա մերթ հոգւոյն վիշտը մոլեգնաբար յայտնելով , և մերթ լուսթեամբ փայփայելով զայն : Սգոյ մէջ բո-

լորովին խորասոյզ՝ չէր մտածէր ճուլիայի վրայ, չէր հարցնէր թէ ինչ կ'ըլլար նա, թէ ինչ կ'ընէր : Յաւը սոսկալի անձնասէր մ'է. ուրիշն իրեն համար ի հաշիւ չի մտնար :

Իսկ խեղճ Վերճինիօն մտերմին ու քրօջը մէջ տեղ կը տառապէր առանց միոյն կացութիւնը միսին հաղորդելու : Եւ երբ ճուլիա Երուանդին վիճակին վրայ տեղեկութիւն կը խնդրէր, գոհացուցիչ պատասխաններ կ'ընդունէր, որպէս զի գրգռեալ անձն առաւել եւս չփնասուի. զի վերջապէս Լէօնարտօ և Վիրճինիօ սկսան վերահասու ըլլալ ճուլիայի տառապանաց բուն պատճառին, Երուանդին տխուր պատահարէն ի վեր, և սարսափմամբ կը հաստատէին անոր հիւանդութեան յառաջադիմութիւնը :

Ճուլիա գրեթէ չէր խօսեր. բայց մէն մի անգամ որ բառ մի կ'արտասանէր, Երուանդի կը վերարեւերէր այդ : Եւ երբ սիրելոյն անունը կ'արտասանէր, ձայնը կը դողար, ու թեթեւ կարմրութիւնը երեսները կը գունաւորէր :

Թշուառ Լէօնարտօն կը ձանչնար վերջապէս աղջըկանն ախտին պատճառը զոր այնչափ զգուշութեամբ ծածկած էր նա իրենցմէ :

Արմբունէր անոր յամառութիւնը այդ գաղտնիքը պահելու քանի որ իրեն ծանօթ էր Երուանդին տածած սէրն ուրիշի մի նկատմամբ, և կ'արդարացնէր ճուլիայի արժանապատուութեան զգացումը : Տարաբաղդ հայրը կը զուշակէր սոսկալի

վերջը իւր գաւկին և ցաւին սաստկութեանէն կ'ար-
ձանանար լռութեանը մէջ :

Օր մի ճուղիայի վիճակը սաստկանալով՝ զգաց
թէ մերձ էր ի մահ : Առջեց հայրն ու ըսաւ « ւայր ,
գիտես թէ որպիսի՛ գթով համակուած էի քեզ հա-
մար , և որչափ կը փափաքէի ապրիլ ծերութեանդ
ի միտթարութիւն . բայց սեւ ճակատագրին խաղա-
լիքն եղայ : Սիրեցի , և երբ համոզուեմն ունեցայ թէ
բնաւ սիրուած չեմ , և թէ գթութեան առարկայ
եմ միայն , սիրտս ու արժանապատուութիւնս ուժ-
գին հարուածուեցան : Հայր իմ , ներէ՛ ինձ , եթէ
դու այնչափ գորովագութ , անձնուէր և բարի ըլ-
լալէդ վերջը ես զքեզ սիրոյս կը զոհեմ : Եթէ կամ-
քըս զօրաւորագոյն ըլլար քան զսիրտս , պիտի ապա-
ցուցանէի թէ որ աստիճանի երախտագէտ եմ քեզ
նկատմամբ ու պիտի ապրէի : Բայց անդ իմադրելի
զօրութիւն մի զիս յառաջ կը մղէ դէպ ի գերեզ-
ման : Հայր , մի՛ անիծեր անմեղ առարկան իմ սի-
րոյս , անսարտ է նա , իւր միակ յանցանքը շատ կա-
տարեւութիւններ ունենալն է : Տեսայ զինքը ու գը-
րաւուեցայ . պաշտեցի զինքը մինչ նա կ'անգիտա-
նար թէ սրտիս խորանին աստուածն էր : Պիտի
մեռնիմ , բայց ներէ՛ ինձ , հայր , եթէ կը փափա-
քիմ անգամ մի եւս զինքը տեսնել : Ար յուսայի հե-
տըս տանիլ սրտիս զաղտնիքն ի գերեզման . սակայն
անոր մնաս բարեաւ ըսելու բաղձանքս այնչափ մեծ
է որ ամեն նկատման մասին անսարքեր կ'ըլլամ արդ : »
Վայրիկ մի լռեց կոյսն զի ոչ եւս շունչ ունէր խօ-

սեղու, ու ապա շարունակեց, մինչդեռ Լէօնարտօն սրտակոտուր ձայնիւ կը թախանձէր աղջկանն որ չմեռնի :

« Հայր իմ, շարունակեց Ճուլիան, հազիւ իմանայի եղանակաւ, աւաղ, կեանքն խոյս կուտայ ինձմէ, կարողութիւն չունիմ զայն ետ բերելու : Լճեր ինձ, հայր իմ, քանի որ տակաւին կարող եմ խօսելու : Ես կ'ուզեի ծածկել քեզմէ սիրած անձիս անունը որպէսզի այն տարաբաղդ երիտասարդին դէմ առելութիւն չունենաս, ու գինքն իբր որդի ընդունիս միշտ և սիրես գինքը՝ զի արժանի է գթոյդ իւր դժբաղդութեամբը : Եթէ ինքն իմ թըշուառութեանս պատճառն եղաւ, ուրիշ մ'ալ նայնն ըրաւ անոր նկատմամբ : Առանձին է նա, հայր, պանդուխտ է, որբ է : Յիս որդի մի կը կորսնցնես թո՛ղ նա ըլլայ քեզ որդի : Սիրէ գինքը զի ես սիրեցի զայն, ու անոր հայր ըլլալով ինձ հայր ըլլալէ չես դադրիր, վասն զի այնպէս թուի ինձ թէ հոգիս անոր պիտի աւանդեմ : »

Հառաչելով կ'արտասուէր տարաբաղդ ծերունին մինչ աղջկանը վտիտ ձեռքերը կը համբուրէր եռանդազին : Եւ յանկարծ արտասուացը վերջ տալով գոչեց խոր յուսահատութեամբ « Ճուլիա՛, դճւար իմ, ինչպէ՛ս յանձն կ'առնուս զիս առանձին թողլու երկրիս վրայ : Ո՛վ պիտի սիրէ զիս այսուհետեւ : »

— Ախրձինիօն ու Երուանդը, հայր իմ :

— Երուանդը, այն որ Ճուլիաս կը յափշտակէ ինձմէ :

— Հայր , իբրեւ վերջին շնորհք կը հայցեմ քեզմէ որ բնաւ ոխ չունենաս Նրուանդին դէմ , զի անպարտ է նա . խոստացիր զայդ եթէ կուզես որ հանգիստ մեռնիմ :

— Կարողութենէս վեր է այդ պիտի խոստում մի : Ջաւկիս դահիճը սիրեւ . ո՛չ , ո՛չ , ըսաւ ծերունին բորբոքելով :

— Սակայն , հայր , ինչ կրնար ընել Նրուանդ եթէ ինքն անդիմադրելի էր :

— Քեզմէ սիրուած ըլլալը չէ՞ր գիտեր նա արդեօք :

— Հայր , զայդ կատարելապէս կ'անգիտանար մինչեւ օրն այն յորում վերջապէս անողուսպ բերանս սրտիս գաղտնիքը մատնեց իրեն : Նա բնաւ չխոստացաւ զիս սիրել , ընդհակառակն յոյսերս փշրեց իմացնելով ինձ թէ իւր սիրտը նուիրած էր արդէն . հանդերձ այսու ես յուսացի ու շարունակեցի զինքը պաշտելու :

— Բայց եթէ անկարող էր նա քու սէրդ իւր սիրովը փոխարինելու ինչու տունս յաճախեց :

— Վասն զի ես զայդ կը խնդրէի իրմէ : Ամեն անգամ որ մէկ կամ երկու օր չէր այցելեր մեզ , յուսահատ նայուածքս ու բերանս բողբոք կը բառնային իրեն դէմ : Նա գթութեան լուման կը շնորհէր ինձ մինչ ես սիրոյ նուէրը կը կարծէի զայդ աւանդ : Եթէ յանցաւոր մի կայ ես եմ , հայր : Եթէ կուզես զիս պատժել՝ ահաւասիկ եմ , պատուհասէ՛ զիս Նրուանդին տեսութենէն գրկելով իմ վերջին վայրկեաններս :

— Ճուլիանս , ոչինչ կրնամ մերժել քեզ :

Նոյն խակ զՆրուանդ սիրելու խոստումը կընենս ինձ :

Պիտի ջանամ , որդեակդ իմ անոյշ : Ո՛հ , ինչու և ես քեզ հետ չեմ մեռնիր : Գու և իր մութ օրերուս լոյսը . դու էիր Լուքրեցեայիս կենդանի պատկերը , դու էիր վերջապէս իմ կութիւնս : Ո՛հ , ճուլիանս , ո՛վ պիտի սիրէ զիս իբր գքեզ :

Նոյն միջոցին Վիրճինի՛օն սենեկէն ներս կը մտնէր :

— Ահա՛ , հայր , մնչեց ճուլիան , սա պիտի սիրէ գքեզ կրկին սիրով :

Եւ ապա եղբորը դառնալով ըսաւ .

« Վիրճինիօ՛ , իբրեւ սուրբ աւանդ մեռեալի մի՛ ընդունէ հօրս ալեւորութիւնը ու գթով խնամէ զայն ինչպէս ես պիտի խնամէի :

— Քոյր իմ , կրնաս տարակուսիլ արդեօք :

— Ուրիշ բան մ՛ալ , եղբայրս , պիտի խնդրեմ քեզմէ : Գնա՛ փութով իմացու Նրուանդին թէ՛ հըրաժեշտի վերջին ողջոյնը կուզեմ տալ իրեն : Ա՛ն զինքն և հոս բեր շուտ . գուցէ աչքերս զոցուին առանց զինքը տեսնելու :

Վիրճինիօն գնաց իմացուց Նրուանդի հիւանդին անյոյս վիճակին ու անոր բաղձանքը զինքը վերջին անգամ մի տեսնելու : Նրուանդ իբր թէ քունէն արթննալով՝ յիշեց վերստին զտարաբաղդ ճուլիան : Անոր մօտալուտ վտանգին լուրն իւր թմրած էութիւնը ցնցեց . յուզուեցաւ նա , կարեկցութիւնն արթնցաւ հոգւոյն մէջ , խիղճը խայթուեցաւ , ար-

տորնօք մեկնեցաւ իւր սուռնէն, ու հասաւ Ճուլիայի սենեակն՝ ուր անկողնայ վրայ տարածուած էր մահատիպ մարմինը հիւժեալ կուսին:

Նրբ գիրար տեսան երկու թշուառները՝ իրարու զարհուրելի այլակերպութեան վրայ զարմացան: Ճուլիան դգաց թէ կը նուազէր շափազանց յուզմունքէն զոր կը պատճառէր Նրուանդին ներկայութիւնը: Գժբազդ երիտասարդն ի խոր ցաւ համակեալ՝ իւր արտասուաց հօսումն անկարող էր արդիւլելու: Հոն կուսին վրայ կուլար ինչպէս և իւր վըտին. երկու ցաւ ի մի ձուլած էին:

— Նրուանդ, քսաւ վերջապէս Ճուլիա, հագիւ իմանայի ձայնիւ և բազմիցս խօսքերն ընդհատելով, տեսայ զքեզ ու կրնամ հանգիստ մեռնիլ: Խիղճ մ'ըներ բնան մահուանս վրայօք, վասն զի դու եղբայր մ'էիր ինձ համար պարզապէս. և եթէ ես առաւելն ուզեցի առանց զայդ ստանալու՝ յանցանքն ոչ քուկդ էր և ոչ ալ իմս, զի մրցեցայ զիս նուաճող զգացմանս դէմ առանց սակայն յաջողելու: Ես կը մեռնիմ ու կը յանձնեմ քեզ հայրս. իմ թողած դատարկութիւնս զթովդ լրացուր: Այսուհետեւ ազատ է խիղճդ, զի երկիւղ չես կրեր ուրիշի մի յիշատակին անհաւատարիմ ըլլալու: Իսկ իմ յիշատակս միութեան յօդ մի թ'ոյ համարուի ձեր երեքին մէջ:

Համբուրեց հայրն ու եղբայրը, Նրուանդին ձեռքը բռնեց սրտին տարաւ, ու անոր աչաց մէջ նայելով վերջին շունչն աւանդեց:

Լէօնարտօյի անգուստոյ յուսահատութիւնն աղջըկանը ցուրտ մարմնոյն առջեւ լռութեան կը դատապարտէր երկու երիտասարդաց լեզուները :

Միթիթարիչ բառերը հեղնութիւն կը թուին մեծ սգոյ :

ԳԼՈՒԽ Լ.

Վարդագոյն թափանցիկ բեհեզով վարագուրեալ օրօրոցի մէջ մտտ, ճերմակ էակ մի կը ննջէր մինչ շնորհալի մանկամարդ մի օրօրոցին վրայ ծըռած՝ ննջող էակին կը նայէր այն աննման ժպտով որ մօր մի շրթանց վրայ կ'ուրուագրի երբ մանկանն կը ժպտի : Մանկամարդը Չարուհին էր որ իւր եռասնեայ ուստեր քնոյն վրայ կը հսկէր անհուն գորովով :

Մանկիկը մարդկային կոկոն մ'է որ յինքն ունի աննեղութեան բոյրը : Մանկիկն երկնային հոգի մ'է որ կենաց սեմոց վրայ մայրենի գոգն ունի իրր ապաստան : Այն գեղարոյր շունչը , այն փոքրիկ հոգին որ մերթ կը ժպտի ի նինջ , և մերթ չուրթ երը լալու կը պատրաստէ . որ կամք չունի , որ հոտոյն տկարութիւն է , և որ նեցուկի ու սիրոյ կը կարօտի , այն էակն ըստ ինքեան զօրութիւն մ'է՝ որուն

մէն մի ճիշը , ժպիտը , արտասուէքն օրէնք մ'է մօրն
համար :

Սանտու մայր մ'որ իբր սնունդ իւր արիւնը կը
մատուցանէ որդւոյն՝ անբացատրելի հեշտութիւն
կ'իմանայ , անոր հաղորդելով իւր լաւագոյն մասն՝
այսինքն կենաց մատունքը : Մայրն զմանկիկ սրտին
վրայ սեղմելով անհուն հաճութիւն կ'զգայ . և ման-
կիկը զայդ գորով կը վայելէ բնագոյմամբ , և կը
փոխարինէ գողարիկ ցոյցերովը , աչերուն փայլովը ,
թեւերուն բարախամամբը , խնդալից աղաղակներո-
վը . այդ գիեցիկ էակին և դայեակ մօր մէջ եղած
յարարերութիւններն երկնային են :

Մայր մի որ կամովին կը մերժէ մանկանն իւր
կաթն իբրեւ սնունդ , կիսով չափ մայր է միայն ,
քանի որ այդ փափկիկ էակն օտար անձի արեամբ
կը սնանի , ու անոր ախտերով կը համակուի շատ
անգամ :

Մայրութիւնը շարունակական վեճ զոհողու-
թիւն մ'է : Մօր մէն մի արեան կաթիւն , մէն
մի վայելքը ու մէն մի օրն՝ որդւոյն իրաւունքն է :
Աւոյդ կին մ'որ առանց պատճառի օտար կաթով
կը գիեցնէ իւր որդին մայրութեան դէմ գողու-
թիւն կը գործէ , բնութեան հրէշ մի կը ներկայա-
նայ , անասունէն նուաստ կ'ըլլայ քանի որ անասու-
նը մայրենի օրինաց կը հպատակի , առանց գորովոյ
բնական ներդ աշնակութիւնն ընդ հատելու օտար ար-
եան միջամտութեամբ :

Զարուհին ճշմարիտ մայր էր , զի մայր դայեակ

էր : Նորածին արարածը նոր երանութեան արշա-
լայս մ'էր իրեն համար , նոր սիրոյ ազրիւր մի , և
կամ իւր ամուսնական երջանկութենէն ըզխած նոր
ճիւղ մի : Մանկիկը միութեան վսեմ գիծն (trait
d'union) ընդ մէջ Չարուհւոյն և Հրանտին՝ կեդ-
րոնն էր ուր իրենց էութիւնը միացուցած էին , ի-
րենք էին վերջապէս մանրանկարի մէջ : Հրանտ ,
Չարուհի և մանկիկն՝ երրորդութիւն մ'էին ի սիրոյ
կազմակերպած :

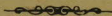
Հրանտ կնոջը մտ կը մտնար օրուան տազնա-
պալի սարագաները . և յետին դժգոհութեան գը-
րոշմը մանուկը կը ջնջէր մէկ ժպտովը կամ մէկ դողա-
րիկ համոյրովը : Մանուկն ամուսնոց սիրոյ պահա-
պանն է որ անոնց շուրջը կը թեւարկէ գորովոյ յօ-
դերն առաւել եւս ամրապնդելով :

Չարուհին յաջողած էր իւր հանապազօրեայ աշ-
խատութեամբն իրենց ընտանեկան վիճակին ան-
դորրն աւելցնելու : Շարթուան գրեթէ մէն մի օր-
ուան երեք կամ չորս ժամերն յատկացուցած էր իւր
աշակերտուհեաց՝ որք կը յաճախէին իւր տունը , ո-
մանք լեզուագիտութեան և ոմանք ալ երաժշտու-
թեան դաս առնելու համար . իսկ մնացորդ ժա-
մերը տանն ու որդւոյն հոգատարութեան կը նուի-
րէր օգնութեամբ աղախնոյ մի՝ որ իրր լաւ մեքե-
նայ կարգաւորեալ կերպիւ կը գործէր , այնչափ ա-
մեն ինչ գեղեցիկ տնօրէնութիւն մ'ունեցած էր
տան տիկնոջ կողմանէ :

Քուցէ շատերը զարմանան երբ անձամբ հաս-

տասեն թէ լաւ տնօրէնութեամբ իրենց ժամանակին կրկինը կրնան գործել, և արդիւնաւորել ընթացութեամբ վատնուած վայրկեանները :

Զարուհին իւր բազմազրազ կենաց մէջ նորանոր հաճոյք կը գտնար. ամուսին երանելի էր, մայր սիրակաթ, և պիտանի անդամ ընկերութեան : Փոհ էր սրտիւ, գոհ էր և իւր արժանապատուութեան զգացմամբը :

ԳՂՈՒԽ ԼԱ.

Սիրանոյշ Գատը-քէոյ գացած էր քանի մ'որ անցունելու դիտաւորութեամբ մօրը հետ որուն առողջութեան վիճակն օր աւուր վատթարանալու վրայ էր : Անկարելի էր զգայուն տիկնոջ հաստատել օրդւոյն տաժանելի կացութիւնը, լքումն, առանձնութիւնը, անխօս տառապանքը վերջապէս, առանց հիւժեղութեան :

Սիրանոյշ իւր կողմէն վշտերուն սաստկանալը կ'զգար ի տես մայրենի տանջանաց : Մայրը կը մընար իրեն իբրեւ գորովոյ փարոս մենակեցիկ մութ օրերուն մէջ, և ահա կը մաշէր ահ ու դողով այդ թանկագին կենաց վրայ :

Ամեն ինչ կը նսեմանար հէք Սիրանուշի համար : Երուանդ և իւր մայրը կենացն երկու աստղունքն էին . մին խաւարած էր , և միւսոյն խաւարմանէն կը վախնար : Ամպամած էր կենացն հորիզոնը , չկար իրեն համար լոյս սփոփարար :

Երբ Սիրանոյշ մօրը կ'երթար անհնարին էր իրեն չ'այցելել Ջարուհւոյն : Անոր համեստ յարկին ներքեւ կարծես թէ մխիթարութիւն կը գտնար , այնչափ ամեն ինչ գոհունակութեան մթնոլորտով շրջապատուած էր , մանաւանդ քանի որ նորեկ այցելուն խինդ կը սփռէր շուրջը , ու Ջարուհին առաւել սրտազրաւ խաղեր կը հնարէր իւր մանկանն երգելու համար :

Երբ Սիրանոյշ տեսաւ փոքրիկ էակն « Ո՛հ , ըսաւ , որչափ Երուանդ ին կը նմանի , ինչ զմայելի է » :

Ու տղան բազկացը մէջ առնելով սրտին վրայ սեղմեց ու թղին , և աչերէն արտասուք մի գլորելով անմեղ էակին կարօիր երեսին վրայ անկաւ : Կը նայէր նա մանկան անյաղարար , կը խօսէր անոր ազու ձայնիւ , և հոգին ցնծալով կը մաշէր այնպիսի մեծ նմանութիւն մի հաստատելով ընդ մէջ Երուանդին և անոր քեռորդւոյն :

Սիրանոյշ կը դիտէր այդ անպաճօյճ յարկն որ հակապատկեր մի կը ներկայացնէր իւր ճօխ սպարանին հետ , ինչպէս և իւր տառապալից կեանքն այդ համեստ տանն բնակչաց հետ : Այ՛ր կը դիտէր , կը տխրէր , ու բոլոր ցաւն յինքն կ'ամփոփէր : Չէր ուզեր Ջարուհւոյն փափուկ սիրտը վշտացնել իւր

յուսահատութիւնն անոր աչացն առջեւ պատկերացնելով, թէեւ Սիրանուշին մանկութեան ու երիտասարդութեան ընկերուհին լռեւեայն կողմար անոր նսեհ բաղդին վրայ :

Վշտահար մանկամարդն մեկնեցաւ Չարուհւոյն տունէն ի խոր ցաւ համակեալ, և վերադարձաւ հայրենի յարկը : Վայնեցաւ պարտէզին մէջ, դիտեց վայրն այն ուր գիշեր մի անխախտ հաւատարմութեան խոստումն ըրաւ Նրուանդին. անցեալ յիշատակները բուռն զօրութեամբ արթնցան հոգւոյն մէջ, տարօրինակ սրտնեղութիւն մի տիրեց վրան. կը կարծէր թէ սիրտը պիտի պայթէր, և կ'զգար թէ անկարող պիտի ըլլար հոգւոյն դառն վիճակը քօղարկելու մօրմէն : Վուզէր առանձնութեանը մէջ թաղուիլ, ու հոն ազատ ընթացք մի թողլով իւր արտասուաց զինքը ճնշող բեռը թեթեւցնել : Ուստի որոշեց անմիջապէս իւր տունը վերադառնալ ստիպողական շինծու պատճառ մ'առարկելով, և մեկնելու դիտաւորութիւնը գործադրեց հակառակ տիկին Հայնուռի թախանձանաց :

Ութ օր Սիրանոյշ կեցած էր հօրը տունը, և Պ. Գարեհեան երկու անգամ միայն գնացած էր իւր տիկինը տեսնելու : Պ. Հայնուռ անսովոր պատուով ընդունած էր միշտ զփեսան : Սա մեծ էր դիրքովն ու հարստութեամբ, և այդ կը բաւէր անտես ընելու համար բոլոր անոր սրիկայութիւնները : Իսկ տիկին Հայնուռի ընթացքն թէեւ խիստ քաղաքավար էր, սակայն իւր վարմունքին մէջ լռին կշտամբանք մի

կար զոր Գարեհեանն կ'զգար տեսակ մ'անհանգըստութեամբ : Լռութիւն կայ որ առաւել պերճախօս է քան զբարբառ , զի հոգւոյն բոլոր դառնութիւնը մէկ նայուածքի խստութեան մէջ կ'ամփոփուի : Տիկին Հայնուռ հայեցուածքով կարծես համար կը պահանջէր Գարեհեանէն կնոջը նկատմամբ պախարակելի ընթացքին համար : Չայդ կ'իմանար անառակ փեսայն և անհամբեր էր խոյս տալու այդ նայուածքին ճնշումէն , ինչպէս և անհամբեր էր մանաւանդ ժամանակը նուիրելու ծանէթի :

ԳԼՈՒԽ ԼԲ.

Քանի որ որոշուած էր որ Սիրանուշի բացակայութիւնը իւր տունէն բաւական ատեն պիտի երկարածզուէր տակաւին , ծանկթ բաղձանք յայտնած էր սիկին Գարեհեանի տեղը զբաւել անոր ապարանին մէջ , արդիւնաւոր ընելու դիտաւորութեամբ իւր այցելութիւնը : Պ. Գարեհեան ընդդիմացած էր նախ , բայց ապա անկարող ըլլալով դիմադրել այն կնոջ բուռն փափաքանաց , այդ պախարակելի քմահաճութեան հպատակած էր անպատիւ կինը տանը մէջ զետեղելով : Նախանձալից ա-

չօք կը դիտէր ժանէթ բոլոր այն շքեղութիւններն որք իւր շուրջը կը տարածուէին, և չէր ներեր Սիրանուշի անոնց բացարձակ տիրուհին ըլլալը, երբ ինքն երազած էր երբեմն անոր տեղը գրաւելն։ Հոգւոյն բոլոր զօրութեամբը կ'ատէր զայն, և ամեն միջոց կը խորհէր զանմեղ կինը Դարեհեանէն հեռացնելու և անոր յաջորդ կանգնելու այդ ճոխ ապարանին մէջ։

Սիրանոյշ իւր տունը վերադարձաւ ուրեմն երբ ոչ ոք իւր գալստեան կ'սպասէր։ Փողոցին դռնէն ներս մտնելով բարեւեց զդռնապանն իւր սովորական մարդատիրութեամբ, ու հարցուց եթէ Պ. Դարեհեան տունն էր նոյն միջոցին։ Ի պատասխանի այդ հարցման շուռեալ մարդը քանի մի բառ թոթովեց որք անխմանալի եղան, և փութաց հեռանալ տիկնոջ գալուստն սպասաւորաց իմացնելու համար՝ որք ամենքն ալ անյայտ եղած էին նոյն պահուն։ Բայց Սիրանոյշ արգիլեց զայդ միամտաբար՝ պատուիրելով մարդուն դրան վրայ հսկելու անդու։ Եւ հայրենի տան հին սպասաւորին՝ որ իրեն ուղեկից եղած էր, պատուիրելով որ երթայ հանդիստընէ ու կ'ազդուրի՝ ինքն անխօս և անձայն դիմեց դէպ իւր սենեակն, բացաւ դուռը, ներս մտաւ, ու սարսափեցաւ տեսածէն։

Իրեն յատկացեալ ընդարձակ նստարանի մի վրայ տարածուած էր գաղղիացի կինը, մինչ Պ. Դարեհեան անոր ոտիցն առջեւ նստած էր փոքրիկ նստարանի մի վրայ իբր գերի մի։

Այդ անակնկալ տեսարանին առջեւ՝ նախատեալ կնոջ մ'իրաւացի սրտմտութեամբ Սիրանոյշ հրամայական եղանակաւ գոչեց.

« Պարոն, սենեկէս դուրս վանէ սա կինն անմիջապէս : »

Գարեհեան շանթահար եղած կնոջը ներկայութենէն կը խնդրէր բերնովն ու աչերովը ծանէթէն որ տունէն մեկնի :

Բայց գաղղիացին տեղացն իսկ չչարժելով ու յաղթահարող ժպտով մի աչերը դարձուց դէպ իւր ոտխին՝ որ հանդէպ իրեն կեցած էր ալեկոծեալ կերպարանօք :

— Դո՛ւ Գարեհեան, պատասխանեց, իմ իրաւունքըս էիր՝ զի տարիներէ ի վեր զիս կը սիրէիր. և սա կննն, ըսաւ, արհամարհոտ ձեւով զՍիրանոյշ ցոյց տալով, զքեզ յափշտակեց ինձմէ : Ինչո՞ւ կը բարկանայ եթէ արդ նոյնը կը գործեմ իւր նկատմամբ : Քանի որ հոս եմ կուզեմ հոս կենալ :

Սիրանոյշ ամենայն արժանապատուութեամբ և սէգ ձեւով սենեկէն դուրս ելաւ առանց բառ մ'աւելի արտասանելու :

Ծանէթ բնաւ տեղէն շարժելու յօժարութիւն չէր յայտնէր. մանաւանդ թէ իւր որոշումը կ'իմացընէր զբաւած տեղը ամրասլինդ պահելու : Այդ խորամանկ արարածը լաւ կ'ըմբռնէր թէ Պ. Գարեհեան քաջութիւնը շունէր զինքն արտաքսելու տունէն. և քանի որ իւր ներկայութիւնն անկարելի ինչ էր տան տիրուհւոյն, ու լաւ համոզուած էր թէ

իւր տարփածուն իրմէ չէր կրնար դիւրաւ հրաժարիլ, ջանաց օգուտ քաղելու յուսահատ ամուսնոյ մի տարապայման վիճակէն ,

Երդ Դարեհեան կը թախանձէր գաղղիացիէն որ հեռանայ՝ յիշեցնելով անոր խոստումն որ ըրած էր իւր տունէն մեկնելու Սիրանուշի վերադարձէն յառաջ, կինը կը պատասխանէր թէ իրօք իւր խոստումը պիտի կատարէր եթէ ժամանակին անոր դործադրութիւնը խնդրէին իրմէ : Բայց , կ'ըսէր , քանի որ դուն կնոջդ նախատանաց ենթարկեցիր զիս , քանի որ նա յանդգնեցաւ վանելու զիս իբր կենդանի մի , ես եւս իրմէ իմ վրէժս պիտի լուծեմ հոս կենալովս :

Յայնժամ Դարեհեան աղաչանացը ոսկիներ կ'աւելցնէր , զորս գաղղիացին արհամարհել կը ձեւացընէր : Նոր թախանձանք , նոր ոսկիներ , նոր մերժում , նոր ընդդիմութիւն : Երբ ժանէթ հաստատեց թէ խոստացեալ գումարն գեղեցիկ չափ մի գտած էր՝ իբր թէ զիջաւ մի միայն իւր տարփածուին աղերսանքէն զգածեալ տունէն մեկնելու համար , առանց որ և է վարձադրութիւն փափաքելու : Այդ արուեստակեալ անձնուիրութիւնն իրեն խոստացեալ գումարին կրկնապատկուելուն օժանդակեց : Եւ իբր թէ վերջին շնորհք մ'ալ ընելու դիտաւորութեամբ Դարեհեանի նկատմամբ՝ ժանէթ ոսկիները գրպանեց և թողուց վերջապէս անոր շքեղ բնակարանը :

ԳԼՈՒԽ ԼԳ.

Ժանէթի մեկնելովը մեծ դժուարութեան միոյն առջեւը առնուած կը համարէր Պ. Գարեհեան : Կը մնար երկրորդն որ էր իւր կնոջը սիրտն առնուլ : Նա կը մտածէր թէ կին մի որչափ ալ սրտմտեալ ըլլայ գեղեցիկ ընծաներու շնորհիւ դիւրին էր յաղթել անոր տհաճութեան : Ուրեմն մտաւ գոց սենեակ մի ուր երկաթեայ հաստատ արկղ մի կար և որուն բանալին ոչ ումեք կը յանձնէր : Բացաւ արկղը , ընտրեց թանկագին ադամանդեայ մատանի մի , նայեցաւ անոր , շքեղ գտաւ , յաղթանակը տարած համարեցաւ իւր անձը , գոցեց վերստին արկղն և սենեակը , բանալիներն առաւ , և գնաց դէպ ի խուցն ուր Սիրանոյ՝ առանձին նստած , հոգւոյն կրկին դառնութեամբը մաշիլը կ'զգար վերջին կրած նախատանքէն ի վեր :

Երբ Սիրանոյ՝ ամուսնոյն իրեն մօտենալը նշմարեց , նողկանօք երեսը դարձուց :

Բայց Գարեհեան չվհատեցաւ այդ արհամարհոտ ձեւէն և քովն երթալով ըսաւ .

— Տես , Սիրանոյ՝ , որպիսի գեղեցիկ անդամանդ մի կը նուիրեմ քեզ : Դու խելացի կին մ'ես և կ'ըմբռնես անշուշտ թէ օտար կանանց համար վաղանցուկ քմահաճութիւններ կրնամ ունենալ որք ներքին են ամեն արանց : Բայց դու ես իմ միայն մշտա-

տեւ ընկերս , և ոչ ոք կրնայ քու տեղդ գրաւել :

Միրանոյշ ամենայն մեծանձնութեամբ ոտք ելնելով ըսաւ .

— Չբաւեր քեզ սենեակս սրբապղծելդ նողկալի արարածի մի ներկայութեամբն , և ահա կը համարձակիս հետս վարուիլ ինչպէս անոր հետ՝ ընծաներ մատուցանելով ինձ : Մինչեւ այսօր բնաւ բերանս չբացի քու բացակայութեանցդ նկատմամբ կշտամբանք մ'ընելու և ի պաշտպանութիւն իմ ամուսնական իրաւանցս զքեզ իմ քովս պահանջելու : Չուզեցի հետազօտել քու կեանքդ , զքեզ ազատ թողուցի : Չխօսեցայ մինչեւ ցարդ վասնզի վստահ էի որ եթէ արժանապատուութեան զգացումը բողոք բառնար ընդդէմ քեզ՝ դու անկարող սիտի ըլլայիր զայդ ըմբռնելու , ուստի լռեցի և համբերեցի : Դու լաւ գիտես թէ ծնողացս անհուն գուրգուրանաց առարկան էի , զի անոնց միակ զաւակն էի : Դու զիս անոնց զրկէն յափշտակեցիր խնամք և գորով խոստանալով ինձ , և սակայն դատապարտեցիր անձս լքման , դատապարտեցիր զիս բանտարկութեան , և ես երբէք չզանգատեցայ :

Բայց երբ դու կը յանդգնիս մինչեւ իմ բնակած տունս , մինչեւ իմ սենեակս նոյն իսկ բերելու ամօթն և լրբութիւնը . երբ դու անկարող ես կնոջդ պատիւը պահելու , ես կ'իմացնեմ քեզ թէ այսօրու ընէ ես եմ իմ անձնական պատուոյս նախանձախընդիրը : Անկարող եմ յարգել զքեզ զի նախատելի անձ մ'ես . ու այս վայրկեանէն դու ինձ համար

օտարական մ'ես :

Պատուոյս միշտ ես անձամբ պիտի հսկեմ ոչ թէ քու անունդ կրելուս համար՝ այլ իմ անձնական արժանադատութեանս համար, և մի միայն պատկասելի մնալու համար մարդկանց առջեւ :

— Ներէ՛ ինձ, սիրելիդ իմ Սիրանոյշ, ըսաւ Գարեհեան, կնոջը ձեռքերը բռնելու վորձ ընելով :

— Սիրանոյշ ետ քաշուեցաւ ցամամբ ու պատասխանեց .

— Ըսի քեզ արդէն, ես բնաւ գաղտնեացդ թափանցել չուզեցի, և ոչ իսկ վարքդ ու բարքդ հետազօտել, թէ եւ դիւրմբունելի էր կենացդ ընթացքը : Ես ջանացի՛ իբր ամուսին, պարտքս կատարել քու նկատմամբ տնական անդօրրդ ապահովելով : Բայց երբ դու խիղճ չ'ըրիր անամօթ վարմունքդ մինչեւ աչացս ներկայելու սենեակս պզծելով, վերջոտին կ'ըսեմ քեզ, դու ինձ համար այսուհետեւ պարզապէս օտարական մ'ես :

Քու յարկիդ ներքեւ պիտի բնակիմ մօրս կարեւոր սրտին նոր հարուած մի շտալու համար : Իսկ եթէ կը յուսաս ինձմէ ներումն ընդունել, արդարեւ զիս վատ մի համարելու ես : Լաւ գիտցիր թէ պարտուցը գերի կ'ինը կ'արհամարհէ սարտազանց ամուսինը :

Գուք, արք, կը կարծէք թէ կ'ինը ձեր քմահաճութեանց խաղալիքն է . թէ կրնաք ստանալ զայն, ապա մէկ կողմ թողուլ, առնել վերստին երբ կամք է ձեզ : Աը սխալիք, զի կ'ինը սիրտ ու պատուա-

սիրութիւն ունի :

Թէեւ դու , Գարեհեան , ոչ երբէք սրտիս մէջ վայր մի գրաւեցիր , հանդերձ այսու ուղեցի յարգել զքեզ իբր կենացս ընկերը , և ըստ այսմ զքեզ երջանիկ ընել : Բայց մարդ մի որ չգիտէր իւր կինը պատուել՝ իւր զէմքն իսկ ցեխով կը մրտէ :

Այս վայրկենէն կը թողում քեզ ուրեմն ապակաշակիր սենեակդ և այս անարատ խուցն իմ անձիո համար կ'ընտրեմ : Եւ արդ խնդրեմ , ըսաւ , դուրս ելիր հոսկէ գոհարներդ հետդ տանելով՝ եթէ չես ուզեր որ ծովն նետեմ զանոնք : Կնոջ սիրտը սիրով ու անձնուիրութեամբ կը գրաւուի և ոչ թէ աղամանդներով : Գնա՛ պարգեւէ գոհարներդ այն կարգի կանանց որք զքեզ ոսկիներուդ համար կը փընտրուեն միայն :

Բայց Գարեհեան փոխանակ նահանջի՝ ուղեց յաղթանակը տանիլ , և կրկին փորձ մ'ըրաւ կնոջը մօտենալու : Սիրանոյչ արհամարհոտ ակնարկ մ'արձակելով անոր՝ սենեկէն դուրս ելաւ արժանավայել մեծանձնութեամբ :

Գարեհեան ապուշ եզած՝ ոչ եւս կը ճանաչէր իւր կինը . որչափ տարբեր էր այդ գոռոզ կերպարանքն անոր սովորական համակիր և անոյչ ձեւերէն :

Աշինչ այնչափ անըմբռնելի է որչափ կնոջ մի սիրտը , զի անյատակ է այն :

ԳԼՈՒԽ ԼԴ.

Նոյն օրէն որ Նրուանդ խմացաւ իւր սիրային յոյսերուն վշրուիլը՝ կատարելապէս փոխուեցաւ : Աշխարհ ոչ հաճոյք ունէր իրեն համար, և ոչ ալ նպատակ հայթայթելու : Գործոցը շարժառիթն, հանճարոյն մղիչն իսկ Սիրանոյն էր. երբ զայն յափըշտակեցին իրմէ ներշնչման թեւերը բեկան, խանդին թռիչը խափանեցաւ, և իւր վրձինն՝ որ կարծես հոգի մի կը կրէր յինքն՝ աւերակ դարձաւ : Հանճարոյն ջահը շիջած էր, ինչպէս երբեմն Քոսթունը իւր անյոյս տրիփին առջեւ : Ոչինչ այնչափ անտանելի է որչափ սիրելի առարկայի ողջ ըլլալուն գիտակցութիւնը, և անոր մարոյնապէս մեռեալ ըլլալուն վստահութիւնը :

Նրուանդ վարժուած էր զՍիրանոյչ իւր սեփհականութիւնը համարիլ, և արդ այդ սէրը կը յափըշտակուէր օտար ձեռքէ մի : Սովորած էր միշտ ընդ յառաջ ընթանալու գորովայի նպատակի մի ձկտելով. և արդ կենաց ասպարէզին մէջ յանկարծ կը կենար, երիտասարդութեանը, ակնկալութեանցը և հանճարին աւերակաց մէջ արձանացած :

Իտալիոյ երեւելի հանճարներն որք երբեմն ըսքանչացած էին Նրուանդին վրձնոյն, կորովոյն, ու երեւակայութեանն հրոյն վրայ, ցաւօք կը նկատէին թէ անոր հանճարին կայծերը շիջած էին յանկար-

ծական կերպիւ , ու մակարերած էին բարոյական մեծ յեղափոխութեան մի էութիւնը : Մեր հայ երիտասարդը ֆիզիքապէս ինչպէս և մտաւորապէս այլակերպած էր , կենդանի մարդ էն մեռեալ մարդ մի ծնած էր . լոյս , խինդ ամեն ինչ լինցած էր :

Իրաւ է որ Նրուանդ մերթ ընդ մերթ կը պարապէր նկարչութեան , բայց մեքենայաբար և առանց բնաւ հոգւոյն օժանդակութեանը . ինչպէս և առանց հաճոյքի իւր սովորական այցելութիւնները կը շարունակէր Լէօնարտօի տան : Առաջին պարագայով սիրտփում կը փնտռէր աշխատութեան մէջ . և երկրորդով՝ խղճի պարտականութիւն մի կը կատարէր մեռեալ ազգկան յետին հրամանները գործադրելով :

Բայց դժբաղդ Լէօնարտօն դժուարաւ կը հանգուրժէր Նրուանդի ներկայութեան , զի անդադար ներքին ձայն մի կը լսէր որ զհայ նկարիչը իւր ճուրխային գահիճը կ'անուանէր : Սակայն ինչպէս կարելի էր ծերունւոյն արհամարհել իւր սիրելի զաւկին թախանձանքն երբ սա խնդրած իրմէ որ իւր սիրած անձն իբր իւր որդին նկատէ :

Յետ մահուան ճուրխայի՝ անոր յուսահատ հայրն արագաբար վար կ'իջնար կենաց անտիճաններէն . և այդ բացայայտ կերպիւ կ'երեւար մանաւանդ այն չարագոյժ ակօսներէն որք ծերունւոյն գունաբեկ այտերը կը փորէին : Արածես թէ վախճանեալ կոյսը յետք տարած էր հօրը կենաց լոյսը և թէ սեւ գիւշեր թողած էր ի փոխարէն :

Երիտասարդութիւնը կենսական ոյժ ունի և ցա-
ւոց կը դիմադրէ , բայց ասպիկար ծերութիւնը շուտ
կը յաղթուի վշտէն :

ԳԼՈՒԽ ԼԵ.

Օրերը կ'անցնէին առանց Երուանդին սգոյն ըս-
փոփում բերելու : Օր մի երբ սովորականէն աւելի
յաւսահատած էր մեր վշտաբեկ երիտասարդը՝ այ-
ցելութեան գնաց Ճուլիայի գերեզմանին ինչպէս
սովոր էր գործելու , ու ծաղկանց փունջերով զար-
դարելու այն ցուրտ շիրիմը : Հոն խիղճը մասամբ
կը խաղաղէր , և տառապանացը մխիթարութիւն կը
գտնար քանի որ աչացն առջեւ ունէր սիրոյ սուրբ
նահատակ մի :

Խաւարը սկսած էր տարածուիլ և ահաւոր լը-
ռութիւն մի կը տիրէր ի վայր յաւիտենական հան-
գըստեան : Եւ ոչ հառաչ մի կ'արձակէին շիրիմք՝
որք զերթ անթափանցելի անջրպետ կը կաւզնէին
ընդ մէջ մահու և կենաց : Եւ ոչ մրմունչ մ'ունէ-
ին ալեւոր ծառերն՝ որք իրրեւ խորհրդաւոր պա-
հապանք մ'ահուան՝ անձայն կը հսկէին այն գերեզ-
մանաց վրայ ուր երիտասարդուհին իւր յոյսը թո-

զած էր, մայրն իւր ապագայ երազները, մանկիկը կենացն արշալոյսը, և ալեւսրն իւր դառն գիշերը:

Գերեզմանատունը կենաց մեծագոյն վէպերը կը պարունակէ՝ դիւցազնականն ինչպէս և սիրայինները: Աւազակը, քաջը, մոլութիւնը, առաքինութիւնը, փոքրութիւնը, մեծութիւնը, ամենքը հոն կը մերկանան իրենց բաղձանքներէն, երազներէն, խորհուրդներէն, փառասիրութենէն, և մարդը կը դառնայ անկորնչելի մաս բնութեան ընդհանուր ամբողջութեան հետ խառնուելով:

Բայց ոչինչ այնչափ ահաւոր է որչափ մարդկային այն աւանդատեղին՝ երբ գիշերն իւր մութ վարագոյրը կ'սկսի տարածել մարդկային կենաց մըլտատեւ վերարկուին վրայ, այդ երկու խորհրդաւորութիւնքն իրարու միացնելով: Այլայլեալ երեւակայութիւնը կը կարծէ յայնժամ թէ մէն մի վէմ շարժուն ստուեր մ'է որ յաւիտենականութիւնը գլխուն վերեւ բերելով մահուան անթափանցելի գաղտնիքը յայտնելու կը յառաջադրէ, որով մարմինը ականայ սարսուռ մի կ'ունենայ, և սիրտը ուժգին բարախում մի:

Թեթեւ մթութիւն մի համաժաւալ տարածուելով առարկաներն անորոշ կերպիւ աչաց կը հանդիսանային: Այդ սրբանուէր վայրը, խոր լուսութիւնը, գիշերուան մօտենալը, ահաւոր ազդեցութիւն մ'ըրին Երուանդին վրայ: Մինչ դող ի սիրտ և ամենայն երկիւղածութեամբ ճուլխայի տապանին կը մերձենար, զանգուած մի նշմարեց անդ առանց

էր. իւր հոգին ցաւոց լաւաններ կը թաւալէր : Բայց ինչ ըլլալը կարենալ որոշելու : Հետաքրքրութենէ մզեալ մտեցաւ անոր, ու ահարեկ՝ ճանչցաւ զԼէօնարտօն ծնրադրեալ, ու գլուխն ի յեց աղջկանն ցուրտ շիրմին : Չարհուրած երիտասարդը զինքը կոչեց, բայց Լէօնարտօն ոչ եւս բառ մ'ունէր արտասանելու. վիշտը մեռուցած էր անմխիթար հայրը :

Երուանդ յիմարած այդ երեւութէն ծերունւոյն սառնաբեկ ձեռքերը կ'աշխատէր շունջովը ջերմացընելու ու կեանքը վերստին շրջել տալու, բայց ի զուր : Երբ նկատեց ջանիցն ապարդիւն մնալը « Ո՛հ, գոչեց յուսահատօրէն, ահա՛ կատարած եմ երկու ոճրագործութիւնքս : Բայց ճուլիս՝, Լէօնարտօ, անփոյթ եղէք զի ես առաւել թշուառ իմ քան զձեզ : Դուք կը հանդի՞ք մինչ ես կ'այրիմ : Վիշտն ի ձեզ դադրած է մինչդեռ անողորբար կը կեղեքէ զիս : Ճուլիս՝, երիտասարդութեանդ գեղեցիկ ծաղկները ձեռամբս փետտեցի : Լէօնարտօ՛, ծերութեանդ փառքն ու մխիթարութիւնը քեզմէ յափշտակեցի. սակայն ես մէկ վայրկենի մէջ կորուսի յոյս, սէր, հանձար, ապագայ : Սիրոյ որքն եմ ինչպէս և տաղանդին որքը. ճակատագրին դատապարտեալն եմ ես : Մէն մի օր նա սրտիս և տաղանդիս բեկոր մի կը նետէ երեսիս վշտերս կրկնապատկելով : Ո՞վ դուք սիրեցեալ հոգիք, մահու կայանին մէջ հանդարտ ննջեցէք զի ճակատագրին անէ՞ծքը կենացս ընկերն է. ճակատագիրը լուծեց ձեր վրէժը : »

Երուանդի աչքերը շանթեր էին, ձայնը որոտում

երբ ոգեհապառ եղած այնչափ յուզմունքէ հանդարտեցաւ սակաւ ինչ ու կը պատրաստուէր այդ տըխուր վայրէն հեռանալու, Լէօնարտոյի մարմինը փոխադրել տալու և անոր որդւոյն սոսկալի լուրն իմացնելու համար, ահա Վիրճիլիօն որ հօրն անսովոր բացակայութիւնը նկատելով մինչ գիշերը վրայ կը հասնէր, և կասկածելով թէ՛ ըստ իւր սովորականին, աղջկանը գերեզմանին այցելութեան գնացած ըլլայ; փութացած էր գիշերը փնտոելու յայդ վայր:

Բայց անմիջապէս որ Երուանդ կարողացաւ նըշմարել զՎիրճիլիօն քանի մի քայլ հեռաւորութեամբ մթութեան մէջ, զայն իւր բազկաց մէջ առնելով « Վիրճիլիօ, գոչեց, քոյր չունէիր և արդ ոչ եւս հայր ունիս, յիս եղբայր մ'ունիս միայն, բայց եղբայր մի որ տանդ գուռը գոցեց աւա՛ղ: »

Իտալացի երիտասարդը ճիշ մ'արձակեց և ընթացաւ դէպ այն կողմ զոր Երուանդ մատնանիչ կ'ընէր; իբր թէ ինքն իրաւունք չունենար երկու գորովոյ նահատակաց մերձենալու: Սիրարեկ որդին հօրը ցուրտ մարմինը գր'կեց անհնարին ցաւով; խօսեցաւ անոր. բայց Լէօնարտօն ամբողջ հողին իւր սիրելի աղջկանը ձօնած էր:

Լուսինը նոյն միջոցին ծառոց մէջէն երեւալով ծերունւոյն սպիտակահէտ գլուխը լուսոյ ճաճանչով պսակեց:

Թողունք երկու երիտասարդաց թաղման հանդէսը կարգադրելու տխուր պաշտօնը և վերադառնանք ի Պօլիս:

ԳԼՈՒԽ ԼԶ.

Նոյն օրէն ի վեր որ ժանէթ նախատանօք արտաքսուեցաւ Սիրանուշէն, ատելութեան ոգին յինքն առաւել եւս սաստկանալով պատրաստ էր ամեն միջոց գործածել իւր սեւ վրիժառութեանն համար : Ժանէթ՝ փառք Գարեհէանի, ճոխարար կ'ապրէր, իւր բարեկեցութեանը մասնակցել տալով Ալֆօնս անուն երիտասարդ գաղղիացի մի որ սքանչելի զեղեցկութեամբ օժտուած էր, բայց անխիղճ, անսիրտ, անպատիւ ապիրատ մ'էր :

Մինչ տակաւին պատանեակ՝ հայրենի պարկեշտ յարկէն վճնտուած էր նա իւր անառակ բարուց համար : Ի զուր հայրն՝ որ պատուակիր աշխատաւոր մ'էր, ամեն ջանք ըրած էր զինքն զգաստացնելու : Ի զուր բարեպաշտ մայրն արտասուաթօր և աղերսալից ձայնիւ զինքն քաջալերած էր ուսման կամ որ և է արուեստի հետեւելու : Բայց ծնողացն ամեն յորդորանաց և թախանձանաց հակառակ՝ Ալֆօնս անառակ բարեկամաց ընկերութեամբ յառաջացած էր հետզհետէ սրիկայութեան ու գողութեան ճամբուն մէջ : Մինչ տակաւին քսան երկու տարեկան՝ երեք անգամ բանտարկուած էր արդէն զանազան գողութեանց համար : Բայց իւր անօրէնութեանց չափը լրացուց երբ տասն և չորս տարեկան որբ աղջիկ մ'առեւանգելէն վերջը՝ մէկ կողմ

Թողուց զայն անպաշտպան և առանց օթեւանի, և լքուած զինքն որդեգրող ընտանիքէն :

Գատաստանի կոչուեցաւ գաղղիացի ապիրատը : Բայց փոխանակ արդարութեան առեանին առջեւ ներկայանալու պատժոյ վճիռն ընդունելու համար, յաջողեցաւ նա վաճառական նաւու մէջ՝ իբր պարզ նաւաստի ծառայելով, Ասիոյ հեռարնակ երկիր մ'երթալ. նաւապետին յանձնարարութեամբն առ հարուստ գաղղիացի վաճառական մի՝ Ալֆօնս ապրուստի միջոց մի հայթայթեց իւր անձին անոր ծառայելով : Այնպիսի յանկուցիչ ձեւեր ունէր նա, և այնպէս գիտէր իրեն նպաստաւոր եղանակաւ երեւալ, որ համակրութիւն կ'ազդէր բոլոր անոնց որք իւր յոռի վարմունքն կ'անգիտանային : Աւ ինչպէս կարողացած էր նաւապետը գրաւելու՝ նոյն բաղդն ունեցաւ իւր նոր տիրոջը քով :

Թէեւ Ալֆօնսի հմտութիւնը կը պակսէր, սակայն իւր ճարպիկութեամբն օգտակար անձ մի կը հանդիսանար : Յաջողեցաւ պատուակիր անձ մի հանդիսանալու իւր արուեստակեալ վարմունքովն, և հետզհետէ տիրոջը վստահութիւնը գրաւելով, փոքրիկ գումարներ սկսաւ գողնալ որք աննշմարելի եղան նախ : Բայց ամեն մոլութիւն յանդուգն կ'ըլլայ երբ անպատիժ մնալը կը հաստատէ : Ուստի գաղղիացին փոխանակ փոքրիկ շահերէ գոհանալու, մեծագոյն գրամական առաւելութիւններ ցանկաց, գողութեան ասպարէզն ընդլայնեց այնպէս որ ժամանակէ մի վերջը կասկածանաց տեղի տուաւ : Բայց

յառաջ քան անոնց հաստատուիլը, մեր ճարպիկ աւազակը յաջողեցաւ փախչելու Պօլիա ուղեւորելով:

Սահայն բազդը կը ժպտէր ամեն ուրեք այդ անպիտանին: Շոյլ վարմունքովն իւր գանձին սպառիլը կը նկատէր ու չքաւորութեան պատկերն աչացը կը ներկայանար: Մինչ խոր մտատանջութեան մէջ էր և նոր հնարք մի կ'որոճար խարդախութեան՝ ահա կը յաջողի ժանէթի ուշադրութիւնը իւր վրայ դարձնելու:

Գաղղիացի կիներ սովորութիւն ունէր ամառնային եղանակին մէջ Բէրայի հասարակաց պարտիզին մէջ իւր գեղեցկութիւնն ու զարդերն ի հանդէս բերելու: Երեկոյեան դէմ օր մի անդ ծառի մի հովանոյն ներքեւ առանձնացած էր, մինչ երաժշտութիւնը ներդաշնակութեան հեղեղներ կը տարածէր շուրջ: Ինքը գրաւիչ ձեւով նստած էր առանձին, ու թէ՛ ձեւերովն, թէ՛ գեղեցկութեամբն և թէ՛ ճաշակալից զարդերովն ամենուն ուշադրութիւնը կը գրաւէր: Կը հպարտանար նա ըրած մեծ ազդեցութեանը վրայ, և ընդհանուր սքանջացման առարկայ մ'ըլլալուն համար էր որ ստէպ կ'երթար նոյն պարտէզը: Բազմութիւնը իւր առջեւէն կ'անցնէր կը դառնար. արանց շատերը նշանակութեամբ լի նայուածքներ ու խօսքեր կ'ուզէին իրեն, բայց ինքը մասնաւոր կերպիւ և ոչ մէկուն կը պատասխանէր: Երբեմն թեթեւ ժպիտ մի կ'ուրուագրուէր իւր շրթանց վրայ, և կամ արհամարհոտ ակնարկ մի իւր գագոհութիւնը կը յայտնէր:

Նոյն օրն ուրեմն ժանէթի նստած տեղէն քիչ

հեռաւորութեամբ, երիտասարդ մի լաւ հագուած և ըստ ամենայն պահանջմանց նորաձեւութեան, եկաւ բազմեցաւ նստարանի մի վրայ՝ փոքրիկ սեղան մ'ունենալով իւր առջեւ : Աարծես և ոչ մէկու ուշադրութիւն կ'ընէր, և ոչ մէկու կը խօսէր : Ըմպելիք մի հրամայեց սպասաւոր տղուն որ սեղանին առջեւ եկաւ կանգնեցաւ : Բերին զայն ու տեղաւորեցին իւր առջեւ . պարպեց գաւաթը, պարունակեալը կուլ տալով կամաց կամաց, ծխեց և շարունակեց իւր արհամարհոտ ձեւերը :

Ժանէթ դիտեց այդ երիտասարդը, անոր արտասուիոր գեղեցկութիւնը ինչպէս և վայելուչ ձեւերը : Հաստատեց անոր անտարբերութիւնը իւր նկատմամբ ու արժանապատուութեան զգացումը զայրացաւ : Ուզեց անոր ուշադրութիւնը գրաւել և ամեն ճիգ թափեց : Տեղէն ելաւ, քայլեց, երիտասարդին առջեւէն անցաւ, անոր մասնաւոր նայուածքներ արձակեց, վերստին տեղը նստաւ, վերըստին ելաւ, վերջապէս ամեն կանացի արուեստի գործ դրաւ իւր նպատակին հասնելու համար :

Երիտասարդը դիտած էր զԺանէթ, հիացած էր անոր գեղեցկութեան վրայ ներքնապէս, գուշակած էր որ դասու կանանց վերաբերիլը, և զայն գրգռելու մտօք այդ անտարբերութիւնը ձեւացուցած էր : Մակարեբած էր նաեւ թէ յաջող ելք մի պիտի ունենար իւր հետեւած ընթացքը, և աշխատած էր յաղթանակը տանիլ յուսոյ դուռ մի բանալով իւր առջեւ :

Վերջապէս Ժանէթի համբերութեան ու անձ-

նուիրութեան բաւական մեծ հարուած մի տալէն վերջը, իբր թէ հաճեցաւ անոր լուռ առաջարկութեանը սպաստասխանելու: Նայուածքներու և ժրպիտներու յաջորդութիւնը, ու բացորոշ քաջակրութեան նշանները յաջողեցան վերջապէս տանելու զերիտասարդը գաղղիացի կնոջ նստած տեղին մօտ: Գրեթէ մութ էր երբ կինը տեղէն ելնելով խնդրեց երիտասարդէն որ իրեն ուղեկցի առանձնութեան վտանգներէ ազատ ըլլալու համար փողոցաց մէջ: Նա ամենայն քաղաքավարութեամբ բայց ծանրութեամբ միանգամայն ընդունեցաւ այդ առաջարկը, և նոյն օրէն սկաւ այցելել այդ կնոջ:

Սոյն երիտասարդն Ալֆօնսն էր:

ԳԼՈՒԽ ԼԷ.

Ժանէթ այնպիսի անհնարին տրիփով գրաւուեցաւ որ չզիտեր թէ ինչ միջոցաւ զԱլֆօնս բուրրովին իւր անձին կաշկանդէ: Նա որչափ զօրաւոր էր ուրիշ արանց նկատմամբ, նոյնչափ տկար էր իւր նոր տարփածուին առջեւ:

Գաղղիացի սրիկան իւր յարաբերութեանց սկիզբներն զգուշաւոր ծանրութեամբ վարուեցաւ գաղ-

դիացի կնոջ հետ, և աստիճանաբար մտերմական լեզու մի գործածելով՝ իբր թէ ի նշան սիրոյ, յանձն առաւ վերջապէս յայտնելու այն մեծ դրամական գործողութիւններն որոնց ընդ հուպ պիտի ձեռնարկէր, և որոնց յաջողութեան վրայ բնաւ չէր տարակուսէր: Քողարկեալ կերպիւ հետն ամուսնանալու դիտաւորութիւնը փայլեցուց ժանէթի աչաց, ինչպէս և արհամարհանք Գարեհեանի նկատմամբ:

Ժանէթ խորամանկութեամբն հանդերձ կը խարուէր Ալֆօնսի մեծաբարբառ լեզուէն, կատարելապէս կը հաւատար անոր, ու որ աւուր առաւել կը սպաշտէր զայն:

Սիրահար սիրտ մի հակամէտ է հաւատալու, քանի որ հաւատքն իւր երջանկութիւնը կը կազմէ, ու կը սոսկայ տարփելոյն որ և է գործէն երկբայելու՝ անոր անկեղծութենէն եւս երկբայելու երկիւղիւ:

Ժանէթ կրկին եռանդեամբ կ'երագէր Գարեհեանի վրայ տիրել զայն կողոստելու դիտաւորութեամբ, քանի որ կը փափաքէր վայելել տալ Ալֆօնսի՝ մինչ յաւարտ անոր ձեռնարկած երեւակայեալ գործոց, կենաց բոլոր ճոխութիւնները, և նա մանաւանդ՝ եթէ հնարաւոր էր, այնչափ մեծ դանձերու տիրանալ որոնցմով կարողանար ժամ յառաջ իւր սիրելոյն հետ անբաժանելի կերպիւ ապրելու:

Բայց այդ նպատակին հասնելու համար հարկ կը համարէր զՍիրանոյշ աղարտել, և անոր ինչքերուն տիրանալ, վասն զի ինքն ապահով էր թէ նոյն օրն

որ Վարեհեան համոզուէր կնոջը վերադրուած անպարկեշտ ընթացքին վրայ՝ զայն անմիջապէս իւր տունէն կը վանէր՝ զրկելով զինքն բոլոր այն ծանրագին գոհարներէն որ իբր նուէր ընդունած էր : Այս յայնժամ վստահ էր տիրանալ բոլոր այդ գանձուց իւր կանացի հնարքն ի գործ դնելով : Այս բաղձանաց աւելցած էր նաեւ կրկին վրէժխնդրութեան իղձն նոյն օրէն ի վեր որ իւր անձը սաստիկ նախատուած համարեց Սիրանուչէն՝ երբ սարտաքսեց զինքն իւր սենեկէն :

Արեք ամիսէ ի վեր սկսուած էին ժանէթի յարաբերութիւնքն Ալֆօնսին հետ , երբ այդ կինը Սիրանուչի արհամարհանացն ենթարկուեցաւ : Վարեհեանի տունէն արտաքսուելով հազիւ հազ իւր բնակարանը վերադարձած էր՝ երբ ահա Ալֆօնս կը ներկայանայ իւր առջեւ : Իւրին է երեւակայեւ թէ որպի՛սի բերկրութեամբ ընդունեց զիւր սիրահարն յետ կարճատեւ բաժանմանցն , սիրահարն այն որ բոլոր իւր պարապոյ ժամանակները գրաւած էր Վարեհեանի բացակայութեան ժամանակ :

Ժանէթ պատմեց երիտասարդին իւր ընդունած պարսաւներն և կրած անզուսոյ սրտամտութիւնը : Վաղղիացին աշխատեցաւ նախ այդ կնոջ բուն զայրոյթը հանդարտեցնել : Բայց երբ ժանէթ փոխանակ համոզուելու ընդ հակառակն յայտնեց իւր վրիժառութեան գաղտնիարն զՍիրանուչ անպատիւ ներկայելու ամուսնոյն առջեւ , և պարզեց անկէ հետեւելիք նիւթական արդիւնքն , յայնժամ Ալֆօնս

խօսելու եղանակը փոխելով՝ անձը պատրաստ դա-
ւանեց՝ ի նշան սիրոյ կնոջ վրէժը լուծելու, քանի
որ, կ'ըսէր, այնչափ նախանձախնդիր էր այն մա-
սին: Այդ խոստման մէջ ժանէթ վսեմ անձնուիրու-
թեան ապացոյց մի կը նկատէր, մինչ երիտասարդը
նոր ոսկիները գրպանելու երազը կը տեսնէր:

Երկու ճիւղաղներ սեւ կարգադրութիւններ ըրին
անարատ և սուրբ կենաց մի նոր վշտեր յատուցա-
նելու համար:

Մէկը ինչպէս և միւսը շատ մի անգործադրելի
խորհուրդներ ընելէն և զանոնք մէկ կողմ թողլէն
վերջը, Ալֆօնս նոր գաղափար մ'ունեցաւ զոր ժա-
նէթի քննութեան ենթարկեց:

Կ'առաջարկէր անօրէն բաղդախնդիրը Վիրանոյշ
զգվսել սիրահարի դերը խաղալով, և զինքը խայ-
տառակելով ամուսինէն բաժնել:

Բայց ժանէթ վախնալով թէ այդ կեղծ սիրա-
հարութիւնը գուցէ իրականութեան կը փոխուէր
չնդդիմացաւ խստիւ, մանաւանդ որ Վիրանուշի
զեղեցկութիւնը զարմանք ազդած էր իրեն:

Գիտես Ալֆօնս, կ'ըսէր գաղղիացի կինը, որ
վրէժխնդրութիւնս մեծ է Գարեհեանի կնոջ նկատ-
մամբ, բայց զգացումս քու նկատմամբ անհուն է:
Կրնայ այդ կինն զքեզ գրաւել ինչպէս գրաւեց եր-
բեմն զԳարեհեան: Զայն կորսնցնելով ոսկւոյ կո-
րուստ մ'ըրի միայն, իսկ եթէ զքեզ կորսնցնեմ
անձս կ'սպաննեմ:

— Ինչպէս կրնաս մտածել թէ որ և է կին քու

պատկերդ կրնայ հոգիէս ջնջել իրենը զետեղելու համար երբ անձդ , կիրքերդ և մինչեւ անգամ վրէժդ պաշտելի են ինձ համար . և երբ կը դիտես թէ որպիսի արագութեամբ քեզ վրէժխնդիր կանգնեցայ , ու հանդիստ չի պիտի ըլլամ մինչեւ որ զայն չլուծեմ :

— Գիտեմ Այֆօնս , սակայն վախը զիս կը դըրաւէ :

— Ուրեմն դու հաւատք չունիս իմ վրաս :

— Անշուշտ ունիմ , և եթէ չունենայի ապերջանիկ կ'ըլլայի :

— Ո՛ւրեմն :

— Բայց միթէ Գարեհեան չմոլորեցա՞ւ երբ զիս այնչափ կը պաշտէր :

— Հետեւապէս Գարեհեանի կարգը կուզես դընել զիս , ժանէթ :

— Քաւ լիցի . սակայն գիտես անշուշտ որ սիրողն երկչոտ կ'ըլլայ :

— Հապա ես ինչ ըսեմ երբ կը տեսնեմ ուրիշ պաշտուիդ . եթէ կուրաբար չհաւատայի քեզ դժոխք էր ինձ համար :

— Հարկը կը պահանջէ , Այֆօնս , մեր երկուքին շահերը կը պարտաւորեն զիս դոնէ ժամանակի մի համար այսպէս գործելու :

— Նոյնպէս ուրեմն հարկն՝ այսինքն սրամտութիւնդ ու արժանապատուութիւնդ պարտք կը դընեն վրաս վրէժդ լուծելու . և նպատակիս հասնելու համար ուրիշ միջոց չեմ տեսներ եթէ ոչ սիրա-

հարի գերը խաղալ եթէ լաւագոյնն ունիս, յայտնէ զայն :

— Ար խոստովանիմ թէ մեր խորհրդոց յարմարագոյնն է այդ, և կը ծափահարէի այդմ եթէ նախանձը չտանջէր զիս, մանաւանդ որ գործարարութեան եղանակը դիւրին կը թուի ինձ, քանի որ Սիրանոյշ գրեթէ առանձին պարտիզի տաղաւարին մէջ կ'անցնէ բոլոր իւր օրերը, որով առիթ կունենաս զինքն ստէպ տեսնելու ու անդիմադրելի շնորհքներովդ զինքն հրապուրելու և մանաւանդ որ Մեկքոն՝ իւր անբաժանելի սպասաւորն եւս մեծ ձեռնառութիւն կրնայ ընել քեզ :

ԳԼՈՒԽ ԼԸ.

Սիրանոյշ ոչ միայն ցերեկներն այլ և գիշերները գրեթէ միշտ կ'անցնէր իւր բնակած տանը հանդէպ, պարտէզին մէջ կառուցուած փոքրիկ բանաստեղծական յարկին մէջ, Գարեհեանի բացակայութեան ժամանակ : Թէեւ ցուրտ կերպիւ կը վարուէր անոր հետ ու բնաւ չէր զիջաներ օտարականի ընթացքը փոխել այն օրէն ի վեր որ իւր պատուա-

սիրական զգացումն խիստ հարուած կրած էր ժանէթի ներկայութեամբ, հանդերձ այսու օտարականաց ու տանը մարդոց առջեւ տեսակ մի քաղաքականութեան կը դիմէր առ երեւոյթս՝ գրեթէ իւր անցեալ դիրքը սլահելով: Իրաւ է որ տանը սպասարկութեան տեղեակ էին այն դայթակալացի հանդիսման Սիրանուշի և ժանէթի: Բայց անտարբեր ձեւ մի գործածելով է միայն որ մարդս կը յաջողի բանասարկութեան շարախօսութեանց նոր սնունդ չ'տալու, և խոռովասէր ակնկալութիւններն ի դերեւ հանելու:

Սիրանոյշ մինչ տերեւազարդ հովանեաց ներքեւ առանձնացած՝ օգոստոսի ցերեկեան ջերմութեան դէմ զովարար օդ կը փնտռէր, նշմարած էր անծանօթ երիտասարդ մի որ մերթ ընդ մերթ իրեն սեփականեալ բնակարանին շուրջը կը շրջագայէր. դիտած էր մանաւանդ անոր ակնարկներն որք սարտէզը շրջապատող ցած որմին վրայէն մինչեւ իրեն կը ժամանէին: Առաջին անգամները սարդ հետաքրքրութեան վերագրեց այդ վարմունքը. բայց շուտ վերահասու եղաւ թէ վիսպական նպատակ մ'ունէին անոնք, ու յետին անտարբերութեամբ պատասխանեց հրավառ այդ նայուածոց:

Ալֆօնս սքանչանալով Սիրանուշի զարմանալի գեղեցկութեան ինչպէս և ազնուական շարժմանցը վրայ, կը փափաքէր անոր սրտին ճամբան գտնել թէ՛ զինքը վայելելու և թէ՛ իւր հարստութեան մասնակցելու նպատակաւ, ինչպէս կը գործէր ժա-

նէթի նկատմամբ որուն համար սակայն կատարեալ անտարբերութիւն կ'զգար : Սակայն ցաւելով կը տեսնէր թէ յաջողիլը դիւրին խնդիր չէր :

Ժանէթ սաստիկ կը նեղանար, նկատելով թէ Ալֆօնսի մեքենայութիւններն ամենեւին արդիւնք չէին արտադրեր զրեթէ երկու շաբաթէ ի վեր, և թէ յամառ անտարբերութեամբ կը պատասխանէր Սիրանոյշ անոր սիրահարական ցոյցերուն :

Ոչինչ այնչափ տաժանելի է անսլարկեշտ կնոջ մի որչափ առաքինութեան երեւոյթն որ իրեն նուատութիւնն առաւել ի լոյս կը հանէ իւր սիրողին առջեւ :

— Անշուշտ, կըսէր Ժանէթ, Գարեհեանի կինը սիրահար մ'ունենալու է զոր Մելքօն կը ծածկէ մեզմէ, և այն է պատճառն իւր անտարբերութեան քու նկատմամբ :

— Չեմ կարծեր, կը պատասխանէր Ալֆօնս, զի և ոչ այցելու մի նշմարեցի մինչեւ ցարդ :

— Բայց դու գիշեր և ցերեկ այն կնոջ հետ կը բնակիս ամեն ինչ դիտելու համար. պիտի տեսնես որ ժամանակն ինձ իրաւունք պիտի տայ վերջապէս, կ'ըսէր Ժանէթ :

Ալֆօնս նկատելով որ հետեւած ընթացքը բոլորովին ապարդիւն կը մնար՝ ուրիշ միջոցի մի դիմեց. ուստի նամակաւ մի առ Սիրանոյշ իւր շինծու սէրն յայտնեց, իւր յուսահատութիւնը նկարագրեց, և վերջապէս արձագանք մի խնդրեց իւր թախանձալից ձայնին :

Օր մի երբ Սիրանոյշ գիրքն առած գնաց իւր սովորական տերեւաչէն հովանոցին ներքեւ նստելու, տեսաւ նամակ մի զարմացմամբ. բացաւ զայն, կարդաց ու հասկցաւ թէ անծանօթ երիտասարդին կողմանէ ուղղուած էր իրեն: Սրտատուժեամբ բորբոքեցաւ նախ այդ յանդուգն ընթացքին առջեւ և ապա վախով գրաւուեցաւ: Իւր ներքին գրդման անմիջատէս անսալով՝ թէ՛ իւր անձն ապահովելու և թէ՛ այդ անծանօթին յոյսերը բոլորովին ջնջելու համար ի հասփէց թողուց իւր տաղաւարն, ու ծովեզերեայ տունը գնաց առանց քանի մ'օր անկէ բնաւ շարժելու: Բայց այդ կամաւոր աքսորը սրտին սիրելի վայրէն՝ ախուր կերպիւ ներգործեց իւր վրան:

Խեղճ Սիրանոյշն հեռի էր մօրմէն՝ որ գրեթէ բնակարանէն դուրս ելնելու անկարող էր, այնչափ հիւանդութիւնը տիրացած էր վրան՝ աղջկանը տարաօրայման վիճակէն յուզուելով: Հեռի էր իւր Զարուհիէն որուն այցելութիւնները խիստ հազուագիւտ էին, մանաւանդ որ նա ջանադիր էր միշտ Իարեհեանի չհանդիպելու, զի այդ մարդուն հրպարտ ձեւերն և գոռոց կերպարանքը կարծես իւր խոնարհ վիճակը կ'արհամարհէին: Հեռու էր Սրուանդէն որմէ երկար ժամանակէ ի վեր լուր չունէր՝ այնչափ սակաւաթիւ էին պատասխաններն առ իւր քոյրն նոյն օրէն ուր դժբաղդութեան մէջ ինկած էր: Արդ հօրկ էր ուրեմն որ հեռի ապրի և սիրտանացն այն բոյնէն՝ ուր տեսակ մի կեանք կազմած էր անձին, և ուր ամփոփած էր սրտին և մը-

տաց յիշատակները : Հոն ուր և ոչ մէկ օտար անտարբեր դէմք մի կուգար սղծելու այն սրբավայրն իւր զգացմանց : Երբ Սիրանոյշ հոնկէ ակնարկ մի կը նետէր տարածութեան , ծովուն , լեռներուն վերայ . երբ միտքը կը սուրար անհունութեան մէջէն ու կ'երթար մինչեւ ի տար աշխարհ կը թափառէր սիրելի անձի մի հանդիպելով , այդ երեւակայութեան ցնորից մէջ տեսակ մի հաճութիւն կ'ըլգար , և կերպով մի ազատութիւն կը վայելէր կենացը շղթայից մէջ : Հոն վերջապէս դոյզն ինչ մը խիթարութիւն կը գտնար իւր տառապանաց . հոն կերպիւ իւրք կ'ապրէր դառն առանձնութեան մէջ ամիսփուելով , մինչդեռ ծովեզերեայ տունը կ'իջներ միայն երբ ամուսնոյն ներկայութիւնը կամ ուրիշի այցելութիւնը կը սպահանջէր այդ :

Այս էր կեանքը զոր ինքն իրեն կազմած էր Սիրանոյշ , և զոր կը յարգէր Գարեհեան քանի որ պատճառ չ'ունէր ընդդիմանալու . մանաւանդ որ կրկին ակնածութեամբ կը վարուէր կնոջն հետ այն օրէն ի վեր որ աններելի պարտազանցութեան տեսարանը ներկայած էր անոր աչացը : Սիրանոյշ մէյ մ'ալ ոչ ակնարկութիւն ըրած էր այդ դէպքին և ոչ ալ որ և է գանգատ :

Գարեհեան կրկին և կրկին անգամ փորձեց կրնոջը խոցոտեալ սրտին մերձենալու . բայց անոր նայուածքին խստութիւնը կարծես զինքը կ'արձանացնէր : Աին մ'անկեղծ զղջման կրնայ ներել միայն , առանց սակայն լիովին կարենալ բուժելու

հարուածոց բոլոր այն հետքերը զորս իւր սիրտը կը-
րած է : Իսկ ուր կատարեալ գղջում չկայ՝ նախա-
տանաց յիշատակը միշտ կենդանի կը մնայ :

Դարեհեանի պարտութեան ազդեցութիւնն ու
խղճի խայթերը դիւրաւ կ'անհետանային ժանէթի
դիւթական ներկայութեամբը : Բայց ի՞նչ ունէր Սի-
րանոյշ ի մխթարութիւն :

Գ. Ա. ՈՒՒ Ի. Թ.

Մանր թուեցաւ Սիրանոյշի ինքնայօժար բան-
տարկութիւնը ծովեզերեայ տանը մէջ : Ուղեց վե-
րըստին գետեղուիլ իւր սիրելի բնակարանին մէջ :
Կը մտածէր թէ իւր ցոյց տուած արհամարհական
ձեւերէն անշուշտ վհատած կ'ըլլար անծանօթ երի-
տասարդը : Բայց իւր կատարեալ ապահովութեանն
համար որոշեց իւր կասկածներն յայտնել հաստա-
բազուկ Մելքոնին՝ որուն հաւատարմութեան վրայ
բնաւ երկբայելու իրաւունք չունենալ կը կարծէր :
Սիրանոյշ չէր յանձն առած մինչեւ նոյն պահուն որ
և է ակնարկութիւն մ'ընել իւր սպասաւորին ան-
ծանօթ երիտասարդին նկատմամբ : բայց նոյն օրը
զինքը կոչելով,

— Մելքոն , ըսաւ , օտարական մի ժուռ կուգայ այս բնակած վայրերուս շուրջը : Գուցէ աւագակ մ'է , յարեց , չուզելով մտերմութեան նշաններ տալ անոր : Ես այս տաղաւարս ապահով վայր մի չէի համարէր եթէ չճանաչէի քու բաղկիթ ոյժն և քու անձնութիւնդ : Ստոյգ է որ ուրիշ պահապաններ կան պարտիզին մէջ , բայց չվստահացներ զիս այդ : Ուստի քեզ մասնաւորապէս կը յանձնեմ այսուհետեւ բնակութեանս հսկողութեան պաշտօնը :

— Տիկին , պատասխանեց Մելքոն , կեղծ երախտագիտութեան ձեւերով երկու ձեռքերը կուրծքին վրայ դնելով , եթէ հարկ ըլլայ տասը կեանք ալ ձեր ու տիրոջս ապահովութեան համար տասն ալ կուտայի :

— Գիտեմ արդէն այդպէս ըլլալը , Մելքոն :

— Տիկին , դուք հանգիստ եղէք , բնաւ մի վախնաք . այդ յանդուգն երիտասարդն ալ չէք տեսներ : Եթէ կուզէ մարմինը հօս թողուլ թո՛ղ վերադառնայ , արդէն ճանչցաւ բաղկիս ոյժը :

— Բայց ո՞վ է այն , Մելքոն ,

— Չգիտեմ , տիկին , ո՞վ կուզէ ըլլայ . քանի որ ես հօս եմ մէկը իրաւունք չունի այս կողմերս շատ դալու : Երբ այդ անզգամը նշմարեցի քանի մ'անդամներ , օր մի շիտակ իրեն գացի և հարցուցի թէ ի՞նչ էր փնտռածը մեր պարտիզին շուրջը :

Նա պատասխանեց թէ բնութեան ինչպէս և մեր պարտիզին գեղեցկութիւնները կը վայելէր :

Ես այդ մարդուն իմացուցի կերպով մի որ եթէ

գլխուն փորձանք չ'ուզէր բերել, այս տեղերուն շատ չմօտենայ : Անկէ վերջը հեռուէն կ'անցնէր և ես ըսելիք չունէի : Բայց երբ սկսաւ նորէն երեսը ցուցընել շատ մօտէն՝ ու պարտիզին պատին վրայէն վար ծռելով հոս նայիլ, կամաց կամաց դնացի ու օձիկէն յանկարծ բռնելով գինքը պիտի խեղդէի, բայց նա սարսափելով խօսք տուաւ ինձ մէյ մ'ալ այս կողմերս չգալու :

— Բայց երբ պատահեցաւ այս դէպքը, Մելքոն :

— Դուք ծովեզերեայ տունն էիք, տիկին, նոյն ժամանակին :

— Միշտ այսպէս հաւատարիմ եղիր մեզ, և անշուշտ վարձատրութիւնդ կ'ստանաս :

— Մի կարծէք, տիկին, թէ ես ձեր վրայ հըսկելէ մէկ վայրկեան կը դադրիմ. նոյն բանը կ'ընեն և մեր պահասական պարտիզականները : Արդէն, տիկին, իմ տէրս այս տեղերուն վրայ հոգ տանելու պարտքը ինձ թողած է, և եթէ զայդ ուրիշի յանձնէր այնչափ ծանր կը թուէր ինձ որ ինքզինքս կ'սպաննէի :

Սիրանոյշ գրպանէն քանի մի օսկի հանելով Մելքոնին տուաւ ի վարձատրութիւն իւր կարծեցեալ ծառայութեան :

— Աստուած կեանք տայ ձեզ, տիկին, և նոյնպէս մեր տիրոջ, ըսաւ Մելքոն, քծնող կերպարանօք, և ծռեցաւ տիրուհւոյն ձեռքը համբուրելու համար : Բայց Սիրանոյշ այդ խոնարհութեան նշանը չընդունելով ձեռքը քաշեց ու հեռացաւ :

Նրիտասարդ կինը ապահոված էր կատարելապէս քանի որ իւր վրայ այդպիսի հսկողութիւն մ'ըլլալը կը կարծէր : Ահա Մելքոն կատարած էր ինքնայորդ որ , կը մտածէր , ինչ որ ինքը չէր համարձակած առաջարկելու իրեն՝ այսինքն այդ անձանօթ մարդը վանելու փորձը փորձել : Չէր յանձն առած որ և է դիտողութիւն մ'ընել օտարականը հեռացնելու համար , խորհելով թէ զուցէ սինլգորի մի հանդիպելով կրնար աղմուկ յարուցանել ու գայթակղութիւն պատճառել : Բայց լոին կ'ուրախանար թէ Մելքոնի նախատեսութիւնը իւր չափազանց երկչոտութեան կրցաւ յաղթել :

ԳԼՈՒԽ Խ.

Նրուանդի բորբոքած երեւակայութիւնը սաստիկ հարուած մ'ընդունեցաւ Լէօնարտօյի մահուամբ : Մերունուոյն անկենդան մարմինն աչացն առջեւ էր շարունակ , և թուէր իրեն թէ նա անէծք կը կարդար անընդ հատ իւր վրան :

Օր մի ուզած էր՝ ըստ իւր սովորականին , ճուղիի գերեզմանին մերձենալ ծաղիկ սփռելու համար անդ . բայց սոսկմամբ ետ քայլած էր կարծե-

լով թէ սրտմտեալ հայրը զինքը կը վանէր իրենց մահուան անդորրն եւս իւր ներկայութեամբը շփոթումը համար : Սիրոյն անշէջ հուրն և երեւակայութեան յուզեալ վիճակն ի խոր ներգործեցին քայքայեալ առողջութեանը վրայ , զինքն իբր ցնորեալ մարդ հանդիսացնելով :

Անկարող էր վրձին շարժելու , ինչպէս և անկարող ~~ուրիշ որ և է աշխատութեամբ~~ սլարապելու . իբրեւ թափառաշրջիկ փողոցաց մէջ կ'երթեւեկէր առանց ըրածն զգալու : Երեք անձինք իւր մտածութեանց մշտատեւ առարկաներն էին , այսինքն Սիրանոյշ , Ճուլիա և Լէօնարտօ . միտքն անոնցմով գրաւուած էր լիովին : Մերթ կը կարծէր թէ Սիրանոյշ իւր ստացուածքն էր տակաւին , ու անոր կը ժպտէր անհուն գորովով , երբ յանկարծ իւր առջեւ կը տեսնէր Ճուլիայի սգահար դէմքը ցաւով վարագուրած որ զինքը կը յանդիմանէր , մինչ Լէօնարտօ ծնրադրած տապանի մ'առջեւ զինքը մարդասպան կ'անուանէր : Երեւակայութեան այս մշտատեւ բորբոսմը վերջապէս Երուանդին միտքը ցնորեցուց :

Վիրձինիօ՝ ճշմարիտ բարեկամութեան անկեղծութեամբ ու անձնուիրութեամբ ամեն խնամք հայթայթեց անոր : Բայց բժշկաց յորդորանացն համեմատ հիւանդանոց փոխադրելով հիւանդը՝ ոչինչ խնայեց որպէս զի լաւ դարմանուի և սամեն հանգըստութիւն վայելէ : Հիւանդանոցի մէջ կ'անցնէր իւր ազատ վայրկեանները , և հոն մտերմին մօտ կը կենար որչափ որ ախտացելոց յարկին կանոնները

կը ներէին զայդ նմա :

Վերջապէս Նուանդ լաւագոյն խնամքները վա-
յելելէ վերջը՝ փառք Վիրճինիօյի անդուլ հսկողու-
թեան, երկու ամսէ վերջը առողջացած էր, զի մը-
տացը խանդարումը ջղային սաստիկ ցնցման հետե-
ւանք էր միայն, և ոչ թէ ուղեղի հիւանդութեան :

Սակայն բժիշկներն որք տեղեակ էին Նրուանդի
ախտին բուն պատճառին, խորհուրդ տուին Վիրճի-
նիօյի զՆրուանդ հեռացնելու այն վայրերէն որք
տխուր յիշատակներ կը պարունակէին իրեն համար,
և զրկել զինքն իւր սիրոյն առարկային բնակած
երկիրը, որպէսզի անոր մերձաւորութեամբը սըր-
տին կարօտը գոնէ մասամբ կարենայ յազեցնել :

Գառն էր Վիրճինիօյի իւր բարեկամէն բաժ-
նուելու գաղափարն երբ իրեն ոչ ոք կը մնար ըն-
տանիքէն, և երբ վարժած էր նկատել զՆրուանդ
իրր իւր եղբայրը : Բայց ամենայն անձնուիրու-
թեամբ մէկ կողմ թողլով որ և է շահասիրական
նպատակ, առաջարկեց իւր մտերմին ուղեւորիլ ի
Պօլիս, առարկելով թէ հայրենի երկրին օդը և ըն-
տանեացը ներկայութիւնը օգտակար ներգործու-
թիւն կրնային ունենալ իւր վրայ, ըստ վկայութեան
բժշկաց :

— Հայրենիք, ընտանիք, ոչինչ ունիմ, գոչեց
Նրուանդ, քանի որ զՍիրանոյշ յափշտակեցին ինձմէ :

— Բայց գոնէ ապահովութիւնն ունիս, պատաս-
խանեց իտալացին, թէ անոր սիրտը քուկդ է, և
այդ մխիթարութիւն մեծ է քեզ համար. իսկ ես

այդ սփոփանքն անգամ չունիմ զի վատօրէն մատնուեցայ : Մինչդեռ կը կարծէի սիրուած ըլլալ՝ անսիրտ աղջկան խաղալիքն էի միայն : Գոնէ դու կարող ես յառել աչերդ սիրային դէմքի մի վրայ որ զքեզ կը գոչէ գուցէ յուսահատ :

— Աուզե՛ս ուրեմն , Ալիբէնիօ՛ , որ Պօլիս վերադառնամ սիրոյ քայքայեալ բոյնս տեսնելու համար : Ա՞նչքե՛ս որ երթամ հաստատեմ թէ իմ գանձս սըրբապիղծ ձեռաց ստացուածքն եղած է : Աուզե՛ս որ երթամ նկատեմ ժանտատեսիլ այն կերպարանքն ոսոխի մ'որ սիրտս , հոգիս և հանճարս անգթաբար հարուածեց :

— Բայց , Երուանդ , քու թշնամիդ Միրանուշի ամուսինն եղած չէ՛ այլ անոր հայրը : Գարեհեան հաւնած է քու սիրուհւոյդ , ուզած , և հետն ամուսնացած է առանց նոյն իսկ գիտակցութիւնն ունենալու իւր գործած շարեաց :

— Ի՞նչ փոյթ , շարգիլէր որ թշուառ ըլլամ :

— Իրաւ է որ այդ մարդուն ներկայութիւնը քեզ հաճելի չի կրնար ըլլալ . բայց իրեն պէտք է որ հանդուրժես իւր տանը մէջ մուտք գտնելու համար :

— Եւ ո՞վ կ'ապահովէ զիս թէ այդ մարդը թոյլտուութիւն պիտի ընէ զՄիրանոյչ տեսնելու եթէ իմանայ մեր համակիր յարաբերութիւնները :

— Բայց այդ ընտանեկան գաղտնիք մ'է զոր Միրանոյչ կրնայ ծածկել իւր ամուսնէն առանց բնախղճմտութիւն ընելու :

— Այլ ի՞նչ բանի կը ծառայէ ինձ տեսնել զայն

որ իմս ոչ եւս կրնայ ըլլալ :

— Ի՞նչ կըսես, Երուանդ : Ես մատնուեցայ, սրտիս մէջ բուռն ատելութիւն կ'զգամ այն անօրէնին դէմ որ այսօր ուրիշ մարդու անունը կը կրէ, և հանդերձ այսու՝ յամօթ իմ կը խոստովանիմ, որ մեծ է փափաքս զինքը տեսնելու թէ եւ խոյս կուտամ իրմէ :

— Եւ դու կը կարծես թէ կեանքս չէի՞ զոհեր Սիրանոյշ տեսնելու համար : Բայց այն միւս կերպարանքն որ կից է իրեն սարսուռ կ'ազդէ ինձ :

— Թերեւս հնարաւոր ըլլայ քեզ տեսնել մին առանց միւսոյն :

— Դու չես ճանաչեր տակաւին թէ Սիրանոյշ ինչ առաքինութեան հրեշտակ է : Չոհեց զիս իւր մօրը, կը զոհէ նաեւ իւր պարտականութեանը, վստահ եղիր : Ապահով եմ որ նա անկարող է զիս մոռնալու, բայց անկարող է միանգամայն իւր խիտ սկզբանց անհաւատարիմ ըլլալու : Ո՛հ, երանի թէ այնչափ առաքինի չհանդիսանար և ոչ այնչափ մայրասէր, որով երջանիկ կ'ըլլայինք արդ :

— Ուրեմն կը մերժե՞ս յօգուտ նկարչական տաղանդիդ՝ միակ բարիքն որ մնաց քեզ արդ, երթալ, կազդուրիլ հայրենի երկնից ազդեցութեամբ : Կը մերժե՞ս տեսնել սիրականդ՝ որ գուցէ գքեզ ի զուր կը կոչէ թէ՛ արթուն և թէ՛ ի քուն : Կը մերժե՞ս անոր մխիթարութիւն մի պարգեւել, զինքն ոգեւորել մէկ խօսքովդ ու մէկ նայուածքովդ՝ մինչ նա թերեւս անհաւատարիմ կը կարծէ քքեզ : Չե՞ս ու-

զեր որ նա իւր շունչովն արծարծէ քու նուազեալ հանճարդ : Ըսէ՛, Երուսնդ երես կը դարձնես բոլորովին սրտիդ ու հանճարիդ , երկնօքն ալ կ'ուրանաս :

— Վիրճինիօ՛, մ'ըներ այդ հայհոյանքը :

— Ուրեմն : Տես իբր կենդանի մեռեալ շուրջ կը թափառիս : Ոչինչ մնաց քեզ բաց ի նկարչութենէն : Տաղանդդ զքեզ պիտի վերականգնէ , պիտի փրկէ , և անոր վերջին հարուածը կուզես տալ դու :

— Վիրճինիօ՛, նկարչութենէն ի զատ շատ բան մնաց ինձ , քանի որ դու իմ բարեկամս ես :

— Ուրեմն յանուն բարեկամութեանս հնազանդէ՛ ինձ . կը խնդրեմ զայդ իբր մեծազոյն ապացոյց մեր մտերմութեան :

— Քանի որ կուզես կը հաւանիմ : Ո՛հ , ի՞նչ մեծ զոհ է կատարելիքս , Վիրճինիօ .

— Ա՛րնդունիմ այդ զոհդ ի սրտէ :

Եւ զայս ըսելով Իտալացի պատկերահանն իւր բարեկամին ձեռքն ուժգին սեղմեց , մինչդեռ աչացը մէջ արտասուաց կայլակ մի կը փայլէր :

ԳԼՈՒԽ ԽԱ.

Սկսաւ Երուանդ ճամբորդութեան պատրաստութիւններն ընել : Որչափ դժկամակութիւն ունեցաւ նախ Հռովմէն բաժնուելու՝ նոյն չափ անզուսպ եռանդեամբ գրաւուեցաւ Պօլիս ուղեւորելու համար երբ մեկնելու որոշումը տուաւ : Միայն թէ ծանր էր իրեն հեռանալ Վիրճինիօյէն՝ որուն հետ գրեթէ երկու տարիէ ի վեր իբրեւ ճամբորտ եղբայր վարուած էր : Բայց եթէ վիշտ մի կը թողուր ի Հռովմ, միւս կողմէն յոյս ունէր իւր փշրեալ երջանկութեան մասունքն հաւաքելու ի Պօլիս, մէկ նայուածքի, մէկ խօսքի մէջ, եթէ Գարեհեան տեղեակ չէր իրենց սիրային վէպին :

Հասաւ վերջապէս օրն հրաժեշտի : Վիրճինիօ տարօրինակ տխրութեամբ համակուած էր, և ջանք կ'ընէր զայն ծածկելու մտերմին աչքէն : Մնողք, քոյր, սիրուհի, ամեն ինչ կորուսած էր, և ահա իւր վերջին մխիթարութիւնն եւս կը կորսնցնէր : Ստոյգ է որ ինքն յորդորած էր զԵրուանդ մեկնելու յօգուտ իւր անձին, բայց սիրտն իւր օրէնքն ունիկը ճզմուի, կ'արիւնի, կը հառաչէ, կը բողբէ նոյն իսկ ինքնայօժար կատարած զոհին դէմ :

Մտաշարժ էին երկու երիտասարդաց մնաս բարեաւները Երուանդի խուցին մէջ :

— Երուանդ , կ'ըսէր Վիրճինիօ , հայրենի երկիրն իւր սուրբ հրապոյրներովը զիս մոռացութեան չմատնէ : Դու միայն մնացիր ինձ . բազդը զիս մատնեց ամեն պարագայի մէջ . բայց դու գոնէ հաւատարիմ մնացիր ինձ : Վերադարձիդ անհամբերութեամբ պիտի սպասեմ :

— Վիրճինիօ , միատեղ խառնեցինք մեր յոյսերը , մեր պատրանքը և արտասուքը : Անոնք որ թշուառութեան մէջ եզրայր եղած են՝ ցկեանս եզրայր կը մնան :

— Ուրեմն պիտի տեսնեմ հոս զքեզ վերստին :

— Խոստովանիմ քեզ , կարծես թէ տխուր նախազեկութիւն մ'ունիմ թէ ոչ եւս պիտի դամ ի Հուովմ . և թուի ինձ թէ վերջին անգամ է որ կը տեսնեմ զքեզ , սիրելի Վիրճինիօ :

— Ի՞նչու այդպէս վհատեալ կը խօսիս սիրտս վշտացնելով :

— Վիրճինիօ , ընդունէ այս իմ կենդանագիրս զոր՝ ինչպէս գիտես , նկարեցի երբ հոգիս յոյս էր և լոյս : Սիրանուշին համար պատրաստած էի զայդ երբ նա վրձնոյս հոգին էր և ես բոլորովին ներշնչում : Իմ կենդանագիրս իրաւունք չկրնար ունենալ անշուշտ անօր տանը մէջ փոքրիկ վայր մ'անգամ գրաւելու : Ուստի լաւագոյն ձեռաց չեմ կրնար յանձնել ինչ որ սիրոյս , յոյսերուս և ներշնչմանցս կնիքը կը կրէ : Սիրանուշի պատկերին դալով ինձ հետ պիտի մնայ միշտ , զի հոն ամփոփեցի տաղանդիս բոլոր կատարելութիւնները , երեւակայու-

թեանս բոլոր ոյժը , ու սրտիս բոլոր զգացումները :
Կը յիշէս , ո՛րպիսի զարմանք ազդեց Ակադեմիայի
մեծ տաղանդաց պատկերն այն , և ինչ փառաւոր
ապագայ աւետեցին ինձ : Տաղանդս սիրոյս բաղ-
դակից եղաւ . շուրջս աւերակներ մնացին միայն :

— Չէիր կրնար լաւագոյն յիշատակ մի թողուլ
ինձ քան զայն որ տաղանդիդ արտայայտութեան
հետ քու դէմք կը յիշեցնէ ինձ : Ես ի փոխարէն պի-
տի նուիրեմ քեզ իմ իւղաներկ կենդանագիրս զոր
գիտես թէ հօրս ձօնած էի :

Երուանդ այլազունեցաւ , և Վիրճինիօ անոր
յուզումն դիտելով հարցուց այլայլութեամբ .

— Ի՞նչ եղար , Երուանդ , ի՞նչ ունիս .

— Հայրդ գուցէ բողոքէ այդ նուէրիդ դէմ սըր-
բապղծութիւն համարելով զայդ :

— Կը տեսնեմ թէ երեւակայութիւնդ սնտփ
կասկածներով կուզես տանջել միշտ :

Լուռ էր Երուանդ , ու այլայլութեան վերջին
հետքերը աստիճանաբար ջնջուելէն վերջը ոտք ե-
լաւ , փոքրիկ սենեակի մէջ մտաւ , ու ապա վերա-
դարձաւ ձեռքը բռնելով գեղեցիկ փունջ մի ձեր-
մակ ծաղկներէ ու կանաչ տերեւներէ կազմուած ,
և զայն Վիրճինիօյին յանձնելով ըսաւ .

— Ա՛ն զայս , և զետեղէ Ճուլիայի գերեզմանին
փրայ , « մնաս բարեաւ » ըսելով անոր իմ կողմա-
նէս : Անկարող եմ իւր տապանին այցելելու , զի
թուի ինձ թէ հայրդ պիտի արտաքսէ զիս այդ
սրբավայրէն :

Համբուրեց ծաղկեայ փունջն և «մնաս բարեաւ Սիրելի Ճուլիա» գոչելով, ամենայն պատկառանք Վիրճինիոյի յանձնեց զայն :

— Ի տեսութիւն, ըսէ, Երուանդ, և ոչ թէ մնաս բարեաւ, մրմնջեց Վիրճինիո՝ ձայնիւ մի զոր արտասուք կը խեղդէին :

Երկու երիտասարդք երկրորդելով իրենց մշտատեւ անխախտ բարեկամութեան խոստումը իրարու գիրկ նետուեցան, և ապա այդ համեստ յարկէն մեկնելով զնացին շոգեկառքին կայարանը : Հոն անգամ մի եւս գրկընդ խառն արտասուեցին, դիրար համբուրեցին, և հեծկլտալով հրաժեշտի ողջոյնը տուին իրարու :

Երուանդ շուրջը նայեցաւ, խոր հառաչ մի բըղխաւ սրտին ներքին ծալքերէն, ու յուսակտուր եղանակաւ գոչեց

— Մնաս բարեաւ և դու Հռովմ, երկիր քաջաց և հանճարից զոր միշտ պաշտեցի : Երբ ոտքովս առաջին անգամ սուրբ հողոյդ վրայ կոխեցի հետս կը բերէի յոյս և տաղանդ : Արդ կը մեկնիմ որք տաղանդով և որք սրտով : Անմահ դուք նկարիչք Հրուովմայ, ձեր հրաշալիքն անկարող եղան պահպանել տաղանդս սիրոյ անողորմ հարուածներէն : Անդանի եկայ, աւերակ կը վերադառնամ : Բարեաւ մնայք :

Վերջին անգամ երկու մտերիմները իրարու ձեռք սեղմեցին ուժգին, ու ապա Երուանդ շոգեկառք մտաւ միշտեւ աչքերովն ու ձեռքերովը Վիրճինիո

վշտալից նշաններ կ'ընէր : Զանգակը զարնուեցաւ , շարժուն շէնքը զզրդեցաւ , սկսաւ յառաջանալ , և տակաւ առ տակաւ Վիրճինիոյի աչերէն հեռացաւ , անհետացաւ , մութէ կազմուած թանձր ամպերու մէջ կորսուելով :

Խեղճ Իտալացին կը նայէր կառախուձրին տակաւին մինչդեռ բոլորովին անտեսանելի եղած էր : Յաւն ունէր միայն իբր ընկեր :

Մեկնողն ոչ նոյն չափով կ'զգայ բաժանման բոլոր դառնութիւնը որչափ մնացողը : Առաջինն ունի մտաց զբաղմունք , հազար ու մէկ կատարելիք գործեր , բազմաթիւ խորհուրդներ որք իրարու արագաբար կը յաջորդեն , և ստիպողական շարժում մի կը կազմեն շուրջը : Նոր վայրեր , նոր տեսարաններ , նոր դէմքեր , տեսակ տեսակ չուկ ու խօսակցութիւններ , ուրախութեան արտայայտութիւններ , տխրութեան սլատկերներ , ասոնք ամենքն ալ միտքն զբաղեցնելու միջոցներ են : Ստոյգ է որ այս զանազան փոփոխութեանց , տեղափոխութեանց և խորհրդոց մէջ՝ թողուած վայրերն , յիշատակներն ու բարեկամները սրտին մէջ գրաւած տեղերին ամբարապինդ կը սպհեն , ու մարդուս աչացն և հոգւոյն առջեւ կը ներկայանան իբրեւ առարկաներ զորս անջատման դառնութիւնը առաւել եւս նուիրական կը հանդիսացնեն : Մէն մի անգամ որ բազմազբաղ միտքը նոր հրապոյրներով քիչ մի երկար ժամանակ կը գրաւուի , հեռաւոր սիրելեաց յիշատակը իբր խղճի խայթ կը ներկայանայ ուղեւորին առջեւ :

Բայց մնացողը չունի հետաքրքրութիւնը կամ ուշը շարժող առարկաներ, չունի երեւակայութիւնը յափշտակող տեսարաններ : Այլ ամեն իր իւր շուրջը մտացը մէջ յիշատակ մի կը զարթուցանէ, ու սրտին մէջ արձագանք մի : Դատարկութիւն մի կը հաստատէ զոր բացակային յիշատակաւն կը ջանայ մասամբ լեցնել, և մտաց ու սրտին յարատեւ ձկտումն դէպ ի նոյն առարկայն զհոգին յոգնեցնելով կ'սփոփէ . այդ վիճակն էր բաժինը Վերճինիոյի :

ԳԼՈՒԽ ԽԲ.

Այժօնա նկատելով թէ անկարող էր զՍիրանոյշ գրաւելու, ուրիշ միջոց մի փնտռած էր իւր նպատակին հասնելու : Ուստի խորհուրդ ըրած էր Մելքոնին հետ տաղաւարին անմիջապէս քովի որմէն պարտէզն իջնալ գիշերը, գաղտագողի սպրդիլ մինչեւ Սիրանուշի սենեակն, ուր ինքն առանձին էր, նոյն յարկին մէջ տեսակ մի որդեգիր աղջիկ մ'ունենալով Մարիամ անուանեալ, և զՄելքոն իբր իւր սեփհական պահապանը : Իսկ միւս երեք պարտիզպաններն՝ երեք առոյգ և զինեալ մարդիկ,

պարտէզին այլ և այլ կողմերը ցրուած էին : Չմոռնանք յիշելու միայն թէ Մելքոն կատարելապէս կ'իշխէր Մարիամին սրտին վրայ , որով ինքը կը կարծէր թէ անոր աջակցութիւնն ապահովապէս կրնար ունենալ :

Կը մակարերուէր թէ Սիրանոյշ Ալֆօնսի յանկարծական ներկայութենէն այլայլելով պիտի աղաղակէր օգնութիւն խնդրելու համար Մելքոնէն : Բայց այս անօրէնն իւր աչալուրջ հսկողութենէն իբր թէ դրդեալ՝ թոյլտուութիւն ըրած պիտի ըլլար կասկածելի թուած օտարականին մինչեւ տիկնոջ խուցն երթալու , որպէսպի ամուսնոյն նկատմամբ մատնութեան ապահովութիւնն ստանայ , և զինքն՝ իբր կին ուխտադրուծ մատնէ իւր տիրոջ : Պահապանները պիտի կոչէր յետոյ իրենց տիրուհւոյն անպատուութեան հանդիսական ըլլալու , անոր աղաղակները վերագրելով զիւր հոմանին սպաննելու համար ըրած սպառնալեաց :

Եւ պիտի աւելցնէր թէ ապահովապէս այդ սրբիկայն պիտի մեռցնէր եթէ ազատ ըլլար հետամըտիլ անոր՝ փոխանակ յանցաւոր տիկնոջ մօտ կենալու , անոր հաւանական փախուստը արգիլելու զիտաւորութեամբ : Իւր խօսքերը պիտի հաստատէին հեռաւոր դուրիւնը ձիու մի որ արագընթաց արշաւելով՝ այդ վայրերէն կը հեռացնէր մարդ մի որ պիտի նկատուէր իբր հոմանին տիկնոջ , և որ պիտի նշմարուէր լուսնին արձակած ճառագայթից ջրնորհիւ :

Կը մնար Մելքոնի՝ Մարիամին աջակցութիւնն ըստանալ ի յաջողութիւն իւր չար խորհրդոց, և այդ դժուարագոյն եղաւ քան ինչ որ կը կարծէր նա, վասն զի աղջիկն ընդդիմացաւ ուժգին որ և է սուտ վըկայութիւն մ'ընելու ընդդէմ իւր տիրուհւոյն : Իսկ եթէ յանկարծ բոլոր ճշմարտութիւնն յայտնելու ըլլար Մարիամ ի փրկութիւն իւր սիրելի տիկնոջ՝ Մելքոնի շահասէր ակնկալութիւններն ոչ միայն ի դերեւ կ'ելնէին : այլ մեծ պատուհասներու կ'ենթարկուէր : Ուստի անօրէն մարդն ամեն ճիգ ըրաւ աղջիկը մեղսակից ընելու իրեն :

Երբ թախանձանք ոչինչ արտադրեցին, կարգն եկաւ սպառնալեաց : Եթէ չ'օգնես ինձ, կ'ըսէր Մելքոն Մարիամի, կը հեռանամ քեզմէ, ու քու նախանձդ շարժող աղջկան հետ կ'ամուսնանամ : Իսկ եթէ մատնութիւն մ'ընես ինձ դէմ, զքեզ անսպառնառ կ'սպաննեմ :

— Սպաննէ՛ զիս, գոչեց Մարիամ, բայց բարերարուհւոյս, որք քրոջս և եղբօրս սպաշտպանին, խընայէ՛ :

— Լսէ ինձ, Մարիամ, ես վրէժխնդրութեան մեծ սպառնառներ ունիմ, և յաջողիլն անկարելի է ինձ եթէ չ'օգնես ինձ : Իսկ եթէ գործն ի գլուխ չհանեմ, կախաղանը կ'սպասէ ինձ : Այն ժամանակ մի՛ կարծեր որ զքեզ հանդիստ պիտի թողում. գիշեր և ցերեկ իմ ուրուականս զանձդ պիտի հալածէ, զքեզ դահիճ գոչելով :

Սարսուռ ազդեցին այդ խօսքերն անմեղ աղջ-

կան, ու ձեռքերն աչացը տանելով ծածկեց զանոնք իբր թէ այդ նկարագրին ազդեցութենէն խոյս տալու համար:

Մեկքոն հաստատելով խօսքերուն ըրած նպաստաւոր ազդեցութիւնը, ըսաւ.

— Որոչէ՛, Մարիամ, կամ ինձ օգնել ու միշտ սիրուիլ, կամ զիս մահուան դրկել: Իսկ եթէ յաջողիմ առանց ձեռնտուութեանդ, պատրաստուէ՛ քու նախանձորդդ իմ կինս տեսնել, վասն զի նա ամեն զոհի պատրաստ է ինձ համար:

— Ո՛հ, գոչեց ազջիկը յուսահատ ձայնիւ, զիտես, անգութ, որ աստիճանի գրեզ պաշտելս և անոր համար այսպիսի խիստ պայմաններ կը դնես ինձ: Հրէշ մի պէտք է որ ըլլամ ուրեմն քեզ կամ տիրուհւոյս նկատմամբ:

— Աստուած իմ, աղերսեց հէք Մարիամը, օգնէ՛ ինձ, տես թշուառ կացութիւնս, և մի՛ թոյլ տար որ չարիք հասցնեմ իմ սիրելեացս: Տիրո՛ւհիս և Մեկքոն, երկուքն ալ սիրելի, երկուքն ալ պաշտելի.

Այդ բացագանչութիւնը կը բաւէր զՄեկքոն ապահովելու համար. վստահ էր թէ ազջիկն անկարող էր զինքը մատնելու, և յոյս ունէր անոր աջակցութիւնն եւս ստանալու:

— Մտածէ՛, կ'ըսէր ապիրատը, կամ մշտատեւ սէր իմ կողմանէս քեզ համար, կամ քեզմէ կախազան ինձ համար: Եւ սակայն, Մարիամ, գրեզ կը պաշտեմ, և ուրիշ բան չեմ երազեր եթէ ոչ հետդ ապրիլ, գրեզ պաշտել և քեզմէ սիրուիլ:

Յիշէ սիրոյ բոյնը զոր պիտի պատրաստեմ. մտածէ ինչ երջանկութիւն է երկու սիրահարաց համար անբաժանելի կերպիւ միատեղ ապրիլը. և դու փոխանակ այդ երջանկութեան կուզես զիս մահուան զրկել :

— Ո՛չ, ո՛չ Մելքոն, ապրէ՛, մի՛ այդպէս խօսիր : Բայց ըսէ ինչ վրէժխնդրութեան պատճառ ունիս տիրուհւոյս դէմ երբ նա բարութեան հրեշտակ մ'է :

— Զայդ չեմ կրնար խոստովանիլ, զի երգում ըրած եմ այդ գաղտնիքը ծածկելու մինչեւ որ վերէժս լուծեմ :

Մինչ Մելքոն կ'աշխատէր խեղճ արարածը դիւթելու սիրոյ երջանկութեան պատկերը փայլեցնելով անոր աչաց, ահա Սիրանոյ՝ որ զՄարիամ կը կոչէր անոյժ ձայնիւ :

Կարծես թէ այդ ձայնը աղջկան խղճին դատապարտութեան ձայնն էր : Թողլով զՄելքոն, ընթացաւ դէպ ի սենեակն ուր կը գտնուէր տիկինն անոր հըրամաններն ընդունելու համար : Կարծես թէ ճընշող անողորմ ձեռաց ազդեցութենէն կ'ազատէր հէքն, մինչ Մելքոն սաստիկ նեղացած այդ ընդհատմանէն, իւր չար խորհուրդները կ'որոճար անդադար :

ԳԼՈՒԽ ԽԳ.

Անցած էին երկու օրեր նոյն վայրկենէն որ Սիրանոյշ Մելքոնին խոստումներէն ապահովուած իւր տաղաւարը վերադարձած էր : Կը մխիթարուէր հոն իւր առանձնութեան մէջ , և իւր անցելոյն գիրքը բանալով անոր պարունակութեամբը կ'ապրէր : Իւր յիշատակաց բոյնին մէջ գտնուելով այնպիսի ուրախութիւն կ'զգար նա որ իւր տխուր դէմքը պայծառացած էր սակաւ ինչ :

Մարիամ նկատելով այդ անսովոր բերկրութիւնը որուն պատճառը կ'անգիտանար սակայն , այնպիսի գորով ու կարեկցութիւն զգաց , որ քիչ մնաց տիկնոջ ոտքն իյնալով իրեն դէմ եղած դաւադրութիւնը պիտի իմացնէր : Բայց յանկարծ միտքն եկաւ թէ՛ զիւր տիրուհին ազատելով զՄելքոն կը կորսընցնէր , անոր պատիժ և գուցէ մահ պատրաստելով : Սոսկաց և լռեց . խիղճը կը գոռար , սիրտը կ'արիւնէր :

Ս,յդ ներհակ երկու զգացմանց խաղալիքն եղած՝ այնպիսի յուզմամբ լի էր՝ որ թոթոված անիմաստ պատասխաններէն Սիրանոյշ զարմացած , ու կասկածելով թէ գուցէ նա ցաւ մի կ'զգայ , անոյշ ձայնիւ հարցուց .

— Ի՞նչ ունիս , Մարիամ , հիւանդ ես , վիշտ մ'ունիս :

— Ո՛չ, տիկինդ իմ, ոչինչ ունիմ պատասխանեց
աղջիկն, այլադուենելով :

— Ուրեմն ինչո՞ւ այդպէս վրդոված ես :

— Վասնզի քիչ մ'անհանդիստ ըլլալս կ'զգամ :

— Հետեւապէս բան մ'ունիա եղեր : Դու գնա
հանգչէ, և աղախիններէն մին թող գայ ինձ ըս-
պասաւորելու :

— Ոչ, ոչ, տիկին : Դուք վարժ էք իմ ծառա-
յութեանս և չեմ հաճիր որ նեղուիք, զի դուք այն-
չափ բարի էք ինձ համար :

Եւ զայս ըսելէն ետքն այնչափ ի գութ շարժե-
ցաւ տիկնոջ ազնիւ ընթացքը նկատելով, որ սկսաւ
հեղձամղձուկ լալ դառնագին : Բայց սէրը յաղթա-
հարելով դարձեալ երախտագիտութեան ու գթոյ
ձայնը խեղդեց :

— Խոստովանէ վիշտդ, Մարիամ, կը պնդէր տի-
կինը, և ես կը խոստանամ օգնելու քեզ եթէ դար-
մանելի է ցաւդ. խոսէ՛ աղջիկս, ես մայր մի եմ
քեզի համար :

— Ո՛հ, տիկինդ իմ, շատ իսկ գիտեմ զայդ :

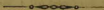
— Ուրեմն ինչո՞ւ ինձմէ գաղտնիքդ կը ծածկես.
անվեհեր պատմէ ինձ զամեն ինչ :

Բայց այդ խօսակցութիւնն ընդ միջեցաւ սպասա-
ւորի մի ներկայութեամբ որ Գարեհեանի գալուս-
տը կ'իմացնէր :

Մարիամի աչաց մէջէն ուրախութեան փայլակ
մ'անցաւ, զի իւր տիրուհին ամեն փոանգէ ազատ
էր նոյն իրիկունը :

Բայց տխուր ազդեցութիւն մի կրեց Սիրանոյշ իւր բնակարանէն հեռանալու ստիպուելովն , ու ցաւ ի սիրտ ծովեզերեայ տունն իջաւ , առանց աղջկանը դէմքին փոփոխութիւնը նշմարելու :

Ար ցաւէր տիկինը պարագայի մի վրայ որ իրեն փրկութիւն կը պատճառէր , վասնզի նոյն դիշերն իսկ Ալֆօնս ու Մելքոն կը յուսային իրենց վատ խորհուրդը գործադրել Սիրանուշի վրայ , որով դիւրին է ըմբռնել թէ որպիսի տհաճութիւն պատճառեց Գարեհեանի անակնկալ գալուստը նոյն օրը :

ԳԼՈՒԽ ԽԴ.

Երուանդ Հոովմէն մեկնելով զարմանայի անհամբերութիւն մի զգաց Պօլիս հասնելու համար : Արօտին տենդը կարծես թէ զինքը կը մաշեցնէր : Շոգեկառքով քաղաքներէ կ'անցնէր , շոգենաւ կը մտնէր , ջուրերուն վրայէն կը սահէր , բայց և ոչ առարկայ մի իւր ուշադրութեան գլխաւորապէս արժանի կը համարէր , զի անշարժ գաղափար մի կը տիրէր իւր վրան՝ այն էր իւր սիրելին տեսնելու գաղափարը :

Յեա ամուսնութեան Սիրանուշի միտքը՝ դրած էր Երուանդ ոչ եւս Պօլիս վերադառնալ: Բայց երբ Վիրճինիօն համոզեց զինքն հակառակը գործելու, ահա հսկայաբար կը զարթնոյր յինքն այն իղձը զոր մեռած կը կարծէր՝ այսինքն իւր մանկութեան երկիրը տեսնելու բաղձանքը:

Երբ Մարմարայի ծովը մտաւ, հեշտութեամբ բարեւեց Պօլսոյ առաջին զիւղերը: Բայց երբ հասաւ Քատը-քէօյի առջեւ, սիրտն այնպէս կը բարախէր որ կարծես թէ պիտի պայթէր: Ար մտածէր թէ յորքան տարբեր էին իւր տրամագրութիւններն երբ վերջին անգամ նոյն տեղերէն անցած էր: Շոգենաւը կը յառաջանար, ու ինքը կամրջակին վրայ կեցած, թեւերը կուրծքին վրայ խաչաձեւ դրած՝ իւր դառն մտածութեանց մէջ էր խորասոյզ:

Հասան վերջապէս Պօլսոյ նաւահանգիստը: շոգենաւէն փոքրիկ նաւակի մէջ նետուելով կամուրջ ելաւ Երուանդ, և հոնկէ Քատը-քէօյ զացող շոգենաւը մտնելով հասաւ յայն վար ուր թողած էր բոլոր իւր սրբազան առարկաները:

Մինչ սոյն զիւղին փողոցներէն կը քայլէր դէպ իւր քրօջը տունը երթալու համար, աչերն հանդիպեցան Պ. Հայնուռի որ դէպ ի նաւամատոյց կ'ուղղուէր: Այդ հանդիպումը չարագուշակ համարեց զի նա էր իւր երջանկութեան կործանիչը: Խոյս տուաւ անկէ առանց անոր ուշադրութիւնը գրաւելու, մինչ իւր եռացող արիւնը գլուխը կ'եննէր:

Դիմեց քրօջը ծովեզերեայ տունը զոր այնքան լաւ

կը ճանաչէր իւր քեռայրին հետ զայն զարդարած
ըլլալուն քրոջն ամուսնութեան առթիւ : Մէն մի
քայլ, մէն մի վայր, մէն մի տեսարան անցեալ յի-
շատակ մի կ'արթնցնէր յինքն : Ար հառաչէր, շուրջը
կը նայէր, կը լուէր, իսկ հոգին իբր հրաբուխ ներք-
նապէս կը գործէր, կը վառէր, կը բորբոքէր :

ԳԼՈՒԽ ԽԷ.

Տակաւին առաւօտ և խիստ կանուխ էր. հանդերձ
այսու Հրանտ կը պատրաստուէր տունէն մեկնելու :
Չարուհին զմանկիկը գիրկն առած հօրը կը մօտե-
ցընէր զայն : Այդ փափկիկ էակին նազելի ձեւերը,
սիրուն ճիւղերը, մօրը բազկաց մէջ յամառ ճիգերն
առ հայրն երթալու այնպէս զՀրանտ կը գրաւէին,
որ զօրդեակն իւր գիրկն առնելով յօրդ գգուանօք
կը տանջէր զայն, հետը կը խաղար, և այնչափ լիտ-
վին գրաւուած էր որ բնաւ չէր լսեր Չարհւոյն
յանձնարարութիւնները : Բայց սա սիրուն անհամ-
բերութեամբ ամուսնոյն մերձենալով և թեւին զար-
նելով ըսաւ

— Բայց լուր ինձ, Հրանտ, ես կը խօսիմ և բը-
նաւ ուշադրութիւն չես ըներ խօսածիս :

— խօսէ , Ջարուհի , ինչ է խնդրածդ նայինք :

— Այսօր նայէ կաղաչեմ եթէ թղթատունը նամակ կայ Երուանդէն : Երբէք այսպիսի երկարատեւ լռութիւն չէր պահած . հաւատն թէ մեծ անհանգըստութեամբ և տարակուսանօք կը տագնապիմ :

— Կ'երթամ կը նայիմ , անփոյթ եղիր :

Ջայս ըսելով զմանկիկ մօրը կը վերադարձնէր , մինչ անմեղ արարածը կուլար զհայրը վերստին խնդրելով : Հրանտ վար կ'իջնար սանդուխէն ու Ջարուհին կ'ուղեկցէր իրեն՝ երբ յանկարծ դուռը զարնուեցաւ , բացաւ զայն երիտասարդ կինը , ճիշ մ'արձակեց իւր առջեւ տեսնելով զԵրուանդ : Ընդգըրկեց զնա մէկ թեւովը մինչ միւսովը մանկիկը կը բռնէր : Երկու երիտասարդները զիրար համբուրելէն վերջը՝ երեքը միասին վեր ելան , մտան զուարթ սենեակ մի լի ծաղկներով ու բուրմամբ , ուր ամեն ինչ պարզ էր բայց մաքուր :

Երուանդ քրոջը ձեռքէն զմանուկն առնելով նայեցաւ անոր զմայլմամբ , համայր մի դրոշմեց կարմիր այտիցը վրայ , հառաչեց , և զայն քրօջը վերադարձնելով ըսաւ .

— Քոյր իմ , գոնէ՛ դու երջանիկ ես , և այդ մխիթարութիւն է ինձ :

— Բայց դու , եղբայր իմ , որքան փոխուած ես . հիւանդ էիր արդեօք :

— Այո՛ , ծանր կերպիւ հիւանդացայ , և գուցէ բարեկամիս խնամոց միայն կը պարտիմ այս կեանքս : Տխուր պարգեւ , յարեց խօր հառաչանօք :

— Ինչո՞ւ սիրտս կը խոցոտես, Երուանդ :

Հրանտ քիչ մի եւս նստաւ Երուանդին հետ, հարցուց ճանապարհորդութեանը պարագայից վրայ և զայլոց, առանց որ և է ակնարկութիւն մ'ընելու երիտասարդին տխուր արկածից, և ապա մեկնեցաւ, երկուքն առանձին թողլով :

Երկու մտերմաց մէջ ելեքտրական յորձանք մի կ'անցնի զոր երրորդի մի ներկայութիւնը կ'ոչնչացընէ : Երբ երկու սիրայօդ հոգիներ զիրար կը գըտնեն երկար բացակայութենէ վերջը, կարծես թէ զգացմանց յորդութիւն մի կը գոյանայ :

Գ Լ ՈՒ Խ Խ Խ Զ.

Անմիջապէս որ Երուանդ առանձին մնաց քրոջն հետ սկսաւ տեղեկութիւն խնդրել Սիրանուշի վերայօք :

Չարուհին սա միայն իմացուցած էր իւր թըղթակցութեամբը թէ Սիրանուշ երջանիկ չէր, և թէ հաւատարիմ մնացած էր իւր անցեալ սիրոյն յիշատակին :

Սիրուած ըլլալու գիտակցութիւնը միակ մխիթարութիւնն է կարեւոր և լքեալ հոգւոյ մի հա-

մար , քանի որ մուցուած ըլլալու հաւանականութիւնը դժբաղդութեան մէջ կրկին դժբաղդութիւն է :

Երուանդ կ'ուզէր իմանալ մանրամասն պարագաները իւր պաշտած անձին վերաբերող . թէ ինչպէս կեանքը կ'անցնէր նա , ո՞ւր կը բնակէր , ամուսինն ինչ տեսակ մարդ էր , և կնոջն հետ ինչ էր վարմունքը . վերջապէս կը փափաքէր գիտնալ ամենաչնչին կէտերն որք անտարբեր մարդու համար բնաւ կարեւորութիւն չ'ունին , և սակայն մեծ արժէք կ'ստանան սիրող անձին համար :

Ջարուհին պատմեց եղբօրը Սիրանուշի վայելած բոլոր շքեղութիւնները , ունեցած աղամանդները , սպասաւորները , մեծագին կարասիները , սքանչելի ապարանը , ճոխ սարտէզները , և բոլոր այս պերճանաց մէջ անոր վհատութիւնը , և կատարեալ անտարբերութիւնը ամեն բանի նկատմամբ , ու վարած քաջուած կեանքը գրեթէ իրեն սեպհական եղած մէկ փոքրիկ տաղաւարի մէջ :

Բայց երբ Երուանդ իմացաւ Գարեհեանի անառակ վարմունքը ,

— Ո՛վ անզգամ , գոչեց սրտմտութեամբ . այդպիսի հրեշտակ մ'ըստանալ և յարդը չճանաչել :

Մինչդեռ այս խօսակցութիւնը տեղի կ'ունենար Երուանդի արիւնը կ'եռար , բոլոր իւր վաղեմի յիշատակները կը զարթնուին , վիշտ , կարօտ , կատաղութիւն , ամենքը խառն ի խառն վրան կը տիրէին զինքը գրգռելով : Ելաւ տեղէն , արագօրէն սկսեց

կին մէջ քայլեց իւր մտածութեանց անդունդին մէջ
ընկղմելով, և յանկարծ Զարուհւոյն առջեւ կայնե-
լով ըսաւ .

— Քոյր, այսօր նոյն իսկ պէտք է որ զՍիրանոյշ
տեսնեմ : Զգալ թէ անոր այսչափ մօտ եմ, թէ
կրնամ գինքը տեսնել, գիտ լափող կարօտն յագեցը-
նել, բիչ մի կեանք վայելել, և կամովին այդ բա-
րիքէն հրաժարիլ, ո՛հ շատ ծանր է այդ ինձ համար :
Քոյր, եթէ ճանաչէիր վիճակս՝ իբր կենդանի մեռ-
եալ իմ վրաս կուլայիր :

— Խեղճ եղբայրս, դէմքդ շատ իսկ կը յայտա-
բարէ կրած վշտերդ :

— Ուրեմն թոյլ տուր որ անմիջապէս բեզմէ
բաժնուիմ Սիրանուշին երթալու համար :

— Ի՛նչպէս, Երուանդ, կո՞ւզես զՍիրանոյշ տես-
նել յառաջ քան տիկին Հայնուռի այցելութիւն մ'ը-
նելու . այդ վարմունքդ պատշաճողութեան ամեն
կանոնի հակառակ է : Այն խեղճ կինը մայրենի սի-
րոյն զոհն է, և սրտի հիւանդութեամբ կը մաշի՝ յի-
շէ թէ որչափ բարի և ազնիւ եղած է մեզ նկատ-
մամբ, և մի՛ իւր սիրտը վիրաւորեր քու անհոգու-
թեամբդ :

— Լա՛ւ . քոյր . երթամ ուրեմն տիկին Հայնու-
ռի, և ապա ուղեւորիմ դէս ի Եէնիքէօյ : Ապահո-
վապէս արգելք չկայ Սիրանուշէն ընդունուելուս
վրայօք քանի որ կը հաստատես թէ Գարեհեան ու-
շինչ գիտէ մեր սիրային յարաբերութեանց վրայօք :

— Դու անոր իբր եղբայրը կրնաս նկատուիլ, ու-

րով և այդ մարդուն նախանձը չչարժելու յաջողիլ :

— Եւ սակայն իմս ըլլալու վիճակուած էր Սիրանոյ :

— Մէկ կողմ թող անցեալը , և զգոյշ եղիր միայն սրտիդ վիճակը շմատնելու երբ սիրոյդ առարկային առջեւ ըլլաս :

— Միթէ՞ ենթարկուած եմ Գարեհէանի հանդիպելու դժբաղդութեան :

— Ինչպէ՞ս որոշ պատասխան կրնամ տալ քեզ :

— Չգիտես արդեօք թէ այդ մարդն ո՞ր ժամանակ տունէն կը մեկնի :

— Ընդհանրապէս կէս օրէն յառաջ կարծեմ :

— Ես մինչեւ որ Նէնի-քէօյ հասնիմ կէս օրը կ'անցնի :

Եւ մինչ Երուանդ անհամբեր էր մեկնելու , Զարուհին ձեռքէն բռնելով ըսաւ ,

— Չեմ թողուր որ երթաս յառաջ քան քիչ մի սննդեամբ կազդուրելու :

— Սնունդ : Ա՛հ , քոյր դու այնքան երջանիկ ես որ դժբաղդ սրտի վիճակը չես հասկնար բնաւ : Մարդս ըսւ կ'ըմբռնէ ինչ որ ինքն իւր անձին վրայ կը փորձէ : Կը մաղթեմ որ միշտ տգիտութեանդ մէջ մնաս վշտի մասին :

— Եւ կը կարծես թէ հողիս չ'ա՞րիւնիր քեզ նըկատմամբ :

— Ինչ որ դու արիւնիլ կ'ըսես պարզապէս կեղեքիլ է , քանի որ քու երջանկութիւնդ պատուար մ'է որ կարգիլէ ուրիշի դժբաղդութեան ազդեցու-

Թիւնը մինչ քու սրտիդ խորը հասնելու . անոր երեսը կը կեզեքուի միայն . իսկ քու երանութեանդ մէջ ամեն սեւ կէտ մութ աշխարհ մի կը թուի քեզ :

— Ի՛նչպէս անիրաւ ես . ուրեմն անասորքեր եմ քեզ համար :

— Մի նեղանար , քոյր . ես բնութեան օրինաց համեմատ կը խօսիմ : Ձեւ ըսեր թէ անտարքեր ես , թէ կարեկից չես ինձ , քաւ լիցի : Գիտեմ որ կը ցաւիս անհունապէս , և թէ տրամադիր ես նոյն իսկ գոհով մի դիս երջանիկ տեսնել :

— Ուրեմն :

— Բացատրեմ : Ամուսինդ սպայծառ աշխարհ մ'է քեզ համար , և զաւակդ այլ եւս աշխարհ մի որուն վրայ կը ցուայ առաջնոյն լոյսը : Փոքրիկ սեւ զանգուած մի ոչ միայն անկարող է նսեմացնել այդ երկու աշխարհաց շքեղութիւնը , այլ ինքը կը խափանի անոնց լուսոյն փայլատակմանէն : Բայց , Զարուհի , ժամանակը կ'անցնի , թո՛ղ որ հեռանամ : Այսուհետեւ ժամանակ ունինք երկարօրէն խօսակցելու :

— Անշուշտ նախ տիկին Հայնուռի սկիտի այցելես :

— Մոռցեր էի թէ այդ սարտականութիւնը կատարելու էր նախ : Ի տեսութիւն ուրեմն , քոյր :

— Երուանդ , կրկին անգամ կը յորդ որեւմ գլեզ խոհեմութիւնը ձեռքէ չթողլու Արամուշի հետ տեսնուած ժամանակդ : Մտածէ որ մէկ անխոհեմութիւնդ թէ՛ քեզ և թէ՛ անոր տաժանելի կ'ըլլայ : Խոր-

հէ՛ և ըստ այնմ գործէ: Եթէ զինքն առանձին տեսնելու յաջողիս մի՛ մտնար թէ շուրջդ լրատող աչեր և լսող ականջներ կը գանուին:

— Երբ կը մտածեմ թէ Սիրանոյշ իմն էր և յափըշտակեցին ինձմէ՛ միտքս կը ցնորի:

— Աւելորդ է զայդ յիշելն արդ: Բայց ըսէ ինձ, Երբ պիտի գաս վերստին. գիտես որ ամեն ինչ պատրաստ է գքեզ ընդունելու համար:

— Շնորհակալ եմ, քոյր: Սակայն բնաւ որոշ պատասխան չեմ կրնար տալ: Մինչեւ որ զՍիրանոյշ տեսնելու չյաջողիմ չեմ գար, ապահով եղիր:

Երուանդ Զարուհւոյն ձեռքը թոթուեց, զմանկիկ գգուեց սպա ուղեորեցաւ դէպ ի տիկին Հայնուռի տունը:

Գ. Լ. ՈՒՆ ԽԵ՛.

Բաց էր Պ. Հայնուռի պարտէզին դուռը, հոնկէ ներս մտաւ Երուանդ, ու տեսաւ այն վայրերը ուր իւր տարփելւոյն հետ բազմիցս ծուռ եկած էր: Բայց երբ նկատեց աւազանի մէջի փոքրիկ տաղաւարն ուր զիչեր մի՛ Զարուհւոյն հարսանեաց առթիւ, իրարու փոխադարձ հաւատարմութիւն ուխ-

տած էին , ոտքերը սկսան դողալ , և աչերը խաւարելով կանկ առաւ : Սակայն շուտ ինքզինքին եկաւ սպասաւորի մի դէպ իրեն մերձենալը նշմարելով :

Երիտասարդը ճանաչելով այդ մարդը յուզմունքը սաստկացաւ՝ զի Հայնուռ ընտանեաց այդ ակտոր սպասաւորը գուրգուրանօք կը հսկէր Սիրանուշի մանկութեան վրայ :

— Բարեւ , Բարսեղ եղբայր , ինչպէս ես , հարցուց Երուանդ , այլայլութեանը յաղթելով :

— Ես աղէկ եմ , փնօք Աստուծոյ . բայց դուք ինչո՞ւ այդչափ փոխուած էք :

— Հիւանդ էի բաւական ժամանակ :

— Աստուած կատարեալ բժշկութիւն տայ :

— Շնորհակալ եմ : Բայց ինչպէս է տիկին Հայնուռ , հարցուց , մինչ կը յառաջանար պարտէզին մէջէն :

— Խեղճ տիկինս օր աւուր կը հիւծի և հազիւ մինչեւ պարտէզ կրնայ իջնել երբեմն : Քանի որ դուք հեռացաք Պօլսէն կարծես հանգիստ օր մի չունեցանք :

Հասաւ Երուանդ տանը առջեւ , վեր ելաւ սանդուխներէն , սպասաւորը դուռ մի բացաւ , ներս մտաւ երիտասարդը , ու դուռը վերստին գոցելով հեռացաւ սպասաւորը : Բազմոցին վրայ ընկողմանեալ էր կին մի նիհար , դարկահար և հիւծեալ . Երուանդ հազիւ ճանչցաւ զտիկին Հայնուռ , որ նոյն չափ դժուարութեամբ ճանչցաւ զնա : Երուանդ մօտենալով տիկնոջ՝ ձեռքն համարուրեց , մինչ

նա անոր ճակատը կը համբուրէր: Երկուքն ալ սաստիկ յուզեալ էին, երկուքին աչերէն լուռ արտասուք կը հոսէր, երկուքն ալ անկարող էին խօսելու:

Վերջապէս տիկինն ըսաւ, «Ողորմելի Երուանդ» և ձայնը նուազեցաւ:

Հաղիւ հազ երիտասարդը կարողացաւ պատասխանել նոյնչափ ողորմելի մայր:

Երկուքին այլայլութիւնը քիչ մի հանդարտելով՝ տիկին Հայնուռ փորձեց անտարբեր կերպարանք մ'առնուլ, ու սկսաւ հարց ու փորձ ընել Հռովմայ մէջ ըրած պատկերահանական ուսմանցը՝ տեղւոյն սովորութեանց, բարուց, և ունեցած յարաբերութեանց վրայօք:

Երիտասարդն ըստ բաւականի գոհացուցիչ կերպիւ պատասխանեց տիկնոջ հարցմանց՝ առանց սակայն ամենափոքրիկ ակնարկութիւն մ'ընելու Ղէօնարտոյի ու անոր դասերն տխուր արկածից: Երբ նազբօսիկ էր խօսակցութեան գոյնը. մին՝ ինչպէս և միւսը կ'զգուշանային թէ՛ Պ. Հայնուռի և թէ՛ Սիրանուշի անունը հնչելու. նոյնպէս կ'զգուշանային իրենց սրտին դառն վիճակին վրայօք որ և է խօսք մ'ընելու, թէեւ վերահասու կ'ըլլային այն տաղնապաց որք իրենց վրայ կը ծանրանային նոյն պահուն:

Լռութեան մէջ պերճախօսութիւն մի կայ երբեմն որ կը գերազանցէ ամեն ճարտարախօսութիւն, զի լռութիւնն է բարբառ մեծ վշտաց ինչպէս և մեծ ուրախութեանց: Խորունկ զգացումները բառ չու-

նին. նայուածքը կ'արտայայտէ զանոնք :

Վերջապէս գրեթէ կէս ժամու այցելութենէ վերջը Յրուանդ հրաման խնդրեց մեկնելու, և ընդ-
դիմացաւ տիկինը . բայց երիտասարդը ստիպողա-
կան սխառճառ մ'առարկելով, և ընդ հուսի դար-
ձեալ այցելու խոստմամբ մեկնեցաւ փութով :

ԳԼՈՒԽ ԽԸ.

Շոգենաւը վստփորի ջուրերուն վրայէն սահելով
կը տանէր զՅրուանդ, աչացն առջեւ սարղելով Ա-
սիոյ և Յերոսոլիոյ եզերաց հրաշալի տեսարանները
ուրբնութիւնը համայն ճոխութիւնները լուսոյ, գոյնի
և ջրոյ բովանդակած է միտքն ու սիրաը դիւթելու
համար : Սակայն մեր երիտասարդն անտարբեր նայ-
ուածք մի կ'արձակէր շուրջ, և թուէր իրեն թէ
ժամանակն անշարժութեան մէջ կեցած էր : Մէն
մի կայարան ուր շոգենաւը կը կայնէր ճամբորդ
հանելու կամ առնելու համար, ոչ ուրիշ բանի կը
ծառայէր եթէ ոչ յիշեցնելու իրեն թէ տակաւին
հեռու էր այն վայրէն որ իւր գանձը կը պարու-
նակէր :

Բայց հետզհետէ հեռաւորութիւնը նուազեցաւ ,

յետին կայարանին հասաւ չոզենաւը, Աէնիքէօյի առջեւ վերջապէս: Երուանդին հոգին համայն հօր էր, մարմինը՝ համայն շարժում: Յամաք ելաւ, կը քայլէր այն անձկութեամբ զոր կ'ազդէ սիրոյ տենդը, և սակայն կը թուէր իրեն թէ ոտքերն յամրաքայլ էին: Յուսկ յետոյ իւր անհամբեր աչացն երեւցաւ Գարեհէանի ապարանքը: Կարծես թէ երիտասարդին անձը քանի մի սրտեր կը բռնանդակէր՝ այնչափ բազմաթիւ և ուժգին էին սրտին բարախումները: Երբ հասաւ փողոցի դրանն առջեւ, դռնապանը ոտք ելաւ:

— Տիկին Գարեհէան տո՛ւնն է արդեօք, ըսաւ Երուանդ:

— Ոչ, պարոն:

Կարծես թէ մահուան ձայնը հնչեց երիտասարդին ականջին: Բայց շարունակեց իւր հարցմունքը.

— Ո՞ւր գնաց տիկինը:

Գռնապանը օտարականին յամառիլը նկատելով սակաւ ինչ զարմացմամբ հարցուց.

— Ո՞վ էք դուք, պարոն:

— Ես իւր մերձակայ ազգականն եմ, հեռաւոր երկրէ կուգամ, և պէտք է զինքն անպատճառ տեսնեմ:

— Եթէ այդպէս է դործը կը փոխուի, վասնզի տիկինը սովորութիւն չունի օտարականներ ընդունելու տիրոջս բացակայութեան ժամանակ:

— Կը հասկնամ կատարելապէս: Բայց ո՞ւր է տիկինը:

— Պարտիզի մէջ իւր փոքրիկ բնակարանն է :
Գուք տունը հրամայեցէք , և մենք իմաց տանք իրեն :

— Ոչ , ինչ հարկ գինքն անհանգիստ ընել , մի-
ատեղ երթանք իրեն գտնուած տեղը :

— Ոչ զոք կ'ընդունի հոն բաց ի իւր ընտանեաց
վերաբերող քանի մ'անձերէ :

— Ես եւս իւր ընտանիքէն եմ , տիկին Զարուհ-
ւոյն եղբայրն եմ . ուրեմն առաջնորդէ ինձ , խնդրեմ :

Գռնապանը զարմացմամբ երիտասարդին երեսը
նայելով ըսաւ .

— Եթէ այդպէս է տարբեր բան է : Ուրեմն ,
պարոն , ահա տիկնոջ երթալու անտառակին մուտ-
քը , յարեց , տանը դռան դիմացի կողմը ընդարձակ
դուռ մի ցոյց տալով որ առաջինէն փոզոցաւ մի
բաժնուած էր :

— Լաւ , բայց ո՞ր կողմէն երթալու եմ :

— Երբ ներս մտնէք հոն պարտիզպանաց պիտի
հանդիպիք , և անոնք ձեզ կ'առաջնորդեն :

Մինչ Երուանդ իրեն ցոյց տրուած դռնէն ներս
կը մտնէր , պարտիզպանի մի հանդիպեցաւ որ գին-
քը չճանաչելով փորձեց ընթացքը խափանել :

Բայց երիտասարդն ո՞վ ըլլալն իմացնելով մարդը
յանձնառու եղաւ իրեն ընկերանալու մինչեւ տիկ-
նոջ գտնուած վայրը : Երկուքը միատեղ կ'ելնէին
զառ ի վերէ մ'որուն երկու կողմերը հովանաւոր-
ուած էին թանձրախիտ ծառերէ որք իրենց ճիւ-
ղերն իրարու հետ միացնելով իրր պատուար կը
կանգնէին արեգական ճառագայթից դէմ : Հոն

Թռչունք իրենց բոյները զետեղած էին, հոն կ'երթեւեկէին, կ'երգէին, և զայդ վայր սիրով, մեղեգեօք և կեանքով կը լեցնէին : Անտառակին կատարը ձերմակ փոքրիկ տաղաւար մի կը կանգնէր դարեւոր ծառէ մի վարագուրեալ : Անոր դռան առջեւ գեղեցիկ աւազան մի կար որուն ջուրերուն մէջէն կարմիր ձուկեր մերթ վեր կ'ընէին և մերթ ի խոր կը սուզուէին : Այդ աւազանին շուրջը հանգիստ ընելու սահմանուած նստարաններ կային կանաչ կաշեօք զարդարուած, ուր Սիրանոյշ սովոր էր հանգչելու որուան մեծ մասը ծառին անթափանց հովանւոյն ներքեւ, և ի լուր Թռչնոց ներդաշնակութեանց : Ջուրերուն մրմունչը, թեւաւոր երածըչտաց մեղեդիքը կարծես իւր ցաւն որորելով կը մեղմացնէին : Բնութիւնն և առանձնութիւնը ամենէն մեծ դարմանն է արմատացեալ վշտաց :

Պարտիզականն որ կ'ուղեկցէր Երուանդի, կայնեցաւ երբ տիկնոջ բնակարանն երեւան ելաւ, ու զայն ցոյց տալով ըսաւ .

— Պարոն, քիչ մ'ալ շարունակեցէք նոյն ուղղութեամբ և տաղաւարին դռան առջեւ պիտի գտնուիք . հոն կամ սպասաւորի մի պիտի հանդիպիք, կամ նոյն իսկ տիկինը պիտի գտնէք մօտակայ ծառին ներքեւ :

— Լաւ, փութաց պատասխանել մեր երիտասարդն՝ որուն այնչափ փափաքելի էր Սիրանուշի ներկայանալ առանց վկայի :

Չէր զգար նա թէ զառ ի վերը այնչափ արագօրէն ելած էր, և թէ շունչը բռնուելու վրայ էր,

կը յառաջանար անհնարին անհամբերութեամբ մինչեւ որ ալեւոր ծառի մի ներքեւ նշարեց, քիչ հեռաւորութեամբ, սպիտակագգեստ երեւոյթ մի որ քամակը կը դարձնէր իրեն, և որուն խարտեաչ մազերն ուսերուն վրայ կը ծփային: Նա երկայն նստարանի մի վրայ տարածուած էր, գլուխը ձեռացը վրայ յեցեալ, ու թուէր մտածութեանցը մէջ խորասոյզ:

ԳԼՈՒԽ ԽԹ.

Նրուանդ ճանչցաւ Սիրանուշին ձեւն ու մազերը. ոտքերն սկսան դողալ, կանկ առաւ վայրիկ մի, մինչ աչերը բեւեռած էին սիրեցեալ երեւութին վրայ. և ձեռքերը սրտին վրայ դնելով կը ջանար անոր բարախունները մեղմել: Համայն անձն առ այդ փափկասուն էակ կը ձգտէր. ճիգ մ'ըրաւ, թուաւ դէպ ի վայրն ուր գեղանին նստած էր, ու հագիւ կարողութիւն ունենալով խօսելու,

— Սիրանոյշդ իմ, մրմնչեց, անոր առջեւ ծընրադրելով:

— Ո՛վ Աստուած իմ, դ՛ու ես Նրուանդ, աղաղակեց մանկամարդն՝ անհուն ապշութեամբ գրաւ-

ուած : Վեր ցայտեց տեղէն ու Երուանդին ձեռքէն
բռնելով ոտք հանեց զայն . երիտասարդն անյաղա-
րար կը համբուրէր իւր սիրելւոյն ձեռքերն անկա-
րող ըլլալով որ և է բառ մ'արտասանելու :

Սիրանոյշ իւր քովը նստեցուց անայլայլելի ըն-
կերն իւր սրտին , մինչ արտասուք իւր այտերէն
վար կը հոսէին :

Իրարու կը նայէին խորհրդաւոր ըսութեան պեր-
ճախօսութեամբը , իրարու փոխադարձ տեսութեամբ
հրճուելով :

Վերջապէս Երուանդ զսպել յաջողելով հոգւոյն
բուռն եռանդն , ըսաւ .

— Միշտ հիանալի ես , ճիւ իմ կորուսեալ հը-
րեշտակս :

Առշուժիւնը , և ուրախութիւնը , զորն ազդած
էին յանկարծական գալուստն երիտասարդին՝ ան-
կարող կ'ընէին զՍիրանոյշ բառ մ'արտասանելու :
Աչերն յառած իւր սիրելւոյն վրայ կը կարծէր երա-
զել , ու ցաւ ի սիրտ կը հաստատէր անոր այլակեր-
պութիւնը :

— Սիրանոյշը իմ , խօսէ՛ որպէս զի ըեմ ձայնդ
որմէ զուրկ եմ երկու տարիէ ի վեր , կ'ըսէր Եր-
ուանդ :

— Հէ՛ք սիրելիդ իմ , որչափ փոխուած ես ա-
ւանդ , մրմնչեց մանկամարդն հեծկլտանօք :

— Զիս արտաքսելովդ կեանքն ալ արտաքսեցիր
ինձմէ : Ես կմախք մ'եմ , իսկ դու միշտ հիանալի
ես : Իրաւ է որ այտիցդ վարդերն անցած են , բայց

գեղեցկութիւնդ աւելի խոհական է , ո՞վ պաշտելիդ իմ էակ :

— Եթէ քեզ չափ փոխուած չեմ , կերպարանքս կը ստէ սրտիս :

Թէ կարող ըլլայի հոգւոյս փիճակը յայտնելու կը դատէիր անձամբ թէ որչա՞փ ողորմելի եմ ես աւանդ :

Ամեն ինչ մեռաւ յիս նոյն վայրկեանէն որ անողբելի բախտն զմեզ բաժնեց . յիշատակդ միայն կանգուն մնաց , և այդ խիստ նուազ է առոյգ սրտի մի համար որ սիրով կը յորդէ : Յիշատակն անցեալն է , և հոգին ներկայի կը կարօտի՝ թեւերն ապագային բանալով : Ինձ համար ներկայ չկայ և ապագան մեռած է :

— Խօ՛սէ , խօ՛սէ միշտ . կարծես թէ կեանքը կըսկըսի շրջիլ ցամքած երակացս մէջ : Դ՞ու ես ուրեմն , աչերս չեն խաբեր զիս , Սիրանոյշս ես : Ո՛հ , բայց ոչ , ուրիշի Սիրանոյշն ես :

— Այսինքն ուրիշ մի կենացս վրայ կ'իշխէ բայց ոչ սրտիս , զի սիրտս քուկդ է ի սպառ .

— Ի՞նչ օգուտ , քանի որ այն բացարձակ տէրդ է մինչդեռ ես ես հէք վտարանդին եմ : Սիրանոյշ , ինչպէս քաջութիւնն ունեցար զիս զոհելու :

— Անձս , սէրս , երջանկութիւնս , գրե՛զ , զամեն ինչ զոհեցի հօրս խստութենէն զմայրս ազատելու համար . և այդ զոհս կատարելու համար նոյն իսկ մօրս դէմ մաքառեցայ , զի կուզէր ցաւը իրեն պահել՝ և ինձ զերանութիւն թողուլ :

— Ե՛րբ պատուհասէի զայն եթէ հայրդ չ'ըլար :

Այդպիսի հրէշէ մի ինչպէս հրեշտակ մի ծնաւ :

— Մի այդպէս նախատանօք խօսիր հօրս վրայնա կենացս հեղինակին է որով պարտիմ միշտ գինքն յարգել :

— Զաւակ մի պարտի յարգել և սիրել ծնողքը ոչ թէ անկէ կեանք ստացած ըլլալուն պատճառաւ , այլ ընդունած անձնուրաց ծնողական ծառայութեանցն համար : Քանիցս արդեօք չենք լսած ծրնողներ որք կը տրանջան որդւոցն տալիք կենացն համար : Աը տեսնես ուրեմն թէ իբր հեղինակ մեր կենաց մեծ երախտագիտութիւն պահանջելու իրաւունք չունին : Մնողաց կատարած զոհից և յայտնած գորովոյն համեմատ պէտք է ըլլան և մեր երախտագիտական զգացումները : Իսկ քու հայրդ թշուառութեանդ պատճառ եղաւ , ահա անոր մեծագործութիւնը :

— Հօրս արիւնը երակացս մէջ կ'ընթանայ և այդքաւ է գինքը սրբանուէր հանդիսացնելու համար :

— Նոյն իսկ երբ երջանկութեանդ կործանիչն է :

— Հարկ չկայ ըսել քեզ , Նրուանդ , թէ մարդիկ տարբեր դաղափարներ ունին երջանկութեան վերայօք : Մէն մի մարդ իւր տեսութեան կէտն ունի , ընդունած դատտխարակութեան , ապրած միջավայրին և վկայ եղած դէպքերուն համեմատ : Հայրս կը կարծէ թէ առանց հարստութեան երջանկութիւն չկայ , թէ փառքն ու պատիւը կը գոյացնեն երանութիւնը :

Կամքս բռնաբարելով ինքը կը յուսար քացար-

ձակ կորուստէ փրկել զիս և հրաշալիք մի գործել
սերճանաց կեանք մի սպարաստելով ինձ : Հայրս
երջանկագոյնն է արանց քանի որ զիս կանանց եր-
ջանկագոյնը կը համարի :

— Եւ այդ կը բա՛նէ արդեօք հայրդ արդարացը-
նելու համար :

— Բայց յիշէ որ ամենքը եթէ իրերն ըստ ճըշ-
մարտութեան դատէին ոչ այդչափ մոլորութիւններ
կ'ըլլային , և ոչ ալ այնչափ ընկերութեան զոհեր :

— Բայց ըստ քեզ , Սիրանոյշ , ոչ ոք յանցաւոր
կ'ըլլայ աշխարհիս մէջ քանի որ իւր տեսութեան
կէտն է յանցաւորն , որով մարդուս գործերէն սր-
տադրուած չար հետեւանքն արդարանալի են :

— Բայց երկու որոշ կէտեր կան զորս իրարու
հետ չիօթելու չէ . մին տեսութեան կէտէն բղխած
չարիքն է , և միւսը կրից սաստկութենէն : Առաջին
կէտին մէջ տգիտութիւն կայ , իսկ երկրորդին՝ չա-
րութիւն . մին ակամայ շարիք մ'է , միւսը կամաւոր :

— Հօրդ ակամայ շարիքը Սիրանոյշ , նոյնչափ
աղետալի եղաւ մեզ որչափ կամաւոր մեծագոյն
թշնամանքը :

— Այդպէս է իրօք :

— Նա յափշտակեց ինձմէ ինչ որ կեանք , լոյս ,
հանճար էր յիս , թափառական աննպատակ ուր-
ուական մ'ընելով զիս , մինչդեռ կրնայի երջանիկ
ըլլալ , սէրս ու տաղանդս վայելել . և կուզե՞ս որ
այդ մարդը չ'ատեմ , ու այդ մարդուն գէմ անէ՞ք
չ'արձակեմ :

— Լուէ՛ . եթէ կը սիրես գիս պէտք է հայրս
յարգել :

— Յարգել, ես :

— Տէ՛ս , միթէ՞ ես նուազ դժբաղդ եմ քան ըզ-
քեզ : Նայէ՛ բանտիս , ըսաւ , իւր բնակատեղին
ցոյց տալով . դիտէ՛ բանտապաններս , աւելցուց ,
աշխատող պարտիզպանները մատնանիչ ընելով : Հո-
գիս որ սէր և ազատութիւն կը շնչէր արդ զուրկ
է մէկէն և միւսէն :

— Ո՛հ , Սիրանոյշ :

— Գու ազատ ես չըջելու , արտասուելու , գոր-
ծելու կամ չգործելու , երեւալու կամ չերեւալու ,
բայց ինձմէ համար կը սահանջուի շարժմանցս ,
արտասուացս , գործոցս և բացակայութեանցս վը-
րայօք , քանի որ ընկերութեան օրէնքը տէր մի տուած
են ինձ : Ես կ'ապրիմ մարդու մի հետ զոր չեմ սի-
րեր , բայց որուն ամեն պատիւ և ամեն խնամք
պարտական եմ նուիրելու :

— Արհամարհանք կը պարտիս անոր և ոչ թէ
պատիւ :

— Գու կ'ապրիս յիշատակներովդ միայն , երբ իմ
բոլոր տեսածներս , լսածներս հակառակ են զգաց-
մանցս , ճաշակացս և դազափարացս . այսու հան-
դերձ կը համակերպիմ նսեմ բաղդիս և կ'ըսեմ « Այս
է կեանքը : » Մէն մի մարդ տառապանաց բաժին
մ'ունի . իմս ծանրագոյններէն է , ու պիտի ընկճիմ
անշուշտ բեռիս ներքեւ . բայց կեանքն ըստ ինք-
եան պարտութիւն մ'է որ կը յանգի գերեզմանին ,

և գերեզմանը իմ հանգստեան կայանս պիտի ըլլայ :

— Ո՛հ , Սիրանոյշ , ի գերեզման պիտի եզրականան մեր սիրոյ գեղեցիկ երազները :

— Անողորքելի պատճառներ այսպէ՛ս վճռեցին :

— Կրկնէ գոնէ որ զԴարեհեան բնաւ չես սիրեր , սուր ինձ այդ միակ մխիթարութիւնը :

— Հարկ է՞ արդեօք զայդ գրուցել :

— Նոյնն է՞ սէրդ ինձ նկատմամբ :

— Եւ մի գուցէ կարողացօ՞ր հակառակը կարծելու : Ուխտած էի քեզ սիրտս և անձս նուիրելու . վերջնոյն նկատմամբ պարտապանց եղայ , իսկ առաջնոյն մասին նոյնն է ուխտս :

— Որչա՛փ ատելի է ինձ այդ Դարեհեանը :

— Եւ սակայն պէտք է հետը տեսնուիս :

— Ե՞ս , Սիրանոյշ , ե՞ս այդ հրէչին հետ տեսնուիմ . երբէք :

— Ուրե՛մն զիս ալ տեսնելու հաճոյքէն պիտի գրկուիս :

— Ի՞նչ կ'ըսես :

— Անշուշտ : Այսօր իբր եղբայր զքեզ ընդունեցի ես որ ոչ զոք կ'ընդունիմ առանձին . իսկ ի՛նչ իրաւամբ զքեզ երկրորդ և երրորդ անգամ պիտի հիւրընկալեմ այնպիսի տան մէջ որուն տիրօջմէ խոյս կուտաս դու , և ինչպէ՞ս պիտի արդարացնեմ այդ ընթացքդ Դարեհեանի առջեւ նոյն իսկ :

— Ո՛հ , այդ անունը մ'արտասաններ , ակա՛ջներս կը խայթէ :

— Եւ սակայն :

— Ես կուզամ անտես և լռին և նա ոչինչ կիմանայ, Սիրանոյշ :

— Մէն մի պահապան՝ լրտես մ'է հոս արդէն. սակայն եթէ երկիրնքն և անապատը վիայ ունենայի ինձ միայն, ոչ երբէք հակամէտ պիտի գտնայիր զիս խարէութեան դիմելու, ապահով եղիր :

— Կը ճանաչեմ գրեզ, ո՞վ առաքինութեան հըրեշտակ :

— Պարտականութիւնս կը պահանջէ որ այսպէս վարուիմ : Եթէ այլապէս գործէի դու ինքդ պիտի ըլլայիր զիս առաջին մեղադրողը : Գու իմ եղբայրս ես, և իբր այն ճանչցուելու ես տան մէջ :

— Պէ՞տք է ուրեմն հանդուրժել այն անօրէնին ներկայութեանը որ գուցէ գոռոզութեամբն անշուք վիճակս հեզնէ :

— Եթէ կը սիրես զիս ու կուզես որ տեսնուինք ամեն բանի համբերելու ես :

— Քեզ համար ամեն ինչ կը գործեմ, կը սեղմեմ նոյն իսկ այն ձեռքը որ երանութիւնս կործանեց :

Մինչ այսպէս կը խօսակցէին մեր երկու սիրահարները, որմին վրայէն զգուշաւոր ոտքի թեթեւ ձայներ լսուելով՝ Սիրանոյշ ուղղեց երկիւղալի աչերը զէս այդ կողմ, բայց ոչինչ տեսաւ :

— Ի՞նչ եղար, Սիրանոյշ, ինչո՞ւ այդպէս այլազունեցար :

Պատմեմ քեզ, Երուանդ : Անձանօթ մարդ մի այս որմերուն բոլորտիքը կը շրջէր ստէս, և օր մի համարձակեցաւ նոյն իսկ անանուն նամակ մի դը-

ներ մինչեւ նստած տեղս : Նոյն պահուն որ զայդ տեսայ այնպէս զարհուրեցայ որ անմիջապէս թողուցի այս վայրը և ապաստանեցայ ծովեզերեայ տան մէջ : Բայց կեանքս առաւել ծանր թուելով ինձ հոն, փութացի այս տեղ վերադառնալ՝ զոր քու յիշատակիդ ձօնած եմ :

— Բայց հոս արդեօք բաւական ապահովութիւն կայ քեզ համար :

— Անշուշտ. մեր հաւատարիմ Մելքոնը աշակուրջ կը հօկէ անընդհատ :

— Եթէ ձերբակալեմ այդ ապիրատը որ կը յանդրդնի աչերը մինչեւ քեզ բարձրացնել, վայ անոր :

— Մի գայթակղական տեսարաններ պատրաստեր, կը հայցեմ քեզ, Երուանդ :

Բայց երիտասարդն արդէն հեռացած էր Սիրանուշի քովն, և ճիգ կ'ընէր մարդը տեսնելու եթէ իրօք հոն էր. սակայն ոչինչ նշմարելով կենդանւոյ մի քայլից վերադրեց այդ շուկը :

Մելքոն տողաւարին մէջ Մարիամի դիմաց նստած անոր կը կրկնէր նոյն գիշերը խաղալիք դերը տիկնոջը նկատմամբ.

Ազգիկը կ'արտասուէր ըսելով « Նրէշ մ'ըլլալու եմ այդպիսի ազնիւ տիրուհւոյ մի չարութիւն հասցընելու համար, »

— Խղճի այդ արտայայտութեան առջեւ Մելքոնի պատասխանը նոյնն էր միշտ : « Աւրեմն, կ'ըսէր, քանի որ զոհ մի չես կարող կոտարել ինձ համար, զուգիս չես սիրեր. թո՛ղ որ հրաժարիմ քեզմէ, ու

դուն նոր սէր մի փնտռէ :»

Յզկելին այնպէս բուռն կերպիւ զրաւուած էր այն անօրէն մարդէն որ անկարող էր թացարձակ մերժում մ'ընել, որով նոյն ապիրասն իրաւունք կունենար իւր ազդեցութիւնն անդիմադրելի համարելու :

Բայց ահա Մելքոն որ Նրուանդին գալուստը կը նշմարէ նոյն պահուն, ինչպէս և Սիրանուշի առջեւ ծնրադրելը ու ձեռքը համբուրելը : Գիտեց նա ուշադրութեամբ անոնց շարժումներն, և շուտով վրձնեց թէ տարիածու մ'էր նա իւր տիրուհւոյն : Սիրահարաց խօսքերը լսելու հարկ չկայ իրենց զգացման վերահասու ըլլալու համար քանի որ անոնց հայեցուածքը, շարժումը, ամեն ինչ վերջապէս դիրենք կը մասնէ :

Մելքոն եւս քան զեւս կը զարմանար նկատելով այդ նորեկ հիւրը զոր առաջին անգամ կը տեսնէր : Չանոնք լաւ լրտեսելու համար ամենայն ըզգուշութեամբ անոնց մտեցաւ թաւուտ ծառոց շքնորհիւ, ու յաջողեցաւ քանի մի բառեր լսելու որք բնաւ տարահոյս շթողուցին անոնց սիրային յարաբերութեանց վրայօք : Եւ երբ նա Նրուանդ անունը լսեց՝ յիշեց թէ Չարուհին այդ անուամբ կըրայր մ'ունէր Ներսիսի մէջ, ու բնաւ տարահոյս չունեցաւ փեղուրաւոր երիտասարդին ո՞վ ըլլալուն վրայ :

Չարմտաց յատուկ ճարտարութեամբ մտածեց թէ լուազոյն առիթ քան զայս չէր կրնար գտնալ գայթակղական տեսարան մի ներկայելու, Նրուանդին ու Ալֆօնսին մէջ տեղ կռիւ մ'արժարծելով :

Նշուկ , աղմուկ , մրցում և գուցէ արիւն , ինչ առաւել կրնար խնդրել իւր տիրուհին արատաւորելու համար :

Արողուած էր որ Ալֆօնս գայ նոյն օրը , տաղաւարին մերձակայ վայր մի պահուի անտես Արանուշէն , որպէսզի նոյն գիշերը իրենց սեւ խորհրդոց գործադրութիւնն ընեն :

Մելքոն կը նայէր չորս կողմ , կերթար , կուգար , բայց Ալֆօնս չէր երեւնար տակաւին : Օրը վերջանալու վրայ էր , գուցէ Նրուանդ կը մեկնէր և ահա գեղեցկագոյն առիթը կը կորսնցնէր իւր նպատակին հասնելու . մանաւանդ որ փոխանակ մէկ սիրահարի երկու նախանձորդներ պիտի հանդիսացնէր :

Վերջապէս նշմարեց Ալֆօնսի գալուստը , փութաց զինքը դիմաւորելու Նրուանդի անակնկալ ներկայութիւնը իմացնելու համար : Ձինքն յորդորեց երիտասարդին ուշադրութիւնը գրաւելու , նախանձը շարժելու , զինքը գրգռելու , կուոյ առիթ հայթայթելու , զինքը վիրաւորելու , և այդ դիւրին էր քանի որ գաղղիացին զինեալ էր մինչդեռ անշուշտ միւսը զուրկ էր ամեն գէնքէ : Բայց միանգամայն կը խրատէր զհակառակորդը չմեռցնելու քանի որ կենդանի սիրահար մի առաւել վտանգաւոր կը հանդիսանայ ամուսնոյ մ'առջեւ քան մեռեալը :

Ալֆօնս ծափահարելով թաղդին մատուցած շնորհքին՝ կը պատրաստուէր գործողութիւնն սկսելու առանց ժամանակի կորստեան :

ԳԼՈՒԽ Ծ.

Գաղղիացի սրիկայն առաջին անգամ մօտեցաւ որմին որուն մօտ նստած էր Սիրանոյշ Նրուանդին հետ, և խոսերուն մէջէն այնպէս քայլեց որ երկուքին ուշն արթնցնէ առանց սակայն տեսնուելու. այդ եղանակ մ'էր կիրքերը շարժելու և մարտը գրգռելու: Քիչ մ'անցաւ և ահա նոյն քայլի ձայներ լսուեցան: Նրուանդ տեղէն ցոյտեց երկրորդ անգամ ու որմին վրայ նայելով տեսաւ երկու փայլուն աչեր որ գիրենք կը լրտեսէին:

Սիրանոյշ սոսկալի աղաղակ մ'արձակեց զգաղղիացին ճանաչելով, իսկ Նրուանդ նախատալից ու սպառնական խօսքեր արձակեց մարդուն դէմ:

Ալֆօնս իբր թէ սրտմտելով այդ զրգռիչ խօսքերէն, որմէն վար նետուեցաւ անմիջապէս, ու դաշոյն ի ձեռին Նրուանդին վրայ յարձակելով զինքը թեթեւ կերպիւ վիրաւորեց թեւէն, մինչդեռ Սիրանոյշ զարհուրմամբ իւր սիրելոյն յօգնութիւն կ'ընթանար իւր փափուկ մարմնովը զայն պատսպարելով և բարձրաղաղակ զՄելքոն գոչելով:

Նրուանդ զերիտասարդուն հեռու կը մղէր յարձակողին ետեւէն սուրալու համար: Բայց Սիրանոյշ նկատելով արիւնը որ երիտասարդին բազկէն կը հոսէր գետնին վրայ՝ յուսահատարար գոչեց.

— Կեցիր, Նրուանդ, ո՛հ կը մեռնիմ ես:

Յրիտասարդը տեսնելով ողորմելի վիճակը իւր պաշտելոյն, մոռցաւ զիւր թշնամին, և ճիշդ ժամանակին հասաւ զրկացը մէջ առնելու համար նրուադեալ մարմինը Սիրանուշի : Այդ պարագայէն օգուտ քաղելով Արֆօնա խոյս տուաւ երկու անգամ ստորճանակ պարպելով օդին մէջ՝ պարտիզպաններուն ուշը գրաւելու համար :

Արդէն Մարիամ հասած էր իւր տիրուհւոյն քով մինչ երկու հակառակորդք իրարու դէմ կը կռուէին, և անկեղծ վշտակցութեամբ բարձրաձայն օգնութիւն կը խնդրէր պարտիզպաններէն :

Ատրճանակին պայթիւններն և աղջկան աղաղակները լսելով՝ պարտիզպանները փութացին գալու յայն վայր ուր շարագործութիւն մի կը մակաբերէին :

Սիրանուշ Երուանդին բազկաց մէջ էր տակաւին նուաղեալ, և իւր սպիտակ հագուստին վրայ կարմիր կայլակներ կային որք Երուանդին վերքէն կը հոսէին :

Պարտիզպանները տիրուհւոյն վիճակը տեսնելով և կասկածելով թէ յերիտասարդն էր անոր աղէտիցը պատճառը սպառնական ձեւեր առին : Բայց Մարիամ իմացուց սխալմունքնին՝ յայտնելով թէ ոճրագործը փախած էր որմին վրայէն : Մարդիկը շարադրութիւն ետեւէն արշաւեցին, բայց չուտ վերագարձան իրենց ապարդիւն աշխատութեան վրայ ողբալով, քանի որ ձիաւորն արագընթաց կը փախչէր լեռնէն, և անհնար էր իրենց հասնելու անոր :

Նոյն միջոցին Սիրանոյշ կ'սթափէր ազատ օդին ներգործութեամբ, ինչպէս և Երուանդին ու Մարիամին խնամոց շնորհիւ : Երբ աչերը բացաւ, առաջին փնտուածն Երուանդն եղաւ : Սա անփոյթ իւր վէրքին՝ մահարեք երկիւղ կը կրէր իւր սիրելւոյն նրկատմամբ : Մանկամարդը անոր վրայի արեան չիթերը նշմարելով ճիգ մ'ըրաւ Մարիամին հասկցընել տալու համար որ անոր պէտք եղած դարմանը հայթայթէ չուտ :

Նոյն պահուն Մելքոն վրայ հասնելով իւր ծառայութիւնը մատոյց, ափսոսալով իւր կարճատեւ բացակայութեանը վրայ, երբ նախտակ ունեցած էր, կ'ըսէր, տիկնոջ մէկ յանձնարարութիւնը կատարելու : Յուսահատութեան կեղծ ձեւեր ցոյց կուտար անօրէնը, ըսելով թէ ինչ պիտի պատասխանէր տիրոջն երբ իրեն թողած էր տիրուհւոյն ապահովութեան վրայ հսկելու պաշտօնը :

Սիրանոյշ իւր նստարանին մէջ տարածուեցաւ մինչեւ որ Մելքոն պէտք եղած խնամքը մատակարարէ Երուանդին, և ապա սենեակն ելաւ Մարիամի և Երուանդի օգնութեամբ :

Տիկնոջ հազուստը արեամբ ներկեալ էր, և աղջիկն առաջարկեց զայդ փոխելու. բայց նա ընդդիմացաւ իւր տկարութիւնն առարկելով մինչդեռ բուն պատճառն այդ չէր :

— Երուանդ, կ'ըսէր հէք կիներ, սիրելի է ինձ վրաս կրել կենացդ այս սուրբ մասունքը զոր ինձ համար շուայլեցիր :

— Բողո՛ր կեանքս կը նուիրեմ քեզ, Սիրանոյշ :

— Վստահ եմ, ո՛հ : Բայց դու ո՛ւր միտք ունիս մնալու հարցուց, անհանգիստ ձեւով. գիտես անշուշտ որ հոս ես չեմ կրնար գրեզ հիւրընկալել :

— Դարձեալ գիտ կ'արտաքսե՞ս ուրեմն :

— Ճակատագիրս է բարեացդ փոխարէն միշտ ապերախտ գտնուիլ :

— Ես որո՞ւ խնամոց կրնամ յանձնել գրեզ :

— Մարիամը կայ բովս. բայց երկու աղախիններ եւս թո՛ղ դան հոս վարի տունէն, հրամայեց :

— Անոնք սպասարկող ձեռքեր են, բայց ոչ ծառայող սրտեր :

— Մարիամ ինձ շատ հաւատարիմ է, վստահ եղիր : Բայց ինչ որ գիտ մտատանջութեան կը մատնէ Դարեհեանի վրայ դժբաղդ սլատահարին ընելիք ազդեցութիւնն է : Չգիտես որչափ նախանձոտ է նա, և որչափ պատուոյս նախանձախնդիր :

— Արդե՞օք նոյն չափ նախանձախնդիր է և իւր անձնական պատուոյն նկատմամբ :

— Այդ խնդիրը յուզելու ժամանակ չէ արդ : Անշուշտ այս դէպքին արտադրած առաջին ազդեցութիւնը նպաստաւոր չի կրնար ըլլալ քեզ : Փութա՛ հեռանալու, ես ամեն ինչ պատմեմ անոր այդ յանդուգն անձանօթին նկատմամբ ինչպէս և ինձ մատուցած քու պաշտպանութեանդ, և ապա հետը կը տեսնուիս :

— Ձեմ հասկնար խորհրդածելու եղանակդ : Չգիտեմ ո՛ւր է ինձ աննպաստ կէտը : Լիրբ մարդ

մի կը համարձակի գրեց նախատելու . երբ քու ար-
ժանապատուութեանդ պաշտպան կը կանդնիմ՝ կար-
ծեմ թէ ինքը շնորհապարտ ըլլալու է ինձ :

— Հապճելով Մարիամ սենեակէն ներս մտնելով
Գարհեանի գալուստն իմացուց :

ԳԼՈՒԽ ԾԱ.

Գարեհեանի գալուստը խիստ շուտ յաջորդեց
երկու երիտասարդաց կուռոյն : Երբ սպասաւոր մի
եկաւ Մելքոնին իմացնելու թէ իրենց տէրն զտիկին
կը հրաւիրէր ծովեզերեայ տունն երթալու , ապի-
րատ ծառայն փոխանակ զայդ իւր տիրուհւոյն ի-
մացնելու փութաց ինքն անձամբ ներկայանալու իւր
տիրոջ , կնոջն հիւանդութեան լուրը տալու համար
անոր :

— Այս առաւօտ լաւ վիճակի մէջ թողուցի տի-
կինը , ինչ է արդեօք յանկարծական հիւանդու-
թեանը պատճառը , հարցուց Պ. Գարեհեան :

— Տէր իմ , ըսաւ Մելքոն , անձանօթ երիտա-
սարդ մի ներկայացեր է դռնապանին , և յայտնե-
լով թէ մեր տիկնոջ մերձակայ ազգական է , պնդեր
է զինքը տեսնելու : Տիկինը ծառին հովանւոյն ներ-

քել նստած էր, մինչ ես տաղաւարին մէջ գրադեալ էի: Չայն լսելով գլուխս վեր ըրի և տեսայ մարդ մի զոր առաջին անգամ կը տեսնէի, և որուն հետ աիկինը ընտանութեամբ կը խօսէր: Եւրոպացի մի կարծեցի զինքը, և փութացի իրենց մօտենալու մեծ անհանգստութիւն մ'զգալով, զի գիտեմ թէ այդ ձեր կամաց հակառակ էր: Կամաց կամաց մօտեցայ անոնց, ականջ զրի, հայերէն կը խօսէին, ու աիկինը զինքն Երուանդ կ'անուանէր: Աիրտս հանգստացաւ վասնզի շուտ իմացայ թէ աիկին Չարուհիին եղբայրն էր:

Տիկինը յանձնարարութիւն մ'ըրած էր ինձ և փութացի զայն երթալ կատարել՝ պարտիզպանաց կրկին հսկողութիւն ընելու պարտքը թողլով բացակայութեանս ժամանակ:

Տէ'ր իմ զարհուրեցայ երբ տաղաւարը վերագառնալով տեսայ մեր աիկինը մարած Պ. Երուանդին բազկաց մէջ, ու զգեստներն արեամբ ներկընուած: Կարծեցի թէ այդ երիտասարդը չարիք մի հասուցած էր աիկնոջ և զինքը կտոր կտոր պիտի ընէի, երբ Մարիամ իմացուց թէ

— Թէ ի՞նչ, շարունակէ:

— Տէ'ր իմ, ինչպէ՞ս ըսեմ

— Խօսէ՛ շուտ, կը հրամայեմ քեզ, ըսաւ Պ. Դարեհեան սրտմտելով:

Եւ մինչ Մեկքոն խօսքերը կը ծամծմէր իբր թէ չհամարձակելով եղածը պատմելու,

— Անպիտանդ դու, խօսէ՛ շուտ, գոռաց Պ.

Գարեհեան , տեղէն երնելով և դէպ անոր քայլելով .

— Տէր իմ , կերեւայ թէ բացակայութեանս ժամանակ այդ երիտասարդը ազատօրէն կը վարուէր , երբ օտարական մի պարտէզին որմին վրայէն եղածը տեսնելով հեգներ է զանոնք ըսելով « Պ . Գարհեան շատ երջանիկ ըլլալու է կնօջը սրտին ընկեր ունենալով այդպիսի օիրուն երիտասարդ մի : »

Այդ խօսքերը լսելով , և իրենց սիրային վարձուքը վկայ մ'ունեցած ըլլալը հաստատելով՝ Արուանդ օտարականին վրայ ուղեր է յարձակիլ . բայց նա որմէն վար նետուելով հայ հակառակօրդին վրայ հրոս տուեր է , մինչ սա կը փորձէ եղեր միւսին բռնած դաշոյնը ձեռքէն յափշտակելու անոր լեզուն պատանձելու համար :

Բայց տիկինը նկատելով թէ Արուանդ վտանգի ենթարկուած էր դէպ անոր ընթացեր է ամեն վրտանդ արհամարելով , և ազազակելով ,

— Արուանդ , եթէ մեռնիս ես եւս կը մեռնիմ :

— Թէեւ հայ սրիկային թեւը վիրաւորեալ , ու թէեւ անգէն՝ կ'աշխատի եղեր մրցիլ տակաւին , բայց տիկնոջ աղերսագին ձայնը լսելով սուրացեր է առայն՝ և գինքը գրկացը մէջ առնելով բաւական ժամանակ նուաղեալ պահեր է այնպէս :

Նոյն միջոցին յարձակող օտարականը փախչելու յաջողեր է՝ հակառակ ջանիցն մեր պարտիզպանաց որք ատրճանակի որայթիւններ ու Մարիամին ճիշերը լսելով վազեր են ի վայր կուռոյն : Չայս ամենայն Մարիամ պատմեց ինձ , ու պարտիզպաններն հաս-

տատեցին ձիաւոր օտարականին փախուստը :

Գարեհեանի երեսին գոյնը այնպէս դեղնեցաւ որ կարծես թէ դիակ մ'էր :

— Ի՞նչ ըրիք այդ հայ սրիկայն , հարցուց Գարեհեան , հրացայտ աչօք :

— Տէ՛ր իմ , տաղաւարն է տակաւին տիկնոջ քով :

— Ո՛վ անպիտաններ . ձեզմէ և ոչ մէկն ուրեմն մարդ եղաւ զայն սատկեցնելու համար : Այդպէս էր ուրեմն ձեր հաւատարմութիւնը , ամենքնիդ ալ կորիք .

Տէ՛ր իմ , հաւատարմութիւնս արհամարհեց ամենայն վարձատրութիւն որ խոստացուեցաւ ինձ լուռ մնալու համար : Եւ եթէ թողուցի որ այդ լիրբ երիտասարդը տիկնոջ տունը բնակի , սպառճառն այն էր որ դուք անձամբ գինքը տեսնէք , քանի որ գիտեմ թէ կանայք ճարտարամիտ են եղածն ուրանալու և զիս իբր ամբաստանիչ ներկայելու : Գուք որո՞ւ պիտի հաւատայիք , տէ՛ր իմ , տիկնոջ թէ ինձ . մանաւանդ երբ աղքատաց վկայութիւնն ոչինչ է հարստաց առջեւ :

ԳԼՈՒԽ ԾԲ.

Պ. Դարեհեան հուր բոց դարձած գնաց դէս կնոջը բնակատեղին նոյն միջոցին որ Երուանդ կը պատրաստուէր մեկնելու հոնկէ :

Երբ Սիրանոյչ իմացաւ Մարիամէն ամուսնոյն մօտենալը չարաչար յուզուեցաւ . իսկ Երուանդին համայն ատելութիւնն արթնցաւ :

Պ. Դարեհեան կնոջը սենեակը մտնելով գտաւ զինքն արիւնաներկ զգեստով . քովը երկու սպասուհիք կեցած էին , և քիչ մի հեռու՝ Երուանդը : Իւր խոթոս հայեցուածքը Սիրանուչէն երիտասարդին ուղղուեցաւ :

— Ո՞վ է սա , հարցուց կնոջն արհամարհանօք , Երուանդի ականարկելով :

— Եզրայրս է , պատասխանեց անվեհեր կերպիւ Սիրանոյչ , մինչ աղախիններուն նշան կ'ընէր որ սենեկէն դուրս ելնեն :

— Լաւ եւս սիրահարս է , ըսէ , անսլորկեշտ դու կ'ին , յարեց Դարեհեան : Զգեստիդ վրայի կարմիր հետքերը լուռ վկայներն են իմ պատուոյս կըրած նախատանաց :

— Ընդհակառակն , փութաց պատասխանել Երուանդ , որուն սրտմտեալ հոգին հրդեհ մ'էր եղած . այդ արեան կաթիլներն իբր ձեր պատուոյն երաշխաւորները կրնաք համարիլ :

— Դու, պարօն, ի՞նչ իրաւամբ հոս ես, ի՞նչ իրաւամբ կի՞նս կը պաշտպանես, և ի՞նչ իրաւամբ լըրբարար հետս կը խօսիս :

Դ՛ուրս ելիր հոսկէ անմիջապէս :

Սիրանոյշ բոլոր արժանապատուութեան զգացմամբը զօրացած կը սլատրաստուէր խօսելու, երբ Երուանդ զինքն ընդ հատելով հպարտ ձեւով մ՛ըսաւ .

— Ես հոս կը գտնուիմ մեր տղայութենէն ի վեր հաստատուած եղբայրական յարաբերութեանց իրաւամբ : ԶՍիրանոյշ պաշտպանեցի ոչ թէ քու անունդ կրելուն՝ այլ քոյրս ըլլալուն պատճառաւ : Եւ հետդ կը խօսիմ այն իրաւամբ որ ամեն պատուակիր մարդ ունի խօսելու երբ զինքը գրգռեն :

— Զբաւեր քեզ տանս մէջ անպատուութիւն մտցնելը և ահա կը համարձակիս լրբօրէն հետս խօսելու կեղծ եղբայրական իրաւանցդ վրայ վստահելով : Դուրս ելիր շուտ հոսկէ կըսեմ քեզ, գոռաց Գարեհէան :

— Ես պիտի ելնեմ հոսկէ, պարօն, ոչ թէ հըրամանաւդ այլ երբ ժամանակն հասած համարիմ :

Խնդիրը ծանր կերպարանք մի կառնուր երբ Սիրանոյշ միջամտելով թախանձեց որ երկուքն ալ լըրբեն ու խօսքն իրեն թողուն :

Իայց Պ. Գարեհէան սաստիկ զայրանալով նախատալից անուններ կուտար իւր կնոջ սպառնալով հօրը տունը զրկելու զինքը : « Թէեւ չգիտեմ, կը շարայարէր, եթէ հայրդ անգամ յանձն կ'առնու ըզքեզ ընդունելու համանիներուդ պատմութիւնը և

դայթակղական մենամարտութիւնն իմանալէն վերջը :

— Վայ քեզ, Գորեհեան, գոչեց Երուանդ, բուռն կրիւք, վայ քեզ եթէ այս մաքրութեան հրեշտակին անիրաւես : Եթէ այլանդակ հայրը զինքը չընդունի, առաքի՛նի մօր գողը պատրաստ է Միրանուշին համար. և եթէ նոյն իսկ այն եւս զինքն ուրանայ՝ ես կը մնամ իրեն ծառայելու, և զինքը պատուելու համար իբր թագուհիս :

— Գիտե՛մ, պարոն, որ ձեր երկուքին փափաքածն ալ այն է : Բայց Սիրանոյշ չուտով կը ձանձրանայ քու ազքատութենէդ, և ափսոսալով տանս մէջ վայելած ճոխութիւնը չուտ կ'սկսի փնտուել :

— Տեսե՛նք սակայն եթէ քու ճոխութիւններդ զինքն երջանիկ ըրած են :

— Արեւմն քեզ հաղորդած է իւր սրտին գաղտնիքը :

— Եւ ի՞նչ զարմանք եթէ այնպէս գործած է իսկ : Սիրանոյշ մանկութեանս ընկերն է, քոյրս է այն :

— Արդե՛օք այդպիսի վարմունքով եզրայր մի քրոջը հետ կը շարժի օտար հանդիսականաց գայթակղութիւն ազգելու չափ :

— Սուտ կը խօսիս, գոչեց Երուանդ, սասափկ զայրութով :

— Ի՞նչ է ուրեմն այդ արիւնը սա կնոջ հազուստին վրայ, ապիրատ :

— Այդ արիւնը յայտարարութիւն մ'է թէ լիբր օտարական մի որ զՍիրանոյշ անհանգիստ կ'ընէր ան-

պատկառ վարմունքովը՝ արժանավայել պատիժը պիտի ստանար եթէ զէնք մ'ունենայի ձեռացս մէջ :

— Ես քեզմէ տեղեկութիւն չեմ խնդրեր . շուտ դուրս ելիր այս խուցէն եթէ չես ուզեր ուրիշ եղանակաւ վռնտուիլ : Ես քեզ հետ գործ չունիմ , ասոր հետ հաշիւ ունիմ կարգադրելիք ըսաւ , իւր կիներ ցոյց տալով :

— Եւ ի՞նչ կը կարծես գործել , պարոն .

— Ես տէր եմ գործելու ըստ իրաւանց նախատեալ ամուսնոյ , և քեզ համար տալու պէտքը չեմ տեսներ :

— Եւ դու կը կարծես թէ անմեղութիւնը հըրէշի որկորին զոհ ըլլալուն պիտի հաւանիմ երբէք :

— Երուանդ , գոչեց Սիրանոյշ , յանուն մեր անարատ զգացմանց թո՛ղ այս խուցը ու մեկնէ : Երբ շնորհք , իբր առհաւատչեայ մեր բարեկամութեան կը խնդրեմ զայդ քեզմէ :

— Եւ ո՞վ ունիս գքեզ պաշտպանելու , հարցուց Երուանդ :

— Անմեղութիւնս :

— Անմեղութիւնդ , խեղճ Սիրանոյշ :

— Ազան կամ անագան կը յաղթանակէ այն : Կը թախանձեմ քեզ մեկնէ , ու թո՛ղ զիս առանձին որ ամեն ինչ խոստովանիմ : Քու ներկայութիւնդ վիճակս կը դժուարացնէ յանցաւորի մի դիրք տալով ինձ : Ուրեմն բարեաւ մնաս . Երուանդ .

— Բարեաւ մնաս , Սիրանոյշ , քանի որ կը հըրամայես :

ԳԼՈՒԽ ԾԳ.

Երբ Դարեհէան առանձին մնաց կնոջը հետ, ծանրը կերպարանօք հարցուց անոր թէ ինչ փաստերով ինքզինքը պիտի արդարացնէր :

— Ճշմարտութեամբ, պատասխանեց Սիրանոյշ :

— Գուցէ չինձու ճշմարտութեամբ, կին դու կեղծ :

— Խնդրեմ քեզմէ որ առաւել պատկառանօք խօսիս հետս մինչ յաւարտ խոստովանութեանս :

Մտիկ կ'ընեմ, ըսաւ ամուսինը, հեղձական ձեւով, և նստարան մ'առնելով կնոջը դէմ բազմեցաւ :

— Խնդրեմ լուր ինձ առանց գիս ընդհատելու, ապա ազատ ես պատասխանելու :

Մտիկ կ'ընեմ, պատասխանեց դարձեալ Պ. Դարեհէան կծու ժպտով, և այսպէս խօսեցաւ Սիրանոյշ :

Ես Երուանդին հետ անցուցի մանկութիւնս : Ինքքը ինձմէ քանի մի տարու մեծ էր : Ազատամիտ անձէ մի պաշտպանուեցաւ իւր մանկութիւնը, ու ինչպէս գիտես արդէն որ անոր քոյրն ալ ծնողքս խնամեցին :

Երուանդ ընդունեցաւ ուսումն և լաւ դաստիարակութիւն, ու գրեթէ իմ ուսուցիչս եղաւ, այնչափ ներգործեց սկզբանցս ու գաղափարացս վրայ :

— Յարէ նաեւ զգացմանցս , ըսաւ Գարեհէան հեգնութեամբ :

— Աթէ ժամանակ թողուիր զայդ եւս պիտի աւելցնէի : Աճեցանք միատեղ տղայական սիրով . բայց օր մի երկօրին եւս զգացինք թէ սուրբ և անհուն զգացում մի մեր հոգիները գրաւած էր : Փոխադարձ խոստովանութիւն մ'ըրինք իրարու խոստանալով մշտատեւ հաւատարմութիւն : Ինքն աղքատ էր և հայրս հարուստ : Իւր աղքատութիւնը ինձ համար թերութիւն մի չէր , և ես պատրաստ էի իրեն բաղդակից ըլլալու եթէ հայրս նոյն ձեւով ըմբռնէր կենաց խնդիրը :

Երուանդ նկարչական տաղանդ ունէր , որոշեցինք ուրեմն որ Հուով՝ երթայ կատարեւագործէ զայն , իւր հանձարովն ընկերական վայելուչ գիրք մի պատրաստելով ինքն իրեն , և զիս ստանայ իրր մրցանակ իւր աշխատութեանց :

Չարուհւոյն հարսանեաց գիշերն իսկ երբ մենք սուրբ ուխտը կ'ընէինք իրարու հաւատարիմ մնալու , դու զիս տեսար , և օր մի՝ խնդրեցիր զիս հօրմէս ի հարսնութիւն : Հայրս հաւանեցաւ առաջարկըդ ընդունիլ առանց իմ հաճութիւնս ստանալու : Բայց երբ իւր որոշումն իմացայ , ընդդիմացայ սաստիկ : Հայրս վշտացաւ , սրտմեցցաւ , սպառնացաւ , սակայն ես մերժմանս մէջ հաստատ կեցայ :

— Այնպէս որ վերջապէս յօժարակամ հաճեցար :

— Աը սխալիս , յօժարակամ չհաճեցայ՝ այլ իրր որդիական սիրոյ օգջակէզ զոհուեցայ :

— Ձայդ չեմ հասկնար :

— Կը հասկցնեմ եթէ քիչ մի համբերես մանաւանդ թէ չընդհատես : Հայրս զքեզ փեսայ ունենալը իրեն մեծ փառք կը համարէր քանի որ հարուստ էիր և տիտղոսներ ունէիր. իսկ մայրս՝ որ երջանկութեանս միայն նախանձախնդիր էր, նեցուկ կանգնեցաւ ինձ հօրս դէմ, և այդ վարմունքովը իւր ամուսնոյն հարստահարութեանց առարկայ եղաւ : Հայրս իմ աննկուն կամքս բռնաբարելու դիտաւորութեամբ զմայրս նախատալից խօսքերով հարուածեց : Մանր թուեցաւ ինձ այդ մայրենի մարտիրոսութիւնը, սաստիկ յուզուեցայ ու հիւանդացայ :

Մայրս կասկածելով թէ կեանքս վտանգի մէջ էր, տքնելով, վարանելով, վախնալով, ինքն եւս հիւանդացաւ այնպէս որ մահուան դուռը հասաւ, ու բժիշկներն ամեն յոյս կորուսին : Անձս մօրս դահիճը համարելով ուխտ ըրի զոհուիլ եթէ նա ի կեանս վերադառնար : Մայրս առողջացաւ, և դու եղար իմ բաղդիս տէրը :

— Բայց ոչ սրտիդ, ըսել կուզես :

— Սիրտս իմս չէր, խոստովանեցայ արդէն :

— Այդ վարմունքդ պախարակելի է :

— Բայց դու բնաւ փոյթ չ'ըրիր տեղեկանալու եթէ սիրտս ազատ էր, և եթէ կարող էի զքեզ սիրելու. հօրս հաւանութիւնն ստանալով դու գոհ եղար : Գու անձս ուղեցիր և անձս ստացար. հետեւապէս իրաւունք չունիս դանդատելու եթէ սիր-

տրս ուրիշի պահեցի և պիտի պահեմ ցկեանս :

— Եւ այդ պատճառաւ անշուշտ առատաձեռն շնորհքներովդ ուզեցիր զայն ասպացուցանել քիչ յառաջ :

— Լուր ինձ , Գարեհեան , ես գքեզ չեմ սիրած և ~~պիտի չսիրեմ երբէք~~ : Սակայն վստահ եղիր որ ամուսնական պատիւդ անարատ է և պիտի ըլլայ . ոչ թէ քու անուանդ արատ չբերելու համար , քանի որ զայն տղմաթաթաւ ըրած ես . ոչ թէ արժանապատուութիւնդ պահելու համար , քանի որ դու իմս ոտնակոխ ըրիր արդէն . ոչ թէ քեզ նըկատմամբ երախտագիտական զգացումէ դրդուելուս համար , քանի որ դուն մէն մի օր լքման , առանձնութեան և բանտարկութեան դատապարտած ես զիս . այլ վասն զի իմ կանացի արժանապատուութեանս ու անձնական պատուոյս ես ինքս նախանձախնդիր եմ . վասն զի կուզեմ մեծ և անարատ ըլլալ իբր կին , և իբր այն սիրուիլ Երուանդէն ու յարգուիլ ամենէն :

— Իրօք զարմանալի կը թուին ինձ այդ տրամադրութիւններդ , և սկզբունքներդ հիանալի . երանի թէ նոյնչափ գեղեցիկ ըլլար և դործելու եղանակդ :

— Գիտեմ որ մոլութիւնը չ'ըմբռնեմ առաքինութիւնը , և չհաւատար վեհ վարմունքի , և սակայն ես ճամարտութիւնը կը խօսիմ քեզ :

— Աւարտեցիր ըսելիքդ արդեօք :

— Ոչ տակաւին , երբ լմնցնեմ կ'իմացնեմ քեզ և

դու կը ստատասխանես յայնժամ : Քիչ մի եւս ու-
շաղրութիւն կը խնդրեմ :

— Աւշաղիր եմ :

— Իմ կեանքս այսուհետեւ զոհ մ'է՛ զոր կամո-
վին նուիրեցի մօրս , զոհն է իմ սրտիս , երազնե-
րուս և երջանկութեանս : Քու մէկ վաղանցուկ բը-
մահաճութիւնդ ու հօրս փառասիրական կամ թիւր
գաղափարը երանութեանս շէնքը տապալեցին :
Այո՛ , կենաց զոհն եմ , և ըստ այնմ կը հպատակիմ
այն վիճակին որ քեզ նկատմամբ և կամ ընկերային
պահանջմանց վերարեբութամբ պարտականութեան
վրայօք ունեցած գաղափարս պատրաստեց ինձ : Կապ-
րիմ քեզ հետ թէ եւ անառակ վարքովդ հոգիս վի-
րաւորած ես ուժգին՝ զազիր կին մի ինձ վերադա-
սելովդ : Մի՛ կարծեր թէ կնոջ սիրտը կրնայ մոռ-
նալ երբէք իրեն դէմ եղած նախատինքը , երբէ՛ք ,
երբէ՛ք : Ազատութիւնս բռնաբարած ես , երիտա-
սարգութիւնս կը թարշամի . կ'զգամ թէ կը մարի
յիս ինչ որ մտաւորական հուր է , և կ'իմանամ թէ
կ'սպառի յիս ինչ որ սիրոյ հանք մ'էր : Այդ ամեն
բանի կը հանդուրժեմ , կը համակերպիմ , վասնզի
ընկերութիւնն ինձ իրաւունք չտար ընդդէմ վար-
մունքիդ բողոք բառնալու , վասնզի իրաւունք չտար
ինձ քեզմէ բաժնուելու կնոջ հպատակող հանգամա-
նաց հակառակ չգործելու համար : Եւ սակայն ըն-
կերութիւնը չ'ուզէր հաշուել հոգւոյս ներքին կռիւը ,
պատրանքս , լքումս , դառնութիւններս , և քեզմով
կրած մարտիրոսութիւններս :

Դարեհեան լուռ կեցած մտիկ կ'ընէր զինքը դատապարտող խօսքերուն :

— Դ՛ու , յարեց սրտմտեալ կինը , ի լուր աշխարհի գայթակղական կեանք մի կը վարես , և սակայն ընկերութիւնը բեզ դատաստազ չ'կանգնիր , ամեն ուրեք պատուով կ'ընդունուիս ու կը մեծարուիս : Բայց դ՛ու կը յանդգնիս զիս նախատելու , զիս արատաւորելու , զիս պիղծ , ուստադրուծ կին համարելու որովհետեւ Յրուանդ ձեռքս համբուրած է : Դ՛արեհեան , զայս լաւ միտքդ պահէ թէ Յրուանդ եղբայրս է և եղբայրս պիտի մնայ : Ահա ըսելիքս լմնցաւ , կրնաս և դու խօսիլ եթէ կը կամիս :

Դարեհեան բերանաբաց կը մնայր կնոջն այդ համարձակ փաստարանութիւնը լսելով , մինչ կը կարծէր թէ այն բառ մի չի պիտի ունենար իւր անձը արդարացնելու համար : Ար հիանար իրօք առանց սակայն բոլորովին համոզուելու անոր անմեղութեանը վրայ :

— Համարելով , ըսաւ կնոջը , թէ ըսածներդ ըստոյզ ըլլան , ի՞նչ հարկ կար ուրեմն որ Յրուանդ մենամարտութեան դիմէր եթէ գրգռուած չըլլար :

— Հայերն իրենց փառք կը համարին լուռութեամբ պատասխանել նախատանաց : Արչափ նախատինք մ'անխօս մարտուի այնչափ իրենց համբերատարութեան և արժանապատուութեան ի նպաստ գործած կ'ըլլան : Բայց չէ այդպէս եւրոպականաց կամ եւրոպական ոգւով սնած անձանց համար : Փոքրիկ նախատինք մի կենաց և մահու խնդիր կ'ըլլայ ,

մինչդեռ զայն անխօս տանիլը վատութեան նշան կը համարուի : Երուանդ որ եւրոպական դաստիարակութիւն մ'առած է , տեսնելով որ լիբրօ օտարական մի հանգստութիւնս կը վրդովէր՝ ուզեց անոր դաս մի տալ :

— Բայց ի՞նչու ուրեմն այդ օտարականը ըսեր է թէ « Պ. Դարեհեան շատ երջանիկ ըլլալու է կնոջը սրտին այդպիսի սիրուն ընկեր մի ունենալով : »

— Այդ կատարելապէս սուտ է , գոչեց Սիրանոյշ , աչերէն բոց արձակելով : Պատմեմ քեզ եղելութիւնը :

— Մտիկ կ'ընեմ :

— Քիչ ժամանակէ ի վեր անձանօթ մարդ մի , զոր եւրոպացի ըլլալը կը մակարեբեմ , այս տաղաւարին շուրջը կը դառնար . տեսայ զինքը բայց անտարբերութեամբս արհամարհեցի : Օր մի յանդդնեցաւ մինչեւ նստած տեղս նամակ մի դնելու : Յայնժամ բնաւ մարդու մի երկիւղս չյայտնելով՝ թողուցի այս վայրը ու վարի տունը իջայ : Մեծ զոհ մ'էր այդ ինձ համար . ուստի վերադարձայ հոս կրկին՝ հսկողութիւն պատուիրելով Մելքոնին : Սա զիս ապահովեց թէ ոչ երբէք պիտի տեսնեմ այդ օտարականը վերստին զոր ինքն եւս դիտած էր , և որուն ցոյց տուած էր բազկին ոյժը , կ'ըսէր :

Այսօր Երուանդին հետ նստած երբ կը խօսակցէինք , լսեցի ոտքի ձայներ , գուշակեցի ինչ ըլլալը , եղածն Երուանդին իմացուցի : Եւ երբ հաստատեցինք թէ այդ անձանօթ մարդն եկած էր դարձ-

եալ բնակարանիս շուրջը թափառիլ, Երուանդ զին-
քը յանդիմանեց, որով նա սպառազէն անոր վրայ
յարձակեցաւ : Ես այս տեսարանէն սարսափած
խնդրեցի Երուանդէն որ վերջ տայ կուռոյն, և ապա
կերեւայ թէ նուաղեցայ : Երուանդին թեւը վիրա-
ւորուելով անոր արիւնը հաղուստիս վրայ վազեց
մինչ նա կը ջանար զիս սթափելու :

— Ո՛ւր էր Մելքոն նոյն միջոցին :

— Կոչեցի զինքը առանց բնաւ սլատասխան առ-
նելու . կ'ըսէ թէ բացակայ էր :

— Բայց դու ի՞նչու բնաւ բան մի չ'յայտնեցիր
ինձ : այդ օտարականին վրայօք :

— Ե՛րբ դու փոյթ ըրիր արդեօք ներքին վի-
ճակս ճանաչելու .

— Ինչ որ անուանս կը վերաբերի իմ սլատիւս
է, չգիտե՞ս զայդ արդեօք :

— Ոչ զօք, Գարհեան, առաւել նախանձախնդիր
կը համարիմ պատուոյս քան նոյն իսկ իմ անձս :
Զարմանալի կը թուի ինձ սա կէտը թէ դ՛ու քու
պատիւդ ոտնակոխ կ'ընես, նուաստ և արհամարհելի
յարաբերութեանց մէջ աղբերով առանց բնաւ խըզ-
մըտութիւն ընելու : Եւ երբ գործը իմ պատուոյս
կը վերաբերի զարմանալի զիւրազգածութիւն կը
յայտնես այդ մասին :

— Զգիտե՞ս դու արդեօք թէ այր մարդն ազատ
է և թէ անոր վրայէն արատը կը սահի աներեւոյթ
ըլլալով, մինչ կնոջ վրայ անջնջելի կերպիւ կը դը-
րոշմուի :

— Այսինքն կուզես հաստատել թէ արքայնչափ վարժ են ստելու, ուխտադրուժ հանդիսանալու, արատաւորելու ապականեալ միջնալորտի մէջ, որ իրենք անբարոյականութեան սեւ յատակ մի ձեւացընելով որ և է խաւար կէտ աննշմարելի կը մնայ հոն:

— Բայց չ'ըսես ի՞նչ են կանայք. միթէ՞ նոյնչափ ապականեալ չեն անոնք, միթէ՞ նոյնչափ խարդախ և ուխտադրուժ չեն արդեօք:

— Աթէ կատարելապէս ձեզ կը նմանին կանայք ինչո՞ւ ուրեմն այդչափ խիժ ու բիժ կ'որոնէք անոնց ընթացքին մէջ: Կամ խոստովանեցէք թէ անոնք անհամեմատ կերպիւ կը տարբերին ձեզմէ բարոյականութեան ու վսեմ զգացմանց մասին. և կամ եթէ ձեզի պէս հաւասարօրէն ազարտեալ են գիրենք դատապարտելէ դադրեցէք:

— Կանայք մոլորութեան զործիք են մեզ համար:

— Ո՞ւր է ուրեմն ձեր զօրութիւնը եթէ անկարող էք դիմադրել անոնց հրատուրանաց: Աթէ կ'ընկճիք անոնց առջեւ ուրեմն չէք զօրաւոր սեռը, ինչպէս կ'անուանէք զձեզ:

— Բայց կրնաս ուրանալ թէ ապականեալ կանանց մեծ թիւ մի չկայ:

— Ձայդ չեմ ուրանար և կը խոստովանիմ թէ իրենց սեռին հրէչներն և իրենց սեռին ամօթն են: Երկու դասու բաժնէ զկանայս. մէկը անասուն կանանցմէ կը բաղկանայ, և միւսը ճշմարիտ առաքինի կանանցմէ որք արդի դաստիարակութեան թերութեանց, անբարոյականութեան յորձանաց, գայ-

թակղական տեսարանաց , ու նոյն իսկ իրենց զգացմանց դէմ դնելով՝ հանդիսացած են տիպար մաքրութեան , մեծութեան և բարոյականութեան :

— Բայց դու կը սիրե՞ս զՆրուանդ :

— Այդ նոր բան չէ :

— Եւ պիտի՞ սիրես միշտ :

— Միշտ :

— Եւ ես այդ բանի պիտի հանդուրժեմ :

— Հանդուրժեցիր մինչեւ ցարդ :

— Կ'անգիտանայի զայդ :

Սակայն երբէք զգալ չեմ ձեւացուցած քեզ նրկատմամբ սէր մի զոր չեմ զգացած , և դու բնաւ ջանադիր չ'եղար սրտիս վիճակը ճանաչելու : Իբր կարասի մ'ընտրեցիր իմ անձս արտաքին ձեւերէն դատելով զիս . և իբր կարասի մէկ կողմ թողուցիր երբ բաւականացար : Ես իբր կենակիցդ՝ գրեզ արտաքին յարգանաց ցոյցերով սլատուեցի , և դու գոհ եղար զառաւելն չ'որոնելով : Դու երջանիկ կ'ապրէիր առանց գիտնալ ուզելու եթէ ես եւս երջանիկ էի :

Դարեհեան չարաչար կը նեղուէր կնոջն իրաւացի կշտամբանքներէն . և յարձակողական դիրք մ'առնելու համար հարցուց անոր :

— Ո՞վ կ'ապահովէ զիս թէ դու անմեղ ես :

— Նոյն իսկ ճշմարտութեան ձայնը զոր իմ բերնէս կը լսես :

— Եւ ո՞ գիտէ եթէ ճշմարտութեան ձայնը քսածդ նոյն իսկ սուտը չէ :

— Ինչո՞ւ և դու, Գարեհեան, նոյն քաջութեամբ չխօսեցար երբ ևս զքեզ բռնեցի քու սիրուհւոյդ միատեղ, ինչո՞ւ կարկամեցար, ինչո՞ւ լռեցիր, ինչո՞ւ թախանձեցիր յայնժամ : Տէս, ևս որչափ տարբեր կերպիւ վարուեցայ. ոչ լռեցի, ոչ շուարեցայ, և ոչ ալ աղաչեցի, զի ճշմարտութիւնը խոնարհիլ չգիտէր, այլ միշտ բարձրայօն կը կանգնի :

Գարեհեան ապշած լուռ կը կենար կնոջը սկզբ խօսքերը լսելով : Կարծես թէ Սիրանոյշ թագուհի մ'էր, և ինքը անոր հպատակը : Բայց անոր իշխող ազդեցութենէն ազատելով ուղեց վերստին յարձակողական ձեւ մ'առնուլ և հարցուց անոր .

— Դու ուրեմն կը համարձակիս յայտնելու թէ զերուանդ սիրելու պիտի շարունակես :

— Այո՛, հոգւոյս ամենայն զօրութեամբ, և սիրոյ ամենայն սրբութեամբ :

— Բայց ևս կ'իմացնեմ քեզ որ թոյլ չեմ տար որ զինքն ընդունիս. և եթէ հակառակ կամացս վարուիս բնաւ ներում չես ստանար ինձմէ :

— Ես ներումն չեմ հայցեր երբէք. արժանապատուութիւնս և անարատ վարմունքս պէտք չունին ներման :

— Սակայն ո՞վ կ'ապահովէ զիս թէ դու իմ կամացս դէմ չպիտի դործես :

— Ե՛ս :

— Եւ ո՞վ կ'երաշխաւորէ ինձ քեզի համար :

— Իմ պատիւս, և նոյն իսկ Նրուանդին համար ունեցած յարգանքս :

— Ուրեմն չպիտի տեսնես զինքը :

— Այսինքն հոս զինքը չեմ ընդունիր . իսկ եթէ պատահամար հանդիպիմ իրեն զայդ կ'իմացնեմ քեզ : Միայն թէ պայման մի կը դնեմ . եթէ մահս մօտենայ պիտի պահանջեմ զինքը վերջին անգամ տեսնել , գիտցած եղիր :

Գարեհեան կը դարմանար եւս քան զեւս այդպիսի յանդուգն մեծանձնութեան վրայ որուն գաղտիարն իսկ չ'ունէր : Եւ ճնշուելով հոգւոյ այդ բարձրութենէն որ իրեն դէմ անվեհեր կը մաքառէր , կը պատրաստուէր ծովեզերեայ տունը վերադառնալու՝ երբ Սիրանոյշ ըսաւ .

— Կ'իմացնեմ քեզ թէ Նրուանդի պիտի գրեմ անգամ մի՛ զինքը չ'ընդունելու որոշումս իմացնելու համար իրեն :

Այսչափ յուզմունք , կիրք , ցասումն ոգեսպառ ըրած էին հէք կինը . անկաւ բազմոցին վրայ , և զՄարիամ կոչելով անոր խնամքը խնդրեց :

Գարեհեան յանձնարարեց զիւր կինն աղախիններուն , և Մելքոնին իմացուց թէ զինքը պատասխանատու կը համարէր որ և է անախորժ դիպուածի համար որ կրնար պատահիլ մինչեւ օրն այն յորում Սիրանոյշ վերջնական կերպիւ պիտի կարողանար փոխադրուիլ ծովեզերեայ տունը , զի այդ տաղաւարը ոչ եւս ապահովութիւն կ'ազդէր իրեն :

Մելքոն տիրոջը դժգոհ կերպարանքը նկատելով կասկած ունեցաւ թէ մեղսալից ընթացքը գուցէ լաւ հետեւանք շունենայ , և նեղանալով գոչեց

« Կանայք սատաններուն քոյրն են . Աստուած ազա-
տէ մարդն անոնց լեզուէն : »

ԳԼՈՒԽ ԾԴ.

Դարեհեան կնոջմէ հեռանալով անոր ըրած ազ-
գեցութիւնն հետզհետէ տկարացաւ : Ակաա խոր-
հիլ, վարանիլ . Սիրանուշի համարձակ խօսելու ե-
ղանակն անկեղծութեանը վրայ տարակոյս չէր թո-
ղուր : Բայց իւր հաւատարիմ Մելքոնը բոլորովին
տարբեր պատմութիւն մ'ըրած էր իրեն անցեալ
դէպքերուն վրայ : Կը մտածէր թէ այդ մարդն ինչ
չա՛հ կրնար ունենալ զիւր տիրուհին արատաւորե-
լու քանի որ անոր բարութիւնները կը վայելէր և
այդ մատնութեամբը անոր առատաձեռնութիւննե-
րէն պիտի գրկուէր : Ստախօս մի կար , բայց ո՞վ էր ,
Աիրանոյ՞ թէ Մելքոն : Իւր կիներ ամեն շա՛հ ունէր
ճշմարտութիւնը ծածկելու , իսկ Մելքոն ոչ միայն
առաւելութիւն մի չ'ունէր այլ և փնաս կը կրէր խոս-
տովանութեամբը : Ուրեմն Աիրանոյ՞ ըլլալու էր յան-
ցաւորը , և սակոյն ի՞նչ կորով խոստովանութեանը
մէջ , ինչ համարձակութիւն սէրը յայտնելուն մէջ :
Այս անորոշութեան մէջ կը ծփար նա երբ հը-

բառնան ըրաւ որ Մեկքոն դայ ներկայանայ :

Նկաւ սպասաւորը կեղծ խոնարհութեամբ կայ-
նեցաւ տիրոջն հանդէպ, ձեռքերը կուրծքին վրայ
դրած, և աչերը գետինը բեւեռած :

— Մեկքոն, ըսաւ Պ. Դարեհեան, քու սպասու-
ծըդ տիկնոջ ըսածներուն հետ բնաւ յարաբերու-
թիւն չունի :

— Տէ՛ր իմ, ո՞ր յանցաւորը յանցանքն կը խոս-
տովանի :

— Բայց պատմութեան ձեւին մէջ ճշմարտու-
թիւնը կը յայտնուի :

— Քանի որ ինձ հաւատացիք առաջին անգամ
յայտնի է որ պատմութեանս ձեւը ճշմարտութիւնը
կը պարունակէր :

— Բայց քանի որ երկուքէն մէկը սուտ խօսած
է ո՞վ կ'սպահնովէ զիս թէ սուտ խօսողը դուն չես :

— Տէր իմ, պարոնը զոր անձամբ տեսաք, ըսածս
կը հաստատէ : Իրաւունք չունէի՞ ըսելու թէ դուք
ձեր աչօքն եթէ չտեսնէիք զինքը՝ տիկինը կարող
էր անոր ներկայութիւնը ուրանալ :

— Դու ներկայ չէիր մինչ այդ պատմած անց-
քերդ տեղի կունենային. ուստի ի՞նչպէս կրնաս հաս-
տատել թէ պատմածիդ մէջ սխալմունք չկայ :

— Տէ՛ր իմ, ժամանակին հասայ աչօքս տեսնե-
լու համար թէ տիկինն այդ պարոնին գիրկն էր :

— Բայց այդ երիտասարդը տիկնոջ գրեթէ եղ-
բայրն է :

— Տեսածս հետեւանքն էր չտեսածիս :

— Ո՞վ է ուրեմն վկան չաեսածիդ :

— Մարիամը , տէ՛ր իմ :

— Մա՛րիամը :

— Այո՛ , տէր , Մարիամն իսկ :

— Թող Մարիամը շուտ հոս բերուի :

Մինչ Մելքոն կը սպասորաստուէր երթալ աղջիկը կոչելու .

— Դո՛ւ տեղդ կեցիր , հրամայեց Դարեհեան , թո՛ղ ուրիշ սպասաւոր մի երթայ գինքը կոչելու :

Ձանգակը զարկաւ Դարեհեան , սպասաւոր մի ներկայացաւ .

— Գնա՛ Մարիամին ըսէ որ անմիջապէս հոս գայ :

Մեկնեցաւ սպասաւորը մինչ Մելքոնի սիրտն սկսաւ տրոփել թէ գուցէ աղջիկը ստեղու կարողութիւն շունենայ : Ինքն ուզած էր երթալ գինքը բերելու որպէսզի ժամանակ ունենայ անոր սրտին խօսելու , և այդ հաշիւը չի կարողացաւ գործադրել : Ի՞նչ պիտի ընէր Մարիամն արդեօք , պիտի մատնէր գինքն զտիրուհին ազատելու համար :

ԳԼՈՒԽ ԾԵ.

Երբ Մարիամ սենեկէն ներս մտաւ, Պ. Դարեհեան հրաման ըրաւ Մելքոնին որ դուրս ելնէ : Մինչ քամակը դարձուց տիրոջը՝ սենեկէն դուրս երթալու ժամանակ այնպիսի թախանձալից ակնարկ մ'արձակեց աղջկան որ ասոր բոլոր էութիւնը սասանեց :

— Մարիամ, ըսաւ Դարեհեան, Մելքոն կը հաստատէ թէ դու տիրուհւոյդ անվայել ընթացքը տեսած և վկայած ես : Յանուն Աստուծոյ կ'երդ մնցընեմ գքեզ որ շիտակ խօսիս : Եթէ տիկինդ իրօք յանցաւոր է՝ տանս մէջ ոչ եւս կրնայ բնակիլ : Իսկ եթէ Մելքոն համարձակեցաւ տիրուհւոյն դէմ այդպիսի աններելի ամբաստանութիւն մ'ընել՝ պիտի խտիւ պատուհասուի : Դատէ՛ ուրեմն թէ վկայութիւնդ ի՞նչ կըլի ունի : Իսկ եթէ խարես զիս չարաչար պիտի պատժեմ գքեզ, գիտցած եղիր :

Ճամբատութիւնը զոր կը խնդրէր Դարեհեան՝ Մելքոնին դատապարտութիւնն էր : Ինքն Մարիամ իւր պաշտած առարկային պատուհասն ըլլալէն նախապատիւ կը դատէր մահը : Իսկ իւր սիրահարը ազատելու համար մատնէր նուիրական տիրուհին, երբ այն թէ՛ իւր և թէ՛ ընտանեացն բացարձակ բարերարուհին էր : Ոչ, ոչ :

Ի այց երբ վճռողական բառը հնչելու վայրկեանն

հասաւ, Մարիամ զարհուրեցաւ, լեզուն կասեցաւ :
Երկուքէն ո՞րը զոհէր : Այս խորհրդածութիւնները
փայլակի արագութեամբ անցան մտքէն, հետեւա-
պէս երկար չ'եղաւ ընելու որոշումը :

— Տէր իմ, ըսաւ Մարիամ, տիրուհիս հրեշտակ
մ'է, իսկ Մելլոն ծառայութեան մէջ վիճակակից
ընկերս է : Ոչ մին և ոչ միւսը կը դատապարտեմ :

— Կը հրամայեմ քեզ խօսելու :

— Ոչինչ ունիմ խօսելու :

— Զքեզ խստիւ կը պատժեմ :

Պատրաստ եմ ձեր վճռոյն հպատակելու . նոյն
իսկ եթէ մահ սպառնաք ինձ ոչինչ ունիմ յայտ-
նելու :

— Ուրեմն կը յամանիս գիտցածդ ծածկելու :

— Տէր իմ, ոչինչ կը ծածկեմ :

— Պիտի զղջաս, զի զքեզ գործակից պիտի նը-
կատեմ յանցաւորին :

— Իբր յանցաւոր թէ այժմէն զիս պատժէք ա-
ռանց տրտնջանաց ձեր հրամանին կը հպատակիմ :

Իարեհեանի սրտմտութիւնը շափ չէր ճանա-
չեր ալ :

ԳԼՈՒԽ ԾԶ.

Սոսկավիթխար ու ահարկու կերպարանօք Գաղմատացի մ'էր Պ. Գարեհէանի դռնապանը : Գաղմատացեոց հաւատարմութիւնն իրենց տիրոջը նըկատմամբ մինչեւ անձնուրացութեան վերջին կէտը կը հասնի, գուցէ օր մի նոյնչափ մեծ վրէժխնդրութեան զգացման վերածուելու համար երբ համարին թէ անիրաւութեան զոհ են իրենք : Արդ Պ. Գարեհէանի դռնապանը կատարեալ Գաղմատացի մ'էր իւր հանգամանօքն, հետեւապէս կասկածանաց բնաւ տեղի չէր տար եթէ Մարիամ անոր խիստ հսկողութեան յանձնուէր : Ողորմեի աղջիկն այդ դռնապանին հսկողութեան յանձնուելով առանձին սենեակի մէջ բանտարկուեցաւ. նոյն հսկողութեան ներքեւ մտաւ նաեւ Մելքօն :

Պ. Գարեհէանի կասկածները կնոջը նկատմամբ սաստկացան քանի որ Մարիամ կը մերժէր օր և է խոստովանութիւն մ'ընելու. և կը կասկածէր թէ գուցէ կաշառուած էր :

Հարցաքննութիւնը և բանտարկութիւնը կը կատարուէր Սիրանուշի տխուր արկածից յաջորդող առաւօտուն :

Պ. Գարեհէան այցելութիւն չ'ըրաւ կնոջը քանի որ չէր կարողացած ստուգել անոր անբասիր կամ յանցաւոր ըլլալը : Այս խառնաչիտթութեան մէջ

վախնալով սխալ քայլ մ'առնելու, որոշեց ի հապճէպ
չգործել. այլ ամենայն զգուշութեամբ գործը քըն-
նել առանց ի նախիր գայթակղութիւն յարուցանե-
լու : Հետեւապէս գնաց ժանէթի քով քիչ մ'սփո-
փանք գտնելու իւր նեղանալի վիճակին :

Գ Լ ՈՒ Խ Ծ Է .

Սիրանոյշ նոյն առաւօտուն գէշ կերպիւ ար-
թընցաւ, այնչափ տարբեր յուզմանց բուռն ներ-
գործութիւնը կրած էր : Քունին մէջ կը հանդիսա-
նային իւր առջեւ ամեն ուրախ կամ տխուր գէպ-
քերն որք տեղի ունեցած էին նախնթաց օրը. զՆր-
ուանդ կը տեսնէր իւր քով, ու անոր գլխուն վրայ
սպառնալից ձեռաց ծածանիլը նշմարելով զարհուր-
մամբ կ'արթննար, և ապա կը ննջէր վերստին մերթ-
իւր ամուսնոյն սպառնացող ձայնը լսելով, և մերթ-
իւր սիրելոյն տխուր մնաս բարեաւը :

Արեգակը բաւական ժամանակէ ի վեր իշխանա-
բար կը գահակալէր երկնից անսահման դաշտաց
մէջ երբ ապերջանիկ կիներ զարթեաւ վերջնական
կերպիւ : Իւր յոգնած ու տկար մարմինը անկող-
նոյն վրայ տարածած կը մտածէր թէ՛ որքան յան-

կարծական կերպիւ Նրուանդ երեւցած էր աչացը , նոյն եղանակաւ աներեւոյթ ըլլալու դատապարտուելով , քանի որ ինքը խօսք տուած էր զայն ոչ եւս ընդունելու . միայն իւր օրհասական վայրկենին համար վերապահելով զայն տեսնելու իրաւունքը : Որպիսի՛ անձկանօք կը փափաքէր այն վայրկենին որ շատ աւելի երահութիւն սխտի ընծայեր իրեն քան թէ կենսայից ժամերը :

Սակայն ուրիշ դառն մտածութիւն մի զինքը շարաշար կը տանջէր . կը մտածէր թէ Գարեհեանն արդեօք ուրիշի ազդեցութենէ դրդուած էր այնպիսի վստահութեամբ հաստատելու համար իրեն դէմ աննպաստ պարագայներ որք բնաւ տեղի ունեցած չէին , և գործածել մանաւանդ այնպիսի նախատայից բացատրութիւններ : Ասակածները դէպ ժանէթ ուղղուեցան նախ . բայց խորհեցաւ թէ այդ կինը ներկայ չէր նախընթաց օրուան պատահարաց իւր ամուսնոյն վրայ ներգործելու համար : Ուստի ուրիշ թագուն թշնամի մ'ունէր , սակայն ո՛վ կրնար ըլլալ այդ , և որպիսի նպատակէ մղեալ :

Այս դառն կասկածանաց մէջ կը ծփար երբ յիշեց թէ աղետալի պարտականութիւն մ'ունէր կատարելու , այն էր իմացնել Նրուանդին զինքը չտեսնելու ըրած անտանելի որոշումը :

Որչափ ծանր էր այդ պաշտօնը իրեն համար : Մի՞թէ կոչումն ունէր անընդհատ հալածելու զայն որ կը փափաքէր կցորդել հոգւոյն անբաժանելի

կերպիւ : Այո՛ , կ'արտաքսէր զայն որ օր մի յառաջ իսկ իւր կեանքն ի վտանգ մատնած էր իրեն համար : Եւ սակայն ինչ զոհ չէր կատարեր կարենալ կոչելու համար « Երջւանդ բոլոր օրերս քեզ կը նուիրեմ արհամարհելով ամեն վտանգ , զրկանք և չքաւորութիւն : » Բայց զայդ երազելն անհնարինը երազել էր , երանութեան անսահմանութիւնը բաղձալ էր թշուառութեան անդունդին մէջ : Եւ արդ երկրորդ անգամ էր որ ինքը սահմանուած էր իւր սիրելոյն յոյսերը փշրելու , և անոր հոգին ջախջախելու :

Այս մտածութիւնները կարծես թէ կեանքը յինքն կը կասեցնէին . բայց խորհելով այն աղէտից վրայ որք կրնային հետեւիլ , եթէ յանկարծ Երուանդ վերստին ներկայանար իրմէ լուր առնելու անզուսպ բաղձանքէն դրդեալ՝ ուզեց իւր անողոքելի որոշումն ժամ յառաջ իմացնել անոր :

Ճիգ մ'ըրաւ ուրեմն , ելաւ իւր տեղէն , աչերն անկան այն ճերմակ զգեստին վրայ որ իւր մտերմին արեամբն ներկեալ էր . առաւ զայն , որտին վրայ սեղմեց , արեան կաթիլներն երկիւղածութեամբ համբուրեց՝ իբր մարտիրոսի մ'արիւնը . ուրիշ ճերմակ զգեստ մի հազաւ առանց որ և է օգնական ձեռաց , զի չէր կամեր որ ոչ ոք վկայ ըլլայ իւր հոգւոյն դառնութեան : Նուազուն քայլերով մօտեցաւ գրասեղանին , նստաւ ակօռակի մի վրայ՝ ինչպէս նստած էր երկու տարի յառաջ հրաժեշտի նամակը գրելու առթիւ : Հեծկլտանք մի լսուեցաւ , արտա-

սուք մ'անկաւ . դողդոջուն ձեռամբ առաւ գրիչն
ու շարադրեց նամակն առ Երուանդ : Կարճ էր այն
բայց հրոյ տառերով շարադրուած : Պահարանի մէջ
դրաւ թուղթը , հասցէն գրեց և երբ զայն յուղար-
կելու վայրկեանն հասաւ զգաց թէ քաջութիւն
չ'ունէր վերջին հարուածը տալու Երուանդին : Ա-
չերը դէպ երկինք ուղղելով ,

— Տէ՛ր Աստուած , մնչեց , այս կրկին զոհողու-
թիւնս խիստ մեծ է սրտիս համար :

Մտացն առջեւ բերաւ Երուանդի յուսահատու-
թիւնը իրմէ արտաքսուելու լուրն առնելով՝ ու հո-
գին շորաշար կը մաչէր : Նամակը սեղանին վրայ
նետեց , անկաւ նստարանին վրայ , մտախոհեց , հա-
ռաչեց , արտասուեց , և յանկարծ տեղէն ելնելով
վճռուած եղանակաւ գոչեց « Պատիւս կը պահան-
ջէ : »

Մարիամը ուղեց , բայց աղախիններէն մին ա-
նոր վարի տունը գացած ըլլալն իմացուց տիրոջն
հրամանաւ : Մելքոնը խնդրեց , նմանապէս ինքն
եւս կոչուած էր , ու երկուքն ալ տակաւին չէին
վերադարձած :

Հրաման ըրաւ Միքանոյ զոր իւր երկու սպասար-
կուներն առ ինքն վերադառնան , բայց մեծ եղաւ
ապշութիւնն իմանալով թէ երկուքն ալ խիստ հըս-
կողութեան ներքեւ էին : Ի՞նչ կը նշանակէր այդ
ընթացքը :

Սպասաւորի մի յանձնեց առ Երուանդ նամակը
հասցնելու անմիջական պաշտօնը , և լուր դրկեց ա-

մուսնոյն թէ կը փափաքէր զինքն անմիջապէս տեսնել : Բայց երբ տունէն արդէն անոր բացակայ ըլլալն իմացաւ սաստիկ զարմացաւ , քանի որ այցելութեան մի կ'ակնկալէր անոր կողմանէ : Ար մտածէր մանկամարդ կիներ թէ նախընթաց օրը համոզուած կը թուէր նա իւր անմեղութեանը վրայ , և ահա նոյն օրը աննպաստ երեւոյթ մ'առած կ'երեւային իրերը : Ուրեմն նոր թշնամանք կար , բայց ո՞վ էր արդեօք զինքը թշնամանողը : Չար մեքենայութիւն կար իրեն զէմ , և գուցէ Երուանդ մասունենար պատրաստուած չարութեանց :

Երիտասարդուհին՝ անմեղութեամբն զօրացած , բոլոր իւր քաջութիւնը կը կորսնցնէր Երուանդին վտանգաց ենթարկութեան հաւանականութեան առջեւ , նախընթաց դառն օրերը տենչանօք որոնելով : Ար ցաւէր նաեւ նկատելով թէ իւր երկու սպասաւորները պատժոյ դատապարտուած էին , զանոնք եւս մեղսակից համարելով իրեն անշուշտ :

Անհամբերութեամբ կ'սպասէր Սիրանոյշ ամուսնոյն վերադարձին , եղածն իմանալու , մակարերուած զրպարտութիւնները ցրուելու , և զրպարտչին զէմ անողոքաբար գործելու համար :

Սակայն ինչ որ պատուակիր կնոջ զայրոյթ կ'ազդէր՝ այն գաղափարն էր թէ իւր անմեղութեան դատախազն անմաքրութիւնն էր իսկ՝ այսինքն Դարեհեան մի : Մարդ մի որ ամուսնական ուխտազանցութեան ու հեշտութեան զեղծմանց տիպարն

էր, դատաւոր կը կանգնէր իւր անրիժ պատուոյն .
և այդ իրաւունքն կ'ստանար մի միայն այր ըլլալուն
համար : Անասուն մարդը կին հրեշտակին դատա-
ւոր կը կանգնէր, և մարդկային խիղճն ու կանանց
արժանապատուութիւնը բողոք չէին բառնար սա-
կայն այնպիսի անհեթեթ ընթացքի դէմ : Ար մը-
տածէր թէ կանանց պատիւը սրբազան խնդիր մ'ե-
ղած է ընկերութեան առջեւ, այնպէս որ բիժ
մ'անգամ գլխաւոր մեղադրանաց, քննադատու-
թեանց ու դատապարտութեանց առարկայ կ'ըլլար,
և սակայն կանանց ընթացից կամ խորհրդոց թիւր
և անպատիւ նպատակներ վերագրելով շատ ան-
գամ՝ առանց խղճմտութեան և ամենայն թեթեւ-
ութեամբ կը հարուածուէր կնոջ պատիւը առանց
պատժոյ ենթարկելու այր հարուածողը : Ձոր օրի-
նակ Գարեհեան հեռացնելով իրմէ իւր սպասաւոր-
ները՝ անմեղութեանը վրայ կասկածներ կը յարու-
ցանէր, երբ ինքն ամենայն յարգանաց արժանի էր :
Եւ սակայն՝ ինքը կին, բողոքելու իրաւունք չունէր
ընդդէմ առն ի պաշտպանութիւն իւր պատուոյն :

Աիրանուշի սրտմտութիւնը եւս քան զեւս աւել-
նալով այս ըրած խորհրդածութիւններէն, յանկարծ
գոչեց դառն հեղնութեամբ մի « Այլ մարդկութիւն
որչա՞մի յետագնաց ես երբ յառաջագէմ ըլլալ կը
կարծես . և որչա՞մի անիրաւ՝ երբ արդարութեամբ
գործելուդ կը հաւատաս : »

ԳԼՈՒԽ ԾԸ.

Երբ Երուանդ Սիրանուշէն բաժնուեցաւ արդէն օրն յառաջացած էր, որով շողենաւ չկար զինքը կամուրջը տանելու : Աւստի փոքրիկ նաւակի մէջ մտնելով մտադիր էր նոյն զիշեր քրօջը տունը վերադառնալ ի Քատըգէօյ : Նաւակը կը սուրար ջուրերուն վրայէն՝ իբր սեւ նետ մի աներեւոյթ ձեռքէ մղուած : Օդը մեղմ էր իբր անոյշ շունչ մի, և ծովը հանգիստ իբրեւ հանդարտ խիղճ մի, մինչ լուսինը իբրեւ անմեղ չքնաղ կոյս, հորիզոնին վրայէն պարկեշտ ակնարկ մի կը նետէր բնութեան վերայ : Ասիոյ և Եւրոպիոյ եզերաց ցրուած լոյսերը կը բազմանային իբր երկնային աստղունք՝ իրենց երկնային քոյրերուն՝ մեծ ու փոքրիկ համաստեղութեանց ժպտելով : Լեռները՝ որոնց շուքը ծովուն մէջ կ'արձակուէր իբրեւ ննջող հսկայ, թուէին վիթխարի պարիսպներ ընդ մէջ երկնից և երկրի : Ահագին գրահաւոր նաւեր կարծես ծովուն պահապաններն էին : Հոնկէ մերթ ընդ մերթ կ'ելնէր ձայն մ'իմացնելու համար թէ հսկող աչք մ'անքուն կը տքնէր, և այդ ձայնն օդին ու ջուրին մէջէն ընթանալով, ու քանի մ'արձագանք արթնցնելով կ'անհետանար անեզրութեան մէջ, իբրեւ հառաջ մի որ մտերիմ սրտի մէջ յիշատակ մի գրգռելէն վերջը կը նուազի անդարձ : Մինարէներն՝ օդին

մէջ կանգուն , թուէին հսկայ մատունք որք դէպ երկինք ուզուելով՝ ջանադիր էին զԱստուած մատնանիչ ընելու :

Կը յառաջանար միշտ նաւակը զՆրուանդ մեղմիկ որորելով : Նրիտասարդը սաստիկ զգածուած էր օրուան դէպքերէն . զգացում և խորհուրդ դիրար կ'ընդհարկանէին . տրիփ , գոհունակութիւն , զայրոյթ , կարօտ , իրարու խառնուելով քառս մի կը ձեւացնէին :

Բնութեան գեղեցկութիւնները սաստիկ կը ներգործէին իւր վրայ և ամեն շրջակայ նիւթերու մէջ , ի վեր և ի վայր զՍիրանոյշ կը նշմարէր , զինքը վերստին տեսնելու անյագ կարօտէն ընկճելով :

Վստահ էր թէ նա ամեն ինչ պիտի կարգադրէր անմեղութեամբը զինեալ , և թէ Գարեհեան կնոջմէն ընդունած բացատրութիւններէն գոհ ըլլալով , և իրենց սուրբ յարաբերութեանց վրայ վստահանալով թոյլ պիտի տար իրեն այցելութիւնները շարունակելու իւր սիրեցեալ Սիրանուշի :

Յոյսն աղօտ լոյսն է ի մութ գիշերի որ գերբուկ ճամբաներու մէջէն առ խարխափս զմեզ կ'առաջնորդէ , իրերն ներկայելով ոչ ինչպէս են իրօք , այլ ինչպէս կը փափագէինք որ ըլլան :

Նրուանդ կը կարծէր իրաւունք ունենալ Սիրանուշի վրայ իւր անցեալ յարաբերութեամբն և սուրբ զգացման զօրութեամբը՝ առանց հաշուելու թէ ամուսնոյ սրտին մէջ՝ նոյն իսկ անտարբեր ամուսնոյ , նախանձու և անձնասիրութեան ջիղ մի կայ որ կը

գրգռի նախանձորդի ներկայութենէն, և այդ ջիղը
կը մղէ զամուսինը բացարձակապէս տիրելու այն
առարկային զգացմանց վրայ՝ թէ, և այդ առարկան
նուիրական կամ սիրելի չ'ըլլայ իրեն :

ԳԼՈՒԽ ԾԹ.

Նաւակը անձուկ Վոսփորէն ելած՝ Մարմարայի
ընդարձակ ջուրերուն մէջ էր մտած : Երուանդին
ձախ կողմը Իւսկիւտարի լեռներուն դազաթները
կը ծածանէին լուսնին երերուն շողին ներքեւ. իսկ
աջ կողմը բալէօլոկներուն անցեալ փառաց աւեր-
ներն իրմէ խոյս կուտային, մինչդեռ Մարմարայի
ծովն եւս քան զեւս ազատօրէն կը տարածուէր իւր
առջեւ :

Այդ լեռները կարծես թէ հետզհետէ կը խո-
նարհէին առաւել մօտէն վայելելու համար ծովուն
զովութիւնը, ինչպէս և անոր մեղամազձոտ մրմուն-
չը և կամ վայրագ մունչիւնը :

Մարմարայի վրայ նայող ձախակողմեայ դարա-
տափի մի վրայ՝ կանաչ ծառոց մէջ տեղէն ճերմակ
կէտեր ցիր ու ցան կ'երեւային, որք թուէին ճեր-
մակ ուրուականներն անոնց՝ որք հողին ներքեւ կը

ննջէին . անգլիացւոց յետին հանգստարանն էր այդ :

Ղրիմու պատերազմին առթիւ երբ անգլիացիք և զաղղիացիք ձեռնառու եղան Օսմանեան տէրութեան Ռուսաց դէմ կռուելու համար , Սէվաստոբոլի նուաճումը տեղի ունեցաւ բազում քաջաց կենաց զոհովը :

Տաճիկը կը մարտնչէր այն զարմանալի քաջութեամբ զոր կ'ազդէն ճակատագրին անփոփոխելի տնօրենութեանց վրայ ունեցած հաւատքը , ու ճակատամարտի նահատակութեանց փոխարէն վայելելիք յաւիտենականութիւնը : Արբ ամեն երկրային նկատմունք կը դադրի ի մարդ , գրեթէ դերբնական էակ մի կ'ըլլայ նա . ու կը մեռնի պատերազմի դաշտին վրայ՝ անփոյթ իւր մարմնոյն տառապանաց ու վիրաց . մարտիրոսի մ'ոյժը կ'զգայ , և կը կարծէ յաւիտենական վայելքը ճաշակել երկրէն իսկ :

Փաղղիացի զինուորը կը կռուի այն աննման հըրով , պատուասիրութեամբ և քաջութեամբ , զոր կ'ազդէ հայրենեաց խանդը դիւրագրգիռ և ազնուական երեւակայութեանց վրայ :

Իսկ անգլիացին անշարժ կը դիմադրէ յարձակման , և կը յարձակի այն աներկիւղ յամառութեամբ զոր պարտականութեան զգացումը կ'արտադրէ . և այդ դիւցազնական յամառութեան դէմ շատ անգամ բուռն յարձակմանց սաստկութիւնը կը փչրուի :

Ղրիմու պատերազմին անգլիացի զոհերուն մէկ մասը սասացաւ իբրեւ վերջին հազստարան Մարմա-

բայի վրայ նայող այդ դարատափը, իբր թէ ծոփուն ձայնը լսելով կարծէին անոնք թէ իրենց մահուան քունը որորուած ըլլար Թամիզի ջուրերուն մրմնջովը :

Այս մահաբոյր վայրէն կ'անցնէր Երուանդ երբ յանկարծ լսեց ձայն մի հեռաւորութենէ սակաւ ինչ տկարացած, և որ կարծես սեւ խաչերն էին մահաչուք այդ վայրէն բղխած. բուն էր որ կ'եղերերգէր յանդորր մեռելոց : Թուեցաւ երիտասարդին թէ այդ ժանտ հնչիւնը իւր սիրոյն մահը կը գութէր : Սրտին մէջ տխուր արձագանք մ'արթընցաւ, սեւ թառաջ մ'ելաւ հոնկէ, ամեն ինչ մթընցաւ շուջը, թէեւ երկինք կը նմանէր եթերային պարտէզի մի շողշողուն ծաղկներով սփիւռ, և լուսինը՝ իբր պայծառ աչք մի անքուն հսկելով, համայն բնութիւնը կը լուսաւորէր :

Ի զուր Երուանդ իւր նախապաշարումը կը հեղնէր մտացը կորովոյն դիմելով : Ի զուր կ'որոնէր զապահովութիւն որ յախուստ կուտար իրմէ : Սիրտը նախազգացութիւններ ունի զորս ի զուր բանականութիւնը կուզէ մեկնել :

ԳԼՈՒԽ Կ.

Վերջապէս հասաւ նաւակը Քատըզէոյ, դուրս ելաւ մեր յուզեալ ուղեւորը, ու քայլեց դէպ ի քրոջը տունը : Ուշ չէր բոլորովին, ու Զարուհին և իւր ամուսինը անհանգիստ սրտով կ'սպասէին անոր վերադարձին :

Փողոցին դուռը զարնուեցաւ . մանկամարդ կինը՝ սիրտ ի դող տեղէն ցայտելով « Նրուանդն է » ըսաւ, ու սանդուխներէն վար վազելով փութաց դուռը բանալու : Բայց եզբօրը տխուր կերպարանքէն ներգործուելով սաստկապէս, հարցուց այլայլութեամբ .

— Նզբայր իմ, աղէտք մի կայ արդեօք : Սիրանոյ՛ չ'ընդունեցա՞ն զքեզ :

— Տեսայ զինքը . սիրոյ, դեղեցկութեան և բարութեան հրեշտակ մ'է միշտ : Զարուհոյն սիրտը հանդարտելով առաւելն չհարցուց :

Նրկուքը միատեղ վեր ելան, մինչ Հրանա ընդ յառաջ կուգար իւր հիւրը դիմաւորելու : Իրարու ձեռք թօթուեցին, նստան մինչ Զարուհի կը փութար եղբօրը ճաշը պատրաստելու : Քիչ մը վերջը մաքուր սեղանի վրայ համեղ ուտեսաններ շարելով, երիտասարդուհին հրաւիրեց եղբայրը սեղանին մօտենալու :

Նրուանդ բնաւ դժուարութիւն չ'ըրաւ այդ ա-
ռաջարկն ընդունելու զի քանի մի ժամուան ուղե-
ւորութիւնը ախորժակը սաստիկ գրգռած էր : Բազ-
մեցաւ ուրեմն սեղանին առջեւ , կերաւ ախորժա-
կաւ՝ մինչդեռ իւր քոյրը կ'սպասաւորէր իրեն այն
նուրբ և եռանդուն եղանակաւ զոր զորովը միակ
կրնայ ազդել , առանց աղախնոյն ներելու այդ
գողտրիկ պաշտօնէն մաս մ'ունենալու :

Ճաշը լրացաւ , սեղանը մերկուեցաւ իւր կազդու-
րիչ ծանրութենէն , և անոր շուրջը մեր երեք ան-
ձինքն նստելով՝ Չարուհին անհանգիստ հետա-
քըրքրութեամբ ըսաւ .

— Նզբայրս , հաղորդէ մեզ այսօրուան տեսու-
թեանդ պարագաները :

ԳԼՈՒԽ ԿԱ.

Նրուանդ պատմեց մանրամասնաբար Սիրանուշի
ու անոր ամուսնոյն վերաբերող բոլոր դէպքերը ,
և մինչեւ անդամ իւր տխուր նախազգացութիւն-
ները գերեզմանատան առջեւ :

Չարուհին՝ յուզեալ բայց անխօս , կ'սպասէր որ
ամուսինն իւր դատատանն ընէ այդ դէպքերուն
վրայօք :

— Երուանդ , ըսաւ Հրանտ , քիչ մի մտախոհե-
լէն վերջը , լսածէս դատելով շատ կը վախնամ որ
Սիրանուշի հետ տեսակցելու մեծ դժուարութիւն-
ներ ունենաս , և նոյնչափ կը վախնամ որ Գարեհե-
եան խիստ միջոցաց դիմէ կնոջը նկատմամբ :

— Ի՞նչ կ'ըսես , Սիրանուշը չտեսնել ինձ համար
պատուհաս մ'է , պատասխանեց Երուանդ :

— Զայդ դիւրաւ կ'ըմբռնեմ ես . բայց ի՞նչ փոյթ
է այդ Գարեհեանին :

— Այդ մարդն ի՞նչ իրաւամբ պիտի արգիլէ մեր
տեսութիւնները :

— Այն իրաւամբ որ կուտայ իրեն ձեր սիրային
յարաբերութեանց գիտակցութիւնը : Այդչափ դայ-
թակզական տեսարաններէ վերջը , Սիրանուշ պիտի
պարտաւորի ամեն ինչ խոստովանելու ամուսնոյն
իսկ ի պաշտպանութիւն ձեր սիրոյն անարատու-
թեան :

— Ուրե՞մն :

— Կուզես որ Գարեհեան հանգիստ աչօք նը-
կատէ կնոջը սիրահարին տանը մէջ յաճախելը :

— Բայց ի՞նչ կըսես , Հրանտ : Սիրանուշ ամուս-
նոյն ըստ անառակութեանց կը հանդուրժէ , և
այդ մարդը կնոջն անարատ զգացմանց դէմ ըմ-
բոստ պիտի հանդիսանայ :

— Եւ ո՞վ կ'ապահովէ այդ մարդը թէ նոյն ա-
նարատ վարմունքը պիտի կարենայ շարունակուիլ :

— Նոյն իսկ Սիրանուշի մեծանձնութիւնը և ա-
ռաքիչութիւնը :

— Բաւական փաստե՞ր են ատոնք արդեօք մարդու մի համար որ կենաց տգեղ կողմը կը ճանաչէ միայն առանց հաւատք ունենալու առաքի՛նութեան և անկէ հետեւած մեծագործութեանց վրայ :

— Այդ մարդն ի՞նչ եղանակաւ կրնայ մեր տեսութիւններն արգիլել :

— Իւր կամքն յատնելով, հրաման ընելով, և ի պահանջել հարկին խիստ միջոցաց դիմելով :

— Որո՞նք են խիստ միջոցները :

— Այսինքն իւր կինը մինչեւ հօրը տունը զըրկել, անկէ բաժնուելով :

— Եւ դու պատիժ կը համարես ընթացք մի որ զիս մարդկանց երջանկագոյնը կ'ընէ :

— Ի՞նչ կը յուսաս ընել, համարելով որ Սիրանոյշ բաժնուի ամուսինէն :

— Կը հարցնե՞ս :

— Այո՛, կը հարցնեմ զի հետաքրքիր եմ գիտնալու :

— Ընելիքս զիւրին է մակարերել : Կեանքս իմ սիրելոյս կը նուիրեմ՝ իրեն համար կ'աշխատիմ, իրեն համար կ'ապրիմ, և իրմով երանելի կ'ըլլամ :

— Այսինքն կ'ուզես զՍիրանոյշ անպատուութեան ծոցը վիժել ոտնակոխ ընելով բարոյականութեան ամեն սկզբունք, և ջնջելով ամուսնական օրէնք : Ընկերութեան մէջ եթէ նուիրական ինչ կայ՝ ընտանիքն է. այն սերտ օրինաւոր կապակցութիւններն են որք երկու էակաց մէջ կը հաստատուին, և անոնցմէ յառաջ եկած ծնունդներն

են որք ընտանեկան յարկը կը զարգարեն : Ինչ որ իրրեւ պարգեւ կրնան որդիք ընդունիլ ի ծնողաց՝ իրենց ծննդեան օրինաւորութիւնն է :

Համարելով թէ դուն և Վիրանոյշ անտարբեր կարենաք ըլլալ ընդհանուր արհամարհական կարծեաց ձեր ապօրինաւոր կացութեան նկատմամբ . համարելով որ դուք կարողանաք կզգիտնալ ընկերութեան մէջ իսկ ամեն յարաբերութիւններէ : Հեռու մնալով, և դէմ դնել ամեն պարսաւանաց որք ձեր վրայ պիտի տեղան՝ համարելով որ կարելի ըլլայ շարունակելի ընել ձեր սրտին զգացումն՝ որ անտարակոյս այնչափ հալածանաց, խայտառակութեանց և հեղնութեանց հարուածներէն պիտի տրկարանայ . համարելով նաեւ որ Վիրանոյշ յօժարի ընդունելու ապօրինաւոր սիրոյ պարգեւը, ու հոն ձեր երանութիւնը յաջողիք ստուգապէս գտնելու քանի որ սերունդ չ'ունիք : Բայց կը հարցնեմ քեզ, երբ զուակներ ունենաք, երբ ընկերութենէն անոնց արհամարհուիլը հաստատէք որ մի, երբ ձեր սիրոյ ծնունդները մշտատեւ նախատանաց աւարկայ ըլլան, երբ մէկուսանան իբր անջատեալ մասունք ընկերութեան, ու լքուին ձեր մեղապարտ սիրոյն ամօթալի կնիքը կրելով իրենց ճակտին վրայ՝ ընդդէմ ձեզ բողոքելով այն կեանաց համար որ անպատիւ եղանակաւ մատուցիք իրենց, կը հարցնեմ քեզ, Նրուանց, ձեր ծնողական սիրան խիստ հարուած մի չի՞ պիտի ընդունի արդեօք, մինչեւ անդամ ձեր սիրոյն վճուղական հարուած մի տալու :

աստիճան: Խորհէ :

Նկատէ զմեզ, հարուստ չենք. երկուքնիս եւս կ'աշխատինք, մէկ սպասուհի ունինք միայն, ճոխ կարասիներ չկան, կենաց բազմաթիւ վայելքներէ կը զրկուինք քանի որ զանոնք ստանալու համար նեղուելու ենք. հանդերձ այսու երկու տարիէ ի վեր մեր սէրն անխախտ և նոյնչափ հաստատ կերպիւ կը շարունակէ, վասնզի մեր խղճին վրայ ոչ անիրաւութեան գազափարը կը ծանրանայ, և ոչ ալ մեր արժանապատուութիւնը նուաստ զգացման որ և է հարուած ընդունած է: Մեր սրտին մէջ գըտանք միշտ գոհունակութեան պատճառներ՝ որք թէ՛ ընկերային և թէ՛ ընտանեկան պարտականութեանց կատարմանէն կ'արտադրուին: Ի զուր պիտի ըմբոստանաս ընկերային օրինաց դէմ. ընկերութիւնն իւր վրէժը կը լուծէ քու վրադ. գրեզ դժբաղդութեան մատնելով, վատահ եղիր:

— Գու այդ ընթացքն արդար կը գտնաս, Հըրանտ: Ար հաճիս ուրեմն որ պատուակիր կին մի անիրաւ կասկածանաց ենթարկուելով տրհամարհուի և գուցէ հալածուի, ու ոչ որ անոր ձեռք կարկառէ, որով այդ անոր, լքեալ արարածն յուսահատութեան և աղքատութեան անդունդին մէջ վիժելով կորսուի, այսինքն կինն այն որ պատուակիր էր անսլատիւ ըլլայ. այն որ մաքրութիւն էր անմաքրութիւն ըլլայ. այն որ հրեշտակ էր տիղժ ըլլայ: Ամեն միջոց փրկութեան կը յափշտակուի կընտըմէ, գահավիժելով կը կորսուի նա, և փոխանակ

իրեն կարեկցելու , իրեն ձեռնառու ըլլալու , կը ծաղրեն , կը հեգնեն զայն բարձրագոյն . և զայդ արդարութիւն կը կոչես դ՛ու .

— Արդարութիւն չէ այդ անշուշտ : Օրէնքը սրբագրելու է , ընկերային իրաւանց պաշտպան կանգնելու է , հիքացելոյն , տկարին միճակին բարւոքման աշխատելու է , այ՛ո , բայց վերջապէս տիրող օրինաց հպատակելու է : Առանց ընտանեկան յօդերու սրբութեան ի՛նչ է ընտանիքը . առանց օրինաց ի՛նչ է ընկերութիւնը : Ամուսնութիւն և օրէնք ընտանեկան ու ընկերային յարաբերութեանց ներդաշնակութեան համար հաստատուած են . վերցու օրինաւոր ամուսնութիւնը՝ ամուսինը իւր կինը չճանչնար , հայրը զօրդին կ'ուրանայ : Վերցու օրէնքը՝ մարդն իւր ստացուածքին տէրը չէ , տկարը զօրաւորին խաղալիքն է :

— Օրէնք առաւել տկարօրէն պաշտպանելու կը նպատակեն քան թէ՛ բացարձակապէս սանձահարելու : Որչափ ընկերութիւն մի վատթարանայ նոյնչափ օրինաց անաշտ խստութեան կը կարօտի : Շատ անդամ ընկերային մի զեղծում նոր անիրաւութեամբ կը սրբազրուի :

— Համամիտ եմ քեզ այս մասին , Նր՛ուանդ : Սակայն եթէ օրինաց խստութիւնը կերպով իւրիք բարուց ապականութիւնը կը յայտարարէ , ինչո՞վ կուզես ուրեմն այդ ապականութեան դէմ թու՞մք կանգնիլ , եթէ ոչ օրինօք : Անշուշտ օրէնք զեղծումներ կը պարունակեն , բայց վերջապէս ժողովրդոց

ողւոյն , յառաջադիմութեան , բարուց և սովորու-
թեանց պատկանեալ՝ կանոնի և ներդաշնակութեան
միջոց մ'է որ կ'այլայլի ու կը բարւոքի ժողովրդոց
պիտոյից և ընթացից համեմատ :

— Բայց մինչեւ որ այդ բարւոքումները կատա-
րեն , քանի օրինաց զոհեր պիտի տեսնուին . քանի
անմեղներ պիտի լան . քանի անարատ արիւններ
պիտի հոսեն . քանի դրուժաններ պիտի սիգան ,
քանի հոգիներ պիտի վիրաւորեն , քանի զոհեր պի-
տի ըլլան .

— Յառաջադիմութեան մէն մի քայլն , Նրուանդ ,
զոհերու վրայ կոխելով կը կատարի , չգիտես զայդ
դու արդեօք :

— Խիստ լաւ գիտեմ դժբաղդաբար , քանի որ
կը հաստատեմ թէ մարդկութիւնը զոհերով կ'ուռ-
ճանայ , կը զարգանայ , կը բարգաւաճի , այսինքն
փառամոլութեան , տգիտութեան , կրօնամոլութեան
և սիրոյ զոհերով :

— Բայց այս է մարդկութեան ընթացքը , ինչ
կարելի է ընել :

— Շատ բան , Հրանտ : Ձոր օրինակ երբ ա-
մուսնութիւնը ընտանեկան ներդաշնակութիւնը պա-
հելու պէտք է ծառայէ , և երբ փոխանակ ատոր՝
ուրիշ վնասաբեր արդիւնք կ'արտադրէ , ինչո՞ւ չլու-
ծել այդ ամուսնական յօդը երկու յուսահատ և
վշտալի հոգիներու ազատութիւն տալով :

— Այսինքն ամուսնաթողութեամբ կուզես ըսել :

— Անշուշտ : Երկու ներհակ բնութիւններ ի-

բարու պատուհասն ըլլալով իրենց ամուսնական լուծին ներքեւ, արձակուելով՝ երկուքն ալ երջանիկ կ'ըլլան: Ի՞նչ բարիք կրնայ արտադրուիլ գրծտութեան, անհամաձայնութեան և ատելութեան ընթացքէ մի:

— Ի՞նչ կ'ընես զաւկները:

— Բայց միթէ՞ երջանիկ ընել է խեղճ արարածներն որք ոչ այլ տեսարան ունին եթէ ոչ ծնողաց հանապազօրեայ կուռյն տեսարանը: Ի՞նչ բարոյականութիւն կը ծագի հոնկէ, ի՞նչ օրինակ, և ի՞նչ հետեւանք:

— Սակայն կը յուսանս թէ օտարական որ հօր մի զգացումներն ունենայ իւր կնոջ որդւոցը նկատմամբ:

— Կին մի, Հրանտ, որ կը հաճի իւր հաճոյիցն համար որդւոցն ասպագան զոհել անպիտան կրկնամուսանութեամբ՝ այդ կինը մօր մի հանգամանքներէ զուրկ է, մայր հրէշ մէ, և հրէշէ մի ոչ երբէք բարիք կ'սպասուի որ և է վիճակի մէջ: Իսկ այր մի, վստահ եղիր, ոչ այնչափ դիւրաւ կ'ստանձնէ ամբողջ ընտանեաց մի հայրութեան պաշտօնը ի վնաս իւր շահուց և անդորրութեան.

— Շարունակէ.

— Կիտաւորութիւնս միայն քանի մի խօսք ըսել է ամուսնաթողութեան վրայ. ուստի կ'եզրակացնեմ. ոչ որ կուզէ իւր ընտանեկան բոյնը ցրուել եթէ զրծովքի մի վերածուած չէ այն: Բայց երբ բանաւոր պատճառներ կան ամուսնական կեանքն անկարելի ընելու համար, ինչո՞ւ յամառիլ, պնդել անկարելոյն

դէմ, մանաւանդ երբ զաւելի խնդիր տւ շիայ որով
ամեն դժուարութիւն կ'անհետանայ : Տես Եւրո-
պիոյ զանազան քաղաքաց մէջ, միթէ ամուսնաթո-
ղութեամբ բարքերն աւելի ապահանեալ են : Պու-
ցէ արձակուելու եր'իւղը սանձ մ'ալ ըլլայ ամուս-
նական զեղծմանց դէմ : Արդէն ամուսնութիւնները
սակաւաթիւ են, հետեւագէս կանայք մեծ շահ
չ'են ունենար իրենց գտած ամուսինը թողլու եթէ
բանաւոր պատճառէ դրդեալ չըլլան առ այդ :

— Բայց, Երուանդ, դիտէ որ ամեն կանոն, ա-
մեն օրէնք ժողովրդոց բարուց ու ճաշակաց համա-
պատասխանելու է : Հայերուն բարքերը համեմա-
տարար մտքուր են տակաւին, և ընտանեկան կեան-
քը գոհացուցիչ. ինչո՞ւ ուրեմն դեղ փնտռել հի-
ւանդութեան մի որ դեռ սպառնական դիրք մ'ա-
ռած չէ, ինչո՞ւ կուրօրէն հետեւիլ եւրոպացոց :
Շատ բաներ օգտակար կ'ըլլան այն ինչ պարագայի
մէջ, միասակար դառնալու համար ուրիշ առթիւ
մի : Եւ նոյնն է ամուսնաթողութեան խնդիրն արդ-
մեղ նկատմամբ :

— Ար հասկնամ այդ խորհրդածութիւններդ եր-
ջանիկ մարդու մի համար : Բայց հարցուր և Սի-
րանուշի, հարցուր և ինձ : Այդ հրեշտակ կի՞նն սա-
տանի մի գերին եղած է, մինչդեռ ինձմով գերեր-
ջանիկ կ'ըլլար, և ես իրմով՝ շնորհիւ ամուսնաթո-
ղութեան :

— Լա՛ւ, բայց ստանձին կամ հաղուագիւտ դէպ-
քերն ընդհանուր համարելով՝ պատճառ մի չէ

իրբ համաճարակ ախտի դէմ մարտնչիլ անոնց դէմ : Գիտես որ ամեն դրուժիւն , ամեն սկզբունք , ամեն կանոն իւր զոհերն ունի . ասոնք կը տուժեն ուրիշներն երջանիկ ընելու համար :

— Աւաղ , այդ զոհերէն մին եմ ես արդարեւ : Յառաջ քան երիտասարդութիւնս վայելելու թարշամեցայ : Յառաջ քան տաղանդիս փայլիլը տեսնելու՝ շիջաւ այն . և յառաջ քան ապրելու մեռայ : Մի կարծեր սակայն թէ ապրիլ կը փափաքիմ , ոչ զի կեանքը մէն մի օր լեզի արտասուք մի ու դառն հառաջ մի պիտի բերէ հետն ինձ համար :

— Եղբայրս , կոչեց Չարուհին արտասուելով , ինչո՞ւ այդպէս յուսահատ կը խօսիս :

— Վասնզի յուսահատութիւնն ինձ եղբայր եղած է , և դժբաղդութիւնը՝ մայր :

— Բայց զոնէ գորովը քեզ քոյր մնացած է :

Չարուհի , Չարուհի , թանկագին է արդարեւ գորովդ իմ դժբաղդութեանս մէջ . բայց դու ի՞նչ կրնաս ընել երբ անողոք բաղդը կորզեց ինձմէ անգին գանձս :

— Եղբայր , յուսա՛ դարման ժամանակէն :

— Իարման չկայ ինձ համար . բայց դուցէ սակաւ ինչ միթարութիւն գտնեմ հրեշտակիս մօտ ապրելով և զինքը տեսնելով : Սակայն չգիտեմ երբ ծովուն վրայ էի տխուր նախագղեցութիւն մի պաշարեց զիս՝ որմէ ընդ վայր կը ջանամ խուսափիլ :

Լուեց հէք երիտասարդն վայրիկ մի և յետոյ վայրենօրէն գոչեց .

— Սիրանոյշդ իմ, պիտի տեսնեմ զքեզ արդեօք վերստին :

— Զայս ըսելով, գլուխը ձեռացը մէջ առաւ ու լուռ արտասուք սահեցան անդ :

Զարուհին սաստիկ յուզմամբ եղբօրն մօտենալով, ու ձեռքն անոր ուսին վրայ դնելով ըսաւ .

— Նրուանդ իմ սիրելի, յոգնած ես և այլայլած, եկ՛ու սենեակդ հանգչելու :

— Իրաւունք ունիս, քոյր, եթէ քունը չըլլար մեր ցաւն ամոքելու գոնէ առ ժամանակեայ կերպիւ, անհնար կ'ըլլար մարդուն իւր տառապանաց հանդուրժել :

Զարուհին ու Հրանտ տարին զՆրուանդ փոքրիկ բայց վայելուչ սենեակի մէջ՝ ուր մաքուր անկողին՝ ու հանգիստ ընելու համար ամեն պարզ և պարկեշտ կարասիներ կային. և բարի գիշեր մաղթելով մեր տառապելոյն՝ թողուցին զինքն առանձին :

ԳԼՈՒԽ ԿԲ.

Ժանէթ իմացած էր Ալֆօնսէն Միրանուչի պարտիզին մէջ տեղի ունեցած կուռոյն ամեն մանրամասնութիւնքն: Նա կը ցնծար արդէն աննպաստ հետեանացն համար զոր կը մակարերէր իւր հակառակորդին մասին: Վերջապէս վրէժխնդրութիւնը կը յագենար, և ինքը բացարձակ տիրուհին կ'ըլլար երազած գոհարներուն և ուրիշ ծանրագին ինչերուն: Այս գեղեցիկ երազները կ'աւելցնէր Ալֆօնսի մեծամեծ խորհրդոց վրայ, որոնց գործադրութիւնն՝ ըստ իւր կարծեաց, երանաւէտ կեանք պիտի ապահովէր իրենց օր մի:

Գաղղիացի կիներն ուրիշ գոհունակութիւն մի եւս ունէր, այն էր իւր գուշակութեան հաստատուիլը՝ այսինքն թէ Միրանուչի անտարբերութիւնն Ալֆօնսի նկատմամբ ուրիշ սիրահարութենէ յառաջ եկած էր և ոչ թէ իւր առաքինութենէն: Ինքը կը յաղթահարէր վերջապէս. գոհ էր, ուրախ էր, և անհամբեր զԳարեհեան տեսնելու, անոր գործադրելիքն իմանալու համար:

Երկար ժամանակ չ'սպասեց ժանէթ քանի որ տեսանք թէ Պ. Գարեհեան՝ կուռոյն յաջորդ առաւօտը կը պատրաստուէր գաղղիացի կնոջ այցելու:

Երբ կիներն սպասած անձին գալուստը տեսաւ՝ ուրախութիւնը ծածկեց անկէ, և կարեկից ու գո-

րովագութ ձեւով ընդունեց , և տեղէն ելնելով Գարեհեանի ընդ յառաջ գնաց նոյն օրը , թէեւ այդպիսի քաղաքավարութեանց չէր վարժեցուցած զինքը . բայց ստոյգ է որ նա ամեն քնքոյչ ձեւ և աղուկերպարանք կ'առնէր զինքն ընդունելու ժամանակ , եթէ շարժառիթ մի չունենար խոժոռադէմ ձեւանալու իրր թէ նախանձէ շարժեալ , և կամ վշտաբեկ երեւանալու նորաստեղծ քմահաճութեան մ'անկատար մնալուն համար : Մէն մի րոպէ նոր դեր մի կ'արտադրէր Ժանէթի՝ նոյն պահուն ունեցած բաղձանացն համեմատ : Նա ձեւը , ձայնը , նայւածքը , շարժումը կ'այլակերպէր նոյն դիւրութեամբ որ ուրիշ մի զգեստ կը փոխէր : Սուտն իրեն բնութիւն եղած էր , և սուտը բաղմադիմակ է :

Հետեւապէս նոյն օրը Ժանէթ այն գութը կը յայտնէր Պ. Գարեհեանի , որով մայր մի կ'ընդունի զիւր վշտաբեկ որդին : Ձեռքը բռնեց անոր , և զայն իւր ձեռաց մէջ պահելով , ու անձին վշտակցութեան գոյն մի տալով , « Տխուր ես այսօր » ըսաւ , մասնաւոր ակնարկ մ'ուղղելով անոր :

Գարեհեան կը վայելէր այդ համակրական ձեւերն առանց պատճառն ըմբռնելու , և առանց բացորոշ պատասխան մի տալու :

— Կ'ըմբռնեմ տհաճութիւնդ , կրկնեց խորամանկ կինը :

— Ի՞նչ տհաճութիւն , Ժանէթ :

— Ձարմանալի՛ հարցում : Կրնաս դժգոհութիւն և տրամուլթիւն չզգալ երբ անուճդ այնչափ եսկե-

րելի ըրաւ կինդ երեկ ու ամեն հեգնութեանց առարկայ :

— Ինչպէ՞ս , լուրը տարածուած է արդէն , հարցուց Պ. Գարեհէան զարմանալով :

— Եւ կը հարցնե՞ս :

— Բայց դու ինչպէ՞ս այսպէս շուտ իմացար :

— Այս առաւօտ բարեկամուհիներէս մին եկաւ և պատմեց այն հետաքրքրական տեսարանը զոր կինդ ներկայացուցած է աչացն նորեկ գաղղիացի երիտասարդի մի . սա պատահմամբ լեռներուն վըրայ շրջագայած ժամանակը մինչեւ պարտիզիդ ցած որմերուն մերձեցած էր , և ներսն ակնարկ մի նետելով այնպիսի հետաքրքրական և սիրահարական դէպքի մը վկայ է եղեր որ զինքն զարմացմամբ պաշարեր է :

— Գիտե՞ս անունը այդ գաղղիացւոյն :

— Ոչ , քանի որ կը ծածկեն այդ անունն ամեն զգուշութեամբ : Սա չափը գիտեմ թէ խիտ երեւելի անձ մ'է :

— Ստոյգ է ուրեմն որ Սիրանոյշ անուանս անպատուութիւն բերաւ :

Ես ներկայ չէի ստուգելու համար զայդ , միայն իմացածս կը հաղորդեմ քեզ : Թէեւ կնոջդ ոխերիմ թշնամին եմ՝ զայդ լաւ գիտես , հանդերձ այսու չէի ուզեր որ այս եղանակաւ վրէժս իրմէ լուծէի , քանի որ դու հեգնութեան նիւթ կ'ըլլաս : Սէրս այնչափ մեծ է քեզ նկատմամբ որ նախապատիւ կը համարէի ատելութեանս առարկային բար-

ծրայօն կանգնիր քան թէ քու խայտառակուիլդ տեսնելն հասարակաց կարծեաց առջեւ, զի կրնոջ մի անառակութեան ամօթն ամուսնոյն վրայ կ'անդրադառնայ : Բայց դու անշուշտ անցած գացածը գիտես, քանի որ մեծ կռիւ ծագեր է ու այդ գայթակղական դէպքը վկայներ ևս ունեցեր է :

— Անօրէն կինն ըրածին պատիժը պիտի ընդունի, հանգիստ եղիր, ժանէթ :

— Եւ չ'ընդունեցա՞ւ տակաւին, շվանեցի՞ր զինքը դեռ, քու յարկիդ ներքեւ է մինչեւ ցարդ, ու կը վայելէ անունդ, փառքդ, չ'ըսեմ պատիւդ :

— Չվանեցի զինքը վասնզի համոզիչ խօսքերով իւր անմեղութիւնն ուզեց հաստատել : Ես հարկադրեցայ հաւատալ իրեն վասնզի չէի յուսար թէ սուտին այնպիսի բնական կերպարանք մի կրնայ տրուիլ անձէ մի՝ որ պատուաւոր ընտանեաց զաւակ է :

— Չարը ծածկելու կարող անձը ճարտար կ'ըլլայ կեղծելու :

— Իրաւացի է ըսածդ կը տեսնեմ :

— Ես սրտի յօդերով կապուած եմ քեզ և ոչ թէ օրինաւորապէս. հանդերձ այսու ոչ երբեք կարող կ'ըլլայի այնպէս վատաբար խաբել զքեզ, թէ և ոչ անուանդ ժառանգորդ եմ և ոչ փառացի մասնակից :

— Վասնզի ազնիւ հոգի մի կը կրես դու :

— Եթէ հնարաւոր ըլլար ինձ, Գարեհէան, ըզքեզ սիրելի դադրիլ՝ նոյն օրն իսկ կը դադրէի եւս չնորհքներդ ընդունելէ : Մէկ կողմէն ընդունիլ և

միւս կողմէն մատնել՝ այդ անսիրտ և անպատիւ կը-
նոջ ընթացք է :

— Ապերախտութեան հրէջի մի հետ կ'ապրիմ
եղեր ես ուրե՛ն :

— Կուզէի գիտնալ եթէ ես փոքրիկ կասկածա-
նաց՝ թող թէ անհաւատարմութեան ապացոյց մի
տուած ըլլայի քեզ, այսչափ զարմանալի համբե-
րութիւն կ'ունենայիր արդեօք և ինձ նկատմամբ :

— Ո՞վ ըսաւ քեզ թէ համբերատար եմ՝ այսինքն
վատ կուզես ըսել : Հանգիստ եղիր, շուտով կ'իմա-
նաս իմ ո՞վ ըլլալս եթէ չգիտես արդէն :

— Շուտ խի կը ճանաչեմ քու պատուակիր ըզ-
գացումներդ, և եթէ այնպէս չըլլար, զիս այդչափ
չէիր շլացնէր : Չկայ նուաստացուցիչ պարագայ մի
այր մարդու համար որչափ եպերելի թոյլտուու-
թիւն մ'իրենց վերաբերող կանանց մասին : Չոր
օրինակ եթէ դու իմ անհաւատարմութիւնս ներօ-
ղամտութեամբ պատժէիր հաւատա՞ որ նոյն վայր-
կեանէն սրտիս իշխանն ըլլալէ կը դադրէիր :

— Գիտեմ, ժանէթ, որ դու համայն սիրտ և
անձնուիրութիւն ես քանի որ զիս երբէք չմատնե-
ցիր ուրիշի մի համար :

— Եւ զայդ գիտնալովդ հանդերձ զիս թողու-
ցիր ուրիշ մի բաղդակից ընտրելով անձիդ : Ա՞ն ինչ
ուրե՛ն ծառայեց հաւատարմութիւնս և սէքս :

— Մառայեց քեզ առաւել եւս սրտիս թաղու-
հին հանդիսացնելու, մինչդեռ ուխտադրութենքը
սրտմտութեանս զոհը պիտի ըլլան : Սիրոյդ և հաւա-

տարմութեանդ վարձատրութիւնը կ'ստանաս խիստ մօտերս : Զեռքն այն որ գիտէ պատուհասել գիտէ նաեւ պարգեւներ շնայլել :

Ժանկէթի հոգին կը ցնծայր լռին , վտաճ էր արդէն տիրանալ Սիրանուշի գոհարներուն : Բայց արուեստաւորեալ անձնուրացութեամբ մ'ըսաւ ,

— Ինձ համար մեծ ազոյն պարգեւը սրտիդ ձօնն է :

— Զայդ ունիս արդէն ու շատ առաւելն պիտի ստանաս . ուխտադրուժ ամուսնոյ մի տրուած նըւէրները հաւատարիմ սրտի գոյքը պիտի ըլլան :

Թէեւ ժանկէթ անհնարին ցնծութեամբ կը արոփէր ներքնապէս , ըստ ամենայնի իւր յաջողիլը կարծելով . ուստի ամենայն ճարտարութեամբ խօսակցութեան տարբեր ընթացք մի տուաւ անտարբեր ձեւանալու մտօք , և մանաւանդ չարադրուժ նպատակ մ'ունենալուն վրայ որ և է կասկած չտալու նպատակաւ : Զանաց մոռցնել տալ իւր վիշտը Պ. Գարեհէանի սրտին ծանրութիւնը սփոփելով , ու անձնուիրութեան և գորովոյ կրկին և կրկին ապացոյցներ տալով : Զինքը մատնուած համարող ամուսինը երջանիկ կը համարէր զանձն իւր այսպիսի ընտիր հոգւոյ մի հանդիպած ըլլալուն՝ ի մխիթար կընտըր նենգութեանց :

Այս նենգող կնոջ գիւթիչ խօսքերուն բաւական ժամանակ խաղալիք ըլլալէ վերջը՝ մեկնեցաւ վերջապէս Պ. Գարեհէան ու իւր տունը վերադարձաւ , անհամբեր ըլլալով կնոջն արժանաւայել պատիժը մատուցանելու համար :

ԳԼՈՒԽ ԿԳ.

Պ. Հայնուս աղջկանը այցելութեան կուգար նոյն միջոցին որ իւր փեսան տան դռնէն ներս կը մտնէր՝ յետ այն խօսակցութեան Ֆանէթի հետ՝ որուն ուկնդիր եղանք արդէն :

— Յարմար ժամանակին կուգաք, ըսաւ սրբամըտեալ ամուսինը իւր աներոջը. ես ալ իմաց պիտի տայի ձեզ թէ հետերնիդ տեսնուիլ կ'ուզէի :

— Պատրաստ եմ ձեզ ունկնդիր ըլլալու, պատասխանեց Պ. Հայնուս, իւր փեսին հաճոյանալու ձեւով, թէեւ նշմարեց անոր երեսին վրայ դըժգոհութեան նշան մի :

Երկուքը միատեղ վեր ելան մարմարիոնէ սանդուխներէ, մտան փառաւոր սենեկի մի մէջ, նըստան, քաղաքավարական փոխադարձ պատշաճողական ձեւերը կատարեցին, վասնզի անոնց յարաբերութիւններն առաւել պաշտօնական էին քան թէ մտերմական, յետոյ Պ. Հայնուս աղջիկը շտեմեկով հարցուց .

— Ո՞ւր է Սիրանոյշ :

— Երեկ անհանգիստ էր, բայց այսօր ինչպէս ըլլալը չգիտեմ :

Ս. յրալեցաւ աներն. հիւանդութեան պատճառը հարցնելով և տեղէն յանկարծ ելնելով « Երթանք զինքը տեսնելու » ըսաւ :

— Ձեր դուստրը իւր տաղաւարը կը գտնուի . երթանք հոն եթէ կը հաճիք , և դուք անձամբ կըրնաք անհանգստութեանը պատճառն հարցնել իրեն :

Այլագունեցաւ Պ. Հայնուռ ու լռեց , կասկածելով թէ տհաճոյ վէճ մի ծագած էր երկու ամուսնոց մէջ , և բնաւ հարցում չ'ըրաւ իւր փեսին :

Երկուքն ալ չ'էին խօսեր : Ճամբայ ելան , անցան պարտիզին մէջէն , ու հասան Սիրանուշի բընակարանը :

Մանկամարդ կիներ իւր հայրը հեռուէն տեսնելով բնաւ գոհ չ'եղաւ , քանի որ պիտէր անոր հակակրութիւնն Նրուանդի դէմ , և չէր ուզեր որ նա ներկայ գտնուի այն բացատրութեանց զորս կ'ենթադրէր թէ պիտի պարտաւորէր տալու վերստին , վասն զի լաւ կը հասկնար թէ խնդիրը լուծուած չէր ամուսնոյն և իրեն մէջ տեղ : Բայց ոչինչ յայտնեց , և տակաւին տկար ըլլալով , միայն մինչեւ նստած սենեկին դրան առջեւ դնաց հօրն ընդ յառաջ , ու ամուսնոյն ժանտ կերպարանքը նկատելով գուչակեց թէ մտակայ փոթորիկ մի կը պատրաստուէր :

Անմիջապէս որ հայրը զիւր աղջիկը տեսաւ , հետախուզիչ ակնարկով մ'ուզեց անոր դիրքը հասկընալ : Բայց երստասարդ ուհւոյն մեծանձն և արժանավայել ձեւը նկատելով՝ մեծ սիրտանք մ'ստացաւ , և հարցուց միայն անոր թէ ինչո՞ւ այնպէս գունատ էր կերպարանքը , և թէ ինչո՞վ կը տա-

ուսպէր :

— Զարմանալի և անակնկալ դէպքէ մի յուզուեցով հիւանդացայ, պատասխանեց նա :

— Զպատմես այդ դէպքերն, ըսաւ Պ. Գարեհէան, հեզնեցով զնա :

— Ինչո՞ւ չպատմեմ, պատասխանեց կինն, հըպարտ եղանակաւ :

— Միայն թէ հօրդ նկատմամբ առաւել անկեղծ կ'ըլլաս յուսամ քան ինչ որ եղար ինձ համար :

— Ինձ համար մէկ անկեղծութիւն կայ, և նոյնը կը գործածեմ ամենուն նկատմամբ, պատասխանեց Սիրանոյշ խրոխտ դիմօք : Ինչ որ ես քեզի պատմեցի անցեղոյս վերարեբեալ՝ նոյնը հայրս կըրնայ հաստատել :

— Ի՞նչ անցեալ, աղջիկս, հարցուց հայրն այլազունեցով :

— Կ'ակնարկեմ Երուանդի համար ունեցած համակրութեանս :

— Աղջիկս, խելագար ես, ի՞նչ ես :

— Ո՛չ, հայր, եմ ինչ որ էի և եղածը կը հաստատեմ, այսինքն այն սուրբ համակրութիւնն զոր ունեցած եմ Երուանդին համար :

— Ի՞նչ խօսքեր են աւտոնք, ի՞նչպէ՞ս կը համարձակիս յայտնել համակիր զգացումներ այն անպիտան տղուն նկատմամբ, և նոյն իսկ անոր անունը հնչել երբ Գարեհէանի մի կին ես :

— Հայր իմ, Գարեհէանի կին ըլլալը առաւել սրտախ չբերէր ինձ քան քու աղջիկդ ըլլալը :

— Եւ գուցէ, ըսաւ Պ. Գարեհէան ծաղրելով,
քան Երուանդին կինն ըլլալը :

— Ճշմարտութիւն մի խոստովանեցար. եթէ դու
հարուստ ես գրամով՝ Երուանդ ճոխ է սրտով ու
տաղանդով :

— Սիրանոյշ, կը հրամայեմ քեզ, դադրէ՛ այդ
անզգամին անուներ տալէ. կը բանդագ՞ւշես արդ-
եօք, ըսաւ Հայնուռ :

— Տես վիճակդ. հայրդ՝ իբր սլատուաւոր մարդ,
քեզ օժանդակ ըլլալը կը մերժէ. դու անձամբ դա-
տէ վիճակդ. Սիրանոյշ :

— Ես օժանդակ չեմ խնդրեր բնաւ, զի իմ գօ-
րութիւնս առաքինութեանս մէջ կը գտնեմ, սլա-
տասխանեց երիտասարդուհին արժանավայել մե-
ծանձնութեամբ. Ես պարզապէս վկայ մի կը փըն-
տըռեմ և իբր այդ կը դիմեմ հօրս : Եւ անոր դառ-
նալով հարցուց.

— Հայր, կրնաս ուրանալ թէ ընդդիմացայ Գա-
րեհէանին հետ ամուսնանալու վասն զի սիրտս Եր-
ուանդին նուիրած էի :

Պ. Հայնուռ այլագունելով ըսաւ .

— Ա՛ղջիկ, արգիլեցի քեզ արդէն այդ սրիկա-
յին անուներ արտասանելու :

— Եւ ի՞նչ պատճառ ունիս արգիլելու, հայր :
Եթէ ապիրատի մ'անուենն ըլլար, ես առաջինը կըլ-
լայի այդ անձը մոռացութեան դատապարտելու :
Ինձ հաւնիլը, ինձ հետ ամուսնանալ ուզենալը ան-
պատճուութիւն մ'էր արդեօք իրեն համար : Եթէ

այդպէս ըլլար նոյնչափ անպատիւ է և Դարեհեան :

— Պ. Դարեհեան մեծատուն , արժանաւոր անձ մ'է որով թէ՛ քեզ հաւնելու և թէ՛ հետզ ամուսնանալու իրաւունք ունէր . իսկ միւսը՝ աղքատի որդի աղքատ մ'է որուն համար լրբութիւն էր այդ երազն ունենալը :

— Եթէ աղքատ էր , հայր իմ , շատ առաւել հարուստ էր բարոյականութեամբն և հազուագիւտ ձրիւքը քան շատ մի հարուստներ : Ոսկին սիրտը չ'ազնուացնէր , և գուցէ կը նուաստացնէ ամեն տեսակ ճաշակները գոհացնելու նպաստելով : Աւստի աղքատն որչափ հարուստը նոյն իրաւունքն ունի հաւնելու , սիրելու և բաղձալու : Բնութիւնն այդպիսի խտիր չէ դրած մարդկանց մէջ . ինչպէս ուրեմն դուք բնութեան գործը կուզէք սրբազրել :

— Բնութեան օրէնքը լաւ ուսումնասիրած ըլլալուդ համար է ուրեմն որ բնական ձկտմանց ազատ հետեւողն եւս եղար՝ Երուանդին առատօրէն շնորհելով քու անձիդ վայելքը , առանց խտիր դրնելու հարուստին ու աղքատին , ամուսնոյն և սիրահարին մէջ , ըսաւ Դարեհեան կարմրելով :

Պ. Հայնուռ տեղէն ցայտելով ,

— Ո՛վ ապիրատ դու աղջիկ , գոչեց կատաղաբար :

Արհամարհոտ ժպտով պատասխանեց Սիրանոյշ :

— Արդ եթէ պատուոյս նախանձախնդիր ըլլալով , յարեց Պ. Դարեհեան , ուզեմ ըստ օրինի պատժել ձեր դուստրը , կարծեմ թէ՛ դուք , Պ. Հայնուռ , ինձ դէմ վշտանալու իրաւունք չէք ունենար երբէք :

Պ. Հայնուռ դողահար՝ դէպի փետին դառնալով,
աղերսագին ու լալահառաչ ըսաւ ,

— Ճերմակ մազերուս խնայեցէք ողորմելով Սիրանուշի :

— Հայր իմ, դու ինձ համար շնորհք խնդրելու
պէտք չունիս զի ես անպարտ եմ, սլատուաւոր կին
մ'եմ, ապահով եղիր :

— Ինչո՞վ կ'ապացուցանես այդպէս ըլլալդ, հարցուց Պ. Գարեհէան :

— Դու ինչո՞վ կ'ապացուցանես յանցաւոր ըլլալս :

— Զայդ աշխարհ կը վկայէ :

— Ո՞վ է աշխարհդ, հարցուց Սիրանուշ, արհամարհոտ կերպիւ :

— Ամենքը, սլատասխանեց Պ. Գարեհէան, խօսքերը ծամծմելով :

— Կը հարցնեմ քեզ ո՞վ են ամենքն ըսածներդ. անուն մի տուր գոնէ, եթէ երկու հառը գտնելու դժուարութիւն կը կրես :

— Կ՞ո՞ւզես որ անուն մի տամ, լաւ : Ահա Մարիամ յանցաւոր ըլլալդ կը վկայէ :

— Մարիամը, հարցուց մանկամարդ կինը, անհրճաբարին զարմացմամբ :

— Այո՛ :

— Մարիամը քե՞զ հաստատեց զայդ :

— Կը զարմանաս անշուշտ այդ մատնութեան վրայ զինքը կաշառակեր ընելէդ վերջը :

— Կը հարցնեմ քեզ վերստին, ըսածդ Մարիամը վկայեց :

— Ոչ ինձ , այլ Մեկքոնին : Գուցէ ապշիս թէ աղքատին ու հարուստին մէջ խտիր չդնելով աղքատաց վկայութեան կը դիմեմ . բայց այդ մասին քու գաղափարացդ համեմատ կը վարուիմ , ինչպէս կը տեսնես :

— Ինձ համար ոչ աղքատ կայ և ոչ հարուստ , միայն սլատուակիր մարդը կայ :

— Լաւ :

— Մեկքոն ու Մարիամ յանցաւոր ըլլալս կը վրկայեն , կ'ըսես . ինչո՞ւ ուրեմն խստիւ կը վարուիս հետերնին :

— Ես ալ իմ սլատճառներս ունիմ անշուշտ :

— Գծոխային մեքենայութիւն մի կը կարծեմ նշմարել : Պատուիրէ որ երկուքն ալ հոս գան . այս մութ խնդրոյն վրայ լոյս կ'ուզեմ տարածել ու ամեն գրպարտութիւն երեւան հանել : Եթէ դու իմ յանցանքս 'ի լոյս բերես , ես յարկիդ ներքեւ և ոչ վայրկեան մի կը ընակիմ , համարելով թէ դու հօրս ծերութեան խնայելով ինձ ներում շնորհես . զի ներումը չվերադարձներ սլատիւք , զոր կինը կորոյս : Իսկ , Գարեհեանն , եթէ ոչինչ կարենաս ապացուցանել , և հաստատուիմ թէ դու դաւակցութեան մի կամովին մասնակցած ես , յայնժամ կ'արհամարհեմ գքեզ ու կը մերժեմ տունդ , կը մերժեմ անունդ , կը մերժեմ վերջապէս ինչ որ քեզ կը վերաբերի :

— Կը հաւանիմ :

— Ես գքեզ տեսայ ծնրադրած նոյն խակ սենե-

կիս մէջ անմաքուր կնոջ մ'առջեւ : Եւ տեսայ՝ և սակայն լռեցի , ոչինչ խօսեցայ ոչ հօրս և ոչ մօրս , ի պատիւ անուանդ զոր կը կրեմ : Իսկ դու առանց փաստի զիս կը նուաստացնես , կ'արատաւորես , կը հեգնես հօրս առջեւ , և առանց յանցանքս կարենալ ապացուցանելու պատիժս կը պատրաստես : Օն ուրեմն , ըսէ որ հոս գան անմիջապէս Մարիամ և Մելգոն :

— Թող գան ըսաւ Պ. Դարեհեան . և սպասաւ որ մի կոչելով հրաման ըրաւ որ երկուքը գան ներկայանան :

— Դու ինձմէ կը կասկածէիր , շարունակեց սրտմտեալ կինը , իսկ արդ ես քեզմէ կը կասկածիմ : Դու ըսիր թէ աշխարհ ամենայն յանցանքս կը վկայէ և սակայն անկարող եղար բացարձակապէս վկայ մի ցոյց տալու տակաւին : Դու ինձ դատաւոր ուզեցիր ըլլալ իսկ ես քու դատաւորդ պիտի ըլլամ արդ :

— Պ. Հայնուռ շունչ կ'առնուր , աղջկանը անմեղութեան կ'սկսէր հաւատալ :

Իսկ Պ. Դարեհեանի վիճակը նեղացուցիչ էր . գլխաւոր փաստ չ'ունէր յառաջ բերելու , ծանէթի վկայութեան չէր կրնար դիմել , կերպով իւր դատապարտելի դիրք կ'առնուր աներօջն և իւր կնոջն առջեւ , մինչդեռ իբր դատախազ սկսած էր վարուիլ :

ԳԼՈՒԽ ԿԴ.

Ներս մտան Մարիամ ու Մելգոն. առանջինը
գունատ էր և կիսամեռ. կարծես թէ տիրուհիէն
չնորհք կը խնդրէր նայուածքովն, մինչդեռ նոյնը
կը գործէր Մելգոն աղջկան նկատմամբ :

— Մարիամ, ըսաւ Սիրանոյշ, իրան է որ դու
գիտ կը մեղադրես. ազատ խօսէ :

— Ա՛հ, տիկի՛նդ իմ, ոչ, բնաւ չմեղադրեցի
դձեզ :

Սիրանոյշ յաղթահարող ձեւով ամուսնոյն դառ-
նալով,

— Ո՞ւրեմն, ըսաւ :

— Մելգոն, դու այդպէ՞ս չվկայեցիր, հարցուց
Պ. Գարեհէան անհուն սրամտութեամբ :

— Տէ՛ր իմ, այնպէս իմացայ Մարիամէն, կը
պատասխանէր անխիղճ մարդն, մինչդեռ կը յաջո-
ղէր աղերսահայց ակնարկ մի ուղղելու խեղճ աղ-
ջրկան :

— Ստոյգ է, Մարիամ, հարցուց Սիրանոյշ :

— Ո՞վ հրեշտականման տիկին մաքրութեան,
մնչեց Մարիամ ի ձայն բեկբեկ. սկսուած վանկը
կոկորդին մէջ մարեցաւ, երբ աչքը Մելգոնին վրայ
անկաւ որ իբր դատապարտեալ իւր փրկութիւնը կը
հայցէր իրմէ : Մարիամ հառաչ մ'արձակեց, աչերը
գոցեց, և գետինը տարածուեցաւ անշարժ :

Սիրանոյշ փութաց նուաղեալ աղջկան յօգնութիւն երթալու : Սպասուհիները կոչելով փոխադրել տուաւ զայն ուրիշ սենեկի մէջ, և խնամեց զինքն իբր թէ որդին ըլլար՝ իւր անձնական տկարութիւնը մոռնալով իսկ :

Բաւական երկար տեւեց Մարիամի նուաղումն. բայց հուսկ յետոյ կենաց նշան տուաւ, աչերը բացաւ ու ճանչցաւ զիւր տիրուհին որ իբր զթոյ հըրեշտակ իւր վրայ կը հսկէր : Հառաչ մ'արձակեց՝ թեւերն գէսլ անոր բանալու ու խօսելու փորձն ընելով : Բայց Սիրանոյշ արգիլեց ամեն ճիգ և ամեն արտայայտութիւն որ կրնար զինքն յուզել, ապահովելով զհէքն թէ իրմէ չէր տարակուսեր բնաւ. ողորմելի արարածը մեռելի կերպարանք առած էր :

Ազնուասիրտ կինը աղախիններուն խնամոց յանձնելով աղջիկը վերադարձաւ հօրը և ամուսնոյն քով, մինչդեռ Մելգոն կեղծաւորի դիմօք, թեւերը կուրծքին վրայ դրած, տիրոջը հրամանին կ'ըսպասէր դրան առջեւ կեցած :

— Դարեհեան, գոչեց Սիրանոյշ, կուզեմ որ Մելգոնի վրայ մասնաւոր հսկողութիւն ըլլայ : Եթէ որ անոր փախստեան նպաստէ զքեզ միայն պատասխանատու կը համարիմ, և կասկածներս ամենայն իրաւամբ քու վրայ կը բաղրեմ : Իսկ Մարիամի գալով ոչ ոք հետը պիտի խօսի այս նիւթին վրայ մինչեւ որ եղիւքին բոլորովին առողջանայ : Մոսկալի կնճիռ մի կը նշմարեմ. բայց անոնց հեղինակները շուտ երեւան կ'ելնեն :

Պ. Դարեհեանի կասկածները սաստկացան Մելգոնի նկատմամբ բանի որ անոր աղերսահայց ակնարկները դիտած էր, և մանաւանդ հաստատած անոր խօսելու եղանակին տարբերութիւնը իւր տիրուհւոյն առջեւ : Կը մտածէր թէ Մելգոն զրպարտիչ մ'ըլլալու է : Բայց ժանէթ ինչպէ՞ս կնոջը պախարակելի ընթացքին կրնար տեղեակ ըլլալ եթէ իրօք անծանօթ մարդը տեսածը պատմած չըլլար : Այս միակ փաստն ունէր առանց սակայն յայտնել համարձակելու : Ինչպէ՞ս կրնար ժանէթի վկայութիւնն յառաջ բերել առանց արհամարհօտ բժծիծաղ մի գրգռելու իւր կնոջը շրթանց վրայ, և առանց անոր կասկածանաց ենթարկուելու : Լուեց ուրեմն ամենայն համբերութեամբ, և խոստացաւ իւր ամուսնոյն սպասելու մինչեւ Մարիամի ապաքինութեան օրը :

Սիրանոյշ պնդեց վերստին թէ ոչ ոք պիտի մերձենար Մարիամի մինչեւ խոստովանութեան վայրկենին ժամանիլը, ամենայն արտօնութիւն թողլով Դարեհեանի սակայն որ և է միջոցի դիմելու իւր ապահովութեան համար, որպէս զի վստահ ըլլայ թէ պարգեւի խոստմամբ բնաւ ազդեցութիւն չպիտի գործածուէր աղջկան վրայ, զինքը իւր դատին նըպաստաւոր ընելու մտօք :

Բայց Պ. Դարեհեան ոչինչ խնդրելով « Առ այժմ Մարիամ տաղաւարին մէջ թող մնայ » ըսելով, մեկնեցաւ հօնկէ, զՊ. Հայնուռ աղջկանը հետ առանձին թողլով :

ԳԼՈՒԽ ԿԵ.

Պ. Հայնուռ շունչ կ'առնուր, վստահ էր գրեթէ բոլորովին որդւոյն անմեղութեան վրայ լսածէն ու տեսածէն դատելով: Մանրամասնաբար պատմել տալով Սիրանուշի անցեալ դէպքերը Մելգոնի ընթացքը խիստ կասկածելի թուեցաւ իրեն, ու նոյնը դատեց և իւր դուստրը: Չոր օրինակ ինչո՞ւ Մարիամ չէր ուզած խօսիլ, և ինչո՞ւ նուազած էր Մելգոնին նայելով:

Արդէն անոնց փոխադարձ գաղտագողի ակնարկները դիտած էին երկուքն ալ, ուրեմն անոնց մէջ մտերմական յարաբերութիւններ կային, ու մեղապարտ խորհրդոյ մի կը ծառայէին անոնք: Մինչ այս թորհրդածութիւնք տեղի կուենային « Ո՛հ, ըսաւ Սիրանոյշ, կ'իմանամ, խեղճ Մարիամը ապիրատ Մելգոնին սիրահարած է: Այժմ կ'ըմբռնեմ եղածը: Կ'երեւայ թէ աղջիկն իրեն գործակից կուզէ ընել, և այդ չէքն կը դժկամակի ինձ վնասելու: Բայց ո՞ր դժոխային խորհրդոյ խաղալիքն եմ արդեօք, ո՞վ է հեղինակն այս մութ գործին: Անպատճառ ամեն ինչ պիտի լուսաբանեմ:

— Այդ թշուառական աղջիկն ինչո՞ւ ճշմարտութիւնը խոստովանելու խղճմտութիւն կ'ընէ երբ դու իրեն համար նախախնամութիւն մ'ես:

— Հայր իմ, եթէ կը սիրէ այդ անպիտան մարդը ինչ կուզես որ ըներ: Գու չգիտես ինչ է սէրը, և

ինչ բաներ ուրանալու, և ի՛նչ բաներ գործելու կարող է :

— Անիծեալ ըլլայ ձեր սէրը, աղջիկ : Բայց բացարէ՛ ինձ, Մելգոն ինչ պատճառ ունի քեզ թընամութիւն ընելու : Թշնամի ունենալէդ կը կասկածիս :

— Ես, Հայր իմ, և ոչ մէկու մի չարիք հասուցած եմ :

— Բայց ո՞վ էր կի՛նն այն որ սենեկիդ մէջ գտար ամուսնոյդ հետ :

— Գաղղիացի անառակ կին մ'է :

— Անկէ շե՞ս կասկածիր :

— Անշուշտ, բայց կասկածը փաստ չէ : Մարիամին առողջանալուն կ'սպասեմ ճշմարտութիւնն իմանալու համար. քիչ մի համբերէ եւս, Հայր իմ :

Լուեցին երկուքն ալ, և մինչ Հայրն ոտք կ'ելնէր մեկնելու համար « Հայր, գոչեց Սիրանոյշ, խնդրեմ բնաւ բան չյայտնես մօրս այս նողկալի դէպքերուն վրայօք : Արդէն անոր մի՛ճական ողորմելի է, և զայդ առաւել տաժանելի ընելն անգթութիւն է :

Խոստացաւ զայդ Պ. Հայնուռ և ապա գնաց կասկածներն փեսին հաղորդելու, մինչ Սիրանոյշ փութաց Մարիամին քով երթալ անոր վրայ հսկելու համար անդու :

Տիկնոջ խնամքը առաւել եւս կը յուզէին ողորմելի արարածը : Աչերն արտասուօք կը ընուին մինչ իւր բարերարուհւոյն կը նայէր, ու բերնէն խոր հառաչ մի կ'ելնէր :

Մերանոյչ կ'իմանար որ ահեղ փոթորկէ մի կը տատանէր անոր հոգին , և կը ջանար զինքը մխիթարել թէ՛ աղու խօսքերով և թէ՛ գորովալից ընթացիւք , առանց որ և է ակնարկութիւն մ'ընելու սակայն սրտին վիճակին :

Երեք օրեր անցան , ու Մարիամ անկողնէն ելնելով՝ առաւել մեռելի կերպարանք ունէր քան թէ կենդանի արարածի , այնչափ պարտականութեան և սիրոյն , խղճին ու սրտին մէջ ալեծուփ կը տանջուէր :

ԳԼՈՒԽ ԿԶ.

Մարիամ կը վերաբերէր համեստ ընտանեաց մի , իւր հայրը՝ Պետրոս անուանեալ , խիստ չափաւոր բարեկեցութեամբ կ'ապրեցնէր իւր ընտանիքը : Բայց Պետրոս նոյն օրն որ փայլուն ասպարէզ մի երազեց իւր ընտանեաց համար ազիտից աշխարհ մի պատրաստեց անոնց : Գրամանենդութեամբ իւր կացութիւնը շքեղացուց առ ժամանակեայ կերպիւ միայն . զի յանցանքը շուտով երեւան ելնելով թիապարտութեան մատնուեցաւ նա : Աին մի կը թողուր անպաշտպան և երեք որդիք որոնց մին արու

էր : Անդրանիկը՝ Մարիամ, տասն չորս տարեկան էր, և կրտսերագոյնը՝ Զարեհ, տասն ու մէկ :

Երբ Մարիամի մայրը յանկարծական կերպիւ և առանց բնաւ տեղեկութիւն ունենալու իմացաւ իւր ամուսնոյն գործածած ապօրինաւոր միջոցները, և տեսաւ թէ մէկ վայրկեանի մէջ կը կորսնցնէր զաւակացը հայրը, տանը նեցուկը և ընտանեաց պատիւը, այդ անակնկալ խիստ հարուածը գինքը կաթուածահար ըրաւ :

Մարիամ Պօլոսյ ազճկանց վարժարանը կը յաճախէր քրոջն հետ, ինչպէս և եղբայրն արուաց դըպրոցը : Մարիամ թէեւ շատ յառաջադիմած չէր ոչ հայերենի և ոչ ալ գաղղիերենի մէջ, սակայն աշխատասէր բարեկիրթ ազճիկ մ'ըլլալով կը խոստանար օր մի լաւ աշակերտ մի հանդիսանալ :

Նոյն վայրկենէն որ հօրն յանցանքն զմայրը իւր անգործութեան կը դատապարտէր, ծնողասէր սպտանուհին վարժարանը թողուց զայն խնամելու և տանը պէտքերը հոգալու համար :

Տիկին Պետրոսի յանկարծական աղիտիցն ի լուր բարեկամք խուժեցին անոր շուրջը. բայց արգահատական զգացումներն հետզհետէ տկարանալով գրեթէ անապատ դարձաւ տարաբաղդ կնոջ շուրջը, քանի որ ամենքը խոյս կուտային անոնցմէ վախնալով թէ գուցէ այդ տառապեալ ընտանեաց անպատուութենէն իրենք եւս մաս կ'ունենային, և կամ անոնց օգնելու կը պարտուօրէին :

Պետրոսի տղայքը մատնանիչ ըլլալով իրենց յա-

ճախած վարժարանաց մէջ իրրեւ թխապարտի որդիք՝ և կերպով մի հալածուած ամենէն, որ մի Մարիամի քոյրն Աննան՝ չկարենալով տոկալ այդ նախատանաց որք որ աւուր կը սաստկանային, տուն վերադարձաւ լալով, ամրապինդ իւր որոշման մէջ ոչ եւս վերադառնալու ի վարժարան : Յայնժամ քրոջն օրինակէն քաջալերեալ փոքրիկ Զարեհն եւս հեծկլտանօք ըսաւ « Զիս շարունակ դպրոցի տղայք կը պախարակեն դրամանենդին զաւակն անուանելով : »

Տարաբաղդ մայրը կը լսէր այդ եղելութիւններն ու իւր աղիքը կը գալարէին : Անմեղ որդիքը կը տուժէին ուրեմն իրենց հօրն յանցանքը : Անսպասութեան գաղափարն իսկ չ'ունէին և ահա անսպասութեան դրոշմով կնքուած էր իրենց անմեղ ճակատը : Աիրելու և սիրուելու տարիքին մէջ էին, և ահա ամենքը զիրենք կը հալածէին : Փոխանակ մանկութեան զուարթ արշալուօին՝ գիշերուան մուսլը կը տարածուէր անոնց հոգւոյն մէջ, և փոխանակ վստահութեամբ կենաց նայելու՝ կասկածոտ ակնարկ մի կ'արձակէին անոր : Չէին համարձակեր ոչ մարդու մօտենալու և ոչ ալ խօսելու : Գատապարտեալներ էին, բայց ո՞րն էր յանցանքն այդ խեղճ տղայոց : Հագիւ հազ կենաց դռնէն ներս մտած էին և յանկարծ ընկերութիւնը զիրենք կը վանէր իւր ծոցէն վասնզի դրամանենդի որդիք էին :

Ի՞նչ կը նշանակէր այդ բառը : Ոգորմելի տղայքը կ'անգիտանային իսկ, և սակայն սարսափմամբ

կը լսէին այդ ահաւոր բառը : Երբ փողոցին մէջ անձանօթի մի կը հանդիպէին , շէին համարձակեր անոր երեսը նայելու՝ թէ գուցէ ճանչցուելով կենթարկուէին դարձեալ սոսկալուր դրամանենդի խօսքը լսելու :

Տիկին Պետրոս ոչ եւս կարողանալով հանդուրժել այդ դժբաղդ կացութեան , մտածեց թէ լաւագոյն միջոցը Պօլիս թողուլ էր և շրջակայ գիւղերուն մէջ մնակութեան տեղ մի փնտռել : Տակաւին քիչ մի դրամ ունէր որով կարող էր այդ տեղափոխութիւնն ընել և քիչ մի ժամանակ ապրուստի միջոց հայթայթել զաւակացը :

ԳԼՈՒԽ ԿԷ.

Մարդկութիւնը միայն սեւ կէտերէ բաղկացեալ չէ բարեբաղդարար , այլ լուսաւորք եւս կը փայլին հոն , իբրեւ աստղունք գիշերուան մէջ : Այնպիսի հոգիներ կան որք համայն սիրտ են՝ այսինքն կարեկցութիւն և դուժ . կը սիրեն զտառապեալ մարդկութիւն իւր ամեն վիճակին մէջ , առանց որոնելու եթէ դժբաղդութեանց պատճառները դատապարտելի են , և առանց ամեն ուրեք սեւ բիծեր

գտնելու ջանադրութեամբ : Ար սիրեն տառապեալը վասնզի անոր հոգին կ'արիւնի ու կենաց մարտիրոսն է : Ի՞նչ փոյթ է մարտիրոսութեան պատճառըն անոնց : Անկեալին ձեռք կը կարկառեն , տկարին նեցուկ կ'ըլլան , և վիրաւորելոյն սպեղանի : Եթէ քսակնին ոսկի չպարունակէ՝ գոնէ իրենց սիրտը սիրոյ շող մ'ունի , և իրենց աչքը գթութեան արտասուք մի :

Պ. Սարգսեան մարդկային գոհար մ'էր , գութ էր , սիրտ էր : Համայն սէր էր երիտասարդութեան մէջ , համայն սէր մնաց ծերութեան մէջ : Ինքն ընտանիք չ'ունէր , բայց մարդկութիւնը իւր ընտանիքն էր : Իժմադղներն ազգութիւն չունէին իրեն համար , ամենքը եղբայր էին , և ինքն անոնց հայրն էր : Մինչ հարուստ էր աղքատաց ու թշուառաց ոսկի և սէր բաշխեց . և երբ ոչ եւս ոսկի ունէր մատուցանելու՝ սիրտը մնաց նուիրելու :

Երբ Պետրոսեանք իրեն պէտք չ'ունէին , սակաւաթիւ էին Պ. Սարգսեանի այցելութիւններն անոնց : Բայց երբ տեսաւ տիկին Պետրոսի յուսահատ վիճակը՝ մօտեցաւ անոր , զինքը մխիթարեց , առաջնորդեց , և իւր ծառայութիւնները մատուց : Քնաց Վոսփորի զանազան գիւղերը յարմար տնակ մի գտնելու , և վերջապէս յետ բաւական աշխատութեան յաջողեցաւ Եէնի-քէօյի մէջ երկու սենեակով փոքրիկ խրճիթի նման բան մի ձեռք ձգելու : Օգնեց տեղափոխութեան , զետեղեց ընտանիքը , և հսկեց անոնց վրայ իրրեւ ճշմարիտ հայր :

Ամիսներ անցան և Պետրոսեանց ապրուստի անըչան միջոցները կ'սպառէին : Մայրն անկարող էր գործելու անդամալուծութեան պատճառաւ : Իսկ Մարիամ մօրն և տանը հոգատարութեամբ գրազեալ բնաւ ժամանակ չունէր որ և է ուրիշ աշխատութեամբ պարապելու :

Պ. Սարգսեան կը տեսնէր այս ողորմելի վիճակն թշուառ ընտանեաց առանց սակայն մեծ դարման մ'ընելու , զի իւր դրամական վիճակն եւս խիստ սահմանափակ էր :

Օր մի խիստ տազնապելի եղաւ Պետրոսեանց կացութիւնը , քանի որ բնաւ դրամ մի չկար տանը մէջ : Թեթեւ ակնկալութիւններ կային քիչ մ'արծաթ ընդունելու պարտատէրէ մի . բայց երբ իրականութիւն պիտի ստանային այդ յոյսերը :

Կրացիները տեղեակ էին արդէն իրենց տխուր պատահարաց , ու թէեւ բացարձակապէս ոչինչ կ'ըսէին , սակայն Պետրոսեանց ներկայութիւնը միշտ կասկածելի և անախորժ փախուքներու տեղի կուտար , որով որ և է սերտ յարաբերութիւն անկարելի կ'ըլլար : Չունէին բարեկամներ և ոչ իսկ գրեթէ այցելուներ : Որո՞ւ դիմել երբ Պ. Սարգսեան ներկայ չէր զիրենք անտանելի վիճակէ մ'ազատելու համար , թէև ստոյգ է որ իրենց ամեն մէկ նեղութիւնը չէին իմացներ անոր , քանի որ այն եւս չքաւոր էր : Բայց այս նեղ պարագային մէջ ինքը կարող էր դռնէ առ ժամանակեայ փոքրիկ սիւսփանք մի հայթայթել իրենց : Սակայն քանի ժամանակէ ի վեր իզուր անոր

կ'սպասէին. զի հիւանդ էր նա :

Ամեն յոյս կ'սպառէր ուրեմն. հացադործը բարձրազազակ պահանջները կուզէր, ոչ եւս խոստմանց ականջ կախելով, զի համբերութիւնը սպառած էր, կ'ըսէր, և կը դժկամակէր հաց տալու վերստին : Նոյն օրը ոչ միայն ուտեստ չկար ուրեմն այլ և հացն ալ կը սլակսէր : Իրարու կը նայէին անխօս՝ իրարու դառն վիճակը հասկնալով,

Վերջապէս Զարեհ տեղէն ցայտելով որոշ կերպիւ մ'ըսաւ,

— Ես մինչեւ ցարդ ոչինչ ըրած եմ քեզ համար, մայր, տեսնենք եթէ այսօր քեզ ծառայելու կը յաջողիմ :

Զայս ըսելով տղան փողոցին դուռը բացաւ ու յաջողելու հաւատքով դուրս ընթացաւ : Նայեցաւ անցորդներուն, իւր վեհերոտութեան յաղթելով անոնց մօտեցաւ, ու այնպէս ազնուական և կարեկցութեան արժանի ձեւով մի ողորմութիւն խնդրեց, որ հաւաքած ստակովը կարողացաւ մօրը հաց մի բերելու : Ախտարեկ մայրը արտասուալից աչօք հացը ճաշակելով օրհնեց զիւր որդին որ կատարած գործին վրայ յանչափս կ'ուրախանար :

Իայց ողորմութեամբ ապրիլն անկարելի էր անշուշտ ընտանեաց մի համար որ արժանապատուութեան զգացումն ունէր : Ուստի հետեւեալ օրը փրկին Պետրոս զիւր որդին կոչելով ըսաւ « Արդեակ, մուրալը նուաստ միջոց մ'է ապրուստի : Դուրս ելիր այսօր դարձեալ, ծառայութիւնդ մատուցանիր

մունք պարագայից մէջ, և ջանա մեր առօրեայ հացը մատակարարելու մինչեւ Պ. Սարգսեանի գալուստը : »

Ջարեհ մայրենի խորհրդոց հնազանդելով դէպ նաւամատոյց գնաց, ու շոգենաւէն ելողներէն թեթեւ բեռեր առնելով յաջողեցաւ ընտանեացը հաց և քիչ մ'ուտեստ մատակարարելու : Նոյնպէս շարունակեց տղան քիչ մի ժամանակ և ամենայն գոհունակութեամբ կատարեց իւր պաշտօնը :

Բայց անկիրթ գործակից տղայոց հանապազօրեայ ընկերութիւնը Ջարեհի բարուց ու վարուց նպաստաւոր չէր կրնար ըլլալ անշուշտ : Զինքը մերթ նշաններով և մերթ խօսքերով կը գրգռէին : Ազնուամիտ տղան արհամարհեց նախ անկիրթ ցոյցերը. բայց հետզհետէ վարժելով այդ նուաստ արտայայտութեանց, ինքը եւս ձեւով և խօսքով պատասխանեց, կռիւներ ծագեցան, զիրար ծեծեցին, որ մ'ալ Ջարեհ արիւն թաթաւ տուն վերադարձաւ :

Խեղճ մայրը կը տեսնէր իւր որդւոյն կորուստը առանց կարենալու որ և է դարման մ'ընել. կը տառապէր և կը յուսահատէր ըսին : Ոչ միայն զաւկին ձեւերն ու շարժումները փոխուած էին այլ նոյն իսկ իւր զգացումները, զի ոչ եւս ունէր այն եռանդն ընտանիքը սնուցանելու. գործածը ծանր կ'երեւնար իրեն :

Երկու ամիսներ բաւեցին մատաղ մարդկային տունկի մի մնասելու. և զուցէ անողորմաբար վրձնուած ըլլար անոր կորուստը եթէ Պ. Սարգսեան

առողջանալով վերջապէս ժամանակին չհասնէր զայն փրկելու համար : Յաւելով իմացաւ նա իւր բարեկամաց անհնարին վիճակը , ինչպէս և մեծ տխրութեամբ հաստատեց Չարեհի կրած զարմանալի անըպաստ փոփոխութիւնը : Շուտ հասկցաւ թէ որ մ'անդամ կորսնցնելու ժամանակ չկար :

ԳԼՈՒԽ ԿԸ.

Երբ այս վերջին դէպքերը տեղի կուենային Պետրոսեանց տան մէջ՝ Սիրանոյչ հինգ ամիսէ ի վեր ամուսնացած էր արդէն :

Պ. Սարգսեան յիշելով թէ իւր բարեկամուհիներէն մին բազմիցս խօսած էր իրեն տիկին Գարեհեանի առատաձեռնութեան ու ազնիւ զգացմանց վրայօք , անոր դիմեց իւր անմիջական բարեխօսութիւնը խնդրելով Պետրոսեան ընտանեաց համար սոյն ազնուասիրտ տիկնոջ քով :

Երբ Սիրանոյչ իմացաւ անտանելի վիճակն այդ տարաբաղդ ընտանեաց՝ այնպէս սաստիկ յուզուեցաւ որ առանց յապաղման հրաման ըրաւ որ իւր կառքը սլատրաստեն , և մէջը մտնելով գնաց այցելու աղքատ խրճիթին ու անոնց հէք բնակչած : Թուէր ողին ողորմութեան որ պիտուատութիւնը

կուգար մտիթարել :

Երբ Սիրանոյշ տեսաւ անդամալոյծ կինը որ տակաւին ծեր շէր, ու Մարիամի համակրական դէմքը դիտեց ինչպէս և անոր վայելուչ ձեւերը, ու մատակարարած խնամքներն հաստատեց : Թէ մօրն և թէ երկու միւս մանկանց նկատմամբ արգահատութիւն մեծ զգաց բոլոր այդ ողորմելի ընտանեաց վրայօք, և մասնաւոր համակրութիւն Մարիամին համար : Յայտնեց իւր դիտաւորութիւնը զՋարեհ գիշերօթիկ դպրոց մի դնելու, առատ դրամ թողուց, և ընդ հուպ վերադառնալու խոստմամբ տուն վերադարձաւ՝ հիւանդին ու իւր ընտանեաց օրհնութիւններն հետը տանելով :

Տիկին Պետրոսի ուրախութիւնն այնչափ մեծ եղաւ այդպիսի բարեբար մի ստացած ըլլալը տեսնելով՝ որ նոյն գիշերն զգացման սաստկութեամբը կաթուածի կրկնութեամբ մեռաւ :

Երկրորդ օրն երբ այդ տխուր եղելութիւնն իմացուցին Սիրանուշին, հրաման ըրաւ որ համեստ բայց վայելուչ կերպիւ կատարուի թաղման հանդէսը տառապեալ կնոջ :

Պ. Սարգսեան՝ Ջարեհին ու երկու ուրիշ անձանց ընկերութեամբ, հետամուտ եղաւ անտէր դագաղին մինչեւ իւր վերջին հանգստատեղին :

Աղքատ փոսին վրայ քահանան արագընթաց աղօթք մի մրմռաց. Ջարեհ որրի յորդ արտասուօք և անկեղծ զղջմամբ լացաւ մայրն այն զոր վիրաւորած էր վերջին ժամանակները. և Պ. Սարգսեան

ազնիւ սրտի արգահատական զգացմամբ՝ վերջին հրաժեշտի ողջոյնը տուաւ այն փոսին որ իւր բարեկամը կ'ընդունէր :

Երեք գողարիկ որբերը, երեք անմեղ դատապարտեալները, յանցաւոր հօր մի երեք անբիժ ծընունդները, զիրենք ուրացող ընկերութեան երեսին իբրեւ սեւ մրուր պիտի ժայթքէին, ու պիտի կոխկռտուէին անկէ գուցէ, եթէ Սիրանոյշ գթութեան գողը բանալով զիրենք իւր տան մէջ չ'ընդունէր՝ իբրեւ երկրորդ մայր հանդիսանալու խոստմամբ :

Քանի մ'օրէն վերջը երբ որբերուն ցաւը սակաւ ինչ մեղմացաւ՝ Զարեհ ու իւր կրտսեր քոյրը գիշերօթիկ դպրոցաց մէջ տեղաւորուեցան Սիրանուշի խնամօք : Իսկ Մարիամ ազնուասիրտ տիկնոջ մօտ կեցաւ անոր անձնական թեթեւ ծառայութեանցն համար : Բայց նա առաւել իբր մայր կը վարուէր որբ աղջկան հետ քան թէ իբր տիրուհի, և մինչեւ անգամ անոր ուսում տալու կը սարապէր թէ հայերէն և թէ գաղղիերէն :

Մարիամ երջանիկ էր ու հոգւոյն բոլոր զօրութեամբը կը սիրէր զտիրուհին : Բայց գժբազդութիւնն ունեցաւ սիրելու զՄելգոն անմեղ սրտի համայն ուժովը : Զայդ մարդ ստէպ տեսնելու առիթ ունէր, քանի որ այն եւս կերպով իւր տիկնոջ գլխաւոր սպասարկուն էր, և բացարձակ առաջնութիւն ունէր միւս բոլոր տան մարդոց վրայ :

Մելգոն՝ առոյգ, գեղեցիկ, երեսուն տարեկան

մարդ մ'էր. զՄարիամ շնորհալից գտնելով աշխատած էր անոր սրտին տիրելու, ու կատարելապէս յաջողած էր: Քուցէ զերիտասարդուհին ի կորուստ վիժէր օր մի եթէ մեր զխոցած դէպքերը վրայ գալով զանձն չփրկէին զիւր սիրտը յօշոտելով:

ԳԼՈՒԽ ԿԹ.

Երուանդ անհանգիստ գիշեր մ'անցուց Սիրանուչէն ետ դառնալէն վերջը: Զարհուրելի երազներ քունը կը վրդովէին շարունակ: Մերթ թուէր իրեն թէ իւր սիրելիէն կը հալածուէր և մերթ թէ նա իւր ձեռաց մէջ շունչը կը փչէր: Սոսկմամբ արթընցաւ ցուրտ քրտինք թափելով: Քունն աչերէն խոյս տալով օրուան բոլոր դէպքերն իւր առջեւէն կ'անցնէին, բայց տիրող գաղափարը Սիրանուչի երեւոյթն էր: Արշալոյսը ծագեցաւ և մեր երիտասարդը արթուն էր տակաւին: Վերջապէս բնութիւնը յաղթահարեց իւր յամառ տքնութեան, որով հանդարտ հանգիստ մի վայելեց քիչ մի ժամանակ:

Զարուհին՝ իբր մայր գորովագութ որ օրդ եկին օրօրոցին վրայ կը հսկէ, կը ջանար խոր լուսութիւն

պահել տան մէջ եղբօրը առաւօտեան հանդիսորը չվրդովելու համար :

Արդէն մանկիկն արթնցած էր , և մօրն անյագ համբոյրները վայելած . սպասուհին պարտէզ տարած էր զայն՝ անոր զուարթ ճիշերը Նրուանդին ականջէն հեռացնելու մտօր : Մանկիկը կ'երգէր իւր մանկական ճարտարութեամբը մինչ ծաղկանց մէջ խնամակալ կնոջ ծնգացը վրայ նստած էր :

Խանդակաթ մայրը մերթ պատուհանին կը մօտենար սիրոյ ակնարկ մի նետելու համար տղուն վրայ , և մերթ Նրուանդին դրանը մօտենալով ուշադրութեամբ ունկնդիր կ'ըլլար թէ մի՛ գուցէ իւր եղբայրն արթնցած էր , որպէսզի թէ՛ անոր փոթորկեալ վիճակին վրայ տեղեկութիւն ստանայ , և թէ՛ յորդորէ գինքը կաթի և կարագի նախաճաշն ընելու՝ ըստ սովորութեանն : Աարծես եղբայրն կըրկին անգամ սրբանուէր եղած էր իրեն յետ իւր դժբաղդութեան :

Մանկամարդ կինը կ'երթեւեկէր վեր վայր , ամեն ինչ աչքէ կ'անցնէր տանը կարգադրութիւնն անխախտ պահելու ջանադիր ըլլալով , և նոյն յաջողակութեամբ կը կատարէր տանտիկնութեան պարտականութիւններն որչափ մօր և դաստիարակի պաշտօնը : Իւր մանուկը կ'աճէր առոյգ և գեղեցիկ , և իւր աշակերտուհիք կը յառաջանային թէ՛ ուսման և թէ՛ երաժշտութեան մէջ իւր յարկին ներքեւ :

Նոյն օրը տօն էր որով և ազատ ամեն դասա-

տուութենէ, և կարող՝ օրն ի բուն եղբօրը հետ մը-
նալու : Իւր սիրելի Հրանտը միայն այդ հանգըս-
տեան օրէն օգուտ չէր քաղեր գործերուն պատ-
ճառաւ և ի սրտէ կը ցաւէր այդ պարագային վրայ :

Մինչ այս մինչ այն փողոցին դուռը կը զարնուի
յանկարծ : Ջարուհին սրտի բարախում մ'ունեցաւ
ինչպէս կը հանդիպի անոնց որ դող մ'ունին սրտին
մէջ : Ինքը փութաց երթալ դուռը բանալու : Շնոր-
հօք զգեստաւորեալ սպասաւոր մի նամակ մի յանձ-
նեց իրեն և իսկոյն մեկնեցաւ : Ջարուհին ճանչ-
ցաւ անմիջապէս Սիրանուշի սպասաւորն ինչպէս և
գիրն հասցէին որ Երուանդին ուղղեալ էր : Սիրտն
սկսաւ առաւել ուժգին տրոփել : Սպասաւորին յան-
կարծական կերպիւ նամակը թողուլն ու մեկնիլը
ծանր նշանակութիւն մ'ունենալը կը յայտնէր :

Մտայոյզ էր երիտասարդ կինը, թէ ինչ կրնար
նամակը պարունակել արդեօք . ինչպէս կրնար եղբօրն
յանձնել զայն երբ գուցէ անախորժ լուր մի անոր
փոթորկեալ անձին մէջ նոր փոթորիկ կրնար յարու-
ցանել : Արոչեց ուրեմն նամակը բանալ և իմաստը
ճանչնալ ըստ այնմ գործելու համար : Թուղթին
ընթերցմանէն յետոյ շանթահար եղած ձեռքը
ճակտին զարնելով ըսաւ « Խեղճ եղբայրս, ինչպէս
պիտի տոկաս այսպիսի խիստ հրամանի : »

Առաւօտը կը յառաջանար և տակաւին Երուանդ
սենեկէն դուրս շէր ելնէր և ոչ իսկ կենդանու-
թեան նշան կուտար : Սեւ կասկածներ ունեցաւ
Ջարուհի, և այլայլելով եղբօրը սենեկին մօտենա-

լով դողահար ձայնիւ « Երուանդ » գոչեց :

Երուանդ արթնցած էր ու մտացը մէջ կը յուզէր առ Սիրանոյշ վերադառնալու խնդիրը նոյն օրը, թէ՛ իւր վիճակին վրայ և թէ՛ Գարեհէանի տուած բացատրութեանցն և հետեւեանացը վրայ լուր առնելու համար : Բայց երբ քրոջը ձայնը լսեց « Ահաւասիկ եմ » ըսելով տեղէն ցայտեց, պատրաստուեցաւ, սենեկէն դուրս ելաւ, զքոյրն ողջագուրեց, ու ապա սեղանին մօտենալով իրեն յատկացեալ նախաճաշը կերաւ : Իւր անցուցած անքուն գիշերն իմացուց Զարուհւոյն, և իւր դիտաւորութիւնը երթալ Սիրանուշէն լուր առնելու համար :

Այլագունեցաւ կի՛նն ու ընդդիմացաւ այդ խորհրդոյն գործադրութեան, առարկելով թէ իւր այցելութիւններն այնչափ ստէպ կրկնելով ինքն Գարեհէանի սրտմտութեան առարկայ կրնար ըլլալ, և Սիրանուշի համար անհանգստութեան պատճառ :

— Ոչ, քոյր իմ, անհնար է ինձ անձկութեան մէջ ապրիլը, պատասխանեց Երուանդ : Համարելով թէ Սիրանոյշ զիս չ'ընդունի՝ վերջապէս իրեն որպիսութեան վրայ լուր մի կունենամ : Եւ ինչ պատճառ կրնայ ունենալ զիս չ'ընդունելու :

Ստոյգ է որ Գարեհէանի հետ կուուեցանք որովհետեւ տարակուսելի դիրք մ'ունէի իրեն առջեւ : Այլ երբ Սիրանոյշ իմացնէ անոր թէ ինձ վերագրուած անվայել ընթացքն ոչ միայն անհիմն էր այլ թէ ես պաշտպան կանգնած էի իրեն, անշուշտ այդ մարդուն կասկածները հիմնովին ցրուելով ամեն իրաւ-

ունք կ'ստանամ իւր տան մէջ մուտք գտնելու վերստին :

— Եղբայր , մի՛ ամեն ինչ ըստ քմացդ դատեր :

— Զարմանալի ես . քոյր .

— Յիշէ թէ Դարեհեան կասկածոտ է իբր ամեն նախանձոտ մարդ , որով զքեզ հանգիստ աչօք չըկըրնար տեսնել :

— Ուրեմն սուսուել , մեծ պատճառ մ'է ըսածդ վիճակիս վրայ ստոյգ գաղափար մ'ունենալու :

— Երուանդ , յանուն սիրոյդ , հրաժարէ այսօր զսիրելիդ տեսնելու խորհուրդէդ :

— Ինչ պահանջելդ գիտե՞ս արդեօք :

— Սպասէ մինչեւ իրիկուն , Հրանտ թող գայ , հետը տեսնուէ և ապա դործէ :

— Կուզե՞ս որ երկիւղի ու վարանմանց մատնը-ուած օր մ'անցնեմ , ո՛չ :

— Նախագդեցութիւն մ'ունիմ թէ զՍիրանոյշ չպիտի տեսնես :

— Ուրեմն պէտք է որ երթամ և ըսածդ հաստատեմ :

Եւ զայս ըսելով երիտասարդը ոտք ելաւ պատրաստուելով մեկնելու :

Բայց Զարուհին ձեռքէն բռնելով վերստին նըստեցուց ակոսակին վրայ :

— Անհնարին է , քոյր , պիտի երթամ :

Ո՛հ , քանի որ կը յամառիս , խեղճ եղբայրս , արիացիր ուրեմն , սու և կարդա , ըսաւ յուսահատ կիներ , նամակը աալով : Յափշտակեց զայն Երուանդ ,

կարդաց, ու մահուան դալուկը դէմքին վրայ տարածուեցաւ :

— Անգո՞ւթ Սիրանոյշ, գոչեց տարաբաղդ սիրահարը, կը կորզես ինձմէ սիրտս, տաղանդս. կեանքըս միայն կը պակսի քեզ, և գուցէ այդ ըլլայ պահանջածդ : Կը հալածես զիս ուրեմն ցկեանս օրհասական վայրկեանդ միայն ինձ նուիրելով, ու կը թախանձես ինձ որ գքեզ տեսնելու ջանադիր չ'ըլլամ : Ո՞վ առաւել անգութ է վագր թէ դու :

Ինչ որ յուսահատ սիրտ մի լեղի տրտունջ ունի՝ ամենքը Նրուանդին բերնէն դուրս ժայթքեցին յորդառատ. ապա սիրտն ու բերանը լուրթեան մէջ կայնեցան անխիբտ :

Չարուհին բառ մի չունէր արտասանելու ի մխիթարութիւն : Նրբ հոգին շատ լի է թախիժով ամեն սիրտիչ խօսք ցաւոց բաժակը յորդել կուտայ :

ԳԼՈՒԽ Ը.

Մերից օն տան մէջ հսկողութեան ներքեւ ըլլալով անհնարին վարանմամբ կը տառապէր, մանաւանդ կասկածելով թէ զուցէ Մարիամ վերջապէս իւր գաղանխքը երեւան հանէ։ Այդ մատնութեամբ ոչ միայն ժանէթէն խոստացուած վարձատրութիւնները կը կորսնցնէր այլ և անտարակոյս մեծ պատժոց կ'ենթարկուէր։ Այդ մտածէր թէ համարելով որ իւր պահապանին աջալուրջ հսկողութենէն խոյս տալու յաջողէր, իւր վրայ իրաւամբ կը հաստատուէր ամեն կասկած, և եթէ ձերբակալուելու ըլլար, նոյնչափ կը պատուհասուէր։ Աւստի որոշեց ամենայն համբերութեամբ սպասել յանդուզն անտարբերութեան դիրք մ'առնելով։ Եւ եթէ Մարիամ զինքը մատնէր իսկ՝ կ'ուզէր բողոքել անոր դէմ, ուժգին ուրանալով որ և է մասնակցութիւն ունենալն անցեալ դէպքերուն մէջ։ Այս ընթացքը լաւագոյնը կը համարէր, մանաւանդ բանի որ ժանէթ իրեն օժանդակ պիտի կանգնէր անշուշտ ամեն դաւակցութեան կասկածէն զինքն ազատելու համար։

Միւս կողմանէ զազդիացի կինը նոյնչափ անհանգստութեամբ կը մաշէր նկատելով Պ. Գարեհեանի տարակուսանքը ամուսնոյն յանցաւորութեան մասին։ Այդ չարագրուծ արարածը չէր համարձա-

կեր անհամբերութիւնն յայտնել Պ. Գարեհէտանի, զինքն մղելով կնոջը տրուելիք պատիժը փութացընելու՝ վասննալով թէ իւր անձին վրայ անոր կատկածները կրնար դարձնել: Նա մանաւանդ մտադիր էր այդ նիւթին վրայօք արուեստաւորեալ լընութիւն մի պահել ի նշան արհամարհանաց:

Պ. Գարեհէտան խոստացած էր կնոջը, համբերել քանի մ'օր, և ստուգիւ խօսքը կը բռնէր, մանաւանդ որ ինքզինքն ալ անկարող կը տեսնէր այսպիսի կնճռոտ ու փափուկ գործի մէջ որ և է որոշում մ'ընելու:

Չորս օր անցած էին Մարիամի հիւանդութենէն ի վեր որով բռնուած էր յետ Սիրանուշի հարցաքննութենէն: Պ. Գարեհէտան հինգերորդ առաւօտ Բէրա գնաց ժանէթի այցելու վերստին: Տանը փողոցին դուռը բաց էր, մտաւ անշուկ և անտես, փափաքելով յանկարծական ներկայութեամբ անակրնկալ հաճոյք մ'ընձեռել դաղղիացի կնոջ: Մինչ պարոնն յամրաքայլ սանդուխներէն վեր կ'ելնէր և սենեկին կը մօտենար, այրակոտն անծանօթ ձայն մի հասաւ ահանջիւն: Հետարբբութիւնը շարժեցաւ, կոյնեցաւ դոց դրան առջեւ և ուշադրութեամբ ունկնդիր եղաւ եղած խօսակցութեան:

— Չգիտեմ, կ'ըսէր ժանէթ, թէ ինչպէ՞ս պիտի վերջանայ այս գործը: Մելզոն չ'երեւցաւ և ոչ իսկ լուր մի զրկեց: Եթէ այդ մարդը կասկածելի երեւնալով նեղը դրուի ու մատնէ քու և իմ դաւաւկցութիւնը, երեւակայէ թէ ինչպէ՞ս զարհուրելի պի-

տի ըլլայ մեր վիճակը , Ալֆօնս :

— Բայց յուսամ թէ Մելգոն ոչինչ յայտնած է մինչեւ ցարդ :

— Միջոց մի գտնելու է կրկին վարձատրութիւն խոստանալու , որպէս զի ի պահանջել հարկին քու անունդ ծածկէ բոլորովին : Դարեհեանի կողմանէ կնոջը դէմ տրուելիք դատապարտութեան յապաղումը կասկածելի կը թուի ինձ :

— Նոյնպէս և ինձ :

— Այդ մարդը բնաւ պէտք չէ որ քեզմէ կասկածի , և առ այդ անյասպաղ պիտի աշխատիմ :

— Ինձմէ չ'կասկածելու համար պէտք է որ դուն երեւան ելնես ուրեմն : Ինչ փոյթ ինձ եթէ այդ մարդը չկորսնցնելու համար քեզմէ բաժնուելու վտանգին կ'ենթարկուիմ : Եթէ Մելգոն զիս չմատնէ , ուրիշ գործակից մի ճանաչելու կը պարտաւորի , Ալֆօնս :

— Դու փոյթ մ'ըներ . յառաջ քան Դարեհեան ինձ վնաս հասցնէ , ես խոյս կուտամ հոսկէ :

— Եւ զիս կը թողուս : Դու կը կարծես թէ քեզմէ հեռու ապրելու յանձն կ'առնում երբէք :

— Զքեզ թողուլ , ժանէթ , երբէք . չգիտես արդեօք թէ դու իմ հոգիս ես : Ես քիչ միջոցի համար Փարիզ կը վերադառնամ , դու կ'օգնես ինձ հոսկէ Դարեհեանի ոսկուով մինչեւ որ քիչ մի ժամանակ անցնելով խնդիրը բոլորովին խափանի : Յայնժամ կը դառնամ վերստին առ քեզ և կը տեսնենք թէ ինչ թակարդ կը լարենք Դարեհեանի՝ համարելով թէ

այս անգամուանը չյաջողի :

— Բաժանման պարագան անտանելի կը թուի ինձ :

— Յուսանք թէ այդ միջոցին դիմելու պէտք չենք ունենար : Բայց ըսէ , ժանէթ , դու մանրամասն տեղեկութիւն չունի՞ս Գարեհէանի գործելիքին վերայոք :

— Ոչ , նոր բան չեմ գիտեր , մանաւանդ որ քանի որդէ ի վեր չերեւցաւ նա , և այդ պարագայն զիս անհանգիստ կ'ընէ :

Նոյն միջոցին փողոցի դուռը կը դոցուէր .

— Ո՛հ , ըսաւ ժանէթ , չըլլայ որ Գարեհէան ըլլայ , դրան դոցուելը լսեցի :

Ունկնդիր եղաւ կինը բայց բնաւ ձայն չլսելով սիրտն հանգստացաւ :

Նոյն միջոցին Պ. Գարեհէան ժանէթի ընդունելութեան խուցին մէջ վայրիկ մի պատասպարուեցաւ ուր սակաւաթիւ անգամագաղղիացի կինը ներս կը մտնէր , զի կը նախադասէր զիւր գեղեցիկ սրսկապանը :

Ամեն ձայն դադրելով տանը ստորին կողմէն , և ապահովուելով թէ ոչ ոք վեր կ'ենէր , Պ. Գարեհէան իւր առաջին տեղը վերադարձաւ ու վերստին ամենայն ուշադրութեամբ ականջ դրաւ երկու յիշեալ անձանց մէջ եղած խօսակցութեան :

— Երեւակայէ՛ եթէ Գարեհէան վեր ելնելով յանկարծական կերպիւ զմեզ այսպէս քովէ քով նրստած տեսնէր , ըսաւ կինը :

— Բայց սպասաւորդ հսկելու և իւր գալուսան

իմացնելու պաշտօնն ունի . մինչեւ ցարդ գանդա-
տանաց իրաւունք չունիս անոր դէմ :

— Արդարացի է ըսածդ , բայց փոքրիկ անզգու-
շութիւն մի ծառային կողմանէ ծանր հետեւանք
կուենայ : Կը մտածեմ թէ ի՞նչ ազմուկ , ի՞նչ փո-
թորիկ կրնայ յարուցանել այն բթամիտ Գարեհեա-
նը որ կը կարծէ ինձմէ սիրուիլ՝ եթէ զքեզ իմ քովս
տեսնէր յանկարծ :

— Եթէ որ և է խօսք ընելու համարձակէր , կը
տեսնեմ սա դաշոյնը , ըսաւ Ալֆօնս , գրպանէն հա-
նելով զայն , անմիջապէս սիրտը կը մխէի :

Պ. Գարեհեան քաջ չէր . հետեւապէս սարսափը
վրան տիրեց լսելով այդ սպառնալից խօսքերը մար-
դու մի զոր չէր տեսներ և չէր գիտեր ի՞նչ տեսակ
արարած մ'ըլլալը : Ուստի դատեց թէ լաւագոյն
միջոցը խոյս տալ էր առանց իւր ներկայութեան
վրայ կասկած տալու : Նայեցաւ չորս կողմ , ոչ ոք
կար . իջաւ սանդուխներէն վար , դուռը բացաւ ,
ու մինչ կը մեկնէր արտորնօք , Ժանէթի խոհարարը
զինքը դիտեց և հասկնալով անոր տհաճութեան
պատճառը փութաց գաղղիացի կնոջ եղածն իմա-
ցընելու՝ մի միայն հսկելու պաշտօնն ունեցող սպա-
սաւորին թշնամանք ընելու մտօք :

Ժանէթ եղածին վրայ զարհուրեցաւ , զի ոսկւոյ
հանք մի կը կորսնցնէր . իսկ Ալֆօնսի յոյսերը կը
փշրուէին ի մեծ յուսահատութիւն իւր :

ԳԼՈՒԽ ՀԱ.

Երբ Պ. Գարեհէեան ժանկթի տունէն մեկնեցաւ, հոգւոյն մէջ փոթերիկ կար: Ար մտածէր թէ ինչպէս խաղալիք եղած էր կնոջն այն զոր այնչափ սիրած էր, որուն առատ շնորհքներ ըրած էր, որուն բարեկեցութիւնը հաստատած էր, և որուն հաւա, տարմութեան վրայ երբէք չէր տարակուսած: Այնպիսի դառնութիւն կ'զգար նա իւր կրած պատրանքէն, այնպէս սաստիկ հարուած մը ընդունած էր իւր անձնասիրութիւնը, որ սրտմտութիւնը, զըզուանքն ու ցաւն զիւր հոգին լիովին գրաւած էին:

Գժգոհութեան առաջին վայրկեանէն արտադրուած զլխաւոր զգացումը դժուարին է ճշդել, զի նոյն պահուն կիրքերը խառն ի խուռն իրարու կը շփուին քառս մի յարուցանելով: Բայց վերջապէս բոլոր այդ տարբեր կիրքերը մէկ զգացման կը յանգին՝ այսինքն վրէժխնդրութեան:

Պ. Գարեհէեան կ'ուզէր վրէժը լուծել, բայց ի'նչ եղանակաւ: Արթալ դրութան կինը խայտառակել, բայց նա պիտի հեզնէր զինքը իւր ոսկիները քաշելու ակնկալութիւնը չ'ունենալով: Մարդուն գէժ բողոքել, բայց ինչպէս դատաստանի հրաւիրել զինքը քանի որ կնոջն անունը կար գործին մէջ՝ այսինքն իւր բուն անունը: Եւ մանաւանդ ինչպէս գըրգըռել մարդ մի որ դաշոյնը ծոցը կը պահէր ու

սպաննութիւն գործելու այնչափ հակամէտ էր :

Ըսինք արդէն Պ. Գարեհէան քաջութեան տիպար չ'էր , ու հազար նախատինք կը մարտէր վայրկեան մի փոսանգի չ'ենթարկուելու համար : Հեռաւոր աղէտք մի , մտակայ աղմուկ մի կը բաւէր զինքը սորսափեցնելու համար : Ուստի քանի որ ժանէթին քով զինեալ ձեռք մի նշմարելու հնարաւորութիւնը տեսաւ՝ իբր զգուշութեան լաւագոյն միջոց անկէ հեռու կենալը համարեց՝ զինքը վերջնական կերպիւ սրտէն ջնջելու տրամադրութեամբ : Իսկ իւր վրէժխնդրութեան բաղձանքը յագուլդ կը գտնար այն գաղափարին մէջ միայն թէ՛ նենգաւորն ժանէթնոյն վայրկեանէն իւր շնորհած մեծագին ընծաներէն պիտի զրկուէր :

Բայց ուրիշ մտատանջութեան կէտ մ'ալ ունէր Պ. Գարեհէան, այն էր կնոջն առջեւ ստանալիք պարտեալի մի դիրքը, զինքը այնքան անիրաւաբար նախատելէ ետքը : Խափանեւ մեղադրանաց այն խընդիրը, լուութեան մէջ թաղելով զայն՝ անհնարին էր քանի որ դերերը փոխուած էին , և ինքը նախ իբր դատաւոր կանգնելէն ետքը սահմանուած էր իբր դատապարտեալ հանդիսանալու : Մտածեց ուրեմն ամենայն անկեղծութեամբ անցած գացածը խոստովանելու կնոջը՝ այսինքն ժանէթի դաւադրութեանց գործիք ըլլալը և անկէ մատնուիլը : Կը խորհէր թէ այս խոստովանութեամբ կնոջը սրտմտութիւնը կը մեղմացնէր , և իւր զղջմամբ գուցէ անոր սիրտը մինչեւ մէկ աստիճանի շահելու կը յաջողէր :

Որքան անհանդուրժելի է ամբարտաւան անիրաւին արդարութեան առջեւ խոնարհելու հարկը : Երբ փոքր սրտի համար որ և է բարոյական հատուցումն նուաստութիւն աւ անկումն է , ազնիւ հոգւոյ համար երջանկութիւն մ'է ընդ հակառակն իւր սխալմունքը խոստովանելով արժանաւոր յարգանք ընծայել ճշմարտութեան :

Այնչափ տարբեր խորհուրդներով և այլ և այլ կիրքերով գրաւուած էր Պ. Գարեհէան Բէրայէն մեկնելու ժամանակ , որ կամուրջ հասաւ առանց ըզգալու : Շոգենաւ մտաւ , անցաւ Առափորի ջուրերուն վրայէն , հասաւ իւր տունը , քիչ մի հանգչեցաւ կնոջն ընդ փոյթ այցելու տրամադրութեամբ :

ԳԼՈՒԽ ՀԲ.

Մինչ Պ. Գարեհէան տանը մէջ սահաւ ինչ կը հանգչէր , Մարիամ իւր տիրուհւոյն առջեւ ծնրադրած կուլար բոլոր հոգւովը :

— Դու կը պնդես , Մարիամ , թէ երբէք զիս չես ամբաստանած :

— Ոչ , տիկինդ իմ , քաւ լիցի :

— Ուրեմն Մելգոն քու անուանդ ներքեւ զըրպարտեց զիս : Բայց ոտք ելիր , Մարիամ :

— Տիկին , թողուցէք զիս այս դիրքին մէջ :

— Կը հրամայեմ քեզ վեր կանգնէ' :

— Աղջիկը կը յամառէր նոյն ազերսարկու դիրքին մէջ մնալու :

— Բայց դու չպատասխանեցիր ի՞մ հարցմանս :

— Զգիտեմ , տիրուհիդ իմ , ի՞նչ ըսած է Մեղգոն , և եթէ յանցաւոր է թէ՛ ոչ : Ասկայն դուք խնայեցէք իրեն , խօստացէք զինքը պատժոց չ'ենթարկելու եթէ նոյն իսկ յանցաւոր ըլլայ :

— Ըսէ' , զաւակս , ի՞նչ պատճառ ունիս այդչափ կարեկցելու անոր :

Մարիամ այլագունելով լռեց :

— Խօսէ' , խոստովանէ ճշմարտութիւնը , ես քու մայրդ եմ : Մի' գուցէ սիրտդ գրա՛ւած է նա . յայտնէ' զայդ աներկիւղ :

Խեղճ աղջիկը դէմքն իւր ձեռաց մէջ պահելով սկսաւ լալ դառնազին հեծկլտանօք , մինչ Սիրանոյշ ի գութ շարժեալ՝ մտիթարական խօսքեր ուղղեց անոր , յորդորելով զնա ազատօրէն խօսելու , և խոստանալով Մելգոնին ներելու ամեն իւր յանցանքը :

Նոյն միջոցին Պ. Գարեհէան ներս մտնելով խոժոռ նայուածք մ'արձակեց Մարիամին ու գոչեց սրամտութեամբ :

— Դու ապերախտութեան հրէշ մ'ըլլալու ես ընդունած բարեացդ փոխարէն Տիրուհւոյդ վնասելու բաղձանք ունենալովդ :

— Տէր իմ , ե՞ս ուզեմ տիրուհւոյս վնասել . եր-

կինք բոլոր շանթերը գլխուս վրայ թափէ եթէ այդ-
պիսի բաղձանք մ'ունեցայ երբէք :

— Ինչո՞ւ ուրեմն լուեցիր մինչեւ ցարդ : Հոս կո-
չեցէք զՄելգոն , գոռաց Դարեհեան :

Անմիջապէս գնացին բերին սպասաւորը : Անոր
տոճգնութիւնը , յուզմունքը զոր ի զուր կը ջանար
ծածկել , շատ իսկ իւր ներքին տառապանքը կը
յայտարարէին :

— Անօրէն դու , գոչեց Դարեհեան , անմիջապէս
որ տեսաւ զյանցաւորը , եթէ մի առ մի չխօստո-
վանիս բոլոր քու դաւադրութիւններդ զքեզ մեծա-
դոյն տանջանաց պիտի ենթարկեմ :

— Տէ՛ր իմ , պատասխանեց Մելգոն , ես ան-
պարտ եմ , ո՞ր դաւադրութեան կ'ակնարկէք :

— Տակաւին կը համարձակիս խօսելու , ապիրատ :

— Ոչինչ գիտեմ ես . տիրոջս ու տիրուհւոյս հա-
ւատարիմ ծառան եղած եմ միշտ :

— Ժանէթէն դրամ ընդունելու ակնկալութեամբ ,
և Արթօնսի շարագործութեանց օժանդակ ըլլալով
ընդդէմ տիրուհւոյդ և զիս խաբելու ջանադրու-
թեամբ՝ ուզեցիր ուրեմն հաւատարմութիւնդ յայտ-
նել :

Երբ Մելգոն հասկցաւ թէ իւր տէրն ամեն ինչ
գիտէր , կարծես բերանը սրապանձեցաւ , ու բոլոր
էութիւնը անզգայութեան մէջ անկաւ :

— Կը տեսնես ուրեմն , ըսաւ Պ. Դարեհեան , թէ
ամեն բանի տեղեակ եմ , հետեւապէս ճշմարտութիւ-
նը ուրանալը ոչինչ կը ծառայէ քեզ . խօսէ ուրեմն :

— Տէր իմ, թոթովեց Մելգոն, ու լռեց վրդո-
ված :

— Կամ ամեն ինչ խոստովանէ մանրամասն պա-
րագայիւքը, և կամ զքեզ իբր ոճրագործ արդա-
րութեան կը մատնեմ ու հոն կը խոստովանիս ինչ
որ հոս կը ծածկես :

Մելգոն արդարութեան անունը լսելով սարսա-
փեցաւ՝ որով փութաց յանցանքն մեղմացնել ըսելով .

— Տէր իմ, անկարող եմ յանցանքս այլ ևս ծած-
կելու : Ես հպատակեցայ ժանէթին ոչ թէ խոստացած
վարձատրութեանն համար, որքան անոր սպառնալ-
եաց երկիւղէն՝ զիս ձեր առջեւ արատաւորելու :

Ապիրատը կը յուսար այս սուտովն արդարանալ :

— Լաւ պատճառ մ'է այդ քեզ նման անզգամի
իւր անձն անբասիր ընելու : Կը կրկնեմ քեզ, կամ
ամեն ինչ յայտնէ ըստ ճշմարտութեան կամ պատ-
րաստուէ պատուհասուելու, ըսաւ Գարեհեան ըս-
պառնալից ձեւով :

— Խօսէ՛ անկեղծօրէն և աներկիւղ, յարեց Սի-
րանոյշ, ես խօսք կու տամ քեզ ներումդ ստանալ :

Մելգոն՝ ներման բառը լսելով հոգի առաւ, զի
յայտնի կ'երեւէր թէ իւր տիրուհին անկեղծօրէն
կը խոստանար : Ուստի պատմեց ժանէթի կողմանէ
իրեն խոստացուած վարձատրութիւնն իւր մատ-
նութեանն համար, և Ալֆօնսի գործակցութիւնը .
ամեն պարագաներն մի ըստ միոջէ յայտնելով,
զերուանդ արդարացուց կատարելապէս քանի որ
բոլոր իւր ակնկալութիւններն Սիրանուշի վրայ էին :

Եւ ապա Պ. Գարեհէտանի առջեւ ծունր դնելով

— Տէ՛ր իմ, ըսաւ, տիկինը մարդու է իբր հըրեշտակ մի, Մարիամն անպարտ է, ես եմ միայն մեղաւորը և կը զղջամ :

— Կորի՛ր առջեւէս, գոչեց Պ. Գարեհէտան :

Բայց անամօթ մարդը առանց քաջութիւնը կորսընցնելու իւր տիրուհւոյն դառնալով,

— Տիկին, ըսաւ, յիրաւի դուք բարութեան հրեշտակ մ'էք, և ըստ այնմ ձեր ներողամտութեան կը դիմեմ թէ և ամեն պատժոյ արժանի ըլլալս կը ճանաչեմ :

— Անզգամ դու, գոչեց Պ. Գարեհէտան, գթո՞ւթիւն կը յուսաս տակաւին :

Մարիամ՝ որ անհուն տառապանօք ունկնդիր եղած էր այդ խօսակցութեանց, և ականատես իւր անարժան սիրահարին տագնապեցուցիչ վիճակին, լուռ բերնով քայց մեծարարբառ աչօք կը հայցէր տիկնոջը :

— Գարեհէտան, ըսաւ Սիրանոյշ, խոստացայ իւր ներումն սա մարդուն և պէտք է որ խոստումս կատարեմ : Եթէ այս ներմամբ կը յաջողինք զինքը բարի մարդու վերածելու ահա՛ մեր գեղեցկագոյն վրիժառութիւնը .

Այնպիսի երախտագիտական նայուածք մ'արձակեց Մարիամ իւր տիրուհւոյն որ հազար բառերու պերճախօսութիւնը կ'արժէր :

— Սակայն, յարեց Սիրանոյշ, զՄելգոն անմիջապէս Պօլսէն պիտի հեռացնեմ հայրենիքը զրկելու համար :

Մեղզոն՝ իբր թէ շնորհապարտ, Սիրանուշի օտքն անկաւ, մինչ Մարիամ կարծես մահուան սպառկերը կը ներկայացնէր :

Նոյն միջոցին Պ. Գարեհէան հրաման կ'ընէր որ Մեղզոն ու Մարիամ հեռանան իրենց ներկայութենէն, և ինքն առանձին մնալով,

— Սիրանոյշ, ըսաւ գիտեմ որ քեզ նկատմամբ մեծ անիրաւութիւններ գործեցի, բայց ոչ թէ արդարութեանդ՝ այլ մեծանձնութեանդ կը դիմեմ :

Սիրանոյշ՝ իբր ճշմարիտ մեծ հոգի որ աւելորդ կշտամբանքը կ'արհամարհէ, պատտասխանեց միայն սա խօսքերով,

— Միակ մխիթարութիւնն որ մնաց ինձ աշխարհիս վրայ անյիշաչար ըլլալն է :

Եւ զայս ըսելով սենեկէն դուրս ելաւ վեհանձն կիներ հէք Մարիամին այցելու համար, որ գրեթէ կիսամեռ տարածուած էր իրեն յատկացեալ խուցին մէջ Մեղզոնին թօտալուտ բաժանման լուրն առնելով :

Պ. Գարեհէան փութաց հեռանալ կնոջը տաղաւարէն նեղանալի դիրքէ մ'ազատելու բաղձանօք, ու վերադարձաւ իւր ծովեզերեայ տունը :

Սիրանոյշ հրաման ըրաւ որ ամեն պատրաստութիւն ըլլուի զՄեղզոն թէ՛ տունէն և թէ՛ Պօլսէն հեռացնելու համար, և երկրորդ օրն իսկ մարդը դէպ իւր հայրենիք կ'ուղեւորէր :

Հէք Մարիամը իւր սիրեցեալ տիրուհւոյն ծոցը կը թափէր իւր յուսահատ արտասուքը :

— Մարիամ, կ'ըսէր աիկինը, սիրտդ կ'արիւ-

նեմ ապագայդ ազատելու համար : Մերդոն հրէշ
մ'է և դու անոր հետ տարարազդ կ'ըլլայիր : Ինձ
վիճակուած է զքեզ երջանիկ ընելու սարաքը , ա-
պահով եղիր :

— Տիկինդ իմ , աններելի է ինձ համակրիլ մար-
դու մի որ ձեզ նկատմամբ իբր նենգաւոր վար-
ուեցաւ և ձեզ այնչափ յուզում պատճառեց : Ա՛րդ-
դամ յանցանքս , և սակայն խիղճս ու կտփս ոչինչ
կարող են ընել սրտիս բռնութեան դէմ : Ներեցէ՛ք
ինձ , տիկին , և գթացէ՛ք :

— Սէրը բռնաւոր մ'է , Մարիամ , որուն ամեն
ինչ կը հպատակի : Մի՛ ընդ վայր խիղճ ըներ , կը
հասկնամ վիճակդ և կը կարեկցիմ քեզ :

ԳԼՈՒԽ ԶԳ.

Մինչ Սիրանոյշ կը մսխթարէր զկարեւէր հոգին Մարիամի, ինքը ոչ զոք ունէր իւր անյատակ ցաւը տիտիելու համար: Երբ մանաւանդ կը մտածէր թէ այնչափ մօտ էր իւր սիրոյն առարկան, և թէ անկարելի էր իրեն սակայն զայն տեսնել, կարծես թէ իւր կարօտն ու վիշտը կը կրկնապատկուէին, և յուսահատութեան ու վիհիանոսին մէջ կը ծփար իբր խաղալիք բաղդի: Իւր ցաւը կը մեղմանար միայն փոքր ինչ այն մտածութեամբ թէ գոնէ իւր մայրը ոչինչ գիտէր անցած տհաճոյ արկածներէն: Սաչափ տեղեակ էր միայն թէ Երուանդի այցելութիւններն ոչ եւս պիտի կրկնուէին Սիրանուշի տան՝ մի միայն Պ. Գարեհէեանի կասկած չտալու դիտաւորութեամբ: Խեղճ մայրը կը ծափահարէր աղջկանն այդ դառն որոյման, որուն մէջ մեծ խոհեմութեան ապացոյց մի կը տեսնէր:

Պ. Գարեհէեան կնոջն ազահոզութեանն համար խնդրեց իրմէ որ հրաժարի տաղաւարին մէջ բնակելու խորհուրդէն, և սա սիրով ընդունեց այդ առաջարկն՝ զի մենաստանն այն զոր իւր անձին յատկացուցած էր, խիստ տխուր և աննպաստ ազդեցութիւն մի թողած էր իրեն վերջին նեղանալի դէպքերէն ի վեր:

Մեզի ծանօթ եղած եղելութիւններէն գրեթէ չարաթ մի վերջը Սիրանոյշ վերջնական կերպիւ թողուց վայրն այն ուր այնչափ խորհած, զգացած, վայելած և ցաւած էր, և հաստատուեցաւ ծովեզերեայ տան մէջ իրեն համար մասնաւոր խուց մ'ընտրելով: Հոն զառանձնութիւն ունէր իբր ընկեր իւր ցաւոց, և զարտասուս իբր սնունդ իւր հոգւոյն:

Պ. Դարեհեան կրկին անգամ անտանելի եղած էր հէք կնոջ, և դժուարութեամբ կը յաջողէր նա քողարկելու ամուսնէն այն նողկալի զգացումն որ ևս քան զևս կը սաստկանայր անոր նկատմամբ: Պատուակիր հոգի մի ուժգին կ'իմանայ իրեն եղած նախատինքն և դիւրաւ չի կրնար ջնջել անոր հետքն:

Պ. Դարեհեան մեծ դատարկութիւն գտաւ շուրջը ժանէթէն հեռանալովը: Ուստի ջանադիր եղաւ նոր ժանէթներու քով նոր հրատոյրներ գտնել, և այնու եղանակաւ թէ՛ կնոջն արհամարհոտ անտարբերութեան, և թէ՛ սիրուհւոյն անհաւատարմութեան մասին ուրիշ մխիթարութիւններ գտնել: Հեշտասէր անձանց վէրքերը շուտ կը դարմանուին. ճշմարիտ սիրոյ խոցերն անբուժելի են միայն:

ԳԼՈՒԽ ԶԴ.

Երբ Վիրճինիօ իւր միակ բարեկամէն հետու պարտաւորեցաւ ապրելու, այդ առանձնութեան մէջ խոր վհատութիւն ու տխրութիւն զգաց, եւ շուտ խմացաւ որ եթէ անոնց յաղթելու չ'աշխատէր, զիւրաւ պիտի նուաճուէր: Աւստի մրցեցաւ անձին զէմ ու արուեստին գողն իյնալով լիարուռն, հոն գտաւ մտիթարութիւն և նոր հրապոյր ի պէսս հոգւոյն և մտացը: Արուեստն իրեն համար սիրուհի մ'էր որ իւր սրտին կը խօսէր, զինքն կ'ոգեւորէր, կը սնուցանէր և կը բարձրացնէր, և որով ինքըն առ հռչակ կ'ընթանար:

Ջարուեստն ունէր ուրեմն խալաօցի երիտասարդքն, անով կ'սփոփէր հօրը ու քրոջը կորուստը, և բարեկամին՝ կամ լաւ ևս է ըսել, եղբօրը բաժանումը:

Ուրիշ հաճոյք մ'ալ ունէր Վիրճինիօն՝ այն էր իւր թղթակցութիւնն Նրուանդին հետ, բայց այդ հաճոյքն ալ տխրախառն էր զի կ'իմանար իւր բարեկամին նոր վշտերը, պատրանքը, զրկումները, վերջապէս զիւր Սիրանոյշ տեսնելու ապարդիւն աղընկալութիւնները:

Ար հաստատէր թէ Նրուանդ առողջ էր մարմնով, ուստի միտքը դրաւ զայն վերստին Հասմբ բե-

րել տալ, ու գինքն փրկել ուժգին մղելով գեղար-
ուեստի ս սպարէզին մէջ: Հետեւապէս Ալիքիմի
այնպիսի հրատապ տողերով կը խօսէր նկարչութեան
ու անոր նոր հրաշալեաց վրայ, այնպիսի խանդիւ
կը նկարագրէր գեղարուեստի մէջ դաժժ մխիթա-
րութիւնն և հաճոյքն իւր մենակեցիկ կենաց մէջ,
որ Նրուանդ այդ յորդորը լսելով վայրիկ մի իւր ջը-
լատ վիճակէն դուրս կ'ելնէր, կը զօրանար, կ'զգար
թէ երակացը մէջ կեանք կար վերստին, և տրա-
մադիր էր դառնալ ի Հոովմ, ու երթալ արուեստին
ու բարեկամին բազկացը մէջ խնալու: Բայց այդ
աշխոյժը յանկարծ կը մարէր, իւր կենդանութիւնը
կը դադրէր, զի աներեւոյթ սրտիկեր մի աչացն
առջեւէն անցնելով կամքն ու աւիւնը ոչնչացուցած
էր: տարաբազդ սէրն արուեստը կը մեռցնէր:

ԳԼՈՒԽ ԶԵ.

Նրբ Սիրանոյշ երեկոյեան դէմ ծովեզերեայ ափանց վրայ կը շրջագայէր տասյ օրերուն դէպ զովութիւն փնտռելու համար, և կամ երբ ձմեռային օդին մեղմութիւնը կը ներէր իրեն այդ պտոյտը, ստէպ դիտած էր թէ մէկ թիով նաւակի մէջ անձ մի նստած ու պատսպարուած էր լայն հովանոցի մի ներքեւ, այնպէս որ համայն անձն աներեւոյթ կ'ըլլար գրեթէ: Այդ նաւակը կ'անցնէր ամիսներէ ի վեր ամեն անգամ որ օդը արդեւք չէր ըլլար թիավարելու: Սիրանոյշ նշմարելով զայդ ծովափունքէն և կամ իւր սենեկէն, հետաքրքրութիւն ունեցած էր իմանալու՝ թէ ո՞վ էր արդեօք այն անձն որ օդին խստութեան դէմ մաքառելով շատ անգամ իւր ծովային պտոյտն ընելու ինչպէս և անծանօթ մնալու կը յամառէր: Գաղտնի նախազգեցութեամբ իմն համակիր զգացում մ'ունէր այդ աներեւոյթ անձին համար, և տեսակ մ'անձկութեամբ անոր անցնելուն կ'սպասէր:

Օր մի ձմեռուան արեգակն հապիւ բռնապրօսիկ ակնարկ մի կ'արձակէր բնութեան վրայ՝ երբ սեւ ամպեր քօղարկեցին զայդ, ու իբր մահագոյժ սուրհանդակներ սպառնացան շուրջ ծաւալ: Հովը սլամտութեամբ ուռած՝ իբր կատաղի հրէշ ծովուն վրայէն անցնելով անոր աղիքը կը գալարէր ճերմակ

փրփուրներ ժայթքեցնելով : Ջուրերը կը գուռային հովուն երեսին , և հովը կը պատասխանէր կատաղաբար մունչելով :

Մինչ տարերց այս ահարկու կռիւը տեղի կ'ունենար՝ Միրանոյշ յանկարծ սենեկէն նշմարեց փոքրիկ նաւակն որ երկու կատաղութեանց հեղնութեան խաղալիք եղած՝ ծովուն սապատողին վրայ բարձրանալով՝ և ապա անոր վրայէն խոնարհելով մինչեւ մատնիչ ջրոց խորը՝ թուէր մահուան վհին վրայ երերալ :

Օղին սաստիկութեան շկարողանալով դիմադրել անշուշտ նաւակին մէջի անձը գոցած էր հովանոցն՝ որով Միրանոյշ նախ սրտովն և ապա աչքերովը ճանաչեց սոսկալով զՆրուանդ այդ մեծ վտանգին ենթարկուած : Յուսահատ և վայրենի ճիչ մ'արձակեց նա պատուհանը բանալով , և « Նրուանդ » գոչելով , մինչ թեւերը դէպ ի նաւակ կը տարածէր կէս մի յիմարած :

Այո՛ , զինքը ծածկող ուղեւորն Նրուանդն էր նոյն իսկ որ Նէնիքէոյի մէջ սենեակ մ'ի վարձած էր իւր սիրելւոյն մօտ ապրելու համար : Աւ ամեն օր կ'անցնէր նաւակով զՄիրանոյշ գօնէ հեռուէն տեսնելու ակնկալութեամբ քանի որ մօտէն անհնարին էր : Երբ կը յաջողէր ծովափանց վրայ անոր ճեմելը դիտել և տեսութեամբը զինքը վայելել՝ երջանիկ կը համարէր զանձն , մխիթարութիւն կ'ըզգար , երբ ամեն մխիթարութենէ զուրկ էր թշուառը : Իսկ ձմեռ եղանակ պատուհանին կտեւէն մի-

այն կը նշմարէր իւր տարփելոյն ձեւը առաւել հոգւովն քան թէ աչերովը :

Սիրանոյշ իւր կողմէն, ինչպէս արդէն յայտնեցինք, ամեն օր այդ նաւակին կ'սպասէր անմեկնելի անհամբերութեամբ և անձկութեամբ. կարծես թէ լուռ դաշնադրութիւն մի տեղի ունեցած էր այդ երկու յուսարեկ սիրահարաց մէջ :

Մինչ նաւավարն ամեն ճարտարութիւն կը գործադրէր դէմ դնելու յանկարծահաս փոթորկին որ գրեթէ անակնկալ կերպիւ գիրենք սլաշարած էր, և յաջողելու համար եզերաց մօտենալու, Նրուանդ՝ ճանչնալով զսիրելին որ բազկատարած սլատուհանէն դուրս կախուած էր, մոռցաւ ամեն վտանգ. ինչ փոյթ էր մահն իրեն երբ Սիրանուշի աչացն առջեւ և անոր համար կրնար մեռնիլ : Ինքը իւր կողմանէ « Սիրանոյշ » գոչեց հոգւոյն ամենայն զօրութեամբը : Բայց հոգւոյն այդ անհնարին վանկը ծովային անդունդն ընկզմեց յառաջ քան Սիրանուշին հասնելու :

Ալեքսանջ նաւակը յուսահատ կնոջ աչացն առջեւ էր՝ և սա ոչ օգնութեանը կրնար դիմել և ոչ ալ փրկարար ձեռք մի կարկառել անոր : Հալ և մաշ եղաւ ողորմելին մինչեւ վայրկեանն այն յորում վերջապէս նաւակն յաջողեցաւ մերձենալու դիւրամատչելի եզերքի մի՛ ուր Նրուանդ ամենայն դժուարութեամբ կարողացաւ օտքն հողի վրայ դնել : Հոն կանկ առաւ վայրիկ մի, երեսը դարձնելով տակաւին դէպ իւր սիրելւոյն տունն որ հեռուէն կը ներկա-

յանար աչացը միայն :

Երբ Սիրանոյշ ապահով եղաւ թէ Երուանդ ամեն վտանգէ ազատ էր, պատուհանէն հեռացաւ, ու նստարանին վրայ խնալով իբր հեղեղ դառն արտասուք թափեց : Ար մտածէր թէ Երուանդ իւր կեանքը կը զոհէր իրեն համար կրկին և կրկին անգամ, և ինքն անոր փոխարէն զայն կը հալածէր անդադար : Աուլար անմխիթար տարաբաղդ կլինը, և ոչ ոք արձագանք կուտար արտասուացը : Իւր ազդեփոցն էին վկայք միայն այն ծանրագին կարասիներն որք զինքը կը շրջապատէին. ցուրտ ոսկւոյն վրայէն կը սահէր սրտին ջերմ արտօսորը :

ԳԼՈՒԽ ԶԶ.

Տասն ամիսէ ի վեր Երուանդ վերադարձած էր Հոովմէն և տասն ամիսէն ի վեր բոլոր օրերը Սիրանուշի նուիրած էր : Եէնիքէօյի սենեկին մէջ կ'ապրէր առանձին մերձաւորութեամբ առւնն իւր պաշտելւոյն : Իւր ժամանակը կ'անցնէր շուտ՝ երազելով, ծովուն վրայ շրջելով երբ կարելի էր, քիչ մ'ընթերցմամբ և նկարչութեամբ. բայց ոչինչ կ'ուսումնասիրէր յատուկ և ծանր կերպիւ. իւր միտքը փրտ-

տելու վրայ էր, սիրտը միայն համայն կորով էր և
կենդանութիւն :

Զարուհին կը յորդորէր զինքն աշխատելու իւր
վշտին մխիթարութիւն գտնելու մտօք : Իսկ Հրանտ
կ'առարկէր միշտ թէ բանաւոր էակի ներելի շէր
անգործութիւնը : Երուանդ իրաւունք կուտար ա-
նոնց, մտադիր էր նկարչութեամբն իրապէս գրա-
դելու և սակայն օրերն կ'անցնէին և իւր խորհուր-
դըն անգործադրելի կը մնար :

Սիրանուշի շուրջը տակաւ առ տակաւ կղզիացաւ :
Երուանդ հալածուած էր, Զարուհին շէր համար-
ձակեր Գարեհէեանի տունն երթալու քանի որ իմա-
ցած էր թէ Սիրանոյշ խոստովանած էր ամուսնոյն
իւր մտերմական յարաբերութիւնները Երուանդին
հետ, որով ինքը կասկածելի կերպարանք մի կ'առ-
նուր այդ նախանձոտ մարդուն առջեւ : Տիկին Հայ-
նուռի վիճակն օր աւուր վատթարանալով անկարող
էր իւր տունէն դուրս ելնելու : Եւ ոչ սակաւ նե-
ղացաւ նա խմանալով խիստ պատուէրն ամուսնոյն
Երուանդի արտաքսման վրայօք իւր տունէն՝ քանի
որ կ'անգիտանար իւր փեսին հակակրօթիւնն անոր
դէմ : Մանր էր այդ զրկումն հիւանդ տիկնոջ հա-
մար, փասնդի ի սրտէ կը սիրէր զԵրուանդ :

Պ. Հայնուռ միակ մտերիմ այցելուն էր ուրեմն
Սիրանուշի : Բայց անոր ինչ կրնար պատուել լքեալ
կինը, ինչպէս կրնար իւր վիշտերն հաղորդել
երբ ինքն անոնց հեղինակն էր, և երբ մանաւանդ
նա շէր կրնար ըմբռնել թէ ոք կրնայ ապերջանիկ

ըլլալ հարստութեանց և յիսռաց մէջ :

Ժամանակը կ'անցնէր , և Սիրանուշի ցաւոց մեծ մասն հեան կ'առնուր կը տանէր մէն մի օր , յաջորդ օրն ուրիշ ահագին մաս մի հետը բերելով : Թշուառութեան միակերպութիւնն էր այն օր կը վարժեցընէր զծանրաբեռնեալ հոգին հլու հպատակութեան :

ԳԼՈՒԽ ՀԷ.

Օր մի անձրեւը կը տեղար , հովը կը սուլէր , ցուրտն զգալի էր , ձմեռն էր բոլոր իւր սաստկութեամբը : Պ. Գարեհեան առաւօտուն մեկնած էր տունէն անհանգիստ , և երեկոյեան վերադարձաւ հիւանդ : Տենդը հետզհետէ զինքը գրաւեց , վիճակը սաստկացաւ , սպառնալից նշաններ երեւցան որք ծանր հիւանդութեան մի սուրհանդակներն էին . և իրօք քանի մ'օրէն թիֆօյի հիւանդութիւնն երեւան ելաւ թէեւ բոլորովին աղետալի տեսակէն չ'ըլլար :

Նոյն վայրկենէն որ Սիրանուշ հաստատեց Գարեհեանի հիւանդութիւնն , իրր հիւանդ սպաս անոր

սենեկին մէջ զետեղուեցաւ քովն երկու սպասուհիք ունենալով իրր օժանդակ : Գիշեր և ցերեկ կը հըսկէր նա անդուլ, ձեռամբը կուտար դեղերը խըճմտաւոր ճշդութեամբ, ինքը գրեթէ կը հոգար ամեն պէտքերը, և ամեն խնամք կը մատակարարէր իրր թէ սիրելազոյն անձի կենաց վերաբերէին անոնք : Եւ իրօք ինչ որ անձնուրաց հոգատարութիւն կրնայ մատուցանել գորովագութ արարածի՝ զայն ամենքն ունեցաւ Գարեհէան կնոջը կողմանէ :

Սիրանոյշ կը մոռնար թէ հիւանդը զինքը լըբման, նախատանաց ու դժբաղդութեան մասնող անձն էր յիշելու համար միայն թէ կենացն ընկերն էր, թէ տառապող արարած մ'էր նա :

Փնօք ճարտար բժշկաց խնամոց՝ Պ. Գարեհէան յետ քսան երկու օրուան տանջանքէ ազատած էր ամեն վտանգէ : Տենդը մեղմացաւ, զառանցումները դադարեցան, ինքզինքին եկաւ աստիճանաբար, ճանշցաւ զկիճն իւր, տեսաւ անոր անձնուէր հոգատարութիւնը, և երբ բաւական ոյժ ունեցաւ խօսելու՝ ըսաւ

— Սիրանոյշ ճամարիտ հրեշտակ մ'ես. եթէ ասորիմ օրերս զքեզ երջանիկ ընելու պիտի յատկացնեմ :

Տարաբաղդ կինը գիտէր արդէն թէ այդ խոստումներն ինչ կ'արժեն. և եթէ անկեղծ ըլլային նոյն իսկ՝ դիւրաւ կրնային ջնջուիլ արդեօք անցեալ ցաւոց յիշատակներն :

Նոյն օրէն որ Պ. Գարեհէան ասպարհնութենէն յարարերական առողջութեան վիճակի մ'անցաւ՝

Հիւանդապահի պաշտօնը մէկ կողմ թողլով Աիրանոյ՝ նախնի ձեւը ձեռք առաւ վերստին իւր մենիկ սենեկին մէջ պատասպարուելով: Ինքն իրր անձնուէր դայեակ վարուած էր իւր ամուսնոյն նկատմամբ. և ամուսինն իրաւունք չունէր գորովալից զգացմանց ակնկալելու քանի որ այնչափ խիստ հարուածներ տուած էր կնոջը թէ՛ սրտին և թէ՛ պատուասիրութեանը:

Պ. Գարեհէանի Հիացումն եւս քան զեւս աճեցաւ կնոջը տուած մեծանձնութեան նոր ապացոյցին վրայ, և անկեղծօրէն փափաքեցաւ քաւել իւր յանցանքն անոր նկատմամբ հաւատարմութեամբն և անձնուիրութեամբը՝ ցորչափ տան մէջ փակուած ըլլալով անոր ուղղակի հանապազօրեայ ազդեցութիւնը կը կրէր, և հեռու էր ամեն դայթակղական և գրգռիչ առիթներէ: Բայց երբ կատարելապէս առողջանալով կարողացաւ դուրս ելնել, յայնժամ ամուսնոյն իւր վրայ ըրած տպաւորութիւնն հետըզհետէ տկարացաւ զուարճութեանց և հեշտութեանց տիրող զգացմանց ներքեւ:

Մտութիւնը սաստիկ յորձանք մ'է որ իւր շրջանին մէջ կ'առնու կը տանի ինչ որ ուժգին կերպիւ չ'ընդդիմանար անոր: Հեշտութեանց միջնորոտը զմարդը թունաւորելով իսկ անոր անհրաժեշտ կենսատու տարրը կը դառնայ, և զայն արուեստական կերպիւ առ ժամանակեայ ձեւով կազդուրելով՝ իրականապէս կ'սպաննէ:

Հետեւապէս Պ. Գարեհէանի համար խոյս տալն այդ նեխահոտ մթնոլորտէն կենաց ամեն վայելից հրաժեշտ տալ էր, կամ լաւ եւս ըսեմ ապրելէ դադրիլ էր: Սիրանուշի ծանր կերպարանքն և անոր համակերպութիւնն ամեն դիպուածոց որ իրեն տըհաճոյ էին, իւր անսանձ ամուսնոյն խղճի խայթերը կը գրգռէին իրօք. բայց նա զանոնք լռութեան կը դատաստարտէր՝ անձին խոստանալով՝ անազան թէ կանուխ կնոջն արժանավայել հատուցում մ'ընելու վերջապէս իւր հաւատարմութեամբն առ նա:

Գիւրաձիգ խղճեր կան որ հանգստօրէն կը վայելեն իրենց անառակ ներկայն ապագային ապահով երաշխաւորութեամբ:

ԳԼՈՒԽ ՀԸ.

Վիրճինիօ նպատակ ըրած էր իրեն թղթակցութեամբը Նրուանդի աշխոյժը գրգռել պատկերահանութեան մասին, և զինքը վերստին Հոովմ վերադարձնել. բայց իւր ջանից ապարդիւն մնալը ցաւօք կը հաստատէր:

Օր մի խտալացի նկարիչը կատարեալ յաղթանակ մի տարաւ պատկերահանդիսի մէջ՝ ուր ի լոյս բերած

էր իւր գեղեցիկ մէկ աշխատութիւնը : Իւր անու-
նը՝ նոյն ժամանակէն , սկսաւ հոչակ գտնալ , և ա-
պագան ժպտիլ իրեն շացուցիչ տեսարաններ ներ-
կայելով իւր փառատենջ հոգւոյն :

Մինչ Վիրճինիօ ստացած յաջողութեամբն էր
արբշիւ , նոյն ազդեցութեան ներքեւ նամակ մը
ուղղեց իւր հայ բարեկամին ուր խանդավառ ա-
զաղակաւ իմն կը կոչէր զայն ի փառս :

« Եկ՛ուր , Սրուանդ , կ'ըսէր , արուեստից առաւելու-
թեանց վրայ շատ մի խօսելէ վերջը . եկուր , զի ար-
ւեստը համայն մարդոց տիեզերքն է , Գու արուեստին
ընտրելիներէն ես , ներելի չ'է ուրեմն մեռցնել ինչ
որսահմանեալ է ի քեզ ապրելու ու փայլելու : Նոյն
խիւ Սիրանոյշդ առաւել սիրոյն արժանի պիտի հա-
մարի զքեզ եթէ ազնիւ սրտիդ նուէրին աւելցնես
և տաղանդիդ շողը : Կարողութիւնդ մեծագոյն է
քան զիմս , հետեւապէս մտածէ՛ թէ ինչե՛ր կրնաս
արտադրել : Ի Հոովմ կ'սպասեն քեզ փառքն ու պա-
տիւը , եկուր : Սրտաքսեցի զքեզ , երբ հիւանդ էիր ,
և արդ կը վերակոչեմ զի ոչ ևս անկար ես մարմ-
նով , զի ժամանակ է աշխատելու : Եկուր ի յաւի-
տենական քաղաքն դեղեցկին ուր հրուէր կարդան
քեզ նկարչութեան անմահ հանճարները : »

Սրբ կարդաց Սրուանդ այդ նամակն ամբողջ ա-
րիւնն եռաց : Ուրախացաւ ի սրտէ նախ բարեկա-
մին յաջողութեան վրայ , և ապա զգաց թէ ար-
ուեստին հուրն յինքն կ'արժարժէր : Ար բազդա-
տէր զանձն իւր Վիրճինիօյի հետ , և իւր ստորնա-

նալը կ'զգար ու անչքութեան մէջ իյնալը, զի քաջ գիտէր թէ տաղանդն անգործութեամբ կը ժանգաւորի :

— Այո, Վիրճինիօն իրաւունք ունի, կ'ըսէր Երուանդ. անգործութիւնը մարդուս արժանապատուութիւնը կը ջնջէ, արարածը կը նսեմացնէ անասնական վիճակի առաջնորդելով զինքն : Իբր անասո՞ւն մարդ դատապարտուած եմ ուրեմն ներկայանալ իմ տարփելոյս յիշատակին : Ուրիշներն արդիւնք պիտի արտադրեն, հռչակ պիտի ստանան, մեծ ու պատկառելի պիտի հանդիսանան Սիրանուշի առջեւ, մինչդեռ ես գթութեան լոկ առարկայ պիտի ըլլամ :

Այդ գաղափարը զինքն ողբերեց, ելաւ ոտքի վրայ, քայլեց դէպ Վիրճինիօյի կենդանագիրն որ սենեկին որմէն վար կախուած էր, նայեցաւ անոր ու ըսաւ.

— Ազնիւ բարեկամ, իրաւունք ունիս, Սիրանուշէն միշտ սիրուելու համար արժանաւոր կերպիւ պէտք է որ իւր հոգւոյն եւս արժանի ըլլամ, զի մեծ հոգիները մեծը կրնան սիրել յաւէտ : Արգահատութիւնը սէր չէ, այլ սրտին ողորմութիւնն է միայն : Կուգամ քեզ փութով, բարեկամ, կ'աշխատիմ եռանդեամբ, կորսուած ժամանակը կը շահիմ, հռչակ կը հանեմ, այնպէս որ Սիրանուշ ամօթաւոր ըլլալու բնաւ պատճառ չունենայ իւր սրտին առջեւ :

Ապա քանի մի քայլեր առաւ, դարձուց հայեց-

ուածքը գէպ ուղղութիւնն տան իւր սիրելւոյն և կոչեց ,

— Սիրանոյշ, դու զամեն ինչ մերթ կը լուսաւորես ու մերթ կը խաւարեցնես : Դ՛ն՛ գիս կը ջլատես , դու գիս կ'ոգեւորես , դու կը մեռցնես , դու յարութիւն կուտաս : Աթէ դու ինձմով դժբաղդ եղար՝ կուզեմ գոնէ որ երբէք պատճառ չ'ունենաս նուաստանալու գիս սիրած ըլլալուդ համար . այլ կը փափաքիմ որ խորխտալով կարողանաս ըսել որ մի « Երուանդ՝ այն մեծ տաղանդն որ ուրիշներուն կը տիրէր հանճարովն , իմ գերիս մնաց միշտ : »

Երիտասարդն իւր մօտալուտ ճամբորդութիւնն որոշելով գնաց շուտով խորհուրդն իմացնելու Հրրանտին ինչպէս և Զարուհւոյն , որք երկուքն ալ ծափահերեցին իւր որոշման , մանաւանդ Չանացին փութացնել զայդ՝ վախնալով թէ գուցէ միտքը կը փոխէր :

ԳԼՈՒԽ ՀԹ.

Սիրանոյշ իւր կողմէն գաղտագողի կ'ողբար ոչ միայն Երուանդին ապագային սաստիկ հարուած մի տուած ըլլալուն համար այլ և ի նմա բարոյական մարդն սպաննած ըլլալուն համար . կը մտածէր թէ ո՞ւր պիտի յանգէր յուսահատ սէրն իւր սիրելւոյն : Հէգն իւր անհնարին վշտին կ'աւելցնէր այդ դառն մտածութիւնն եւս , ու այնպիսի մեծ ցաւով կը պաշարուէր որ կը փափաքէր զՅրուանդ տեսնել գոչելու համար անոր ,

— Ես զքեզ քովէս հալածեցի , ամեն ինչ ի քեզ սպաննեցի , ես դահիճդ եղայ . այլուր գնա՛ ուրեմն , ուրիշ սիրտ մ'որոնէ որպէսզի հրահարէ ի քեզ ինչ որ ես շիջուցի , կենդանացնէ ինչ որ մեռուցի :

Ծանր էր Սիրանուշի բնականապէս Երուանդին ուրիշով վերականգնելու գաղափարը . քանի որ այդ ուրիշը ամենահզօր նախանձորդ մի կրնար ըլլալ , այդ ուրիշը իւր յիշատակը կրնար ջնջել բոլորովին , որով և իւր մխիթարութեան յետին աւերը առնել տանիլ զինքը մոռացութեան մատնելով : Աւ սակայն այդ ուրիշը կը փնտռէր , կը փափաքէր գտնել և իւր հոգւոյն ընկերօջը ներկայացնելով զայն ըսել ,

— Ահա , Երուանդ իմ , անձն որ զքեզ պիտի վերականգնէ , որ մութ գիշերիդ լոյս պիտի տայ , ու չրթանցդ ժպիտ :

Այո՛ , այդ անհնարին զոհն իսկ կատարելու յօ-

ժարամիտ էր ուղորմելի կինն , բայց ո՞ր սրտի կրնար յանձնել զիւր Երուանդ երջանիկ ընելու նուիրական պաշտօնը . ո՞ւր էր այն կոյսն որ սիրտ մի միայն կը խնդրէր՝ զայն անկեղծօրէն երանելի ընելու համար , առանց շահախնդիր ակնկալութեան ամուսնութեամբ դիւրակեցիկ և ազատ վիճակ մի գտնելու մտօք : Կային անշուշտ վեհ և ազնիւ հոգիներ որք մարդկութեան վրայ կը փայլին իբրեւ անձնութութեան փարօսներ . բայց ինչպէ՞ս կրնար վստահ ըլլալ զանոնք գտած ըլլալուն . ո՞ւր էր այդ հոգին , ո՞ւր էր այդ կոյսը :

Հալ և մաշ կ'ըլլար Սիրանոյշ առանց ոչ սրտին և ոչ իսկ խղճին բեռը կարենալ թեթեւցնելու : Ինքզինքը մեղապարտ կը համարէր , և ի քառութիւն Երուանդին պատճառած դառն ցաւոց կը ջանար գոնէ թշուառաց ձեռք կարկառել մերթ ոսկւով և մերթ արգահատութեան լուման ձօնելով :

Իսկ Մարիամ առաւել եւս նուիրական եղած էր իրեն նոյն օրէն որ ձեռամբը անոր մատաղ սիրտը հարուածած էր : Եւ իւր կարեկցութեան զգացումները մինչեւ անգամ անոր եզրօրը ու քրոջը վրայ կը տարածէր որք , ինչպէս գիտենք արդէն , երկու ազգային գիշերօթիկ դպրոցաց մէջ կը գտնուէին շնորհիւ Սիրանուշի :

Հէք երիտասարդուհին կը կարծէր հոգւոյն բեռը թեթեւցնել այլոց դժբաղդութիւնը մեղմելով :

ԳԼՈՒԽ Զ.

Սուրբ Յակովբայ՝ որով և Պ. Հայնուռի անուանակոչութեան տօնէն երկու օր յառաջ, Սիրանոյչ Գատը քէօյ գացած էր հօրը տունը, ու հոն պիտի գտնուէր նաեւ Պ. Իարեհեան տօնախմբութեան գիշերը: Ամեն տարի բազում հանգիստականք կը խնայէին Պ. Հայնուռի յարկին ներքեւ Սուրբ Յակովբայ գիշերն՝ որով ճօս հիւրընկալութեան ամեն պատրաստութիւններ տեղի կունենային:

Գոհ էր տիկին Հայնուռ իւր սիրելի դասէր ներկայութեամբը, թէեւ այդ գոհունակութիւնը տըխրութեան քօղէն վարագուրուած ըլլար, քանի որ մայրենի թափանցող աչերը մինչեւ Սիրանուչին հոգւոյն խորը կը ժամանէին:

Զարուհին Սիրանուչին գալստեան լուրն առնելով նոյն օրն իսկ եկած էր իրեն այցելու մտերմական անզուսպ տեսութեան իղձէն դրդուած, և նոյն չափ Երուանդին վերաբերող քանի մը կէտերու կարգադրութեանն համար: Մէկ միջոց մի հեռացան երկու երիտասարդուհիք տիկին Հայնուռի քովէն Երուանդին վրայօք խօսելու համար:

Զարուհին կը պատմէր թէ որպիսի յուսահատական անգործութեամբ եղբօրը կենսական ոյժը կ'սպառէր, և թէ ինչ երկիւղներ կ'զգար գրեթէ տարի մ'ի վեր նշմարելով անոր անյոյս սիրոյ տառապանքը:

Այսպէս Ջարուհին կը նախապատրաստէր իւր բարեկամուհին Երուանդին մեկնելու դաղափարին :

— Արդարեւ , պատասխանեց Սիրանոյշ , կրկին ցաւ է ինձ Երուանդի տարապայման վիճակը իմ դառն կացութեանս մէջ : Չկայ զո՛հ որ չկատարէի իրեն երանութեան համար , և սակայն ես բուն պատճառն եմ աղէտիցը :

— Այսինքն փոխադարձաբար պատճառ էք իրարու դժբաղդութեան :

— Արդեօք չե՞ս կրնար զինքը համոզել Հռովմ վերադառնալու որպէսզի հո՛ն , իւր ընտրած պատկերհանական ասպարիզին մէջ , ջլատած տաղանդը գուցէ մղում մ'ընդունի :

— Եւ մենք զայդ կը փափաքէինք և առ այդ կը ձկտէինք , բայց ի զուր :

— Կրկնապատկեցէք ձեր ջանքը , ո՛վ Ջարուհիդ իմ , յաջողելու աշխատեցէք :

— Վերջին օրերս Իտալացի բարեկամին յորդորները կարողացան զինքը ցնցելու . և այդ նպատակին հասաւ նա հաստատելով եղբորս թէ ինքն անարժան պիտի հանդիսանայ սիրոյդ անշուք դիրք մ'առնելով :

— Ուրեմն մտա՞ղիր է Երուանդ ի Հռովմ վերադառնալու , հարցուց Սիրանոյշ դող ի սիրտ , մտնալով թէ առ այդ կը ձկտէր քիչ յառաջ :

— Այնպէս կը կարծեմ :

— Ո՛հ , կը մեկնի դարձեալ ուրեմն :

— Լաւագոյնը չէ՞ արդեօք , և դու զայդ չէ՞իր

մաղձար :

— Աւրեմն մօտերս կ'երթայ հոսկէ . ս'հ , խօսէ
Չարուհի , մի' ծածկեր ինձմէ , կարող եմ այդ հար-
ուածին դիմանալու :

— Գուցէ քիչ օրէն կ'ուղեւորի . բայց իւր երա-
զըն զքեզ տեսնել է յառաջ քան հեռանալն հոսկէ :

— Ա'հ , ինչպէ՛ս կը փափաքէի որ մահուանս
վայրկեանը մերձեցած ըլլար որպէսզի այդ տեսու-
թիւնը չնորհելու թոյլտուութիւնն ունենայի : Ար-
չնո՞ր կենսաւէտ պիտի ըլլար այդ մահահրաւէր
վայրկեանս :

— Աւրեմն Երուանդ առանց զքեզ տեսնելու
պիտի ճանբայ ելնէ :

— Չարուհիս , խնայէ՛ ինձ , մի՛ յուսահատու-
թիւնս առաւել սաստկացներ , զի կը ճանաչես ար-
դէն իմ դառն դաշինքս Գարեհեանի հետ :

— Խեղճ Երուանդ :

— Յարէ՛ և « խեղճ Սիրանոյշ : »

— Իրաւունք ունիս :

— Բայց խիստ մօտ է արդեօք Երուանդին մեկ-
նելու օրը , խօսէ՛ Չարուհիդ իմ , կը պաղատիմ քեզ :

— Գուցէ :

— Աստուծո՛ւ :

Սիրանոյշ զլուխը Չարուհւոյն ուսին վրայ դրաւ ,
աչերը գոցեց , և երկու լեզի շիթեր հոսեցին այդ
երկու ցաւոց աղբիւրէն :

— Բարէ՛ , գոչեց Չարուհի , ս'րն արդեօք թըլ-
ուատագոյն է ձեր երկուքէն :

Վեր առաւ գլուխը սրտաբեկ կինը , իւր մը-տերմին ձեռքը ձեռացը մէջ առնելով , ու սգալից աչօք անոր նայելով ըսաւ .

— Ըսէ եղբօրդ թէ պիտի պաշտեմ զինքը մինչեւ ցվերջին շունջս : Պատուիրէ իրեն իմ կողմանէս որ աշխատի հռչակ ստանալու . դոնէ այդ տեսութեամբ մխիթարուիմ որ եթէ իւր սրտին դահիճը եղայ գէթ իւր տաղանդինը չ'եղայ : Պատուիրէ նաեւ որ երջանիկ ըլլայ , և ես իւր երջանկութեան լուրն առնելով տխուր միճակիս մէջ դոնէ սփոփանք գտնեմ : Ըսէ իրեն նաեւ.....

Եղկելոյն ձայնը հեծկլտանքի մէջ խեղդուեցաւ : Քիչ մի ետքը երբ կարողացաւ խօսելու ըսաւ .

— Պատուիրէ Նրուանդին որ խղճմտութիւն չընէ սիրան ուրիշի նուիրելու երբ փոքր ինչ մխիթար գտնելու յոյսն ունենայ.....

Թշուառ արարածն անկարող եղաւ յառաջ երթալու . հեծկլտանքը ձայնը խափանեցին :

Զարուհին զայն թեւերուն մէջ առաւ՝ արտասուքն արտասուացը խառնելով : Նրբ երկուքն ալ սակաւ ինչ հանդարտեցան , յայնժամ Զարուհին հարցուց ընկերուհւոյն .

— Ուրեմն եղբայրս պիտի մեկնի առա՞նց զքեզ տեսնելու :

— Աւա՛ղ , ըրած խոստումս առ Գարեհէան կ'արգիլէ ինձ սրտիս այդ սրբազան իղձը լրացնելու : Մահուան մերձաւորութիւնը միայն կրնայ նպաստել հոգւոյս կարօտը յագեցնելու : Որպիսի անձ-

կութեամբ մահարեր վայրկեանը պիտի խնդրէի եթէ ողորմելի մօրս խոր ցաւ ազդելու երկիւզը չունենայի :

Նոյն միջոցին Մարիամ բուռն կերպիւ սենեկէն ներս մտնելով այլայլած և արտասուաթոր կերպարանօք մօտեցաւ Տիկնոջն ու խոր վշտով ըսաւ .

— Եղբայրս Զարեհ ծանր հիւանդ է եղեր, եւ յայս գիւղ փոխադրուած մեր ազգականին տունը թոյլ տուէք ինձ, Տիկի՛ն, որ երթամ անմիջապէս այցելութեան անոր, վասն զի ներկայութիւնս ըստիպողական կը համարուի :

Մարիամ այնպէս սաստիկ յուզուած էր և այնպիսի խոր ցաւով համակուած, որ Սիրանոյշ չարաչար զգածուելով անոր դառն վիճակէն՝ մտոցաւ իւր անձնական վիշտը, և չուզելով խեղճ աղջիկն առանձին թողուլ իւր այլայլութեան մէջ,

— Մարիամ, ըսաւ, ես եւս հետզ պիտի գամ, երթանք շուտով: Բայց գնա՛ գլխարկս բեր առանց սակայն մօրս բնաւ բան մ'ըսելու .

— Իսկ դու, Զարուհի, յարեց, մեկնելէս վերջը և եթէ հարկը պահանջէ միայն՝ կիմացնես մօրս իմ բացակայութիւնս, հաստատելով իրեն թէ Զարեհ փոքր ինչ անհանգիստ է :

Նոյն միջոցին Մարիամ գլխարկը բերելով յանձնեց զայն տիկնոջն որ « Խտեսութիւն ուրեմն, Զարուհիս » րսելով փութով հեռացաւ աղջկան հետ :

ԳԼՈՒԽ ԶԱ.

Զարեհ և իւր փոքրիկ քոյրն արձակուրդի ժամանակնին Քատը քէօյի մէջ իրենց ազգականին տունը կ'անցնէին, և այդ հիւրնկալութիւնն առատօրէն կը վարձատրուէր Սիրանուշի կողմանէ :

Այդ ազգականն մեծ ջանք կ'ընէր ադ երկու տղայոց ամեն գորովագութ խնամք մատակարարելու՝ ոչ այնքան չափազանց զգայուն ըլլալուն՝ որքան Սիրանուշի հաւատարմութեան արժանանալու և անոր առատաձեռնութեան արդիւնքը վայելելու համար, թէեւ ստոյգ է որ շար կին մի չէր այն : Ապրելու միջոցաց նիւազութիւնը շատ անգամ սրտի գանձերը տկարացնելով անտարբեր կը թողու զմարդայլոց թշուառութեան :

Մարիամ առաջնորդեց իւր տիրուհւոյն գէպ փոքրիկ տնակ մի, որուն վարձքը Սիրանուշ կը մատակարարէր, և որուն կարասեաց մեծ մասն անոր առատ շնորհաց արդիւնքն էր : Ներս մտնելով տեսաւ տիկինն թէ ամեն ինչ մաքուր էր, կոկիկ և կանոնաւոր, թէեւ կենաց ամենահարկաւոր առարկաները կային միայն հոն :

Տան տիրուհին այրի կին մ'էր, որուն համար մեծ երջանկութիւն էր ի մասնաւորի երեք սենեակ ունենալ երկու տղայոց բացակայութեան ժամանակ, և այդ վիճակը շատերուն նախանձը գրգռած էր :

Թէեւ Արրանոյշ փոքրիկ թոչակ մի յատկացուցած էր այրի կնոջ, հանդերձ այսու պահանջած էր որ նա՝ ըստ իւր սովորականին կարով զբաղի՝ նոր հասոյթ մի հայթայթելով անձին : Այդ ազնիւ տիկնոջ դրութիւնն էր օգնել տկարին, բայց ոչ քաջառողջն անգործութեան մղել :

Երբ դուռը զարնուելով տան տիկինը վազեց զայն բանալու, և ինքզինքը յանկարծ մեծանուն տիկնոջ առջեւը տեսաւ, շուարեցաւ թէ ինչ ձեւով շարժի : Բայց Արրանուշի պարզ ձեւերն և մեղամաղձոտ դէմքը գինքը սակաւ ինչ հանդարտեցուցին, և ոյժ տուին հարցմանցը պատասխանելու :

Այդ այրի կինը տակաւին բաւական երիտասարդ էր, համակրելի ու լուրջ կերպարանք մ'ունէր, ինչպէս և վայելուչ ու համեստ ձեւեր, որով տիկինն դժգոհ չեղաւ հետը խօսելով : Հարց ու փորձ ըրաւ հիւանդ տղուն պատահածները, և նոյն պահուն անոր գտնուած վիճակն ուզեց իմանալ :

Այլայլած կինը համառօտ տեղեկութիւններ տալու յաջողելէն վերջը, փոքրիկ սենեկի մի դուռ բանալով հարցուց տիկին Գարեհեանի եթէ կը կամէր ինքն անձամբ հիւանդ տղուն այցելելու՝ անոր վիճակին վրայ առաւել ճիշտ գաղափար ստանալու համար :

Արդէն Մարիամ անզուսպ անհամբերութեամբ եղբօրը բով ընթացած էր, և ամեն անոյշ բառեր կուտար անոր, տենդէն այրող այտերն արտասուքովս ուռցելով : Բայց ողորմելի մանուկը ոչինչ կը

լսէր , ոչինչ կը ճանաչէր , այնչափ տենդը զինքը լիովին գրաւած էր :

Մինչդեռ Սիրանոյշ մաքուր սենեկէ մի ներս կը մտնէր , ուր տարածուած էր կոկիկ բայց համեստ անկողնոյ վրայ փոքրիկ հիւանդը , Մարիամ անկարող այլ եւս եղբօրը դառն վիճակին ականատես ըլլալու լալազին սենեկէն դուրս կը վիժէր : Արկար քննութիւն հարկ չկար հասկնալու համար թէ ծանրը էր տղուն ախար :

Սիրանոյշ անմիջապէս կոչելով սպասաւորն որ իրեն հետամուտ եղած էր , հրամայեց անոր որ երթայ փութով լաւ բժիշկ մի բերէ . և ինքն ուզեց սպասել մինչեւ անոր գալստեան , տեղեկութիւն ստանալու գիտաւորութեամբ հիւանդին վիճակին վրայօր :

Ներսահոտ և ապականեալ սենեկին մէջ կեցաւ Սիրանոյշ գրեթէ ժամու մի չափ , առանց թակայն թոյլտուութիւն ընելու Մարիամին նոյն տեղը մըտնելու , վասնզի եղբօրն անզգայ վիճակը զինքը չարաչար կը յուզէր : Այրի կինը կար միայն իւր քով , և սա պարտաւորուելով շատ անգամ սենեկէն դուրս ելնելու տիկինը առանձին կը մնար հիւանդ տղուն հետ , իբրեւ մայր գուրգուրալով անոր վրայ : Այդ տխրութեան տեսարանին միացնելով և իւր յուսահատ սրտին պատկերը , տարաբաղդ մանկամարդին այտերէն վար կը հոսէին լուին արտասուք . ու հառաչանք բերնէն կը սուբային՝ կարծես հրեղէն ակօս մի թողլով սրտին ճամբուն վրայ :

Վերջապէս եկաւ բժիշկն , Սիրանուշի հրաւի-

րանօք մօտեցաւ տառապելոյն անկողնոյն , ուչի ու-
չով զննեց զտղան , հարկ եղած հարցումներն ըրաւ ,
դժգոհ կերպարանք մ'առաւ , դեզադիր մի գրեց
զոր տանտիրոջ յանձնեց , որպէս զի ժամ յառաջ դե-
զարան տարուի : Պատշաճ դատուած հրահանգը
տալէն վերջը բժիշկը սենեկէն դուրս ելաւ ու հրա-
ւիրեց զՍիրանոյշ նոյնը ընելու ,

— Տիկին , բնաւ պէտք չունիք հիւանդին մօտ
կենալու ոչ դուք և ոչ ալ այս երիտասարդուհին ,
ըսաւ , զՄարիամ ցոյց տալով , որ սենեկէն ներս մը-
տած էր բժշկին հետ :

— Ի՞նչ է ունեցածը , հարցուց Սիրանոյշ այլայ-
լելով :

— Ժանտատենդ (Սքառլաթին) պատասխանեց
բժիշկը ցած ձայնիւ :

Մարիամ այդ խօսքերն իմանալով ,

— Ա՛հ , գոչեց , եղբայրս չի՞ պիտի ապրի ար-
դեօք , և սկսաւ լալ դառնագին :

— Կրնայ ապրիլ անշուշտ , պատասխանեց բժիշ-
կը , բայց դուք խիստ երիտասարդ էք այդպիսի հի-
ւանդութիւններ դարմանելու համար : Եւ զայս ը-
սելով մեկնեցաւ նա երեկոյեան դէմ վերստին գա-
լու խոստմամբ :

Սիրանոյշ հիւանդապահ կին մի բերել տալու
պատուէրն ընելէն վերջը տան կնոջ , և ամենայն
կերպիւ յանձնարարելէն վերջը փոքրիկ հիւանդը ,
մեկնեցաւ հոնկէ զՄարիամ հետը տանելով , թէեւ
աղջիկը կը հակառակէր տիրուհւոյն կամացը դէմ

բաղձալով եղբորը մօտ կենալու գինքը խնամելու համար :

Սիրանոյ՛ն անփոյթ բժշկին տուած պատուիրանաց և մօրմէն ծածկելով տղուն հիւանդութիւնը , այցելութեան կ'երթար հիւանդին երեք օրէ ի վեր՝ հսկելով անոր վրայ ճշմարիտ մօր մի գորովանօք : Այդ անձնուէր ընթացքը քաջալերութիւն մ'էր , կամ լաւ եւս ըսեմ հրաման մ'էր երկու խնամատար կանանց իւր օրինակին հետեւելու :

ԳԼՈՒԽ ԶԲ.

Հասաւ վերջապէս տօնախմբութեան գիշերը և նոյն առթիւ եկաւ Պ. Գարեհեան : Գիշեր եղաւ , տան մէջ ամեն ինչ շարժում էր և պատրաստութիւն : Սպասաւորք իրար անցած կ'երթային կուգային իրենց կատարած գրազմանց չափազանց կարեւորութիւն տալով : Խրարու կը խօսէին առանց զիրար հասկնալու երբեմն , կը կարգադրէին , կ'աւրէին , վերստին կը շինէին . չորս կողմէն լոյսերը կը վառուէին , հրաւիրեալները կը խոնկէին , ձայն , շըշուկ , ուրախութիւն էր վերջապէս ամեն ուրեք իբր թէ հարսանիք մ'ըլլար , այնչափ չքեղ կերպիւ կը

կատարուէր ամեն տարի Պ. Հայնուռի տօնախմբութեան գիշերը :

Ճաշի ժամանակն եկաւ : Բազմաթիւ անձինք չբեղ սեղանի մի շուրջը զետեղուեցան , ուր կը գահակալէին երեք տիկնայք տարբեր հանգամանօք : Տիկին Հայնուռ իւր վեհանձն ձեւովն , և մանաւանդ իւր հիւանդութեան սրտագրաւ մեղամաղձոտութեամբը : Սիրանոյ՛ չլացուցիչ գեղեցկութեամբն , վարուցն ազնուականութեամբը , և զգեստուցը ճաշակաւը : Իսկ Ջարուհի՛ թարմ շնորհքներովն , և այն արժանապատուութեամբն՝ որ ամեն կին կ'ըստանայ , երբ ինքզինքովն բան մ'ըլլալը կ'զգայ :

Ամենքը ուրախ զուարթ էին , գինիի գաւաթներն իրարու կը զարնուէին , շիշերը կը պարպուէին , բարեմաղթութիւններն իրարու կը յաջորդէին , գըլուխները կը տաքնային , կարկամ լեզուները՝ սանձերնին ջախջախած , կը խօսէին . վերջապէս ամեն ինչ աղմուկ էր և խինդ :

Բայց այս ընդհանուր խրախճանաց միջոցին Սիրանոյ՛ անմեկնելի անհանգստութեամբ կը տանջուէր : Մերթ սարսուռ և մերթ տենդ կ'զգար , ամեն ջանք ընելով այդ բերկրառիթ գիշերուան ուրախութիւնը չխափանելու : Գրեթէ ոչինչ կ'ուտէր և ոչինչ կը խմէր : Մայրը կը դիտէր զայդ վարամամբ ու կը հարցնէր եթէ անհանգստութիւն մի կ'զգար : Բայց երիտասարդուհին յողնութեան վերագրելով իւր վիճակը կը խնդրէր որ ոչ ոք իրմով զբաղի , ու ամենքն իրենց ուրախալից ընթացքը

չարունակեն :

Ճաշը վերջացած էր երբ Սիրանոյշ ոչ եւս կարող ըլլալով անհանգստութեանն իշխելու պարտաւորեցաւ իւր սենեակն ելնել : Իւր նեղութիւնները հետզհետէ սաստկացան , իրար անցումը շատցաւ , ահ ու դող տարածուեցաւ շուրջ : Ուրախալից աղաղակաց յաջորդեցին տխուր շշուկներ . հանդիսականք նոր եկող այցելուաց հետ խառնուելով կը ցրուէին շփոթութեամբ , մինչ բժիշկը կուգար յայցելութիւն հիւանդ տիկնոջ : Այս վերջինը գիտեց , քննեց , բայց չուզեց վերջնական վճիռ մի տալ հիւանդութեան վիճակին վրայօք որ խիստ ծանր կը թուէր իրեն սակայն :

Գիշերն ի բուն անտանելի նեղութեանց մէջ անցուց Սիրանոյշ . կոկորդը կը ցաւէր , գլուխն անհանդուրժելի բեռ մ'էր իրեն համար , կարծես մարմինէն կրակ կ'ելնէր , ու թուէր խեղդուիլ :

Արշալոյսը կը ծագէր տակաւին երբ սպասաւորը կը վազէին բժիշկ բերելու :

Հիւանդին քովը կեցած էին հայրը , մայրը և ամուսինը . երեքն ալ կը վարանէին , կը ցաւէին , կ'այլալայէին տարբեր աստիճաններով անշուշտ :

Սիրանոյշ մերթ կը ցնորէր , մերթ կ'զգաստանար : Մթափած մէկ վայրկեանին նշան մ'ըբաւ իւր ամուսնոյն որ մօտեցաւ տառապալից անկողնոյն :

— Գարեհեան , ըսաւ հիւանդը դժուարմբռնելի կերպիւ , մեռնիլս կ'զգամ , պատուիրէ որ Նրուանդ հոս գայ :

Մինչ այս խօսքերը կը թոթովէր ողորմելի էակն ,
ահա բժիշկը ներս մտաւ . մօտեցաւ հիւանդին , նա-
յեցաւ ինչպէս առջի գիշերը , ու դէմքը բերնէն
յառաջ վճռեց տառապելոյն վտանգաւոր վիճակը :
Չարեհ իւր հիւանդութիւնն հաղորդած էր իւր
բարերարուհւոյն՝ Միրանոյշ իւր անձնուիրութեանը
զօհն էր ,

Բժիշկը սենեկէն դուրս ելաւ , սոսկալի տեսա-
կէն ժանտատենդ մ'ըլլալը հաստատեց , և փրկու-
թեան քիչ յոյս յայտնեց :

Չայդ իմանալով Պ. Գարեհեան հրաման բրաւ
որ բազմաթիւ բժիշկներ գան կնոջն օգնութեան .
և երբ ամեն յոյս կորսուած դատեց , աներոջն իմա-
ցուց Միրանուշի կամքը զՆրուանդ տեսնելու , գոր-
ծադրութեան հոգն իրեն թողլով :

Պ. Հայնուռ՝ անփոյթ այդ պատուէրին կատար-
ման , և աղջկանը վիճակէն վարանած ու ահաբեկ
եղած կ'երթար կուգար հիւանդին քով առանց ը-
րածը գիտնալու : Իսկ Պ. Գարեհեան նոյն միջոցին
որ իմացաւ կնոջը հիւանդութիւնը տարափոխիկ
ըլլալը , անմիջապէս հեռացաւ անոր սենեկէն ,
չստ աղփուկ յարուշանելով ու նորանոր բը-
ժիշկներ բերել տալու հրաման ընելով : Մէկ սենե-
կէն միւսը կ'անցնէր , կը պոռար , կը կանչէր , ամե-
նուն դէմ կը նեղանար , անկեղծոպէս կը փափաքէր
փրկել զիւր ամուսին , առանց սակայն որ և է վը-
տանգի զանձն ենթարկելու :

Տիկին Հայնուռ ընդհակառակն աղջկանը սնարին

մօտ կեցած շարունակ՝ կարծես իւր ախտէն կատարելապէս բուժած էր, այնչափ զարմանալի կորով և ոյժ ցոյց կու տար: Թէեւ թժշկին անողոր վճիռն իրեն չէին յայտնած, սակայն իւր մայրենի սիրաբ կը գուժէր զաւկին վտանգը, և գոգցես ինքը նոր իմն զօրութեամբ կը դինէր մահուան դէմ անոր պատրաստած աւարը յափշտակելու կամօք:

Հիւանդը գրեթէ խեղդուելու վիճակի մէջ ըլլալով անկարող էր ստէպ խօսելու: Բայց աչերը՝ գրան վրայ յառած, իրենց անձկալից անհամբերութիւնը կը յայտնէին:

— Մայր, յաջողեցաւ ըսելու վերջապէս, զերուանդ կուզեմ:

Ոչ Պ. Գարեհեան և ոչ իսկ Պ. Հայնուռ զերիտասարդը բերել տալու փոյթ ըրած էին: Իսկ նոյն րոպէին որ Սիրանոյշ յայտնեց մօրն իւր բաղձանքը՝ սա կ'զբաղէր այդ փափաքանաց անմիջական գործադրութեանը, երբ ահա Երուանդ՝ որ իբր յիմար սենեկէն ներս վիժելով, հիւանդին անկողնոյն մօտ ընթացաւ:

ԳԼՈՒԽ ԶԳ.

Սիրանուշի հիւանդութեան ծանրութեան լուրը նոյն առաւօտ րոլոր Քատըզէօյի մէջ տարածուած էր, քանի որ լուրերուն արագարար տարածուիլը մարդկանց ընկերային առաիճանին բարձրութենէն կախում ունի ընդհանրապէս:

Բագմաթիւ բժշկաց այցելութիւնները նոյն օրն , ու անոնց դատապարտութեան վճիռը մինչեւ Երուանդի հասած էր բերնէ բերան անցնելով , երբ նոյն օրը ինքը Քատրգէոյ կուգար Եէնիգէոյէն Սիրանուչի շնչած օդով սնանելու բաղձանօք : Քոյրը բացակայ էր տունէն , որով ինքը դուրս ելնելով առաջին լուրն որ խնացաւ տիկին Գարեհէեանի այստեղ հիւանդութեան գոյժն եղաւ : Հազիւ թէ այդ բոթն հասաւ անկանջին՝ Երուանդ մոռցաւ զհամայն աշխարհ , և իբր խելագար սուրաց դէպ Սիրանուչի խուցն առանց բնաւ թոյլտուութիւն խնդրելու : Մուկիւն մօտեցաւ տառապելոյն անկողնոյն , առաւ Սիրանուչի ձեռքը , սրտին վրայ սեղմեց զայն մինչ հայեցուածքովը կը յայտնէր հոգւոյն բոլոր յուսահատ դառնութիւնը :

Սիրանոյշ բացաւ աչերը , տեսաւ զինքը , ու անկարող ըլլալով բառ մ'արտասանելու՝ նայուածքովը կը ջանար խօսելու , մինչ շրթանցը վրայ երկնային երջանկութեան ժպիտ մի կ'ուրուագրուէր : Վերջապէս կարողացաւ ըսելու

— Երուանդ իմ , զքեզ տեսայ , գոհ կը մեռնիմ :

— Սիրանոյշ , Սիրանոյշ , գոչեց Երուանդ վայրենի ձայնիւ , ապրէ՛ , թէ ոչ ես ալ կը մեռնիմ : Եթէ մարդիկ բաժնեցին զմեզ կենաց մէջ , մահն առաւել զթած պիտի ըլլայ վասն զի զմեզ պիտի միացնէ անբաժանելի կերպիւ :

Տիկին Հայնուռ կը նայէր , կը լսէր , ու կատաղի յուսահատութեամբ զինեալ թուէր արհամահել ըզ-

մահ որ կ'սպառնար իւր հոգին յօշոտելու . Երեսանդի ցաւը նոր խթան մ'էր իւր սրտամաշ ճգանցը . ոչ արտասուք ունէր , և ոչ ալ հառաչանք . վիշտն հոսման ամեն ուղի խափանած էր :

Երբ Պ. Հայնուռ յուսահատ դիմօք աղջկանը մօտեցաւ , Երուանդ բարկացայտ աչօք նայելով անոր՝ անհուն սրտմտութեամբ գոչեց :

— ~~Հայր բարբարոս և մեծամիտ , ահա կատարած գործդ : Լսեց Պ. Հայնուռ , մինչ հիւանդը մարմնոյն ցաւերովը կը գալարէր :~~

Նոյն պահուն հեծկտանք մի լսուեցաւ : Մարիամն էր որ՝ անկողնոյն մէկ քովը ծնրադրած , կուլար ողորմագլին և կ'ըսէր ,

— Ներէ ինձ , տիկինդ իմ անզոյգ , եթէ վայրկեան մ'իսկ քեզ անհաւատարիմ եղայ : Քու համայն բարութեանցդ փոխարէն ես քու մահուանդ աղետալի պատճառն եղայ : Դու մայր մ'էիր մեզ համար , ապրէ եթէ երեք որբեր չես ուզեր յետին թշուառութեան մատնել :

Լսեց այդ խօսքերը Սիրանոյշ , նայեցաւ անոր արգահատութեամբ ու ձեռքն երկնցուց աղջկանն որպէս զի համբուրէ զայն :

Յանկարծ մեծ ճիգ մ'ըրաւ հիւանդը , « Երուանդ իմ , մայր՝ իմ , մնչեց » ու ձայնը խեղդուեցաւ :

Անզգայութեան վիճակի մէջ անկաւ նա դարձեալ , ու ապա աչերն անսովոր իմն վայրենութեամբ փայլելով անշարժ մնացին յաւէտ :

Երուանդ կը նայէր տակաւին այն աշաց ուր սի-

րոյ հօւրը սպառած էր վերջնական կերպիւ մահուան շնչովը, առանց ըմբռնելու թէ ամեն ինչ լմնցած էր:

Մեծ վշտի ամենայն յուսահատութեամբ ողորմելի մայրը դստերն անչարժ մարմնոյն վրայ անկաւ կիսամեռ սոսկալի ճիչ մ'արձակելով:

Երուանդ՝ իբր թէ բունէն արթննալով, ահագին բրբիչ մ'արձակեց, նոյն միջոցին որ Զարուհի ամուսնոյն հսկողութենէն խոյս տալով, սենեկէն ներս կընթանար չափազանց ցաւոց արտայայտութեամբ: Երուանդ խենդեցած էր բոլորովին ու կաթաղութեամբ քրոջը վրայ կը յարձակէր:

Պ. Հայնուռ՝ վերջին աստիճանի վշտացած աղջկանը կորստեանը վրայ, անդ ադ ար կը կրկնէր

— Հէք Սիրանոյշս, երկու տարի միայն պիտի վայելէիր ուրեմն փառքդ ու պատիւներդ:

Իսկ Պ. Դարեհեան՝ իբր մեծ սգոյ արտայայտութիւն, անմիջապէս հեռացաւ այն տունէն ուր կնոջը ցուրտ մարմինը փառաւոր անկողնոյ մի վրայ տարածուած էր, առանց իսկ յետին հրաժեշտի ողջոյնը տալու անոր, առարկելով թէ իւր սիրտն անկարող էր սիրելի արարածի մի ցուրտ մարմինը տեսնելու:

Արժանաւոր առարկութիւն անձնապաշտի որ կուզէ խնայել անձին ու է է յուզմունք զոր կ'արտադրէ մեռելոց տեսարանը:

ԳՐԱՏՈՒՆ

ՅԱՐՈՒԹՒԻՆ Յ. ՁԷՆՃԻՐՃԵԱՆ

Կ. Պոլիս Խանութան փողոց, թիվ 259

